

KOSMICKÁ HRA

Skoumaní hranic lidského vědomí

STAN GROF

PODĚKOVÁNÍ

Tato kniha je pokusem o shrnutí filosofických a spirituálních vhledů za dobu čtyřiceti let mé osobní a profesionální cesty zahrnující zkoumání nezmapovaných oblastí lidské psýché. Bylo to složité, obtížné a náročné putování, které bych nemohl podniknout sám. Za ta léta se mi dostalo neocenitelné pomoci, inspirace a povzbuzení mnoha lidí. Někteří z nich byli mí blízcí přátelé, jiní významní učitelé, ale většina z nich sehrála v mém životě obojí roli. Nemohu poděkovat každému z nich, nicméně někteří si zaslouží zvláštní zmínku.

Angeles Arrien, antropoložka a dcera „vizionáře“ - duchovního učitele baskické mystické tradice - mi byla po řadu let opravdovou přítelkyní a významnou učitelkou. Na základě svého čtyřicetiletého spirituálního výcviku se stala živoucím příkladem, jak lze spojit ženské a mužské prvky psýché jednotlivce a jak „kráčet po mystické stezce praktickou nohou“.

Gregory Bateson, originální a plodný myslitel, byl mým významným učitelem a přítelem, s nímž jsem měl tu čest trávit stovky hodin osobními i profesionálními diskusemi, když jsme oba byli dva a půl roku rezidenčními badateli na *Esalenském institutu (Esalen Institute)* v Big Sur v Kalifornii. Během našich rozhovorů nikdy zcela nepřijal oblast mystiky. Avšak neúprosnou logikou své zvědavé mysli vyjadřoval sžíravou kritiku mechanistického myšlení ve vědě, což široce rozevíralo prostor pro transpersonální vizi.

David Bohm; jeho dílo bylo jedním z nejvýznamnějších příspěvků k mému úsilí navázat spojení mezi mými vlastními objevy týkajícími se podstaty a dimenzí lidského vědomí na straně jedné a vědeckým světovým názorem na straně druhé. Pro své vlastní teoretické formulace jsem shledal jeho holografický model vesmíru nedocenitelným. **Karl Pribram** vytvořil model mozku postavený také na holografických principech, což je skutečnost pro toto přemostující dílo obzvláště významná.

Joseph Campbell, brilantní myslitel, vypravěč, mistr-učitel a po řadu let můj drahý přítel, mě naučil chápat význam mytologie a její funkce mostu k oblastem posvátna. Silně ovlivnil mé vlastní myšlení a stejně významný je i jeho přínos mému osobnímu životu. Dnes považuji mytologii, jak ji chápe C. G. Jung a Joseph Campbell, za nesmírně důležitou pro psychologii, stejně jako spiritualitu a náboženství.

Fritjof Capra; jeho průkopnická kniha *The Tao of Physics (Tao fyziky)* měla nesmírný vliv na moje vlastní intelektuální hledání. Odhalení konvergence mezi kvantově relativistickou fyzikou a východními spirituálními filosofiemi mi dalo naději, že spiritualita a transpersonální psychologie se jednou stanou nedílnou součástí jednotného vědeckého paradigmatu budoucnosti. Ohromně mi to pomohlo, abych se vyprostil ze svěrací kazajky svého akademického vzdělání. Naše přátelství je mi po celá léta zdrojem inspirace.

Bratr **David Steindl-Rast**, benediktinský mnich a filosof, mi pomohl pochopit rozdíl mezi spiritualitou a náboženstvím. Přesněji řečeno, naučil mě oceňovat mystické jádro křesťanství a podstatu původního Ježíšova učení, které mi v mém raném životě zatemňovaly složité a matoucí dějiny křesťanské církve.

Michael Harner, který dokázal jedinečným způsobem spojit své akademické vzdělání antropologa a šamanské zasvěcení v oblasti Amazonky, je jedním z mých

nejbližších přátel, jakož i mým významným učitelem. Naučil jsem se od něho - teoreticky i prakticky - docenit šamanství, nejstarší náboženství i léčitelství lidstva. Je to důležitý doplněk mých osobních zkušeností se severoamerickými, mexickými, jihoamerickými a africkými šamany.

Albert Hofmann měl na můj osobní i profesionální život nepřímo hlubší vliv než kdokoli jiný. Jeho nečekaně šťastný, náhodný objev mocných psychedelických účinků LSD vedl k mému prvnímu zážitku s touto látkou v roce 1956, kdy jsem byl začínající psychiatr. Pokus změnil můj osobní i profesionální život a vzbudil ve mně hluboký zájem o mimořádné stavy vědomí.

Jack Kornfield je můj drahý přítel, kolega, duchovní učitel a opravdový mistr „obratných prostředků“ jak v meditační místnosti, tak v běžném životě. Dokázal obdivuhodným způsobem sloučit léta výcviku buddhistického mnicha se svým západním akademickým psychologickým vzděláním. Všichni, kdo ho známe, přátelé, stejně jako žáci, obdivujeme jeho zanícení, moudrost a nevšední humor. Za dvě desetiletí, co se známe, jsme společně vedli řadu seminářů. Naučil jsem se od něho o buddhismu a spiritualitě pravděpodobně víc než ze všech knih, které jsem o nich přečetl.

Ervin Laszlo, nejvýznamnější světový představitel filosofie systémů a teorie obecné evoluce, měl velmi důležitý vliv na můj profesionální život. Jeho knihy, v nichž se mu podařilo zformulovat náčrt jednotné vědy o hmotě, životě a mysli, stejně tak jako naše osobní diskuse, mi daly nejspokojivější koncepční rámec pro pochopení mých vlastních zkušeností a pozorování. Umožnily mi začlenit mé poznatky do uceleného světového názoru spojujícího spiritualitu a vědu.

Ralph Metzner, psycholog a psychoterapeut, dobrodružný duch, v němž se vzácným způsobem snoubí přísné vědecké bádání, zájem o přírodu a budoucnost lidstva, byl od našeho prvního setkání před třiceti lety mým vzácným přítelem a spoluhladačem. Byl mi významným vzorem pro udržení emoční rovnováhy a intelektuální střízlivosti tváří v tvář znepokojujícím zážitkům, pozorováním a výzvám.

Ram Dass, další z členů úzkého kroužku zvláštních přátel, je jedním z mých nejvýznamnějších duchovních učitelů. Jako představitel jedinečného spojení džňána-, bhakti-, karma- a rádža-jógy sehrál v naší kultuře roli archetypálního spirituálního hledače, který o triumfech i selháních ve svém duchovním hledání podával zprávy s krutou upřímností. Nepamatuji se na jediné z našich četných setkání, při němž by mě neobohatilo o některé neobvyklé vhledy a ideje.

Rupert Sheldrake mě upozornil s nezvyklou pronikavostí a jasností na nedostatky hlavního proudu vědy. S jeho pomocí jsem začal otevřeněji přistupovat k novým pozorováním a věřit svému vlastnímu úsudku, byť mé objevy byly v příkrém rozporu se základními metafyzickými předpoklady koncepčních rámců, jež jsem se naučil. Jeho důraz na potřebu nacházet odpovídající vysvětlení formy, vzorce, řádu a smyslu byl pro mou práci obzvláště důležitý.

Rick Tarnas, psycholog, filosof a astrolog, je jedním z mých nejbližších přátel a zároveň stálým zdrojem inspirace a nových myšlenek. V letech, kdy jsme žili na *Esalenském institutu* v Big Sur v Kalifornii, a později, když jsme společně přednášeli na *Kalifornském institutu integrálních studií* (*California Institute of Integrál Studies - CIIS*), jsme zkoumali mimořádné souvztažnosti mezi holotropními stavy vědomí, archetypální psychologií a tranzitní astrologií. Svými úzkostlivě pečlivými výzkumy mi pomohl hluboce docenit velkolepé, dokonale účelné uspořádání vesmíru.

Charles Tart je pro mne vzorem brilantního a úspěšného akademika, který si s odvahou, čestností a integritou nekompromisně stojí za tím, co považuje za pravdivé. Při výzkumu používá neobvyklých metod a přístupů, a to i tak kontroverzních a nepochopených, jako jsou parapsychologie a spiritualita. Obdivuji ho a hodně jsem se od něho naučil.

Frances Vaughan a **Roger Walsh** jsou vynikající průkopníci a vůdčí osobnosti v oblasti transpersonální psychologie. Jsou partnery v životě i v práci a děkuji jim proto

jako dvojici. Byli mi zdrojem neustálé inspirace, podpory a povzbuzení. Ve svých přednáškách, na seminářích, ve svých spisech i v osobním životě ztělesňují možnost propojení vědy, spirituality a zdravého života. Mít je za přátele a kolegy je báječné.

Ken Wilber vykonal pravděpodobně víc než kdokoli jiný pro položení solidních filosofických základů příštího usmíření vědy a spirituality. Řada jeho průkopnických knih je oslňujícím výkonem (*tour de force*), nabízejícím podivuhodnou syntézu poznatků z obrovského množství rozmanitých oblastí a disciplín, západních i východních. I když jsme se příležitostně neshodli na podrobnostech, je jeho dílo pro mne bohatým zdrojem informací, povzbuzení a koncepční výzvy. Rovněž hluboce oceňuji jeho kritické poznámky k této knize.

Jsem nesmírně vděčný také **Johnu Buchananovi**, který mne inspiroval, vnesl do našeho života humor a po celá léta mne v práci laskavě podporoval.

V neposlední řadě bych se chtěl zmínit o **Robertu McDermottovi**, presidentu *Kalifornského institutu integrálních studií* za štědrost a otevřenou mysl, s níž podporuje svobodnou výměnu myšlenek v kontroverzní oblasti transpersonální psychologie. Jsem vděčný i za jeho promyšlené a cenné připomínky k rukopisu této knihy.

Zvláštní poděkování patří nejbližším členům rodiny - mé ženě **Christině**, bratru **Pavlovi** a mým **zesnulým rodičům** - kteří se mnou sdíleli vzrušení i proměnlivost mé bouřlivé osobní a profesionální cesty a byli mi stálým zdrojem podpory a povzbuzení. Spolu s Christinou jsme vyvinuli metodu *holotropního dýchání*, která se stala významným zdrojem poznatků pro tuto knihu. Praktikujeme ji na seminářích a při výcviku po celém světě. Jsem Christině hluboce vděčný za vše, čím během let přispěla k naší společné duchovní cestě.

Cary a Tav Sparksovi, kteří v mém životě sehráli významnou roli důvěrných přátel, vysoce schopných, spolehlivých a oddaných spolupracovníků, si také zasluhují zvláštní ocenění.

Mnoho lidí, jejichž přínos k této knize je naprosto podstatný a rozhodující, zůstane nutně v anonymitě. Mám na mysli tisíce jedinců, s nimiž jsem v uplynulých letech pracoval a kteří se mnou hovořili o svých zážitcích a o svých vhledech z mimořádných stavů vědomí. Mám hlubokou úctu k jejich odvaze při zkoumání skrytých rozměrů skutečnosti a jsem jim hluboce vděčný za jejich otevřenost a upřímnost, s nimiž se se mnou dělili o svá pozoruhodná dobrodružství. Bez nich by nemohla být tato kniha napsána.

1. ÚVOD

Nejkrásnějším zážitkem, kterého se nám může dostat, je tajemno... Komu je tato emoce cizí, kdo se už neumí v údivu zastavit a zůstat stát ve vytržení s posvátnou úctou, jako by byl mrtev.

Albert Einstein

Využij svého vnitřního světla k opětovnému získání přirozené jasnozřivosti.

Lao-c'

Tato kniha se zabývá některými základními existenčními otázkami, které si lidé kladou od nepaměti. Jak vznikl náš vesmír? Je svět, ve kterém žijeme, pouhým produktem mechanických procesů probíhajících v neživé, nehybné a reaktivní hmotě? Je nutno usuzovat na existenci nadřazené kosmické inteligence, jež řídila stvoření a evoluci vesmíru? Lze vysvětlit hmotnou skutečnost pouze pomocí přírodních zákonů, nebo zahrnuje síly a principy vymykající se takovému popisu?

Jak se máme vyrovnat s matoucími a děsivými dilematy, jako jsou konečnost času a prostoru proti věčnosti a nekonečnosti? Co je zdrojem řádu, formy a smyslu ve vesmíru? Jaký je vztah mezi životem a hmotou, vědomím a mozkiem? Mnohé otázky, které budeme v této knize zkoumat, mají velký význam pro běžný život. Jak si máme vysvětlit zjevný konflikt dobra a zla, záhadu karmy a převtělování i otázku smyslu lidského života?

Takové otázky obvykle nikdo neklade v souvislosti s psychiatrickou praxí nebo psychologickým výzkumem. Přesto se tyto problémy při mé práci vynořovaly zcela spontánně a s neobyčejnou naléhavostí v myslích mnoha lidí, s nimiž jsem spolupracoval. Příčinou je neobvyklá oblast studia, jež byla hlavním těžištěm mého zájmu po dobu čtyřiceti let mého profesionálního života - totiž zkoumání mimořádných stavů vědomí.

Tento zájem vyvstal zcela neočekávaně a velmi dramaticky v roce 1956, pouhých několik měsíců po mém absolvování *Lékařské fakulty Karlovy univerzity* v Praze v tehdejší Československu, když jsem se na psychiatrické klinice téže fakulty dobrovolně přihlásil k pokusu s LSD. Zážitek hluboce ovlivnil můj osobní i profesionální život a inspiroval me k celoživotnímu závazku zkoumat vědomí.

Ačkoli jsem se zajímal o celé spektrum mimořádných stavů vědomí, největší osobní zkušenosti jsem získal v oblasti psychedelického výzkumu, s terapií jedinců, kteří spontánně prožili *psychospirituální krizi (spirituál emergency)*, a s *holotropním dýcháním* - metodou, kterou jsme vyvinuli společně s mou ženou Christinou. Při psychedelické terapii se mimořádné stavy vědomí navozují chemickými prostředky, kdežto psychospirituální krize se vyvíjejí spontánně z neznámých příčin uprostřed běžného života. Při holotropním dýchání se vyvolávají kombinací zrychleného dechu, evokující hudby a specifické formy cílené práce s tělem (*body work*). V knize se zmíním o všech třech oblastech, neboť vhledy, k nimž dopomáhají, jsou velmi podobné, ne-li totožné.

Výzkum vědomí a filosofie věčnosti

V dřívějších publikacích jsem už popsal důležité důsledky systematického výzkumu mimořádných stavů vědomí pro porozumění emocionálním a psychosomatickým poruchám a pro psychoterapii (Grof 1985, 1992). Tato kniha má podstatně širší a obecnější zaměření - zabývám se v ní mimořádnými filosofickými, metafyzickými a spirituálními vhledy, které se objevily během těchto prací. Zážitky a pozorování, získané tímto výzkumem, odhalily důležité aspekty a dimenze reality, obvykle skryté běžnému vnímání.

Po staletí byly tyto zážitky a oblasti bytí, jež odhalují, popisovány v rámci různých světových spirituálních filosofí a mystických tradic, například ve védántě, hínajánovém a mahájánovém buddhismu, taoismu, súfismu, gnózi, křesťanské mystice, kabale a řadě dalších propracovaných duchovních systémů. Výsledky mého výzkumu a současného výzkumu vědomí obecně v zásadě potvrzují a podporují názory těchto starých učení a jsou tak v pronikavém rozporu s nejzákladnějšími předpoklady materialistické vědy, pokud jde o vědomí, podstatu člověka a skutečnosti. Jasně dokazují, že vědomí není produktem mozku, nýbrž prvotním principem bytí, a že hraje rozhodující roli při vzniku světa jevů.

Tento výzkum zároveň radikálně mění naše chápání lidské psýché. Dokládá, že ve svých nejzazších dosazích je psýché každého z nás v podstatě souměřitelná s celou existencí a že je v základu totožná se samotným kosmickým tvůrčím principem. Tento závěr, jenž je vážnou výzvou světovému názoru moderních technovědných společností na celém světě, je v dalekosáhlém souladu s obrazem skutečnosti, který nacházíme ve velkých duchovních a mystických tradicích světa neboli ve *filosofii věčnosti* (*philosophia perennis*), jak je souhrnně označil angloamerický spisovatel a filosof Aldous Huxley (Huxley 1945).

Moderní výzkum vědomí v podstatě potvrdil základní principy filosofie věčnosti. Odhalil velkolepý smysluplný plán, který je základem veškerého stvoření, a ukázal, že veškeré bytí je prostoupeno vyšší inteligencí. Ve světle těchto nových objevů se zdá být spiritualita významným a legitimním snažením v životě člověka, neboť představuje zásadní rozměr lidské psýché a univerzálního schématu všech jevů. Mystické tradice a spirituální filosofie minulosti byly často zavrhovány a dokonce zesměšňovány s odůvodněním, že jsou „iracionální“ a „nevědecké“. To je nepodložený úsudek, který je nezasloužený a neopodstatněný. Rada velkých duchovních soustav je výsledkem staletí trvajících hlubinného zkoumání lidské psýché a vědomí, které se v mnoha směrech podobá vědeckému výzkumu.

Tyto systémy nabízejí podrobné návody, týkající se metod, jak navodit duchovní zážitky, na nichž staví své filosofické úvahy. Systematicky shromažďovaly poznatky získané pomocí těchto zážitků a ověřovaly jejich platnost (podrobovaly je validaci kolektivním konsensem), obvykle po dobu mnoha staletí. Přesně takových postupuje zapotřebí k získání platných a spolehlivých znalostí v jakékoli oblasti vědeckého snažení (Smith 1976; Wilber 1997). Proto je zvláště vzrušující, že tvrzení různých škol filosofie věčnosti jsou dnes podporována poznatky pocházejícími z moderního výzkumu vědomí.

Způsoby sebezkoumání umožňující takové moderní ověření, jak jsou v knize popsány, nevyžadují tíž stupeň angažovanosti a osobní oběti jako staré duchovní praktiky. Jsou tak přístupnější a praktičtější pro lidi žijící na Západě, spoutané složitostí moderního života. Zatímco užívání psychedelických látek bylo zneváženo široce rozšířenými a nekontrolovanými pokusy a v současné době je regulováno řadou administrativních a právních omezení, holotropní dýchání je metoda přístupná všem, kdo se zajímají o zkoumání platnosti vhladů popsaných v této knize. Zkušenosti z našich seminářů

pořádaných po celém světě a zpětná vazba od několika stovek lidí, kteří prošli naším výcvikem a nyní sami vedou programy holotropního dýchání, mě přesvědčily o tom, že pozorování popsaná v této knize jsou plně opakovatelná.

Holotropní stavy vědomí

Než začneme zkoumat spirituální a filosofické vhledy z mého výzkumu, vysvětlím, v jakém smyslu používám v knize pojem *mimořádné stavy vědomí*. Mým prvotním cílem je soustředit se na zážitky představující užitečný zdroj poznatků o lidské psyché a povaze reality, zejména na ty, jež odhalují různá hlediska spirituálních dimenzí bytí. Rád bych rovněž prozkoumal ozdravný, transformační a evoluční potenciál těchto zážitků. Pro tento účel se jeví pojem mimořádných stavů vědomí jako příliš obecný, neboť zahrnuje širokou škálu projevů, které z tohoto hlediska nejsou zajímavé či významné.

Vědomí může být hluboce pozměněno různými patologickými procesy - poraněním mozku, otravou jedy, infekcemi či degenerativními a oběhovými mozgovými procesy. Takové stavy mohou zajisté vyústit do hlubokých mentálních změn, jež lze zahrnout pod pojem mimořádných stavů vědomí. Ve skutečnosti však způsobují *triviální delirium* nebo *organické psychózy*, stavy, jež nejsou pro naše pojednání podstatné, jakkoli jsou klinicky významné. Pro lidi trpící blouznivými (delirantními) stavy je charakteristické, že jsou dezorientovaní. Mohou být zmateni do té míry, že nevědí, kdo a kde jsou, ani jaký je měsíc či rok. Typicky vykazují narušení intelektuálních funkcí a trpí následnou amnézií - nepamatují si, co prožili.

Proto zúžím naše pojednání na velkou významnou podskupinu mimořádných stavů vědomí, pro něž nemá současná psychiatrie specifické označení. Jsem totiž pevně přesvědčen, že si zaslouží, aby byly odlišeny od zbytku a zařazeny do zvláštní kategorie, pro niž razím název *holotropní* (Grof 1992). Tento složený výraz znamená doslova *orientované směrem k celistvosti* nebo *pohybující se ve směru celistvosti* (z řeckého *holos* - celý a *trepein* - pohybující se směrem k něčemu). Význam tohoto pojmu a oprávnění jeho používání objasním dále. Naznačuje, že ve svých běžných stavech vědomí nejsme ve skutečnosti celiství - jsme fragmentováni a ztotožňujeme se pouze s malým zlomkem toho, čím opravdu jsme.

Holotropní stavy charakterizuje specifická proměna vědomí spojená se změnami vnímání ve všech smyslových oblastech, s intenzivními a často neobvyklými emocemi a s hlubokými změnami procesu myšlení. Jsou obvykle provázeny škálou intenzivních psychosomatických projevů a nekonvenčních forem chování. Vědomí se hluboce a od základu kvalitativně mění, není však hrubě narušeno, jak je tomu v případě delirantních stavů. Při holotropních stavech zakoušíme průniky jiných rozměrů bytí, jež mohou být velice intenzivní a dokonce i ohromující. Příznačné je, že si zachováváme úplnou orientaci a neztrácíme zcela styk s běžnou skutečností. Prožíváme současně dvě různé reality.

Mimořádné změny smyslového vnímání představují velice důležitý a charakteristický prvek holotropních stavů. Necháme-li otevřené oči, obvykle zaznamenáme výrazné změny tvarů a barev ve svém okolí. Zavřeme-li je, mohou nás zaplavit obrazy z našeho vlastního osobního života i z kolektivního nevědomí. Můžeme mít také vize zobrazující různé vhledy do přírody, vesmíru nebo mytologických oblastí. Mohou být provázeny širokou škálou zážitků, do nichž jsou zapojeny další smysly - různými zvuky, tělesnými vjemy, pachy a chutěmi.

Emoce spojené s holotropními stavy zabírají široké spektrum rozprostírající se daleko za hranice našich běžných zážitků, od pocitů extatického vytržení, nebeského blaha a „míru přesahujícího veškeré chápání“, až po epizody propastné hrůzy, zahlcujícího strachu, totálního zoufalství, stravující viny a jiných forem krajního emočního utrpení. Tyto prožitky mohou být tak intenzivní, že odpovídají popisům pekelných muk v některých velkých světových náboženstvích. Tělesné pocity provázející tyto stavy jsou polarizovány podobně. V závislosti na obsahu těchto zážitků to mohou být pocity mimořádného zdraví a blaha, optimálních fyziologických funkcí a orgastické sexuální pocity obrovské intenzity, ale stejně tak i krajně nepříjemné situace, jako jsou mučivé bolesti, tlaky, nevolnost, závrať nebo pocity dušení.

Zvlášť zajímavou součástí holotropních stavů je jejich účinek na procesy myšlení. Intelekt není oslaben, ale funguje způsobem, který se významně liší od jeho běžné činnosti. V tomto stavu se sice nemůžeme spolehnout na svůj úsudek o běžných praktických věcech, můžeme však být doslova zahlceni pozoruhodnými novými informacemi o celé řadě témat. Jsme schopni hlubinného psychologického vhledu do své vlastní osobní minulosti, nevědomé dynamiky, emočních potíží a mezilidských vztahů. Můžeme zažít i mimořádná odhalení týkající se různých aspektů přírody a vesmíru, které zcela překračují naše vzdělanostní a intelektuální pozadí. Zdaleka nejzajímavější vhledy umožněné holotropními stavy se týkají filosofických, metafyzických a spirituálních otázek. Zkoumání uvedených vhledů je předmětem této knihy.

Filosofické a spirituální vhledy při holotropních stavech

Obsah holotropních stavů vědomí bývá často filosofický a mystický. V těchto epizodách můžeme zažívat sledy psychospirituální smrti a znovuzrození, pocity jednoty s jinými lidmi, přírodou, vesmírem a s Bohem. Můžeme odhalit to, co se zdá být vzpomínkami z jiných vtělení (inkarnací), setkat se s mocnými archetypálními bytostmi, komunikovat s netělesnými bytostmi a navštívit četné mytologické oblasti. Bohaté spektrum těchto stavů zahrnuje rovněž mimotělní zážitky, při nichž si vědomí zbavené tělesnosti podržuje schopnost optického vnímání a může přesně pozorovat události v bezprostředním okolí těla, jakož i na různých vzdálených místech z neobvyklých úhlů a vzdáleností.

Holotropní zážitky lze navodit řadou různých starých a primitivních technik - „posvátných technik“. Tyto procedury kombinují různými způsoby bubnování, chrastění, zvuky zvonků či gongů, zpěvy, rytmické tance, změny dýchání a pěstování zvláštních forem vědomí. Mohou obsahovat i delší společenskou a smyslovou izolaci, půst, nedostatek spánku, dehydrataci a dokonce i drastické tělesné zásahy jako pouštění žilou, účinná projímadla a působení silnými bolestmi. Zvlášť účinnou „posvátnou technikou“ bylo rituální požívání psychedelických rostlin a látek.

Tyto techniky proměny mysli sehrály podstatnou roli v rituální a spirituální historii lidstva. Navození holotropních stavů bylo naprosto zásadní pro šamanismus, obřady přechodu a jiné ceremonie domorodých kultur. Představovaly rovněž klíčový prvek starých mystérií smrti a znovuzrození, provozovaných v různých částech světa, kvetoucích zejména ve středomořské oblasti. Holotropní zážitky byly stejnou měrou důležité pro různé mystické tradice velkých světových náboženství. Tyto ezoterické tradice vyvinuly řadu „posvátných technik“ - zvláštních metod pro navozování takových

zážitků. Máme přitom na mysli různé druhy jógy, meditace a koncentrace, vícehlasý zpěv, tance dervišů, asketické praktiky, křesťanský hesychasmus či „Ježíšovu modlitbu“ a mnohé další.

V moderní době se spektrum technik změn vědomí značně obohatilo. Klinické přístupy zahrnují používání čistých alkaloidů z psychedelických rostlin nebo syntetických psychedelických látek, jakož i účinných forem *experenciální psychoterapie*, jakými jsou *hypnóza*, *primální terapie*, *rebirthing* (znovuzrození) a *holotropní dýchání*. Nejoblíbenější z laboratorních metod navození holotropních stavů je *smyslová deprivace*, přístup založený na různých stupních vyloučení smyslových podnětů. Jinou známou metodou je *biofeedback* (biologická zpětná vazba), která umožňuje použít informace o změnách mozkových

vln jako vodítka pro specifické stavy vědomí. Speciální elektronické přístroje využívají principu „unášení“ nebo „pohánění“ mozkových vln různými akustickými a optickými podněty.

Je důležité zdůraznit, že k epizodám holotropních stavů měnící se hloubky a trvání může dojít rovněž spontánně bez zvláštní zjistitelné příčiny a často proti vůli dotyčných osob. Vzhledem k tomu, že moderní psychiatrie nečiní rozdíl mezi mystickými či spirituálními stavy a psychotickými epizodami, bývají lidé, kteří takové stavy prožívají, často diagnostikováni jako duševně nemocní, bývají hospitalizováni a podrobováni rutinní potlačující farmakologické léčbě. Společně s mou ženou Christinou jsme zjistili, že řada těchto stavů je ve skutečnosti psychospirituální krizí. Pokud je někdo správně pochopí a pokud se těm, kdo je prožívají, dostane podpory zkušených terapeutů, mohou epizody tohoto druhu vyústit v psychosomatické uzdravení, duchovní otevření se, pozitivní proměnu osobnosti a rozvoj jejího vědomí (S. Grof a C. Grof 1990).

Odvěká moudrost a moderní věda

Z předchozího popisu vyplývá, že holotropní zážitky jsou společným jmenovatelem v celé řadě procedur, které po staletí formovaly rituální, spirituální a kulturní život mnoha lidských skupin. Jsou hlavním zdrojem kosmologických, mytologických, filosofických a náboženských systémů popisujících spirituální podstatu vesmíru a bytí. Jsou klíčem k chápání duchovního života lidstva od šamanismu a posvátných obřadů primitivních kmenů až po velká světová náboženství. Ale nejdůležitější je, že poskytují nedocenitelná praktická vodítka pro bohaté a uspokojivé životní zaměření, které umožňuje naplno uskutečňovat naše tvůrčí schopnosti. Ze všech těchto důvodů je důležité, aby se západní vědci oprostili od materialistických předsudků a podrobili holotropní stavy nezaujatému systematickému zkoumání.

Intenzivně se zajímám o všechny uvedené kategorie holotropních stavů vědomí a s mnoha z nich mám významné osobní zkušenosti. Jak jsem se však již dříve zmínil, týkala se má profesionální práce většinou oblasti psychedelické terapie, holotropního dýchání a psychospirituální krize. Ačkoli se zážitky z těchto tří situací liší co do spouštěcích mechanismů, které je vyvolávají, zdá se, že jsou si pozoruhodně podobné svým prožitkovým (experenciálním) obsahem a spirituálními a filosofickými vhledy, které skýtají.

Za své profesionální kariéry jsem osobně řídil víc než čtyři tisíce psychedelických sezení s použitím látek jako LSD, psilocybin, meskalin, dipropyltryptamin (DPT) a metylendioxyamfetamin (MDA) a měl jsem přístup k více než dvěma tisícům psychedelických sezení, řízených mými kolegy. Významně se na nich podílela sezení s účastí psychiatrických pacientů trpících různými druhy emočních a psychosomatických

poruch, jako jsou deprese, psychoneuróza, psychosomatické poruchy, alkoholismus a závislost na narkotikách.

Další velkou skupinu tvořili pacienti s různými druhy rakoviny, většinou nevyléčitelné. Cílem tohoto pokusu nebylo pouze ulevit jim od emočního stresu a silných bolestí provázejících toto onemocnění, nýbrž také nabídnout těmto pacientům příležitost dosáhnout mystických stavů, aby se jejich pomocí zbavili strachu ze smrti, aby změnili svůj postoj k ní a aby se změnila jejich zážitky umírání. Zbývajících jedinci byli dobrovolníci jako psychiatři, psychologové, sociální pracovníci, kněží, umělci a vědci různých oborů. Zúčastnili se dobrovolně psychedelických sezení, protože toužili po vhledu a poznání.

Sezení s holotropním dýcháním se prováděla v rámci dlouhodobého školicího programu profesionálů a zážitkových seminářů. Účastníci byli typickým vzorkem obyvatelstva. Během těchto let jsme s mou ženou Christinou dohlíželi na více než třicet tisíc holotropních sezení. Byla většinou skupinová a jen výjimečně individuální. Kromě experimentů s psychedelickými stavy a holotropním dýcháním jsem také po celá léta pracoval s mnoha jedinci prožívajícími spontánní psychospirituální krizi. Stávalo se to příležitostně jako součást mého osobního a profesionálního života - nešlo o zvláštní systematicky uskutečňovaný projekt.

Při psaní této knihy jsem použil záznamů, shromážděných za víc než čtyřicet let práce na poli zkoumání vědomí. Účelově jsem se zaměřil na ty části svých záznamů, které jsou popisem zážitků a pozorování vztahujících se k základním ontologickým a kosmologickým otázkám. K mému překvapení se z těchto zpráv o holotropních stavech vynořila ucelená a logicky konzistentní alternativa chápání lidské podstaty a bytí člověka, alternativa k formulaci vytvořené materialistickou vědou, jež představuje oficiální ideologii západní průmyslové civilizace.

Lidé, kteří zažijí holotropní stavy a účinně je integrují, nevytvářejí idiosynkratické bludné obrazy světa představující zkreslení „objektivní skutečnosti“. Odhalují různá dílčí hlediska velké vize oduševnělého vesmíru vytvořeného a prostoupeného vyšší kosmickou inteligencí. Oduševnělý vesmír je v konečné analýze souměřitelný s jejich vlastní psýché a vědomím. Tyto vhledy vykazují pozoruhodnou podobnost s chápáním skutečnosti, jak se opakovaně vynořovalo, často zcela nezávisle, v průběhu dějin v různých částech světa. Takovou Vizi reality sdíleli v mnoha variacích všichni, kdo měli příležitost doplnit své běžné prožívání hmotné skutečnosti o vhledy získané holotropními stavy vědomí.

Uvedené objevy jsou dobrou zprávou pro miliony lidí na Západě a příslušníků technovědných společností, kteří měli různé druhy holotropních zážitků, jež byly neslučitelné s obrazem skutečnosti převládajícím v jejich civilizaci. Vinou tohoto rozporu pochybovali mnozí z nich o svém zdravém rozumu, nebo o něm vyslovili své pochyby jiní, včetně odborníků na duševní zdraví, k nimž se uchýlili o radu, nebo k nimž byli přivedeni proti své vůli. Výzkum holotropních stavů tyto lidi rehabilituje a zároveň odhaluje nedostatky soudobé psychiatrie. Dokazuje naléhavou potřebu zásadního přehodnocení i změny našeho chápání lidské podstaty a charakteru skutečnosti.

Ruku v ruce s revolučním postupem různých oborů moderní vědy souběžně opouštíme okouzlení zastaralým materialistickým viděním světa a před našima očima se začínají vynořovat obrysy nového uceleného chápání nás samých, přírody a vesmíru. Je stále jasnější, že tento vynořující se nový alternativní přístup k bytí bude v sobě spojovat vědu a spiritualitu a že vnese do našeho technovědného světa důležité prvky odvěké moudrosti. Dnes máme již víc než jen roztržitou mozaiku revolučních teorií a matný obrys takové vize. Ervin Laszlo zformuloval brilantní syntézu nejdůležitějších teoretických průlomů v různých oblastech moderní vědy (Laszlo 1993). A Ken Wilber je autorem mimořádného interdisciplinárního rámce, který poskytuje nutné filosofické

základy takového celistvého chápání reality (Wilber 1995, 1996, 1997).

Je zřejmé, že po dovršení této nové vize kosmu nedojde k prostému návratu k předvědeckému chápání reality, nýbrž k překlenujícímu tvůrčímu spojení toho nejlepšího z minulosti i přítomnosti. Vidění světa, zachovávající veškeré úspěchy moderní vědy a zároveň vracející do západní civilizace duchovní hodnoty, které ztratila, může mít hluboký vliv jak na náš osobní, tak i kolektivní život. Pevně věřím, že se zkušenosti a pozorování získané z holotropních stavů, o nichž je moje kniha, stanou nedílnou součástí tohoto nového obrazu skutečnosti a lidské podstaty, který se nyní v bolestech rodí.

2. KOSMOS, VĚDOMÍ A DUCH

Jak se vyvíjíme a uvědomujeme si duši v nás a ve věcech kolem nás, poznáváme, že vědomí mají i rostliny, kov, atom, elektřina - každá věc mající fyzickou formu.

Srí Aurobindo Syntéza jógy

Rozdíl mezi většinou lidí a mnou je ten, že pro mne jsou „ oddělující zdi“ průhledné.

Carl Gustav Jung Vzpomínky, sny, rozjímání

Světový názor materialistické vědy

Podle západní vědy je vesmír nesmírně složitým souborem materiálních částic, který se v podstatě vytvořil sám. Život, vědomí a inteligence jsou nedůležití a víceméně náhodní opozdilci na kosmické scéně. Tyto tři aspekty existence se údajně objevily pouze jako zanedbatelná část nesmírného kosmu až po miliardách let vývoje hmoty. Život vděčí za svůj vznik náhodným chemickým reakcím v prehistorickém oceánu, v němž se atomy a anorganické molekuly přeměnily na organické sloučeniny. Tento organický materiál nabyl pak dalším vývojem schopnost sebezáchovy, reprodukce a buněčné organizace. Jednobuněčné organismy se shlukovaly ve stále větší a větší mnohobuněčné formy života, až se nakonec vyvinuly v bohatství druhů obývajících tuto zemi včetně *Homo sapiens*.

Tvrdí se nám, že se vědomí vyvinulo v pozdním stadiu této evoluce ze složitého souboru fyziologických procesů v centrální nervové soustavě. Je produktem mozku a jako takové je omezeno na vnitřek lebky. Viděny takto jsou vědomí a inteligence funkcemi vyhrazenými lidským bytostem a vyšším živočišným druhům. Nepochybně neexistují ani nemohou existovat nezávisle na biologických systémech. Podle tohoto způsobu chápání reality je obsah naší psýché víceméně limitován informacemi získávanými z vnějšího světa našimi smyslovými orgány od okamžiku našeho narození.

V tomto smyslu v podstatě souhlasí západní vědci se starým výrokem britské empirické filosofické školy: *„flení ničeho v intelektu, co nebylo dříve ve smyslovém orgánu.“* Tento postoj, který poprvé zformuloval John Locke v 18. století, samozřejmě vylučuje možnost mimosmyslového vnímání (*extrasensory perception* - ESP) - přístup k informacím jakéhokoli druhu, které nezprostředkovávají smysly, jako je telepatie, jasnovidectví nebo mimotělní zážitky (*out-of-body experiences* - OOB) s přesným vnímáním vzdálených míst.

Kromě toho jsou druh a rozsah našich smyslových vjemů určovány fyzikálními charakteristikami prostředí, fyziologickými vlastnostmi a omezeními našich smyslů. Nemůžeme například vidět předměty, od nichž nás dělí neprůhledná stěna. Ztratíme z dohledu loď, jakmile se dostane za obzor, a nejsme schopni pozorovat odvrácenou stranu měsíce. Obdobně neslyšíme zvuky, pokud se akustické vlny vytvořené vnějším zdrojem nedonesou k našemu sluchu s dostatečnou intenzitou. Jsme-li v San Francisku, nevidíme a neslyšíme, co dělají naši přátelé v New Yorku, pokud nám to samozřejmě nezprostředkuje nějaký technický vynález jako televize či telefon.

Koncepční výzvy moderního výzkumu vědomí

Zážitky mimořádných stavů vědomí jsou vážnou výzvou takto zúženému chápání potenciálu lidské psyché a hranic vnímání. To, co prožíváme v těchto stavech, není omezeno na vzpomínky ze života po narození a na freudovské individuální nevědomí, jak nás učili věřit materialističtí vědci. Holotropní zážitky daleko překračují hranice toho, co angloamerický spisovatel a filosof Alan Watts vtipně nazval „egem zapouzdřeným v pokožce“. Mohou nás zavést do širých oblastí psyché, které západní psychologové a psychiatři dosud nezmapovali. Ve snaze popsat a klasifikovat veškeré jevy, vyskytující se v holotropních stavech, jsem načrtl novou mapu lidských zážitků, které rozšiřují konvenční chápání psyché. V této souvislosti pouze stručně nastíním základní charakteristiky nového zmapování. Podrobnější popis najde čtenář v mých dřívějších knihách (Grof 1975, 1988).

Za účelem objasnění veškerých prožitků, jež se mohou vyskytnout v holotropních stavech, jsem musel radikálně rozšířit běžné západní chápání psyché přidáním dvou rozsáhlých oblastí. První z nich je úložiště intenzivních tělesných vjemů a emocí spojených s porodním traumatem, jako jsou extrémní bolest v různých částech těla, pocit dušení, zakoušení smrtelné úzkosti, beznaděje a prudké zuřivosti. Oblast navíc zahrnuje bohaté spektrum odpovídajících symbolických obrazů souvisejících s narozením, sexem, smrtí a násilím. Tuto úroveň psyché nazývám *perinatální* v souladu s jejím vztahem k biologickému porodu (z řeckého *peri* - kolem nebo *u* a latinského *natalis* - vízící se k porodu). Vráťím se k tomuto tématu později, v kapitole o zkoumání spirituálních rozměrů narození, sexu a smrti.

Druhou přidanou oblast psyché, kterou jsem zařadil do svého zmapování, lze nazvat *transpersonální*, neboť její základní charakteristikou je zážitek překračování obvyklých osobních hranic těla a ega. Transpersonální zážitky značně rozšiřují pocit osobní totožnosti zahrnutím prvků vnějšího světa a jiných rozměrů skutečnosti. Jedna z důležitých kategorií transpersonálních stavů obsahuje například věrohodné prožitkové ztotožnění s jinými lidmi, zvířaty, rostlinami a dalšími objekty přírody a kosmu.

Jiná velká skupina transpersonálních jevů má svůj původ v oblasti psyché, kterou švýcarský psychiatr C. G. Jung označil jako *kolektivní nevědomí* (Jung 1959). Tato obrovská, po předcích zděděná pokladnice různých druhů vzpomínek - rasových a kolektivních - představuje celé historické a kulturní dědictví lidstva. Obsahuje i prapůvodní organizující principy, které Jung nazval *archetypy*. Podle něho řídí archetypy procesy probíhající v naší psyché a stejně tak i obecné dění ve světě. Jsou rovněž tvůrčí silou pro nekonečně bohatý obrazotvorný život psyché s jeho panteony mytologických bytostí a oblastí. Při holotropních stavech se obsah kolektivního nevědomí stává dostupným vědomému prožívání. Pečlivé zkoumání perinatálních a transpersonálních zážitků ukazuje, že hranice mezi individuální lidskou psyché a zbytkem kosmu jsou koneckonců libovolné a zeje lze překračovat. Toto dílo přináší pádné důkazy svědčící o tom, že na základě konečné analýzy je každý z nás souměřitelný s bytím jako celkem. Prakticky to znamená, že se s čímkoli, co vnímáme ve svém běžném stavu vědomí jako objekt, můžeme také setkat jako s odpovídajícím subjektivním zážitkem, dostaneme-li se do holotropního stavu. Kromě všech prvků materiálního světa v celém rozsahu časoprostoru můžeme rovněž zažít různé aspekty jiných dimenzí reality, jako jsou archetypální bytosti a mytologické oblasti kolektivního nevědomí.

V holotropních stavech můžeme prožívat s pozoruhodnými podrobnostmi veškerá stadia svého biologického narození, vzpomínky na svůj život před narozením a dokonce i záznam o svém buněčném počítí. Transpersonální zážitky mohou vyvolat příhody ze života našich bezprostředních či vzdálených předků nebo nás přivést do oblasti

rasového a kolektivního nevědomí. Mohou nám

zjednat přístup k příhodám, jež se zdají být vzpomínkami z předešlých vtělení, nebo dokonce vhledy do života našich zvířecích prapředků. Můžeme prožívat úplné vědomé ztotožnění s jinými lidmi, skupinami lidí, zvířaty, rostlinami a dokonce i s anorganickými předměty a procesy. Při takových zážitcích se nám může dostat zcela nových přesných informací o různých aspektech vesmíru včetně poznatků, jež jsme sotva mohli získat běžným způsobem ve svém nynější životě.

Je typické, že jakmile odhalíme do dostatečné hloubky tyto rozměry, skryté našemu běžnému vnímání, radikálně se mění naše chápání bytí a podstaty skutečnosti. Nejzákladnějším metafyzickým vhledem, jehož se nám dostane, je zjištění, že vesmír není autonomní systém, který se vyvinul jako výsledek vzájemného mechanického působení hmotných částic. Shledáme, že je nemožné brát vážně základní předpoklad materialistické vědy tvrdící, že dějiny vesmíru nejsou ničím jiným než dějinami vývoje hmoty. Přímo jsme totiž zažili božské, posvátné nebo nadpřirozené rozměry bytí do značné hloubky a podmanivým způsobem.

Oduševnělý vesmír

Po silných transpersonálních zážitcích se naše vidění světa rozšíří a zahrne některé prvky kosmologií různých domorodých a starobyklých kultur. Tato změna je zcela nezávislá na naší inteligenci, vzdělání či profesi. Věrohodné a přesvědčivé zážitky ztotožnění s vědomím zvířat, rostlin či dokonce anorganických látek a procesů nám usnadňuje pochopení víry vyznavačů animistických kultur pohlížející na celý vesmír jako na oduševnělý. Z jejich pohledu se jako cítící bytosti jeví nejen všechna zvířata, nýbrž i stromy, řeky, hory, slunce, měsíc a hvězdy.

Zážitek, o kterém se teď zmíním, ukazuje, jak je možné v holotropním stavu vnímat anorganické objekty jako božské. John, inteligentní a vzdělaný Američan, silně prožil ztrátu své běžné identity a zároveň vědomé ztotožnění se žulovou horou při táboření s přáteli v pohoří Siera Nevada ve velké nadmořské výšce.

Odpočíval jsem na velké ploché žulové desce s nohama ponořenýma v čistém potůčku stékajícím v kaskádách z hory. Vyhříval jsem se na slunci a sál do sebe jeho paprsky celou svou bytostí. Čím víc jsem se uvolňoval, tím hlouběji jsem v sobě pociťoval mír, hlouběji, než jsem si kdy dovedl představit. Čas se postupně zpomaloval, až se zdálo, že se zastavil. Pociťoval jsem dotyk věčnosti.

Začal jsem postupně ztrácet pocit svého ohraničení a splynul jsem v jedno se žulovou horou. Veškeré mé vnitřní zmatky a nejistoty se zklidnily a nahradilo je naprosté ticho. Cítil jsem, že jsem u cíle. Byl jsem ve stavu konečného spočinutí, v němž byly všechny mé touhy a přání uspokojeny a všechny mé otázky zodpovězeny. Náhle jsem si uvědomil, že tento hluboký bezmezný mír má cosi společného s charakterem žuly. Zní to neuvěřitelně, ale cítil jsem, že jsem se stal vědomím žuly.

Náhle jsem pochopil, proč Egypťané tesali žulové sochy bohů a proč hinduisté spatřovali v Himálaji odpočívající postavu Šivy. Uctívali stav vědomí, který je nevyrušitelný ze svého klidu. Teprve po milionech let naruší útoky počasí žulu, ale jen na povrchu. Za tu dobu dozná nestálý organický svět nesčetné změny - vznikají nové druhy, určitou dobu trvají a poté zanikají, zakládají se dynastie, určitou dobu vládnou a pak je vystřídají jiné dynastie a tisíce generací prožijí svá pošetilá dramata. Žulová hora zde stojí jako majestátní svědkyně, podobna božstvu - nehybná a nedotčená žádným děním.

Svět božstev a démonů

Holotropní stavy vědomí mohou rovněž zprostředkovat hlubinný vhled do světového názoru kultur věřících, že kosmos je obydlen mytologickými bytostmi a řízen různými laskavými a hněvivými božstvy. V těchto stavech se nám dostává přímého prožitkového přístupu do světa bohů, démonů, legendárních hrdinů, nadlidských bytostí a duchovních vůdců. Můžeme navštívit oblast mytologických skutečností, fantastických krajín a oblastí posmrtného světa. Různorodost takových zážitků se může vynořit z kolektivního nevědomí a obsahovat mytologické postavy a témata jakýchkoli kultur během celého období lidských dějin. Hlubinné osobní zážitky těchto oblastí nám pomohou uvědomit si, že představy o kosmu, jež měly předindustriální společnosti, nejsou založeny na pověrách nebo primitivním „magickém myšlení“, nýbrž na přímých zážitcích jiných skutečností (alternativních realit).

Zvlášť přesvědčivým důkazem věrohodnosti těchto zážitků je skutečnost, že často poskytnou nové a přesné informace o různých archetypálních bytostech a oblastech. Povaha, rozsah a kvalita informací často výrazně předčí naše předchozí znalosti příslušných mytologií. Pozorování tohoto druhu vedla C. G. Junga k předpokladu, že kromě individuálního nevědomí, jak je popsal Freud, máme i kolektivní nevědomí, jež nás spojuje s celým kulturním dědictvím veškerého lidstva.

Jako ilustraci uvedu jeden z nejzajímavějších zážitků tohoto druhu, který jsem pozoroval při své dlouholeté práci s holotropními stavy vědomí. Týká se Otty, jednoho z mých pražských pacientů. Léčil jsem ho kvůli depresi a patologickému strachu ze smrti (thanatofobii). Při jednom sezení zažil dramatický sled psychospirituální smrti a znovuzrození. V okamžiku, kdy jeho zážitek vrcholil, měl vizi zlověstného vstupu do podsvětí hlídaného hrůzostrašnou bohyní podoby svině. Náhle pocítil neodbytné puzení nakreslit určitý geometrický útvar.

I když jsem zadával, aby pacienti zůstávali během sezení ve vodorovné poloze se zavřenými očima a své zážitky si nechávali pro sebe, Otto v tomto okamžiku otevřel oči, posadil se a naléhavě mě žádal o papír a něco na psaní. Nakreslil celou sérii složitých abstraktních obrazců a se stále se stupňujícím nepokojem a zoufalstvím začal své výkresy impulzivně trhat a mačkat, jakmile byl s každým z nich hotov. Byl s nimi nespokojen a jeho frustrace narůstala, protože nebyl schopen „udělat to správně“. Na dotaz, oč se pokouší, mi odpověděl, že to neumí vysvětlit. Řekl, že pouze cítí neodolatelné nutkání kreslit tyto geometrické útvary, a zeje přesvědčený, že nakreslit správný geometrický tvar je jakousi nutnou podmínkou úspěšného dovršení jeho sezení.

Téma mělo pro Otta jasně silný emoční náboj a bylo důležité je pochopit. V té době jsem byl dosud značně ovlivněn freudovskou školou a ze všech sil jsem snažil určit nevědomé motivy jeho divného počínání metodou volných asociací. Strávili jsme na tom hodně času, ale bez valného úspěchu. Celé sezení prostě nedávalo smysl. Potom se proces odklonil do jiných oblastí a pustil jsem Ottovu situaci z hlavy. Celá epizoda zůstala pro mne zahalena tajemstvím ještě po řadu dalších let, než jsem se přestěhoval do Spojených států.

V Baltimore mi poradil jeden přítel, že by výsledky mého výzkumu související s mytologií mohly zajímat Josepha Campbella. Navrhl, že mi s ním sjedná schůzku. Po několika počátečních setkáních jsme se spřátelili a Joseph Campbell sehrál významnou roli v mém osobním i profesionálním životě. Řada lidí ho považuje za největšího mytologa dvacátého století a možná i největšího, jaký kdy žil. Měl pozoruhodný intelekt a jeho vědomosti o světové mytologii byly vskutku encyklopedické. Živě se zajímal o výzkum mimořádných stavů vědomí a pokládal je za velmi důležité pro studium mytologie (Campbell 1972). Po léta jsme vedli fascinující rozhovory, při nichž jsem s ním probíral různá pozorování neobvyklých archetypálních

zážitků ze své práce, jimž jsem nerozuměl. Ve většině případů nedalo Josephovi mnoho práce určit kulturní původ příslušné symboliky.

Při jedné naší debatě jsem si vzpomněl na příhodu s Ottou a podělil jsem se o ni s Josephem. „To je úžasné“ řekl bez zaváhání. „Šlo jasně o *„Kosmickou matku smrtelné noci“*, o Ničivou bohyni matku Malekulanů na Nové Guinei.“ Vyprávěl mi pak, že Malekulanové věří, že se s touto bohyní setkají během své posmrtné cesty. Má podobu úděsné ženy s výraznými prasečími rysy. Podle malekulanské tradice sedí u vchodu do podsvětí a střeží složitě bludiště - posvátný labyrint.

Malekulanové měli propracovanou soustavu obřadů, do níž patřil chov vepřů a jejich obětování. Cílem složitých rituálů bylo překonat závislost na lidských matkách a popřípadě i na Ničivé bohyni matce. Malekulanové věnovali mimořádně mnoho času umění nakreslit labyrint. Zvládnutí tohoto umění považovali za podstatné pro úspěšnou cestu záhrobím. Joseph vyřešil díky svým encyklopedickým vědomostem důležitou část hádanky, na kterou jsem narazil při svém výzkumu. Na zbývající otázku nenalezl odpověď ani on. Proč se můj pacient setkal v onom daném okamžiku právě s malekulanskou bohyní? V každém případě však byl úkol zvládnout posmrtnou pouť pro někoho, u něhož byl hlavním příznakem nemoci chorobný strach ze smrti, zcela jistě na místě.

C. G. Jung a univerzální archetypy

V holotropních stavech zjišťujeme, že naše psýché obsahuje četné panteony mytologických postav i oblastí, jež obývají. Podle C. G. Junga jde o projevy primárních univerzálních vzorců, které představují nedílné a vzájemně propojené součásti kolektivního nevědomí. Archetypální postavy spadají do dvou rozdílných kategorií. Studovali a popsal je Jung a jeho následovníci a rozdělili je do dvou různých kategorií. V první jsou laskavé a hněvivé bytosti ztělesňující různé univerzální role a funkce. Nejznámější z nich jsou Velká bohyně matka, Ničivá bohyně matka, Moudrý stařec, Věčné mládí (Puer Eternus či Puella Eterna), Milenci, Smrt s kosou a Taškář. Jung také objevil, že muži mají ve svém nevědomí zobecněný ženský princip, který nazval Anima. Jejím protějškem, zobecněným představitelem mužského principu v ženském nevědomí, je Animus. Zastoupení nevědomé temné ničivé stránky lidské osobnosti se v Jungově psychologii nazývá stín.

V holotropních stavech mohou všechny tyto principy ožít jako složitá próteovská zjevení zhušťující holografickým způsobem nespočetné osobité příklady toho, co představují. Jako příklad uvádím svůj vlastní zážitek ze setkání se světem archetypů.

V závěru sezení jsem měl vizi obrovského jasně osvětleného jeviště, umístěného kdesi mimo čas a prostor. Mělo krásně zdobenou oponu se složitými vzory, které, jak to vypadalo, znázorňovaly celé dějiny světa. Intuitivně jsem pochopil, že jsem se dostal do Divadla kosmického dramatu, v němž vystupují síly utvářející dějiny lidstva. Stal jsem se svědkem velkolepé přehlídky záhadných postav. Přicházely na jeviště, představovaly se a pomalu odcházely.

Uvědomil jsem si, že vidím zosobněné principy - archetypy, které díky složitě vzájemné souhře vytvářejí božskou hru, kterou staří Indové nazvali lila. Byly to próteovské osobnosti soustřeďující v sobě mnoho totožností, mnoho funkcí a dokonce i mnoho scén. Pozoroval jsem je a ony neustále měnily svůj tvar s krajně složitým holografickým sebeprostupováním - byly současně jedinci i množinou. Pochopil jsem, že mají řadu různých významových podob, úrovní a rozměrů, ale nebyl jsem schopen se na nic výlučně soustředit. Každá z těchto postav jako by zároveň představovala podstatu funkce, jakož i veškeré konkrétní projevy principu, který zosobňovala.

Byla tam Mája, magická éterická bytost symbolizující iluzi světa, Anima ztělesňující věčné ženství, Válečník, Mariovi podobná personifikace války a agrese, Milenci zosobňující veškerá sexuální dramata a romance všech věků, královská postava Vládce a Císaře, Poustevník, který se uchýlil do ústraní, nepolapitelný Taškář s mnoha tvářemi a řada dalších. Když postavy přecházely po jevišti, ukláněly se mi, jako by čekaly, že ocením jejich jedinečný výkon v božské vesmírné hře.

Archetypální postavy druhé kategorie představují různá božstva a démony mající vztah k určitým kulturám, zeměpisným oblastem a dějinným epochám. Například místo univerzálního obrazu Velké bohyně matky se můžeme setkat s některou z jejích forem spojených s konkrétní kulturou, jako jsou Panna Maria, hinduistické bohyně Lakšmí a Párvatí, egyptská Isis, řecká Héra a řada dalších. Obdobně mohou být osobitými příklady Ničivé bohyně matky, kromě malekulanské sviní bohyně popsané v předchozím případě, indická Kálí, předkolumbijská hadí bohyně Koatlíku nebo egyptská Sekhmet se lví hlavou. Důležité je znovu zdůraznit, že tyto zážitky nejsou nutně omezeny naším vlastním rasovým a kulturním dědictvím. Mohou vzejít z mytologie kteréhokoli lidského společenství, i z takového, o němž jsme se nikdy ani nedoslechli.

Při mé práci se zvláště často objevovala setkání či přímo ztotožnění s různými božstvy z odlišných kultur, která byla zabita nebo která se sebeobětovala a později ožila. Tyto postavy představující smrt a zmrtvýchvstání mají sklon objevovat se spontánně v době, kdy proces sebezkoumání dosáhne perinatální úrovně a vezme na sebe podobu psychospirituálního znovuzrození. Mnoho lidí tehdy mívá například vizi ukřižování nebo prožívá ztotožnění s umučeným Ježíšem Kristem na kříži. Výskyt takového motivu u lidí euroamerického původu dává smysl s ohledem na to, jak významnou roli hrálo křesťanství po staletí v západní kultuře.

Pozoroval jsem však řadu intenzivních ztotožnění s Ježíšem při našich holotropních seminářích v Japonsku a Indii. Prožívali je lidé s buddhistickým, šintoistickým či hinduistickým pozadím. Mnoho Anglosasů, Slovanů a Židů se naopak během svých psychedelických nebo holotropních sezení ztotožňovalo se Sivou nebo Buddhou, s egyptským bohem Osirisem, který vstal z mrtvých, se sumerskou bohyní Inannou nebo s řeckými božstvy Persefonou, Dionýsem, Attisem a Adonisem. Ještě větším překvapením byly občasné identifikace s aztéckým božstvem smrti a znovuzrození, Quetzalkoátem či Opeřeným hadem nebo s jedním z hrdinných dvojčat z mayského Popol Vuh, neboť jde vesměs o božstva vyskytující se v mytologiích, jež nejsou v západním světě obecně známá.

Setkání s těmito archetypálními postavami bylo velmi působivé a často přinášelo nové podrobné informace nezávisle na rasovém, kulturním a výchovném pozadí, úrovni vzdělání dotyčného jedince a na jeho předcházející znalosti příslušné mytologie. V závislosti na povaze zjeveného božstva provázely tyto zážitky obvykle krajně intenzivní emoce od extatického vytržení až po paralyzující metafyzickou hrůzu. Lidé, kteří taková setkání zažili, hleděli na archetypální postavy s velkou úctou a bázní jako na bytosti patřící jakémusi vyššímu řádu, nadané mimořádnou energií a silou, schopné utvářet a přetvářet náš materiální svět. Ti, kdo tato setkání prožili, tak sdíleli postoj mnoha předindustriálních kultur, jejichž představitelé v existenci božstev a démonů věřili.

Ale nikdo z těch, kdo tato setkání zažili, nepovažoval své setkání s archetypálními bytostmi za setkání s nejvyšším principem ve vesmíru, ani nehovořil o tom, že se mu dostalo konečného pochopení bytí. Prožívali tato božstva jako stvořená vyšší silou, která je přesahuje - silou transcendentní. Tento vhled je v souladu s myšlenku Josepha Campbella, že božstva „mají být průhledem do transcendentna". Mají sloužit jako most k božskému zdroji, ale nemají s ním být směřována. Věnujeme-li se soustavnému sebezkoumání nebo duchovní praxi, musíme se vyvarovat mylného vidění božstva, které se nám právě zjeví, jako neprůhledného, a spatřovat v něm konečnou kosmickou

sílu namísto průhledu do Absolutna.

Záměna určitého archetypálního obrazu za konečný zdroj stvoření vede k modloslužebnictví (idolatrii), k rozvratnému a nebezpečnému omylu, tak rozšířenému v dějinách náboženství a kultur. Může sice sjednotit lidi sdílející tutéž víru, ale postaví je proti jiným skupinám, které si zvolily jiný projev Božství. Mohou se potom pokusit obrátit jinak smýšlející na svou víru, ovládnout je či zlikvidovat. Pravé náboženství je naopak univerzální, všeobsahující a všezahrnující. Musí překročit archetypální obrazy vázané k vlastní konkrétní kultuře a zaměřit se na konečný zdroj veškerých forem. Nejdůležitějším problémem ve světě náboženství je proto podstata nejvyššího principu ve vesmíru. V další části budeme zkoumat vhledy získané během holotropních stavů vědomí týkající se tohoto tématu.

3. KOSMICKÝ TVŮRČÍ PRINCIP

Prázdnoto bez země, prázdnoto bez oblohy, nesmírný prostore bez poslání, věčný a nadčasový - staň se světem, rozpínej se !

Tahitský mýtus o stvoření

Co není slyšet, čeho se nelze dotknout, co postrádá tvar, je nezničitelné, nadto bez chuti, vůně a zápachu, bez počátku, bez konce, vyšší než velké, trvalé - kdo Toto rozezná, unikne chřtánu smrti.

Katha-upanišada

Absolutní Vědomí

Po přímých zážitcích duchovních rozměrů skutečnosti se zdá být naivní, neudržitelnou a absurdní myšlenka, že se mohly vesmír, život a vědomí vyvinout bez účasti vyšší tvůrčí inteligence. Jak jsme však poznali, nestačí zážitky přírody jako oduševnělé bytosti a setkání s archetypálními postavami samy o sobě k tomu, aby plně uspokojily naši duchovní touhu. Pátral jsem proto ve zprávách lidí, s nimiž jsem pracoval, po popisech těch stavů vědomí, jež byly vnímány jako konečné hranice lidského ducha. Snažil jsem se zjistit, jaké zážitky jsou vnímány jako setkání s nejvyšším principem vesmíru.

Je příznačné, že lidé, kteří měli zážitek Absolutna, jenž dokonale uspokojil jejich duchovní touhu, neviděli žádné konkrétní bytosti. Jejich popisy nejvyššího principu poté, co ucítili, že dosáhli cíle svého mystického a filosofického hledání, byly krajně abstraktní a až udivující měrou si navzájem podobné. Ti, kdo o tomto konečném zjevení podali zprávu, se pozoruhodně shodovali v popisech prožitkového charakteru tohoto stavu. Sdělovali, že zážitek nejvyššího principu v sobě obsahoval překročení všech hranic analytického myšlení, veškerých rozumových kategorií a všech omezení běžné logiky.

Tento zážitek nebyl omezen obvyklými kategoriemi trojrozměrného prostoru a lineárního času, jak je známe z běžného života. Zahrnoval také veškeré představitelné polarity v nerozborné jednotě, čímž překračoval veškeré duality. Znovu a znovu lidé přirovnávali Absolutno k zářivému zdroji světla nepředstavitelné intenzity, i když zdůrazňovali, že se zároveň lišilo v určitých důležitých vlastnostech od jakéhokoli světelného zdroje známého ve hmotném světě. Popis Absolutna jako světla však naprosto postrádá některé z jeho podstatných charakteristik, zejména, zeje i nesmírnou a bezmeznou oblastí vědomí obdařeného nekonečnou inteligencí a tvůrčí silou.

Nejvyšší kosmický princip lze prožít dvěma různými způsoby. Někdy se rozplynou nebo

jsou drasticky smazány veškeré osobní hranice a my zcela splyneme s božským zdrojem, vytvoříme s ním jednotu a staneme se od něho nerozeznatelnými. Jindy si podržíme pocit samostatné totožnosti a zaujmeme postavení udiveného pozorovatele, jenž je svědkem úžasného tajemství (mysterium tremendum) existence jakoby zvenčí. Anebo můžeme - jako někteří mystici - prožít extázi uchváceného milence při setkání s Milovanou bytostí. Duchovní literatura všech věků je plná popisů obou typů zážitků Božství.

„Jako když mūra vletí do plamene a splyne s ním“, říkají súfiové. Srí Rama-na Maháriši, indický světec a vizionář, popisuje v jedné ze svých duchovních básní „cukrovou panenku, která si šla do oceánu zaplavat a zcela se v něm rozpustila“. Na rozdíl od nich se španělská mystická svatá Tereza z Avily a velký perský transcendentní básník Džaláluddín Rúmí zmiňují o Bohu jako o Milované bytosti. Obdobně bhaktové, indiští vyznavači jógy lásky, dávají přednost zachování odloučenosti od Božství a vztahu k němu. Nechtějí se stát Šrí Rama-novou cukrovou panenkou, která zcela ztratí svou totožnost v kosmickém oceánu. Velký indický světec a mystik Rámakrišna jednou pateticky zvolal: „*Chci cukr ochutnávat, ne se jím stát.*“

Lidé, kteří měli popsaný zážitek nejvyššího principu, vědí, že se setkali s Bohem. Většina z nich má však pocit, že pojem „Bůh“ nevystihuje odpovídajícím způsobem hloubku jejich zážitku, neboť hlavní světová náboženství a kultury tento pojem pokřivily, degradovaly a zdiskreditovaly. I často používané pojmy jako „Absolutní Vědomí“ nebo „Univerzální Mysl“ jsou, jak se zdá, beznadějně nevhodné k vyjádření nesmírnosti a převratnosti takového setkání. Někteří lidé mají za to, že nejvhodnější reakcí na zážitek Absolutna je mlčení. Pro ně je zcela zřejmé, že „ti, kdo vědí, nemluví, a ti, kdo mluví, nevěda.“

Sjednocení s nejvyšším principem lze přímo prožít v holotropních stavech vědomí, vymyká se však jakýmkoli snahám o jeho odpovídající popis či vysvětlení. Jazyk, kterého používáme ke komunikaci v běžném životě, prostě na takový úkol nestačí. Jedinci s tímto zážitkem se shodují v tom, že jde o cosi nepopsatelného. Slova a samotná struktura naší řeči jsou až bolestně nedostatečnými nástroji k popsání jeho charakteru a rozměrů, a to zejména pro ty, kterým se tohoto prožitku nedostalo.

I přes uvedené výhrady jsem zařadil zprávu sedmatřicetiletého psychiatra Roberta o jeho zážitku, který pokládal za zážitek nejvyšší konečné reality.

Začátek mého zážitku byl velice náhlý a dramatický. Zasáhl mě kosmický blesk obrovské síly, který roztránil a zničil mou běžnou skutečnost. Ztratil jsem úplně kontakt s okolním světem - zmizel jako mávnutím kouzelného proutku. Povědomí o mé běžné existenci, o mém životě i jménu se ozývaly jen slabou ozvěnou až na nejzazším okraji mého vědomí jako snové obrazy. Robert... Kalifornie... Spojené státy... planeta Země. Usilovně jsem se snažil rozpomenout na existenci těchto skutečností, ale náhle neměly smysl. Stejně tak se nedostavily archetypální vize božstev, démonů a mytologických oblastí, které hrály rozhodující roli v mých předchozích zážitcích.

V tě době pro mne byla jedinou skutečností vířící energie obrovských rozměrů. Zdála se obsahovat veškeré bytí v naprosto abstraktní formě. Měla zář myriády sluncí a přesto to nebylo kontinuum jakéhokoli světla, které jsem znal ze svého všedního života. Jako by šlo o čiré vědomí, inteligenci a tvůrčí energii překračující veškeré polarity. Bylo to nekonečné i konečné, božské i démonické, hrůzyplné i extatické, tvůrčí i ničivé... toto všechno mělo v sobě, ale i mnoho dalšího. Pro to, čeho jsem byl svědkem, mi chyběly pojmy i kategorie. Nedařilo se mi udržet si pocit odděleného bytí tváří v tvář takové síle. Moje běžná totožnost byla na padrt, rozplynula se - zdroj i já jsme se stali jednotou. Čas pozbyl jakýkoli význam.

Ohlížím-li se zpět, domnívám se, že jsem musel zažít stav dharmakáji, čirého zářícího

Prasvětla, které se podle Tibetské knihy mrtvých, Bardo Thódol, objevuje v okamžiku smrti.

Robertovo setkání s Nejvyšším principem trvalo asi dvacet minut našeho času, byť pro něho po celou tu dobu čas jako smysluplný rozměr neexistoval. Během té doby neměl žádný kontakt s okolím a nebyl schopen slovní komunikace. Poté začal pomalu prožívat postupný návrat do běžné skutečnosti a napsal o tom:

Po tom, co mi připadalo jako věčnost, se začaly v mém prožitkovém poli formovat konkrétní snové obrazy a vjemy. Náhle jsem měl pocit, že skutečně kdesi existuje cosi jako zeměkoule s velkými kontinenty a určitými zeměmi, ale všechno mi připadalo velice vzdálené a neskutečné. Postupně přede mnou vykrytalizoval obraz Spojených států a Kalifornie. Později jsem dosáhl spojení se svou běžnou totožností a v mysli se mi začaly promítat prchavé obrazy z mého současného života. Nejdříve byl kontakt se skutečností krajně mlhavý. Chvíli jsem si myslel, že umírám a že prožívám bardo, přechodný stav mezi současným životem a příštím vtělením, jak jej popisují tibetské texty.

Jak se obnovoval můj kontakt s běžnou skutečností, dosáhl jsem bodu, kdy mi bylo jasné, že tento zážitek přežiji. Ležel jsem na pohovce s pocitem extáze a posvátné hrůzy z toho, co mi bylo zjeveno. Na tomto pozadí se mi promítaly různé dramatické situace, kniž došlo v různých částech světa v průběhu staletí. Vypadalo to, jako by šlo o scény z mých dřívějších inkarnací, z nichž mnoho bylo nebezpečných a bolestných. Ruku v ruce s tím se mi začaly škrabat a zachvívat skupiny svalstva, tělo mne bolelo a umíralo v různých situacích. Přestože se v mém těle odehrávala karmická historie, nacházel jsem se ve stavu hluboké blaženosti a dokonalého odpoutání od těchto dramát.

Po řadu následujících dní bylo pro mne hračkou dosáhnout při meditaci stavu míru a vyrovnanosti. Jsem si jist, že tento zážitek bude mít trvalý vliv na můj život. Je přece nemožné, aby se člověku dostalo takového zážitku, a přitom se ho hluboce nedotkl a nezměnil ho.

Těhotná Prázdnota

Setkání s Absolutním Vědomím nebo ztotožnění s ním není jediný způsob, jak zažít nejvyšší princip v kosmu či nejvyšší realitu. Druhý typ zážitku, který zřejmě uspokojuje hledače konečných odpovědí, je zvláště překvapující, protože postrádá specifický obsah. Jde o ztotožnění s Kosmickým Prázdnotou a Nicotou, jak ji popisuje mystická literatura Prázdnoty. Je třeba zdůraznit, že každý zážitek prázdna, s nímž se můžeme setkat při mimořádných stavech vědomí, nelze kvalifikovat jako Prázdnotu. Lidé často popisují tímto pojmem nepříjemný pocit nedostatku citu, iniciativy či významu. Aby si tento stav zasloužil pojmenování Prázdnota, musí splňovat velice specifická kritéria.

Setkáme-li se s Prázdnotou, pocítíme, že jde o primární prázdnotu kosmických rozměrů a kosmického významu. Staneme se ryzí vědomím vnímajícím tuto absolutní nicotu - máme však v nezvyklém paradoxním smyslu současně pocit její zásadní plnosti. Kosmické vakuum je zároveň i plností, neboť mu zjevně nic nechybí. Neobsahuje nic, co by se projevovalo nějakým konkrétním tvarem, a přesto se nám zdá, že v sobě zahrnuje veškeré bytí v jeho potenciální formě. Tímto paradoxním způsobem můžeme překročit obvyklý rozštěp (dichotomii) prázdnoty a tvaru, bytí a nebytí. Možnost takového řešení nelze pochopitelně popsat odpovídajícím způsobem slovy - je nutno je prožít, aby bylo možno je pochopit.

Prázdnota překračuje obvyklé kategorie času a prostoru. Je neměnná a mimo veškeré dichotomie a polarity, jako jsou světlo a tma, dobro a zlo, nehybnost a pohyb, mikrokosmos a makrokosmos, agónie a extáze, singularita a pluralita, tvar a prázdnota a dokonce i bytí a nebytí. Někteří ji nazývají suprakosmickou a metakosmickou Prázdnotou. Pojmy suprakosmická a metakosmická souvisejí se skutečností, že primární prázdnota a nicota se zdají být principem, na kterém spočívá svět jevů, jak jej známe, a že mu je současně nadřazená. Toto metafyzické vakuum těhotné vším, co v něm může potenciálně existovat, je zřejmě kolébkou bytí jako celku, nejvyšším zdrojem existence. Stvoření všech jevových světů je pak realizací a konkretizací jeho preexistenčního potenciálu.

Při vnímání Prázdnoty máme pocit, že je nejen zdrojem veškerého bytí, nýbrž že v sobě také zahrnuje veškeré stvoření. Lze to vyjádřit i jinak - je to existence sama, neboť mimo ni nic neexistuje. V pojmech našich běžných koncepcí a logických norem obsahuje zřejmě některé základní protimluvy. Bylo by jistě absurdní uvažovat o prázdnotě tak, že obsahuje svět jevů, jejichž základní charakteristikou je, že mají specifické tvary. Obdobně nám říká prostý rozum, že tvůrčí princip a jeho stvoření nemohou být totožné. Mimořádná povaha Prázdnoty však umožňuje překročit tyto paradoxy.

Následující příklad je popisem zážitku Kosmické Prázdnoty náboženského filozofa Christophera Bache, který se po řadu let zabýval systematickým spirituálním výzkumem:

Náhle se uvnitř tohoto světa objevila obrovská Prázdnota. Projevovala se tak, že na sebe vzala tvar deformace mého zorného pole, jako by do něj vnesla obrovskou neviditelnou mísu a ohýbala všechny linie směrem ven z okrajů obrazu. Nic se neroztrhlo ani nepřerušilo, ale všechno se roztáhlo a zastavilo, aby zjevilo tuto základní realitu. Jako by se Bůh najednou zarazil mezi vdechnutím a vydechnutím a celý vesmír se pojednou zastavil. Nezanikl, ale jakoby ho cosi na věky zadrželo. Byl to překvapující úžasný průlom v samém bytí.

Toto úchvatné divadlo mi zprvu vzalo dech, metaforicky i doslova, a s napětím jsem čekal na nějaký pohyb. Ale nic jej nenastolilo. Byl jsem plně při vědomí, ale zcela znehybněný. Mé znehybnění nebralo konce. Nechtěl jsem věřit, jak dlouho to trvá. Když jsem do sebe tento zážitek vstřebal, uvědomil jsem si, že jde o Prázdnotu, ze které vznikají všechny tvary, živoucí Klid, z něhož vyvěrá veškerý pohyb. Tento bezobsažný zážitek koncentrovaného vědomí, které časově předchází tvaru a místně je vně tvaru, musí být to, co východní filosofové nazývají šúnjata. Když se postupně obnovil pohyb a vytvořily se tvary, dostavil se po Prázdnotě nádherný pocit „přesnosti“. Bezprostředním setkáním s Prázdnotou jsem se dotkl okrajů zážitku bytí, „přesně takového, jaké je.

V řadě případů se lidem, kteří prožili jak Absolutní Vědomí, tak Prázdnotu, dostalo vzhledu do skutečnosti, že oba tyto stavy jsou v zásadě totožné a vzájemně zaměnitelné navzdory tomu, že jsou zážitkově rozdílné a že mohou vypadat jako koncepčně a logicky neslučitelné. Tito jedinci tvrdili, že se stali svědky vynoření se tvůrčího Kosmického Vědomí z Prázdnoty nebo naopak jeho návratu do Prázdnoty a zmizení. Jiní jedinci prožívali oba tyto aspekty Absolutna současně, ztotožnili se s Kosmickým Vědomím a zároveň si uvědomovali jeho zásadní prázdnotu.

Zážitek Prázdnoty jako zdroje stvoření může být také spojen s poznáním základní prázdnoty materiálního světa. Uvědomění si prázdnoty běžné skutečnosti je hlavním posláním jednoho z nejvýznamnějších duchovních textů mahájánového buddhismu, *Pradžňaparámíta-hridaja-sútry* neboli sútry Srdce dokonalé moudrosti. Text začíná tím, že Avalókitéšvara oslovuje Buddhova učedníka Sári-putru: „*J*ovahou tvaru je prázdnota,*

povahou prázdnoty je tvar. Tvar se neliší od prázdnoty, prázdnota se neliší od tvaru... Pocity, vnímání, myšlenkové formy a vědomí jsou také takové."

Je zajímavé, že koncepce vakua, které je zcela vyplněným prostorem a „těhotné prázdnoty“ existuje rovněž v moderní fyzice. Paul Dirac, jeden ze zakladatelů kvantové fyziky a „otec“ antihmoty, ji popisuje takto: „Každá hmota se vytvoří z určitého nepostřehnutelného substrátu a... vytvoření hmoty za sebou v substrátu zanechá ‚díru‘ v podobě antihmoty. Substrát nepopisujeme přesně jako hmotný, protože rovnoměrně vyplňuje veškerý prostor a je jakýmkoli pozorováním neodhalitelný. Je to však podivný hmotný tvar prázdnoty, z níž se tvoří hmota.“ Zesnulý americký fyzik Heinz Pagels je ještě jednoznačnější: „flázory

nové fyziky učí: Vakuum, to je celá fyzika. Cokoli, co kdy existovalo nebo může existovat, už tady je v prázdnotě prostoru... tato prázdnota obsahuje veškeré bytř (Pagels 1990).

Při pokusech, zahrnujících urychlování elementárních částic do vysokých rychlostí a jejich kolize, pozorovali fyzici vznik nových subjaderných částic vynořujících se z toho, co nazývají „dynamickým vakuem“, a jejich mizení zpět do této matrice. Tato podobnost je přirozeně jen dílčí a nejde příliš daleko. Problém kosmické tvorby není omezen na vznik základních stavebních bloků hmoty. Má důležité aspekty vymykající se dosahu fyziků, jako je problém vzniku tvarů, řádu, zákonitostí a významu. Prázdnota, s níž se můžeme setkat v holotropních stavech, se zdá být odpovědná za všechny součásti stvoření, nejen surovinou pro svět jevů.

V našem běžném životě je všechno, co se děje, složitý řetězec příčin a následků. Přísná lineární kauzalita je nezbytným předpokladem tradiční západní vědy. Další základní charakteristikou hmotné reality je, že se všechny procesy v našem světě řídí zákonem zachování energie. energii nelze vytvořit ani zničit, lze ji pouze přeměňovat v jiné druhy energie. Zdá se, že takový způsob myšlení vyhovuje pro většinu událostí v makrosvětě, ale zcela se zhroutí, jakmile se pustíme do pátrání po zřetězení příčin a následků až k počátkům vesmíru. Aplikujeme-li jej na proces vzniku kosmu, octneme se tváří v tvář ohromnému problému. Je-li všechno příčinně určeno (kauzálně determinováno), co je prvotním impulsem, příčinou příčin, Prvotním Hybatelem? Pokud musí být energie zachována, odkud na počátku vzešla? A což vznik hmoty, prostoru a času?

Běžnou teorii Velkého třesku o vzniku vesmíru učící, že hmota, čas a prostor vznikly současně z bezrozměrného bodu (*singularity*) asi před patnácti miliardami let, můžeme sotva přijmout jako přiměřené rozumové vysvětlení nejhlubšího mystéria bytí. A obecně stěží můžeme připustit, že by uspokojivá odpověď měla být jiná než rozumová. Řešení těchto problémů prostřednictvím transcendentních zážitků má naprosto jinou povahu a řád. Prožití Absolutního Vědomí, Prázdnoty a jejich vzájemného vztahu umožňuje překročit záhadné paradoxy, kterými se moří vědci teoretizující o hmotném vesmíru řízeném kauzalitou a mechanickými zákony. Holotropní stavy mohou poskytnout uspokojivé odpovědi, které jsou však experienciální a svou podstatou transracionální.

Prožíváme-li přechod z Prázdnoty k Absolutnímu Vědomí či naopak, nemáme pocit absurdity, který bychom měli v běžném stavu vědomí, kdybychom měli uvažovat o tom, že cosi vzniká z ničeho nebo naopak mizí v nicotě a beze stop. Zcela naopak, tento proces má v sobě jakousi samozřejmost, jednoduchost a přirozenost. Prožitkové vhledy tohoto druhu provází pocit náhlého prozření a pochopení. Vzhledem k tomu, že na této úrovni vnímáme hmotný svět jako výraz Absolutního Vědomí zaměnitelného za Prázdnotu, přinášejí nám tyto zážitky nečekaná řešení některých nejobtížnějších a nejtěžších problémů, které sužují rozum.

Vhledy lidí, kteří prožili holotropní stavy vědomí týkající se zdroje bytí, jsou překvapivě podobné vhlédům filosofie věčnosti. Už jsem se zmínil o popisu Kosmické Prázdnoty z *Pradžňaparámíta-hridaja-sútry*. Zde je pasáž z *Tao te tingu* od starého čínského mudrce Lao-c' (1988):

Před zrodem vesmíru

bylo cosi beztvareho a dokonalého.

Je to klidné. Prázdné. Osamělé.

Neměnné. Nekonečné. Věčně přítomné.

Je to matka vesmíru.

Neznaje lepšího názvu, říkám tomu Tao.

*Protéká to všemi věcmi, vnitřkem i vnějškem,
a vrací se to k původu věcí.*

Džaláluddín Rúmí, perský vizionář a mystický básník z 13. století, popisuje zdroj stvoření těmito slovy:

Nebytí lačněprobublává v očekávání, že se mu dostane bytí...

*Pro zdroj a pokladnici Božího konání není nicota než pouhým nebytím
vstupujícím do projevu.*

A nyní uvedu pro srovnání dvě pasáže ze židovské mystické tradice. Azriel z Gerony, kabalista ze 13. století, říká:

Zeptají se tě: Jak stvořil Bůh bytí z nicoty ?

Což není obrovský rozdíl mezi bytím a nicotou ?

Odpověz takto:

Bytí je v nicotě druh nicoty a nicota je v bytí ve formě bytí.

Nicota je bytí a bytí je nicota.

A David ben Abraham he-Lavan píše ve 14. století:

*Ajin - nicota, existuje víc než veškeré bytí světa. Ale protože je prostá a každá prostá
věc je složitá v porovnání se svou prostotou, nazývá se ajin.*

A podle křesťanského mystika mistra Eckharta z rozhraní 13. a 14. století: *Boží nicota
vyplňuje celý svět -jeho cosi není nikde.*

Slova pro Nepopsatelné

Poučné vhlady do konečných realit prožité v mystických stavech nelze odpovídajícím způsobem popsat naším běžným jazykem. To si Lao-c' velice dobře uvědomoval a vyjádřil to výstižně:

*Tao, které lze postihnout slovy,
není ono věčné a neměnné Tao.*

*Jméno, kterým lze pojmenovat,
není ono věčné a neměnné jméno.*

K veškerým popisům a definicím je nutno použít slov vyvinutých k označování předmětů a činností materiálního světa, jak se s nimi v běžném životě setkáváme. Z tohoto důvodu se jeví běžný jazyk nevhodný pro komunikaci o zážitcích a vhladech při různých holotropních stavech vědomí. Zejména to platí, pokud se naše zážitky zaměří na konečné problémy bytí, jako jsou Prázdnota, Absolutní Vědomí a stvoření.

Lidé důvěrně obeznámení s východními spirituálními filosofiemi se často utíkají o pomoc ke slovům z různých asijských jazyků, aby popsali své duchovní zážitky a vhlady. Používají termínů ze sanskrtu, tibetštiny, čínštiny nebo japonštiny, jako například *samádhi* (jednota s Bohem), *šúnjata* (prázdnota), *kundalíní šakti* (hadí síla), *bardo* (přechodný stav vědomí po smrti), *anatta* (nejá), *satori* (osvícení), *nirvána* a *tao* pro vysoce transcendentní stavy nebo naopak, když hovoří o běžné skutečnosti, termínů *samsára* (svět rození a smrti), *mája* (iluze světa), *avidja* (nevědomost) a dalších podobných. Tyto jazyky se vyvinuly v kulturách s velkými vědomostmi o holotropních stavech a duchovní skutečnosti. Na rozdíl od západních jazyků mají množství technických termínů popisujících právě jemné odstíny mystických stavů a z nich vyplývajících důsledků. Ale i tato slova plně a správně chápou jen ti, jimž se příslušných zážitků dostalo.

Ačkoli se i poezie zdá být velice nedokonalým nástrojem, je zřejmě přesto vhodnějším a přiměřenějším prostředkem k vyjádření podstaty duchovních zážitků a ke sdělení zážitků přesahujících běžnou skutečnost. Proto se mnoho velkých vizionářů a duchovních učitelů uchýlilo k poezii, aby se podělili o své metafyzické vhlady. Řada lidí, s nimiž jsem spolupracoval, si vzpomněla na pasáže od různých transcendentních básníků a recitovala je. Často jsem se od nich dovídal, že se jim náhle ujasnily vizionářské básně, které předtím nechápali, a že v nich objevili nový význam.

U lidí, kteří se věnují duchovnímu hledání, jsou zvláště oblíbení zejména básníci ze Středního východu - mystik Omar Chajjám, Džaláluddín Rúmí a Chalíl Džibrán a indiští vizionáři Kabír, princezna Míra Baí a Srí Aurobindo. Jako příklad jsem vybral báseň indického mudrce Kabíra, syna muslimského tkalce z Banárasu, z předělu 15. a 16. století. Ve svém životě trvajícím 120 let vytěžil Kabír to nejlepší z hinduistické a súfijské tradice a svou moudrost oděl do extatických veršů. Uvedená báseň je ozvěnou podobností mezi přírodním koloběhem vody a tvůrčím procesem, který popíši v další kapitole knihy.

*Uvažoval jsem o rozdílu
mezi vodou a vlnami na ní.*

Ač se vzdouvají, zůstávají stále vodou,

ač klesají, jsou voda,

naznačíš mi, jak je od sebe rozlišit ?

Protože kdosi vymyslel slovo „ vlna ”,

mám ji odlišovat od vody ?

Máme v nitru Jednoho Tajemného. Planety ve všech galaxiích procházejí jeho rukama jako perly. Je to šňůra perel, na něž se musíme dívat zářícíma očima.

Máme však i svou bohatou západní tradici vizionářské poezie. Jejimi představiteli jsou William Blake, D. H. Lawrence, Rainer Maria Rilke, Walt Whitman a William Butler Yeats, u nás Otokar Březina. Lidé, kteří prožili mystické stavy, uvádějí často tyto básníky a recitují pasáže z jejich děl. Jako příklad uvádím často citovanou báseň Williama Blakea zachycující mystérium *imanentního božství*:

Spatříš-li v zrnku písku celý svět a nebe poznáš ve květině, tu v dlani sevřeš nekonečnost hned a věčnost ve vteřině.

Transcendentní skutečnost v nitru lidské psyché

Při soustavné duchovní praxi zahrnující holotropní stavy vědomí můžeme opakovaně překračovat běžné hranice těla a ega a ztotožňovat se s jinými lidmi, zvířaty, rostlinami nebo anorganickými aspekty přírody a také s různými archetypálními bytostmi. Při těchto procesech zjistíme, že veškeré hranice v materiálním vesmíru a v jiných realitách jsou konečnými libovolnými a překonatelnými.

Zbavíme-li se omezení racionálního myšlení, svěrací kazajky rozumu a běžné logiky, prolomíme řadu oddělovacích hranic, rozšíříme své vědomí do nepředstavitelných rozměrů a zažijeme popřípadě i splnutí a ztotožnění s transcendentním zdrojem veškerého bytí.

Dosáhneme-li prožitkového ztotožnění s Absolutním Vědomím, zjistíme, že je naše bytí souměřitelné s celou kosmickou sítí, s veškerým bytím. Poznání vlastní božské podstaty, naší totožnosti s kosmickým zdrojem je nejvýznamnějším odhalením, k němuž můžeme dospět v procesu hlubinného sebezkoumání. To je podstata proslulého výroku staroindických upanišad:

„ Tat tvam asi. „ - doslova Ty jsi To.

Znamená: „tvoje podstata je božská“, nebo „Bůh jsi ty.“ Odhaluje skutečnost, že naše běžné ztotožnění individuálního vědomí s „egem zapouzdřeným v pokožce“ neboli „jménem a tvarem“ (*namarúpa*) je iluze a že naše skutečná podstata je kosmická tvůrčí energie (*átman - brahmd*).

Takové zjevení týkající se ztotožnění jedince s Božstvím je vrcholným tajemstvím ukrytým v jádru všech velkých duchovních tradic, i když může být vyjádřeno různými způsoby. Už jsem se zmínil o tom, že v hinduismu *átman*, individuální vědomí, a *brahma*, Univerzální Vědomí, jsou jedno.

Vyznavači siddha-jógy poslouchají v mnoha variacích základní princip své školy:

Bůh sídlí v tobě jakožto ty.

V buddhistických textech čteme:

Podívej se do sebe - ty jsi Buddha.

V konfuciánské tradici se nám sděluje:

Nebe, země a člověk jsou jedno tělo.

Stejné poselství najdeme ve slovech Ježíše Krista: *Já a Otec jedno jsme.*

A svatý Řehoř Palamas, jeden z největších teologů křesťanské ortodoxní církve,

prohlásil:

Neboť království nebeské - ne, spíše - Král nebeský...je v nás.

Obdobně učil i velký židovský mudrc, kabalista Abraham ben Semu'el Abulafia: *On a my jedno jsme.*

Podle Mohameda:

Kdo zná sebe, zná svého Pána.

Mansúr al-Halládž, súfijský extatik a básník, známý jako „mučedník mystické lásky“, to popsal svým způsobem:

Viděl jsem Pána okem svého srdce. Řekl jsem: Kdo jsi ?

On odpověděl: Ty.

Al-Halládž byl uvržen do žaláře a odsouzen na smrt za svůj výrok: „*Ana 7 Haqq* „ - *Já jsem Pravda* - Bůh, Pravá Skutečnost.

Božství a jeho stvoření

Shrňme nyní vhledy holotropních stavů vědomí do tvůrčího principu, charakteru reality a naší vlastní podstaty. Jak jsme poznali, jsou tyto vhledy ozvěnou poselství velkých světových duchovních tradic. Učí nás, že svět hutné hmoty a jeho nejvýznačnější rysy - trojrozměrný prostor, lineární čas a neotřesitelná kauzalita - jak je vnímáme ve svých běžných stavech vědomí, nemají vlastní nezávislou existenci. Jsou spíše výtvořky Absolutního Vědomí, než jedinou pravou realitou, jak je popisuje materialistická věda.

Ve světle těchto vhledů je materiální svět našeho běžného života, včetně našeho těla, spleť tkání mylných představ a falešných výkladů. Je to hravý a jaksi libovolný produkt kosmického tvůrčího principu, nekonečně propracovaná *virtuální realita* (zdánlivá, předstíraná skutečnost), božská hra vytvářená Absolutním Vědomím a Kosmickou Prázdností. Naš vesmír, který zdánlivě obsahuje nespočetné myriády samostatných jednotek a prvků, je svou nejhlubší podstatou pouze jediným bytím obrovských rozměrů a nepředstavitelné komplexnosti.

Totéž platí i v případě jiných rozměrů a oblastí bytí, jež můžeme odhalit v holotropních stavech vědomí. Jelikož neexistují absolutní hranice mezi individuální psyché, kteroukoli částí stvoření a samotným kosmickým tvůrčím principem, je koneckonců každý z nás totožný s božským zdrojem stvoření. Jsme tak jako celek i každý zvlášť jak spoluautory, tak i herci v tomto kosmickém dramatu. Vzhledem k tomu, že naše pravá a skutečná podstata je totožná s kosmickým tvůrčím principem, nemůžeme uspokojit své touhy jen činnostmi v materiálním světě, ať je jejich povaha a rozsah jakýkoli. Nic, kromě prožitku mystické jednoty s božským zdrojem, naši nejhlubší touhu neuspokojí.

4. PROCES STVOŘENÍ

Jako ze sálajícího ohně vyletují tisíce jisker téže podoby, tak z věčného zdroje, můj příteli, rozmanité bytosti vznikají, a opět se do něj vracejí.

Mundaka-upanišad

I když zavážeš stovku uzlů -provaz zůstane jeden.

Džaláluddín Rúmí

Záhada tvůrčího impulsu

Zjištění, že všechny světy jevů, včetně naší materiální roviny, jsou virtuálními realitami vytvářenými Absolutním Vědomím, vyvolává některé zajímavé otázky. Splynutí a sjednocení s kosmickým tvůrčím principem, popsané v předchozí kapitole, je jistě výjimečný a velice žádoucí zážitek, rozhodně alespoň z hlediska individuální lidské bytosti. Rada spirituálních tradic pokládá dosažení tohoto stavu za konečný cíl duchovního hledání. Kdo skutečně této jednoty s Univerzální Myslí dosáhl, zjistí, že situace je mnohem složitější.

Přesvědčí se, že to, co kdysi považoval za cíl duchovní cesty, je i zdrojem stvoření. Pochopí, že ke stvoření světa jevů se musí Božství zřici svého původního stavu nerozlišené jednoty. Vezmeme-li v úvahu, jak je z lidského hlediska zážitek ztotožnění s Absolutním Vědomím fantastický, zdá se divné, že by měl tvůrčí princip hledat jinou možnost nebo přinejmenším doplněk k prostému prožitku sebe sama. To vede přirozeně k otázce o povaze sil, které nutí Absolutní Vědomí, aby opustilo svůj prvotní stav a začalo tvořit prožitkové skutečnosti (experienciální reality), jako je svět, ve kterém žijeme. Co asi motivuje Božství, aby vyhledávalo odloučení, bolest, zápolení, neúplnost a pomíjivost, zkrátka a dobře přesně ty stavy, kterým se snažíme uniknout, vypravíme-li se na svou duchovní cestu ?

Komu se podaří dosáhnout svým niterným zkoumáním ztotožnění s Absolutním Vědomím, je často odměněn fascinujícími vhledy do dynamiky stvoření. Než se pustíme do zkoumání těchto zjevení, podtrhněme znovu, že holotropní stavy obecně a zejména stavy obsahující transcendentní úroveň vědomí, se jen obtížně popisují slovy. Popisy holotropních stavů pro nás zřejmě budou zajímavé a intelektuálně podnětné nebo inspirativní, neměli bychom však očekávat logická vysvětlení, která by plně uspokojila naši racionální mysl. Vzhledem k daným mezím našich intelektuálních schopností nebude lidská snaha o pochopení „důvodů“ nebo „motivů“ stvoření nikdy zcela uspokojena. Rozum je nedostatečným nástrojem pro rozbor přesahujících rozměrů bytí (transcendentních dimenzí) a principů působících na velmi vysoké metafyzické úrovni. Skutečné pochopení je v těchto záležitostech nakonec možné pouze přímým osobním zážitkem.

Jedinci popisující svůj zážitek ztotožnění s Božstvím nejsou schopni vymanit se z antropocentrické perspektivy a překonat jazyková omezení. Tak dochází k popisům tvůrčího impulsu Absolutního Vědomí pojmy určitých psychologických stavů známých

z běžného života, jako jsou láska, touha nebo osamělost. Autoři popisů obvykle uvádějí tyto stavy s velkým počátečním písmenem, aby naznačili, že jde o transcendentní analogii nebo o „vyšší oktávu“ těchto pocitů a nikoli o stavy, jež se dají přímo přirovnat k těm, které známe z běžného života. Je to dobře známé z písemných zpráv psychiatrických pacientů, kteří prožili nezvyklá zjevení transcendentního obsahu a snaží se obtížně popsat, co se jim přihodilo.

Zprávy těch, kdo získali v holotropních stavech vědomí vhléd do „motivace“ božského tvůrčího principu při vytváření prožitkových světů, obsahují některé zajímavé rozpory. Jedna významná kategorie těchto vhlédů zdůrazňuje fantastické zdroje a nepředstavitelné schopnosti Absolutního Vědomí. Jiná skupina vhlédů nasvědčuje tomu, že v tvůrčím procesu hledá Absolutní Vědomí cosi, co mu chybí, a co ve svém původním stavu postrádá. Z běžného úhlu pohledu se tyto dvě kategorie vhlédů zdají být protichůdné. V holotropních stavech protichůdnost mizí a mohou snadno existovat společně.

Božský roh hojnosti

Tvůrčí impuls bývá často popisován jako elementární síla zrcadlící nepředstavitelné vnitřní bohatství a hojnost, jimiž Božství překypuje. Tvůrčí kosmický zdroj je tak nesmírný a přetékající nekonečnými možnostmi, že musí svůj skrytý potenciál projevit. Takový zážitek Absolutního Vědomí bývá často přirovnáván k pohledu zblízka na termonukleární procesy probíhající na Slunci, životodárném principu a zdroji energie naší planety. Lidé s tímto zážitkem si uvědomují, že Slunce nejbližším projevem Božství, které můžeme zažít ve hmotném světě, a chápou, proč lidé některých kultur uctívali Slunce jako Boha.

Obvykle však zároveň zdůrazňují, že tuto podobnost nelze brát doslovně, protože existují významné rozdíly mezi Sluncem jako astronomickým tělesem a Kosmickým Sluncem, tvůrčím principem odpovědným za stvoření. Fyzické Slunce pouze dodává energii nutnou k životním procesům, kdežto božský zdroj přináší i Logos pro stvoření - jeho řád, formu a význam. Přesto je v našem běžném životě pozorování Slunce zřejmě nejvýstižnějším přirovnáním k zážitku božského zdroje stvoření, jak se nám odhaluje v holotropních stavech.

Jiné popisy podtrhují nesmírnou touhu Univerzální Mysli poznat sebe sama tak, aby mohla prozkoumat a prožít celý svůj potenciál. Může se tak stát pouze vnějším projevem a zjevením všech jejích skrytých možností formou konkrétního aktu stvoření. To vyžaduje polarizaci na subjekt a objekt, dichotomii pozorovatele a pozorovaného. Takové vhlédy připomínají způsob výkladu stvoření v určitých kabalistických textech. Podle nich kdysi existoval stav prvotního nebytí, v němž „*Tvář nepohlížela ve tvář.*“ Důvodem stvoření bylo, že „*Bůh si přál spatřit Boha.*“ Podobně napsal velký perský mystik Džaláluddín Rúmí:

Byl jsem skrytým pokladem a tak jsem si přál,

aby se o Mně vědělo...

Stvořil jsem veškerý vesmír a Mým jediným cílem bylo

projevit Sebe Sama...

(Hines 1996).

Dalšími důležitými a často zdůrazňovanými rozměry tvůrčího procesu jsou hravost, vlastní potěšení a kosmický humor Tvůrce. Tyto prvky byly nejlépe popsány ve staroindických textech, v nichž se hovoří o vesmíru a bytí jako o *lila* neboli božské hře. Z tohoto pohledu je stvoření složitou a nekonečně komplexní kosmickou hrou, kterou Bůh Brahma tvoří ze sebe a v sobě. Je dramatikem, jenž hru napsal, ale i jejím producentem, režisérem a všemi herci, kteří v ní hrají myriády rolí. Tato kosmická hra všech her se hraje v mnoha rozměrech, na mnoha úrovních a v nepředstavitelných škálách.

Stvoření lze také pojímat jako kolosální pokus vyjadřující obrovskou zvědavost Absolutního Vědomí, vašeň podobnou zaujatosti vědce, který zasvětil celý svůj život hledání a zkoumání. Kosmický experiment je však pochopitelně nekonečně složitější než cokoli, co by bylo schopno vymyslet kolektivní úsilí všech vědců na celém světě. Veškeré fascinující vědecké objevy zasahující hluboko do mikrosvěta i do vzdálených oblastí vesmíru se sotva otřou o povrch nevyzpytatelné záhady bytí. Věda, jak ji známe, zkoumá stále rafinovanějšími způsoby přírodní procesy a obsah konečných výtvořů stvoření, ale neodhaluje nic ze záhadného procesu, který je základem stvoření a který je uskutečňuje.

V souvislosti s procesem stvoření se často objevuje otázka, do jaké míry Božství ovlivňuje jeho výsledek. S tímto problémem se často potýkal Albert Einstein. Jak sám pravil: „*Zajímá mne hlavně to, zda Bůh měl při stvoření světa na výběr.*“ Lidé, kteří dosáhli vhledů na této úrovni, odpovídají rozdílně. Někdy se zdá, že Absolutní Vědomí má stvoření plně pod kontrolou jako celek i ve všech jeho podrobnostech. V takovém případě se jakákoli překvapení v kosmické hře stávají pouze jednotlivým představitelům. Jsou důsledkem toho, že se náhle zbaví závoje nevědomosti a zjeví se jim významná hlediska božského vědění, která byla dosud před nimi utajena.

Tu a tam si lidé v holotropních stavech uvědomují jinou významnou možnost scénáře kosmické hry. Uvědomují si, že jsou možná jasně určeny jenom základní parametry stvoření, zatímco konečný výsledek se všemi jeho podrobnostmi zůstává nepředvídatelný i pro samotné Božství. Takový model kosmické hry lze přirovnat ke kaleidoskopu či hře v šachy. Vynálezce kaleidoskopu přišel bezpochyby na to, že otáčením válečku se speciálně naaranžovanými zrcátky a barevnými kousky skla lze docílit nekonečné množství krásných dynamických obrazců. Jistě si však neuměl představit všechny specifické konstelace a kombinace, které při hře s kaleidoskopem vzniknou.

Obdobně i autor hry v šachy, hrané na čtyřiašedesáti černých a bílých políčkách figurkami s určenými rolemi a tahy, si mohl být vědom jen obecných možností této hry. Je naprosto nemyslitelné, že by mohl předvídat nekonečné množství možností zvláštních situací, které při hře v šachy vzniknou. Stvoření je ovšem nekonečně složitější než kaleidoskop či šachy. Byť je inteligence Absolutního Vědomí nesmírná, lze si představit, že rozvíjení kosmického dramatu se může vymknout jeho řízení a postarat se tak o skutečná překvapení.

To těsně souvisí s otázkou naší vlastní role v kosmickém dramatu. Je-li univerzální scénář vypracován Božstvím do všech podrobností, nezbyvá v něm místo pro možnou tvořivou účast nás jako jednotlivých aktérů. Nejlepší, co nám zbývá uvědomit si, že náš dosavadní život nebyl autentický, neboť jsme byli zkresleně informováni o základních součástech bytí a o své vlastní povaze.

Jestliže však jsou určité fáze vývoje nepředpověditelné i pro samotné Božství, budou možná různé nežádoucí směry vývoje, jako je současná globální krize, vyžadovat naše přispění. V takovém případě bychom se mohli stát skutečně aktivními herci a cennými

partnery Absolutního Vědomí v božské hře.

Někteří lidé, kteří získali vhled do „motivů“ stvoření, zdůrazňují také jeho estetickou stránku. V běžném životě nás často oslní přirozená krása vesmíru a přírody včetně součástí stvoření, jež jsou výsledky lidské činnosti, jako je výtvarné umění a architektura. V holotropních stavech se značně zvyšuje schopnost ocenit estetickou stránku různých složek života a bytí. Jakmile „se pročistí brány vnímání“, abychom použili výrazu Williama Blakea, je obtížné nepovšimnout si udivující krásy stvoření. Z tohoto pohledu jsou vesmír, ve kterém žijeme, a veškeré prožitkové skutečnosti jiných rozměrů jakoby uměleckým dílem a tvůrčí impuls, který jim dal vzniknout, lze přirovnat k inspiraci a tvůrčímu zanícení toho nejlepšího umělce.

Božská touha

Jak jsem se již zmínil, odhalí občas vhled týkající se sil, na nichž spočívá stvoření, „motivy“ jiného druhu než dříve uvedené, které dokonce vypadají, jako by s nimi byly v rozporu. Nezrcadlí překypující hojnost, bohatství, konečnou soběstačnost a mistrovství kosmického tvůrčího principu, nýbrž jakýsi pocit nedostatku, nouze či potřeby. Je například možné zjistit, že si Absolutní Vědomí navzdory své nesmírnosti a dokonalosti uvědomuje svou samotou. Jeho osamělost se projeví propastnou touhou po partnerském vztahu, komunikaci a sdílení -jakýmsi druhem božské touhy. V takovém případě se nejsilnější síla, jež je v pozadí stvoření, popisuje jako potřeba tvůrčího principu dávat a přijímat Lásku.

Dalším podstatným rozměrem tvůrčího procesu, o němž byly tu a tam podány zprávy, pokud jde o tuto kategorii, je zřejmě prvotní touha božského zdroje po prožívání hmatatelného materiálního světa. Podle takových vhledů má Duch hlubokou touhu prožitku toho, co je opakem jeho vlastního charakteru. Chce prozkoumat všechny vlastnosti, které původně nemá, a stát se vším, čím není. Jsa věčný, nekonečný, neomezený a éterický, touží po pomíjivosti, nestálosti, omezení v čase a prostoru, hutnosti a tělesnosti. Tento dynamický vztah ducha a hmoty líčila aztécká mytologie jako napětí mezi dvěma božstvy - Tezkatlipokem (Kouřícím zrcadlem) symbolizujícím hmotu a Quetzalkoátlem (Opeřeným hadem) představujícím ducha. Krásnou ilustraci kosmického tance Quetzalkoátla a Tezkatlipoka najdeme v aztéckém spisku známém jako *Codex Borbonicus*.

Pochopení aktivní role vědomí ve stvoření není nutně vyhrazeno jen náboženství, filosofii a mytologii. Podle moderních fyziků mění akt vědomého pozorování pravděpodobnost některých událostí na skutečnost, čímž se zúčastňuje vytváření materiální reality. V jedné ze svých přednášek o zkoumání filosofických a spirituálních souvislostí kvantově relativistické fyziky hovořil fyzik Fred Alan Wolf o aktivní roli, kterou sehrává vědomí při utváření materiálního světa. Uvažoval o mechanismech, které tento proces uvádějí v pohyb, a vyslovil názor, že konečným důvodem stvoření materiálního světa může být vznik závislosti vědomí a ducha na prožitku hmoty. V běžném životě může být touha ducha po hmotě nejhlubším kořenem veškerého lidského připoutání a závislosti.

Dalším důležitým a občas uváděným „motivem“ stvoření je prvek monotónnosti. Jakkoli vypadá zážitek Božství z lidského hlediska nezměrně a slavně, pro Božství samo jde stále o totéž a v tomto smyslu o jednotvárnost. Stvoření lze pak pokládat za titánské úsilí vyjadřující transcendentní touhu po změně, akci, pohybu, dramatičnosti a překvapení. Nesčetné prožitkové skutečnosti v mnoha různých rozměrech a na mnoha různých úrovních nabízejí nekonečné množství příležitostí k dobrodružství ve vědomí a božské zábavě určené právě jen Božství. Krajní líčení stvoření je popisuje

jako akt, který má za cíl překonat jednotvárnost nerozlišeného Absolutního Vědomí, ba dokonce i kosmickou nudu. Zde je opět návaznost na pasáže středověkých kabalistických textů, podle nichž byla jednou z příčin, proč Bůh stvořil vesmír, skutečnost, že se chtěl zbavit nudy.

Vytvoření různých jevových světů také umožňuje Absolutnímu Vědomí únik z nesnesitelného Věčného Zde a Nyní do chlácholivého a předvídatelného prožívání přímočarého času, omezeného prostoru a pomíjivosti. To by pak byl opačný pól a negativní zrcadlový obraz lidského strachu ze smrti a pomíjivosti, který vyvolává naši touhu po nesmrtelnosti a transcendenci. U těch, kdo prošli tímto zážitkem, může hrozbu trvalého zániku vědomí nahradit přesvědčení, že se vědomí nelze žádnou cestou zbavit.

Všichni, kdo měli to štěstí a dostalo se jim takového hlubinného vhledu do kosmické tvůrčí laboratoře, by jistě souhlasili s tvrzením, že stupeň skutečnosti, který zažili, nelze výstižně vyjádřit slovy. Jako by mohutný impuls nepředstavitelných rozměrů zodpovědný za stvoření světů jevů obsahoval nejen všechny zmíněné prvky, byť se jeví našemu běžnému citění a našemu prostému rozumu na první pohled sebevíc protichůdné a paradoxní, ale i řadu dalších prvků. Je zřejmé, že navzdory všem našim snahám o pochopení a popis stvoření zůstává podstata tvůrčího principu a procesu zahalena neproniknutelným tajemstvím.

Obr. 1 Quetzalkoatl a Tezkatlipok

Podle starých mexických legend světy hmoty a ducha existují bok po boku a mají si vzájemně co nabídnout.

V malbě z aztéckého Codexu Borbonicu dynamické napětí mezi duchem a hmotou

představuje společný kosmický tanec

Quetzalkoátla (ve formě Ehekatla, boha větru a dechu)

a Tezkatlipoka, Dýmajícího zrcadla.

Dynamika tvůrčího procesu

Kromě odhalení týkajících se „důvodů“ stvoření (onoho „proč“ stvoření) přinášejí zážitky holotropních stavů často i osvícený vhled do zvláštní dynamiky a mechanismů tvůrčího procesu (onoho „Jak“ stvoření). Souvisejí s „technikou vědomí“ vytvářející zážitky různé smyslové povahy. Jejich soustavným organizováním pak „technologie vědomí“ vytváří virtuální reality. Popisy těchto vhladů se sice liší v podrobnostech, použitém jazyce a metaforách k jejich vyjádření, ale pro všechny je typické rozlišení na dva propojené a navzájem se doplňující procesy při vytváření světů jevů.

Prvním z těchto procesů je činnost, která rozděluje původní nerozlišenou jednotu Absolutního Vědomí do stále rostoucího počtu odvozených jednotek vědomí. Univerzální Mysl se účastní tvůrčí hry s komplikovanými sledy dělení, fragmentace a diferenciací. Konečným výsledkem jsou prožitkové světy obsahující nekonečné množství samostatných bytostí, obdařených specifickými druhy vědomí, majících oddělené vědomí sebe sama. Vládne zřejmě obecný souhlas, že vznikají mnohanásobným dělením na části a podčásti původního nerozlišeného pole Kosmického Vědomí. Božství tedy nevytváří cosi mimo sebe, nýbrž přetváří uvnitř sama sebe.

Druhým důležitým prvkem v tvůrčím procesu je jedinečný způsob „dělení“ nebo vytváření izolujících „kosmických clon“. Dochází tím k postupné a stále větší ztrátě kontaktu dceřiných entit vědomí s původním zdrojem a vědomím původního charakteru. Vyvine se v nich i pocit individuální totožnosti a absolutního odloučení od ostatních entit. V konečném stadiu procesu existuje mezi oddělenými jednotkami, ale také mezi každou z nich a původní oblastí Absolutního Vědomí nehmateriální, ale poměrně neprostupná clona. Je však nutno zdůraznit, že tento pocit odloučení je čistě subjektivní a velmi iluzivní. Na hlubší úrovni je základem veškerého stvoření nerozdělená a nerozlišená jednota.

V této souvislosti nejsou shora uvedené pojmy „dělení“ a „kosmické clony“ zcela vhodné, neboť vnukají představu mechanického oddělování prvků a rozbíjení celku na části. Takové konkrétní představy se daleko spíše hodí pro řemesla, zacházející s různými materiály, jako jsou zedničina nebo tesařina, zatímco já mám na mysli dynamické procesy. Právě proto si mnozí vypůjčují terminologii z psychologie a srovnávají tento proces s mechanismy typu zapomínání, represe či disociace. Hovoříme zde o jevu, který spisovatel a filosof Alan Watts nazývá „tabu proti vědomí o vlastním já“. Podle různých vhlédů při holotropních stavech nejsou odštěpenými jednotkami vědomí nutně pouze lidé a zvířata, nýbrž také rostliny a prvky anorganického světa, netělesné a archetypální bytosti.

Vztah mezi Absolutním Vědomím a jeho částmi je jedinečný a složitý a nelze jej chápat v pojmech konvenčního myšlení a běžné logiky. Náš prostý rozum nám říká, že část nemůže být současně celkem a celek jako soubor částí musí být větší než každá jeho jednotlivá složka. A protože je celek souborem svých složek, můžeme celek pochopit, prozkoumáme-li jeho části. Donedávna to byl jeden ze základních předpokladů západní vědy. Kromě toho by měly mít

části určité místo v celku a zaujímat část jeho celkového objemu. To vše platí beze vší pochyby v našem běžném životě, ale žádná z těchto charakteristik a omezení se nevztahuje v absolutním smyslu slova na kosmickou hru.

V obecném uspořádání zůstávají oddělené jednotky vědomí na jiné úrovni - navzdory své individualitě a specifické odlišnosti - v podstatě totožné se svým zdrojem i navzájem. Jejich povaha je paradoxní, neboť jsou současně celkem i částí. Zásadní informace o každé z nich se šíří v celém kosmickém poli a ony mají naopak potenciální přístup k informacím o stvoření jako celku. Nejzřejmější to je u lidských bytostí, kde máme přesné důkazy o těchto vztazích ve formě celého spektra transpersonálních zážitků.

transpersonálních stavech máme schopnost vidět sebe sama jako jakoukoli část stvoření a také jako samotný tvůrčí princip. Totéž platí pro jiné lidi, kteří sebe rovněž mohou vnímat jako cokoli a jako kohokoli, včetně nás. V tomto smyslu je každá lidská bytost nejen malou součástí vesmíru, nýbrž i celým polem stvoření. Zdá se, že podobné propojení existuje také v království živočichů, v říši rostlin a dokonce i v anorganickém světě. Pozorování vývoje druhů a různých paradoxů v kvantové fyzice tomu rozhodně nasvědčují.

Tato situace připomíná popisy ve staroindických duchovních soustavách, zejména v džinismu a buddhismu *Avatamsaka-sútry*. Podle džinistické kosmologie je svět stvoření nekonečně komplexní systém oklamáných jednotek vědomí - *džív*, polapených do pastí v různých částech a fázích tvůrčího procesu. Jejich původní podstata je narušena tím, že se zapletly do hmotné skutečnosti a zejména do biologických procesů. Džinismus tyto džívy nejen spojuje s formami organického života, nýbrž i s anorganickými předměty a procesy. Každá džíva, přestože vypadá jako samostatná, si udržuje spojení se všemi ostatními džívami a uchovává si vědomí o nich všech.

Avatamsaka-súira líčí vzájemné propojení všech věcí obrazně a poeticky jako slavný náhrdelník védského boha Indry:

V Indrově nebi je prý síť perel a taje uspořádána tak, že při pohledu na jedinou perlu v ní spatříte odraz všech ostatních. Stejně tak není žádný předmět na světě jen sám o sobě, neboť obsahuje všechny ostatní předměty a je ve skutečnosti vším ostatním.

Podobné pojetí najdeme ve škole buddhistického myšlení *Chua Jen*, staré čínské verzi téhož učení. *Chua Jen* je celostním názorem na vesmír obsahujícím jeden z nejhlubších vhledů, kterého kdy lidská mysl dosáhla. Podstatu této filosofie lze výstižně vyjádřit několika slovy: „*Jedno v jednom, jedno v mnohém, mnohé v jednom, mnohé v mnohém.*“¹ Následující příběh je krásným příkladem toho, co je pro tuto školu charakteristické - koncepce vzájemného kosmického propojení:

Císařovna Wu měla potíže s pochopením složitosti filosofie Chua Jen, a proto požádala Fa Canga, jednoho ze zakladatelů této školy, aby jí prakticky ukázal vzájemnou kosmickou propojenost. Fa Cangji zavedl do velkého sálu, jehož stěny, strop i podlahu tvořila zrcadla. Rozsvítil svíci uprostřed sálu a zavěsil ji od stropu. Vmžiku se octli uprostřed myriád svící různých velikostí - jejich počet jim připadal nekonečný. Tak Fa Cang demonstroval vztah jednoho k mnohosti.

Pak umístil doprostřed sálu malý krystal s mnoha ploškami. Všechno, co krystal obklopovalo, včetně bezpočtu svící, se soustředilo dovnitř malého krystalu a zářilo v něm. Tak Fa Cang názorně předvedl, jak snadno v Poslední skutečnosti cosi nesmírně malého obsáhne cosi nesmírně velkého. Poté upozornil císařovnu, že tento statický model je velice omezený a nedokonalý, a že není možné zachytit nepřetržitý mnohorozměrný pohyb ve vesmíru ani nerušené vzájemné prolínání času a Věčnosti - minulosti, přítomnosti a budoucnosti.

Příklady k popisu stvoření

Lidem, kteří spatřili v holotropním stavu dynamiku kosmického tvůrčího procesu, chybějí slova, jimiž by popsali, co zažili. Utíkají se k různým symbolickým obrazům, přirovnáním a podobenstvím z běžného života v naději, že jim pomohou vylíčit aspoň část zážitků a myšlenek, o které by se chtěli podělit. V dalším popisu tvůrčího procesu použiji pro objasnění proces koloběhu vody v přírodě. V popisech sezení s kosmologickými vizemi je tento způsob přirovnání k přírodním jevům zvláště častý.

Před započítím stvoření je Kosmické Vědomí nerozlišeným polem bez hranic s obrovským tvůrčím potenciálem. Stvoření v něm začne jakýmsi zčeřením jako narušením původní jednoty projevujícím se hravou obrazotvorností různých forem. Zprvu si stvořené entity zachovávají kontakt se zdrojem a jejich oddělování je pouze zkusmé, relativní a neúplné. Použijme podobnosti s vodou. Původní nerozlišené jednotné Absolutní Vědomí je jako hluboký a klidný oceán nepředstavitelné velikosti. Počáteční stadium tvůrčího procesu lze nejlépe ilustrovat jako tvoření vln na hladině oceánu.

Z jednoho hlediska lze vlny nahlížet a popisovat jako individuální samostatné entity.

Je například možné hovořit o velké, rychlé a zelené vlně nebo o vlně příznivé či nebezpečné pro surfaře. Zároveň je zcela zjevné, že vlna je - navzdory své poměrné osobitosti - zároveň nedílnou součástí oceánu. Oddělování vln od oceánu je představa hravá, iluzivní a neúplná. Náhlý závan větru vytvoří na hladině oceánu vlny, ale jakmile vítr utichne, nabudou tyto vlny své původní plné totožnosti s oceánem. Ve stadiu, jež jsem doposud popisoval, vytváří tvůrčí zdroj obrazy ze sebe sama, ale ty si udržují kontakt se zdrojem a vědomí své podstatné totožnosti s ním. Skutečné stvoření si žádá, aby se jeho plody osamostatnily a byly snadno rozeznatelné a odlišitelné od tvůrčí formy. Skutečné stvoření v pravém smyslu slova začíná teprve rozdělením zdroje a vznikem samostatné totožnosti jeho plodů. Může se tak dít zprvu jen po dobu prchavého okamžiku. Odpovídající přirovnání je vlna lámající se ve větru nebo tříštící se o břeh. Když se jednolitá vodní masa roztříští do tisíce drobných kapek, mají tyto kapky na okamžik samostatnou totožnost a nezávislou existenci při letu vzduchem. Trvá to však jen zlomek času, než dopadnou a znovu se spojí s oceánem. V další fázi je oddělení daleko určitější a roztržité jednotky vědomí nabudou individuální totožnost a nezávislost na značnou dobu. To je počátek dělení, vytváření oněch „kosmických clon“ či kosmické štěpení a zapomínání. Na čas se ztratí původní jednota se zdrojem a tím se zapomene i na božskou totožnost. Přirovnáním této situace může být třeba přílivová voda uvězněná v prohlubni skalnatého břehu po ústupu vod při odlivu. V tomto stadiu vývoje jde o déle trvající oddělení vody v prohlubni od mateřských vod oceánu. Spojení se obnoví při dalším přílivu a na čas oddělená masa vody se vrátí ke svému zdroji.

Pokračováním tohoto procesu individualizace je situace, v níž je toto oddělení úplné, přesvědčivé a zdánlivě trvalé. Nastane radikální proměna a rozdělené jednotky vědomí nabudou nové totožnosti, zcela odlišné od té předchozí. Původní jednota je zacloněna a skryta, ale není docela ztracená. Toto stadium stvoření lze přirovnat k masám vody, které se z oceánu vypařily a vytvořily mrak. Než se stala mrakem, prošla voda hlubokou proměnou. Nově vzniklá entita má zvláštní a osobitý tvar a svůj vlastní život. Avšak kapičky vody, které jej tvoří, prozrazují zdroj a původ tohoto nového jevu. Snadno se srážejí a padají z mraku ve formě deště, čímž zahájí cestu k opětovnému spojení s oceánem.

V konečné fázi je oddělení dokončeno a spojení se zdrojem se jeví jako téměř ztracené. Přeměna je radikální a úplná a původní totožnost upadá v zapomnění. Forma této nové jednotky je odlišná, velmi složitá a ustálená. Současně pokročil i proces mnohanásobného dělení a vědomí o stvořené totožnosti představuje, jak se zdá, pouze nekonečně malou část původního celku. Dobrým příkladem tohoto stadia je sněhová vločka. Vykrytalizovala v mraku z vody, která se původně vypařila z oceánu. Sněhová vločka je pouze nesmírně droboučkým zlomkem masy vod oceánu a má velice osobitý individuální tvar a strukturu. Udivující množství tvarů sněhových vloček výborně ilustruje bohatství stvoření charakterizující svět jevů. Sněhová vločka má se zdrojem pranepatrnou podobnost. Aby se mohla opět spojit se zdrojem, musí podstatně změnit strukturu a ztratit svou totožnost.

Pojďme ještě dále a zamysleme se nad kusem ledu. Voda se v něm proměnila tak radikálně a natolik se liší od svého původního tvaru, že bychom nebyli schopni poznat totožnost ledu s vodou, kdybychom nic nevěděli o procesu zamrzání a o jeho důsledcích. V příkrém protikladu k vodě je led hutný, pevný, tvrdý a stabilní. Stejně jako sněhová vločka musí i led projít naprostým zánikem a ztratit své podstatné vlastnosti, aby se vrátil do původního skupenství vody.

Podobné obrazy přirovnávající různá hlediska proměn vody najdeme v mystické literatuře všech věků. Džaláluddín Rúmí popisuje Božství a jeho činy takto:

Je tu jednotný oceán, který nemá ani druhu ani družku. Jeho perly a ryby se ničím

neliší od vln.... Duch je skutečně a navždy jeden - různé jsou jen jeho projevy na různých úrovních stvoření. Jako nejsou led, voda a pára tři věci, nýbrž pouze tři formy téže věci, je i Duch jeden celek s množstvím forem. V nejvyšších duchovních oblastech se projevuje jako krajně jemné jsoucno. Avšak při sestupu do méně jemných oblastí stejný Duch na sebe bere méně jemné formy.

V extrémní situaci nedojde pouze ke ztrátě zdroje a k zapomnění na něj, nýbrž i k popření jeho existence. Stěží nalezneme vhodný obraz z koloběhu vody v přírodě, který by šlo přirovnat k tomuto stadiu stvoření. Nejlepším příkladem je zde ateista. Takto viděl při holotropním stavu vědomí ateistovo dilema jeden člověk, s nímž jsem pracoval:

Ateista ztělesňuje konečné vyjádření kosmického humoru. Je odtrženou jednotkou Božského Vědomí, která propůjčila svou dočasnou existenci tragikomickému zápasu o splnění jasně nemožného úkolu. Ateista trvá na svém a je odhodlán dokázat, že vesmír i on sám představují jen náhodné soubory hmoty a že Stvořitel neexistuje. Ateista zcela zapomíná na svůj božský původ, nevěří v Boží existenci a je dokonce schopen vášnivě a násilně napadat všechny věřící. Srí Aurobindo popsal ateistu jako „Boha, který si hraje sám se sebou na schovávanou.“

Kromě již použitých přirovnání se celého cyklu koloběhu vody v přírodě často používá k osvětlení charakteru kosmického procesu. V závislosti na počasí je hra vln na hladině oceánu krásné a složité představení, znázorňující svým způsobem celý svět. Vody oceánu se vypařují a vytvářejí mračna, která mají svou vlastní vnitřní i vnější dynamiku. Voda se z mračen vylíje a vrací se na zem jako déšť, kroupy či sníh. To je počátek cesty, na jejímž konci je opětné spojení. Sníh a kroupy roztají, vodní kapky tvoří pramínky a ty potom potoky, říčky a mohutné toky. Po mnohanásobných soutocích dospějí říční vody k oceánu a splynou s původním zdrojem.

Makrokosmos a mikrokosmos - jak nahoře, tak dole

Další oblastí běžného života skýtající vhodnou představu tvůrčího procesu je biologie, zejména vztah mezi buňkami, tkáněmi, orgány a organismem jako celkem na straně jedné a organismy, druhy a ekologickými systémy na straně druhé. Na těchto vztazích lze ukázat, jak jsou v tvůrčím procesu různé jednotky vědomí samostatnými jedinci a stejně tak i částmi větších celků a nakonec veškeré kosmické struktury.

Buňky jsou strukturálně samostatné jednotky, ale funkčně jsou nedílnou součástí tkání a orgánů. Také tkáně a orgány jsou samostatné formy stále vyšších řádů, přičemž zároveň plní významné úkoly jako součásti celého organismu. Oplodněné vajíčko vlastně obsahuje celý organismus a při embryonálním vývoji se naplňuje jeho potenciál. Podobně dub lze považovat za rozvinutý žalud.

Tento proces můžeme také sledovat obráceným směrem - do mikrosvěta. Buňky obsahují orgány tvořené molekulami. Molekuly sestávají z atomů. Atomy se štěpí na elementární částice a ty dále na kvarky, běžně považované za nejmenší složky hmoty. Ani jednu z těchto složek hmoty nelze pokládat za samostatnou jednotku nezávislou na systému, jehož je součástí. Svůj smysl mají jen v souvislosti s většími jednotkami a jako součásti stvoření jakožto celku.

Lidské tělo se vyvíjí z jediného nerozlišeného zdroje - z oplodněného vajíčka. Následují složitá dělení, jejichž výsledkem je velké množství a rozmanitost vysoce specializovaných a rozrůzněných buněk. V konečné podobě je lidské tělo hierarchickým systémem, ve kterém je každá jeho část zároveň i integrovaným celkem. Složitý systém nervové a biochemické regulace překračující anatomické hranice na všech úrovních zajišťuje funkční jednotu všech součástí. Kromě toho v sobě ukrývá každá buňka

soubor chromozomů obsahujících genetické informace o celém organismu. Genetické inženýrství, které je dnes ještě v počátcích, je již schopno vytvořit zjádra kterékoli buňky klon - přesnou kopii rodičovského organismu. Informace o celém těle jsou tak obsaženy v každé z jeho částí způsobem, který se výborně hodí jako přirovnání k již dříve uvedenému popisu kosmického tvůrčího procesu.

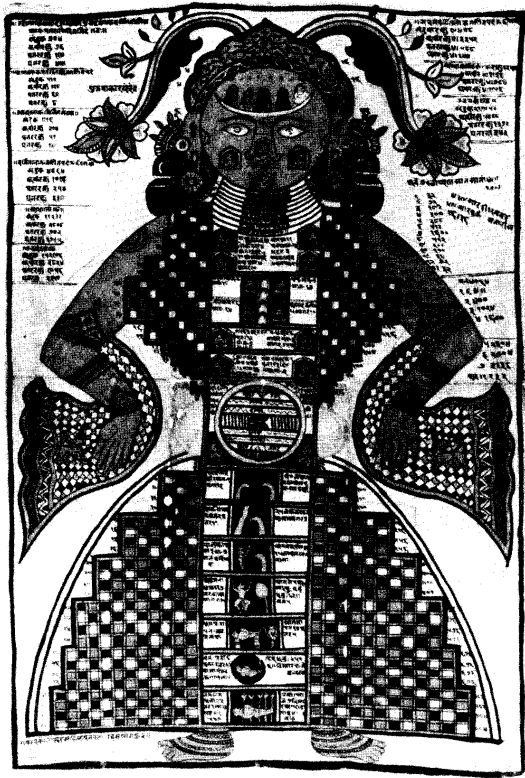
Ve světovém názoru tantrické vědy není vztah mezi kosmem a lidským organismem nazírán jen jako pouhé přirovnání nebo koncepční pomůcka. Staré tantrické texty uvádějí, že lidské tělo doslova mikrokosmem zrcadlícím a obsahujícím v sobě celý makrokosmos. Kdybychom mohli důkladně prozkoumat vlastní tělo a psýché, dozvěděli bychom se všechno o celém světě jevů (Muker-dží a Khanna 1977). Graficky to znázorňuje *Purušákara jantra* - diagram Kosmického člověka. Na obraze je hmotný svět, ve kterém žijeme, umístěn do oblasti břicha, horní část těla a hlava obsahují různé nebeské oblasti a v podbřišku a nohách se skrývá podsvětí.

Buddha popsal vztah těla a světa slovy: „*Po pravdě vám říkám, že v tomto sotva sáh vysokém těle je obsažen celý svět, jeho zrod i zánik.*“ V kabale se hledí na deset *seflrot*, archetypálních principů představujících různá stadia božské emanace, jako na božské tělo Adama Kadmona s hlavou, pažemi, nohama a pohlavními orgány. Lidské tělo je miniaturní replikou této prvotní formy. Podobné pojetí najdeme i v gnózi, v hermetické tradici a v jiných mystických soustavách.

Tento hluboký vztah mezi individuálním lidským organismem a kosmem, jak jej vykládají různé ezoterické tradice, vyjadřují slavné výroky „*Jak nahoře, tak dole*“ nebo „*Jak vně, tak uvnitř*“. Poznatky moderního výzkumu vědomí vrhají nové světlo na tuto starou mystickou koncepci, zdánlivě zcela nesmyslnou z hlediska materialistické vědy. Transpersonální psychologie objevila, že v holotropních stavech je možné se prožitkově ztotožnit téměř s každou součástí hmotné skutečnosti, s minulostí i přítomností, jakož i s různými složkami jiných rozměrů bytí. Potvrdila, že celý kosmos je záhadným způsobem zakódován v psýché každého z nás a že nám soustavné hlubinné zkoumání sama sebe k němu může zjednat přístup.

Výklad hierarchického uspořádání ve vesmíru lze také rozšířit za hranice jednotlivých organismů, neboť všechny formy života jsou součástí větších skupin a systémů. Zvířata tvoří kolonie, hejna, smečky a stáda a náleží k rodům a druhům. Jednotliví lidé jsou příslušníky rodin, klanů, rodů, kmenů, národů, ras atd. Živé organismy - rostliny, živočichové a lidé - patří do různých ekologických systémů, které se vyvinuly v biosféře naší planety. Ve složité dynamické struktuře vesmíru je každá jeho součást samostatným jsoucnem (entitou) i částí většího celku. Individualita a účast jsou v širších souvislostech dialekticky propojené a integrované.

Obr. 2 Purušákara jantra - diagram Kosmického člověka

Velkolepá vize mikrokosmu a makrokosmu. Tantrická malba z 18. století, pocházející z indického Rádžastánu, zobrazuje lidskou bytost, jež naplnila svůj potenciál a stala se celým vesmírem.

Sedm vzestupných úrovní (lák) představuje prožitky posvátných oblastí, prostřední část prožitky pozemské úrovně (bhurlóka) a sestupné úrovně podsvětní stavy vědomí.

Část a celek

Nový vztah mezi celkem a jeho částmi, který moderní věda odhalila, zkoumal a systematicky popsal britský spisovatel a filosof Arthur Koestler. Ve své knize *Janus*, nazvané podle římského boha dvou tváří, razí Koestler pojem *holou* zrcadlící skutečnost, že všechno je ve vesmíru současně celkem i částí. Kořen tohoto slova *hol-* ukazuje na celistvost a neporušenost (z řeckého *holos* - celek) a přípona *-on*, které se obvykle používá v pojmenování elementárních částic, znamená část nebo součást. Holony jsou entity na mezilehlých úrovních hierarchie, entity s dvojí tváří jako bůh Janus. Lze je popsat jako celky i jako části v závislosti na úhlu pohledu, zda se na ně díváme „zdola“ či „shora“ (Koestler 1978). Koncept holonů dále rozvinul vysoce kultivovaným a tvůrčím způsobem Ken Wilber (1995).

Holony se mohou sdružovat do větších aglomerací. Například bakterie mohou vytvářet kultury nebo hvězdy galaxie. Jde o společenské holony sestávající z prvků téhož řádu. Ale holony mohou také formovat nově vznikající holony vyššího řádu. Atomy vodíku a kyslíku se mohou slučovat v molekuly vody, makromolekuly mohou vytvářet buňky a buňky se mohou organizovat do mnohobuněčných organismů. To jsou příklady holonů podstatně vyšších řádů. Z hlediska našeho výkladu je však důležité, že v holotropních stavech mají všechny různé jednotlivé i sdružené holony odpovídající subjektivní stavy.

Tyto stavy nám umožňují prožitkově se ztotožňovat velice věrohodným a přesvědčivým způsobem s jakoukoli součástí bytí, kterou při běžném vědomí vnímáme jako objekt, který je od nás naprosto oddělen.

Jsme tak schopni vědomě se ztotožnit s atomy, molekulami nebo se specifickými buňkami svého těla, ať již jako jednotkami či jako soubory. Nejenže pocítíme sebe sama jako jiné jednotlivé lidské bytosti, ale můžeme se také prožitkově ztotožňovat s celými skupinami lidí, například se všemi matkami, vojáky nebo křesťany celého světa. Můžeme mít vizi jediného vlka nebo celé smečky a pozorovat je jako objekty. Můžeme se však také prožitkově ztotožnit s jediným vlkem a zároveň s vědomím celé vlčí smečky, ale i se všemi vlky jako se živočišným druhem.

Někteří z lidí, kteří zažili holotropní stavy, vypovídali, že poznali vědomí celého ekosystému nebo kosmického fenoménu života jako celku či dokonce celé naší planety. V transpersonálních stavech mohou být všechny aspekty bytí, projevující se na různých úrovních a v různých sférách reality, za určitých okolností potenciálně dostupné vědomému zážitku. To je velice významný poznatek, který silně podporuje chápání vesmíru a bytí jako božské hry Absolutního Vědomí.

Uvedu nyní úryvek z protokolu sezení s Kathleen, která se zúčastnila našeho programu psychedelického tréninku profesionálů v *Marylandském středisku psychiatrického výzkumu (Maryland Psychiatric Research Center)*. Je to příklad transpersonálního zážitku zrcadlicího boj o život a přežití. Vyústil v hluboký pocit sounáležitosti se vším živoucím a v dramatický nárůst ekologického uvědomění.

Zdálo se mi, že jsem docílila velice hlubokého spojení se životem na této planetě. Nejprve jsem se postupně ztotožňovala s celou řadou jednotlivých živočichů různých druhů, ale později se můj zážitek stával stále obsažnější. Moje totožnost se rozvíjela nejen horizontálně v prostoru, kde obsáhla veškeré formy života, nýbrž i vertikálně v čase. Stala jsem se Darwinovým evolučním stromem se všemi jeho větvemi. Ač to zní sebeneuvěřitelněji, prožívala jsem sama sebe jako veškerý život !

Vnímala jsem kosmickou kvalitu energií a zážitků obsažených v živém světě, nekonečnou zvědavost a experimentování, které jsou pro život charakteristické, a nutkání k seberealizaci a sebezáchově, které se projevuje na tolika různých úrovních. Uvědomila jsem si, jak jsme se provinili na životě a na Zemi rozvojem techniky. Jelikož je technika také přímým důsledkem života, musela jsem se vyrovnat se životně důležitým problémem, zda bude život na této planetě zachován.

Je život přijatelný a konstruktivní jev nebo zhoubný nádor na tváři planety Země, který obsahuje ve svém detailně propracovaném programu fatální chybu odsuzující jej k sebezničení ? Je možné, že se do původního plánu vývoje organických forem vloudila nějaká základní chyba ? Mohou se stvořitelé vesmírů dopouštět omylů jako lidé ? V tom okamžiku mi ta myšlenka připadala sice přípustná, leč velmi úděsná, cosi, o čem jsem nikdy předtím neuvažovala.

Kathleen zápasila určitou dobu s otázkou, zda je možné, že se tvůrčí princip dopustil základního omylu při stvoření a že tvůrčí proces nedostatečně řídí. Došla k závěru, že tomu tak asi je a že Božství pravděpodobně potřebuje lidskou pomoc, aby se jeho stvoření udrželo. Rozhodla se pro to, co jsem předtím přirovnal ke kaleidoskopu nebo hře v šachy, pokud jde o teorii stvoření a stala se aktivní partnerkou Božství v zápase o zachování života. Zde je zbytek její zprávy ze sezení:

Po ztotožnění se životem jsem zjistila, že existuje celé spektrum ničivých sil působících v přírodě a v lidských bytostech, prozkoumala

jsem je a viděla jejich nebezpečné šíření a promítání se do moderní technologie hrozící učinit Zemi neobyvatelnou. V této souvislosti

jsem se stala všemi nesčitelnými oběťmi válečné mašinérie moderní války, vězni v koncentračních táborech umírajícími v plynových komorách, rybami otrávenými ve znečištěných tocích, rostlinami a hmyzem po postřiku chemikáliemi.

Střídalo se to s dojemnými zážitky s usmívajícími se kojenci, roztomilými dětmi hrajícími si na písku, nově narozenými mláďaty a ptáčaty, která se právě vyklubala z vajíček v pečlivě vystavěných hnízdech, s moudrými delfíny a velrybami brázdícími křišťálově čisté vody oceánu a obrazy krásných luk a lesů. Cítila jsem hluboké soucítění se životem, silné ekologické vědomí a pevné odhodlání

připojit se k silám, které se stavějí za život na této planetě.

Myšlenky podobné Koestlerově koncepci holonu vyslovil v sedmnáctém století ve svém díle filosofa matematik Gottfried Wilhelm von Leibniz. Ve své *Monadologii* popsal Leibniz (1951) vesmír tak, že se skládá z elementárních jednotek zvaných *monády*. Tyto monády mají hodně z charakteristik džinistických dživ. Jak v džinistickém názoru na svět, tak i v Leibnizově filosofii lze veškeré vědomosti o celém vesmíru odvodit z informací obsažených v každé jednotlivé monádě.

Je zajímavé, že Leibniz byl i původcem matematické metody, která sehrála rozhodující roli ve vývoji optické holografie, nové oblasti, jež poprvé přinesla solidní vědecký základ pro koncepci vzájemného prolínání. Optické hologramy demonstrují velice jasně paradoxní vztahy, jež mohou existovat mezi částmi a celkem, včetně možnosti získat informace o celku z každé jeho části. Je možné, že Absolutní Vědomí používá při tvorbě jevových světů týchž zásad, jež jsou materiálně vyjádřeny v optické holografii. V každém případě je holografický model nejlepším koncepčním rámcem, který doposud máme pro svět transpersonálních jevů.

Stvoření a svět umění

V holotropních stavech si uvědomujeme, že bytí, lidský život a svět kolem nás představují fantastické dobrodružství ve vědomí, podivuhodné komplexní a spleť kosmické drama. Je zde podobnost s koncepcemi nalezenými ve staroindické literatuře. Staroindické spisy označují božskou vesmírnou hru pojmem *lila* a dokládají, že hmotná skutečnost, kterou pociťujeme ve svém běžném životě, je výsledkem základní kosmické iluze zvané *mája*. Divadlo, film a televize jsou uměle vytvářené iluzivní představy reality. Proto představují tato média a různé prvky podobných uměleckých činností další častý zdroj přirovnání a obrazů, kterých používají lidé k popisu tvůrčího procesu.

Hercova situace se velmi podobá roli, kterou každý z nás hraje v kosmickém dramatu. Na jevišti a v určité roli ztrácejí dobří herci do značné míry kontakt se svou skutečnou totožností a stávají se postavami, jež představují. Po dobu večerního představení téměř věří tomu, že jsou skutečně Othello, Jeanne d'Arc, Ofélie nebo Cyrano z Bergeracu. Přesto je však vědomí jejich pravé totožnosti neopouští, a jakmile spadne opona a utichne potlesk, znovu se plně dostaví. V menším měřítku může nastat podobný identifikační proces s postavami dramatu a dočasná ztráta vlastní totožnosti i u diváků, pokud sledují dobrý film nebo dobře zahranou divadelní hru. Herec či herečka mají svou základní běžnou totožnost a vracejí se k ní, jakmile je po představení. Lidé, kteří prožili

holotropní stavy, často sdělují, že se s nimi děje cosi podobného při reinkarnačních cyklech. Na počátku každého života se stáváme jinou osobností a bereme na sebe jinou roli, ale po smrti se vracíme ke své základnější totožnosti, než přejdeme do jiného vtělení.

Zvláště zajímavá je z takového hlediska situace scénáristy, protože jí lze použít k ilustraci složitosti naší povahy a problému rozporu mezi předurčeností (determinismem) a svobodnou vůlí. Jelikož jsou veškeré hranice ve vesmíru koneckonců nahodilé, nemáme stálou totožnost - každý z nás je stvořitel i samotné stvoření. Stupeň naší svobody se dramaticky mění v závislosti na součásti stvoření a na úrovni tvůrčího procesu, se kterými se ztotožňujeme. Obdobná je situace divadelního dramatika nebo autora filmového scénáře. Všechny postavy hry se rodí z autorovy představivosti a jsou tedy zpočátku různými prvky jediné tvůrčí mysli. Aby drama působilo realisticky a účinně, musí autor rozepsat role jednotlivých herců.

Autorovi se tím dostává příležitost mít dvojí totožnost ve vztahu ke hře a jejím postavám. Při psaní má značnou svobodu ve vytváření a formování postav a v určování sledu událostí. Autor se však také může z vlastní vůle stát jedním z představitelů ve svém vlastním dramatu. William Shakespeare se mohl například rozhodnout, že si zahraje Hamleta a Richard Wagner si mohl zazpívat Tannhäusera. V takovém případě by byli do značné míry omezeni a vymezeni scénářem, který psali v jiné souvislosti a na jiné úrovni více či méně svobodně. Podobně má každý z nás dvojí roli v kosmické hře - roli tvůrce a roli herce. Plné a realistické zvládnutí naší role v kosmickém dramatu vyžaduje, abychom svou skutečnou totožnost potlačili. Musíme zapomenout na své autorství a hrát předepsanou roli.

Problém dvojznačnosti naší totožnosti a role v kosmickém dramatu si žádá varování. V několika posledních desetiletích byla tato dvojznačnost mylně chápána a chybně vykládána hnutím *New Age (Nový Věk)* a populární spiritualitou. V holotropních stavech je možné se dostat do úrovně vědomí, kdy se zdá velmi přijatelná představa, že jsme si ve skutečnosti své rodiče i okolnosti svého narození zvolili. Můžeme zažít i takový stav vědomí, při němž se zdá, že jsme v podstatě duchovní bytosti a že jsme jako takoví svobodně rozhodli o svém vtělení a zapojení do kosmického dramatu. Můžeme mít i mocný zážitek ztotožnění s tvůrčím principem nebo s Bohem. Všechny tyto zážitky mohou vypadat velmi skutečně a přesvědčivě.

Bylo by však vážným omylem vyvozovat z takových vhledů jakékoli závěry pro naši běžnou totožnost nebo pro naše tělesné ego. Žádné ze zmíněných rozhodnutí jsme v žádném případě neučinili ve stavu běžné totožnosti. Kdybychom chtěli uplatnit takové prohlášení jako „*Jsi Bůh a stvořil jsi svůj vesmír*“ na naše tělesné ego, vyvolalo by jen zmatek a bylo by zavádějící. Vzpomínám si na seminář na *Esalenském institutu* v Big Sur v Kalifornii. Jeho vedoucí k účastníkům prohlásil právě toto. Jedna z žen ve skupině se jako matka duševně opožděného dítěte velice rozčílila. To, co vedoucí semináře řekl, pro ni znamenalo, že si svůj problém sama zavinila a že by se měla cítit plně odpovědná za neštěstí svého dítěte. V takových situacích dochází k vážnému matení úrovně vědomí a nesprávnému používání logiky. Technicky se tomu říká „omyl v logické klasifikaci“.

Archetypální bytosti a oblasti

Vraťme se k dynamice kosmického tvůrčího procesu, jak se nám jeví v holotropních stavech vědomí. Již jsem popsal a probral častý druh vhledu, podle něhož Univerzální Mysl vytváří virtuální reality prostřednictvím složité kombinace mnohanásobného dělení, kosmického štěpení (disociace) a zapomínání. Absolutní Vědomí se promítá do nesčetných individuálních bytostí, které se cítí být na sobě nezávislé a současně

i odcizené svému zdroji. V neustálé dynamické interakci vytváří obrovské bohatství prožitkových světů. Hmotná oblast, kterou obýváme a s níž jsme důvěrně seznámeni, je zřejmě jedním z oněch světů a nejzazší výspou tvůrčí činnosti.

Zvláště zajímavá je oblast ležící mezi naší běžnou skutečností a nerozlišeným Absolutním Vědomím. C. G. Jung a jeho pokračovatelé ji důkladně prostudovali a popsali. Na rozdíl od hmotné skutečnosti je nepřístupná běžnému smyslovému vnímání - lze ji zažít jen v holotropních stavech. Jung ji nazval oblastí archetypů kolektivního nevědomí. Bytosti obývající takové oblasti jsou zřejmě obdařeny neobyčejnou energií a mají auru svatosti či nadpřirozenosti (numinózy). Z tohoto důvodu jsou obvykle vnímány a popisovány jako božstva.

Události odehrávající se v této mýtické oblasti se dějí v určitém prostoru a čase, ale onen prostor a čas nejsou totožné s naším prožíváním těchto rozměrů na hmotné úrovni. Archetypální sledy nemají zeměpisnou a dějinnou určitost a celistvost, které charakterizují události ve hmotné skutečnosti. Na rozdíl od toho, co se děje v našem světě a čemu můžeme přiřadit prostorové a časové souřadnice, mýtické sledy nelze umístit do souvislé, vzájemně propojené prostorové nebo časové struktury. Lze snadno zeměpisně určit polohu Londýna nebo zjistit datum vypuknutí Velké francouzské revoluce, ale není to možné v případě Indrova nebe nebo zápasu řeckých olympských bohů s titány. Vyprávění inspirovaná mýtickou oblastí obvykle začínají slovy: „*Kdysi, v jedné daleké zemi*, aby odradila posluchače od pokusu umístit je zeměpisně či dějinně do známého světa běžné skutečnosti.

Ale nedostatek určitých prostorových a časových souřadnic nečiní archetypální svět bytostně (ontologicky) méně skutečným. Setkání s mytologickými postavami a návštěvy mýtických krajín prožité v holotropních stavech mohou být v každém směru stejně skutečné jako události v našem běžném životě, ne-li skutečnější. Archetypální oblast není výplod lidské fantazie a obrazotvornosti - má svou nezávislou existenci a vyšší úroveň samostatnosti. Zároveň se zdá, že je její dynamika v těsném propojení s hmotnou skutečností a lidským životem.

Archetypy jsou jasně nadřazeny událostem ve hmotném světě - ovládají, utvářejí a v zásadě řídí to, co se děje v naší běžné skutečnosti. Vhledy do takových propojení při holotropních stavech vědomí se podobají myšlenkám, které vyslovili autoři inspirovaní Jungovou psychologií v řadě knih. Tito autoři dokázali, že svou osobnost, chování a osud můžeme chápat v pojmech archetypálních božských principů, působících v našem nevědomí nebo jeho prostřednictvím (Bolen 1984, 1989), a že ve svých běžných lidských dramatech přehráváme různá mytologická témata (Campbell 1972).

Zážitek dvaadvaceti lete antropoložky Heleny ukazuje způsob, jakým prožíváme archetypální svět v holotropním stavu vědomí a jaký druh vhledu nám umožňuje:

Zážitek, který následoval, byl tak mohutný a obrovský, že stále cítím hlubokou posvátnou hrůzu, když na to pomyslím. Byla to vize světa, který sdílí některé charakteristiky naší běžné skutečnosti, ale množství energie, kterou byl obdařen, a rozsah jeho existence byl větší, než co jsem si kdy dovedla představit. Spatřila jsem světlé, lidem podobné bytosti, mužské a ženské, zahalené do překrásných oděvů a vyzařující nesmírnou energii. Podobaly se řeckým popisům hory Olymp, kde bohové pijí nektar a jedí ambrózií. Můj zážitek daleko předčil všechno, co jsem dříve spojovala s touto představou.

Tyto nadlidské bytosti se oddávaly čemusi, co se podobalo společenskému styku, ale jejich výměna názorů měla zřejmě obrovský význam. Cítila jsem, že to, co se děje, je těsně propojeno s naší běžnou skutečností a určuje události ve hmotném světě.

Vzpomínám si na zvlášť působivý detail, jehož lze použít k osvětlení tohoto spojení a rozměru onoho dění. V jednom okamžiku jsem zahlédla na prstě jedné z těch božských bytostí nádherný prsten s drahokamem, který vypadal jako kosmická verze diamantu. Odraz jedné z jeho plošek mě uhodil do očí jako oslepující paprsek světla. Uvědomila jsem si, že se do našeho světa promítá jako výbuch atomové bomby.

Později jsem si v souvislosti s tímto zážitkem vzpomněla na film, který jsem před časem viděla. Myslím, že se jmenoval Zlaté rouno a šlo v něm o dobrodružství Jasona a argonautů. Události se v tomto filmu odvíjely na dvou úrovních. Na jedné úrovni se promítala oblast olympských bohů, jejich vzájemné soužití, aféry, konflikty, střety a dohody. Každé z těchto božstev mělo svou oblast vlivu v kosmu. Hlavní hrdinové vyprávění byli favority některých bohů a terči hněvu jiných bohů. Emoce bohů se projevovaly na planetě Zemi jako dynamika přírodních prvků, náhlé osudové zvraty nebo smysluplná setkání lidí.

S ohledem na tento zážitek a vzhled s ním spojený jsem se cítila provinile vzhledem k tomu, s jakou vědeckou arogancí jsem předtím odmítala kosmologie „primitivních kultur“ jako pověry a magické myšlení. Uvědomila jsem si, že to byl pouze odraz naivity naší

společnosti, pokud jde o mimořádné stavy vědomí. Ujasnilo se mi, že nutně zásadně změním svůj materialistický pohled na svět, až podrobíme tato pozorování vážnému zkoumání. Nebudeme třeba používat pojmů „božstva“ a „démoni“ jako „primitivní kultury“ a nahradíme je možná přijatelnějším výrazem - „archetypální bytosti“. Jakmile se však seznámíme s archetypální oblastí, už nebudeme moci ignorovat nebo popírat její existenci a význam v univerzálním plánu věcí.

Toto vyprávění je o vizi nebeských archetypálních sfér. Ale jiní lidé prožili návštěvu oblastí obývaných různými temnými stvůrami, jak je známe z mytologických popisů pekla nebo podsvětí v různých kulturách. Uvedu výtah z vyprávění, které sepsal čtyřicetiletý učitel Arnold jako příklad tohoto odlišného zážitku.

V dalším sledu jsem se dostal do světa podzemních tunelů a do čehosi, co se podobalo kanalizačnímu systému některé z velkých světových metropolí - New Yorku, Paříže, Londýna, Tokia... Jako bych se důvěrně seznamoval s infrastrukturou těchto měst, s jejími částmi a složkami neodmyslitelnými pro jejich existenci. Ke svému překvapení jsem zjistil, že je tam celý svět, skrytý zraku většiny lidí a obecně nedoceněný. Propadal jsem se hloub a hloub do systému temných bludišť, až jsem si uvědomil, že oblast, do které se dostávám, už nepatří do světa naší běžné skutečnosti.

Přestože to jasně vypadalo jako nejvnitřnější vnitřnosti země, šlo ve skutečnosti o oblast obývanou zvláštními archetypálními bytostmi. Zdálo se mi, jako bych spatřil infrastrukturu kosmu, která je nezbytná k jeho existenci a správnému fungování. Stejně jako podzemní svět velkoměst byla ukrytá a nedoceněná. Obývaly ji gigantické monstrózní podsvětní bytosti fantastického vzezření. Měly titánskou energii, vyvolávající představu tektonických posuvů, zemětřesení a sopečných výbuchů.

Neubráníl jsem se obdivu k těmto stvůrám, které žijí svůj život ve tmě a trpělivě se věnují nevděčné práci, aby vesmírný systém fungoval. Očividně vítaly mou návštěvu a s velkou radostí opětovaly mé nevyřčené pochopení. Byly jasně zvyklé, že budí strach a odpor, a bylo na nich vidět až dětinskou touhu, aby je měl někdo rád a neodtahoval se od nich.

Podobné zážitky ukazují, že existují různé dimenze skutečnosti, které nejsou součástí světa jevů našeho běžného života. Představují zřejmě různé typy a úrovně prožitkové skutečnosti, různé „kosmické kanály“, abychom použili přirovnání ke světu moderní

elektroniky. Obvykle chápeme hmotný svět se všemi jeho vztahy a složitostí za daný a odmítáme možnost, že by mohly existovat i jiné oblasti reality. Jestliže se však nad tím zamyslíme, je samotná záhada bytí - skutečnost, že cokoli vůbec existuje a zeje možné zažít jakékoli světy - tak ohromující, že činí z otázky zvláštností jejich povahy a obsahu pouhou triviálnost.

Ze širšího pohledu jsou naše zážitky nádherného západu slunce nad Tichým oceánem, pohled na Grand kaňon nebo panorama centra Manhattanu stejně zázračné jako Indrovo nebe nebo egyptské podsvětí. Přijmeme-li za platnou existenci nejvyššího principu, který má k dispozici technologii vědomí a schopnost vytvářet prožitky, již nepředstavuje skutečnost, že může vytvářet reality s mnoha různými charakteristikami, žádný vážný problém. Bylo by to možno přirovnat k úkolu filmového nebo televizního štábu, aby využil dnes používané technologie k výrobě filmů nebo televizních programů s mytologickými tématy, místo k produkci příběhů z běžného života.

Záhadná hra vesmíru

Jelikož hinduističtí filosofové nazývají kosmický proces *lila* neboli božská hra, použijme k osvětlení holotropních vhladů do charakteru reality přirovnání k filmu, této moderní technologické verzi magické podívané. Úmyslem režiséra filmu je vytvořit věrnou kopii hmotné skutečnosti, její „fiktivní“ verzi. K dosažení svého cíle použije všech nutných prostředků, které má po ruce. Diváci si snadno představí, že scény odehrávající se na plátně jsou skutečné události hmotného světa. Někdy působí film na diváky tak silně, zeje strhne a reagují na něj jako na skutečnost. Děje se tak navzdory tomu, že rozumově vědí, že pouze přihlížejí hře elektromagnetických vln různých kmitočtů v jednotném nerozlišeném poli světla.

V holotropních stavech vědomí můžeme překvapivě odhalit, že totéž platí i pro naši běžnou skutečnost. To, co se nám jeví jako svět hmotných předmětů, je hra vibrací, v zásadě prázdných. Naše prožívání světa je pochopitelně plnější a bohatší než prožívání filmu, neboť zahrnuje některé rozměry, jež dnešní stupeň filmové technologie není schopen zprostředkovat - hmatové, čichové a chuťové vjemy. Ve svém slavném vědeckofantastickém románu *The Brave New World* (v českém vydání *Konec civilizace*) popisuje Aldous Huxley budoucí formu zábavy jako „všepocitovou“, která tento nedostatek překoná a k zrakovému a sluchovému vjemu přibudou divákům i zmíněné další pocitové vjemy. Současní výzkumníci v oblasti virtuální reality již také experimentují se speciálně vyrobenými rukavicemi, které obohatí elektronicky vytvořené vizuální a akustické světy o hmatovou dimenzi.

Již jsem popsal zážitek imanentního božství, při němž je hmotný svět vnímán jako dynamická hra kosmické tvůrčí energie. Tento zážitek také odhaluje nerozlišenou jednotu, která je základem rozčleněného světa. Učí nás, že to, s čím se setkáváme v běžném životě, nejsou jedinci a hmotné předměty, nýbrž neoddělitelné součásti jednotného energetického pole. Byť to je z pohledu naivního realisty sebeabsurdnější, je tento závěr v úplném souladu s objevy moderních fyziků. Dokazují, že to, co obvykle vnímáme jako hutnou hmotu, je v zásadě prázdnota. Věda dvacátého století tak překvapivě podpořila tvrzení hinduistických příběhů, že naše vnímání světa skládajícího se z hmotných předmětů je pouhou iluzí (*mája*).

Postupme o krok dál v našem přirovnání výroby filmů k vytváření hmotné reality. Pokud se na film pouze díváme, nemůžeme plně chápat proces, jehož se jako diváci účastníme, protože určité důležité odpovědi na to, co se na plátně děje, nenajdeme. Co na plátně vidíme, nemá nezávislou existenci a vlastní význam sám o sobě. Film je výsledek velice složitého procesu a jeho podstatná vývojová stadia nejsou součástí našeho

bezprostředního zážitku v okamžiku, kdy film sledujeme. Abychom skutečně pochopili události, jichž jsme svědky, museli bychom svůj jednoduchý zážitek ze sledování filmu nahradit systematickým hloubkovým rozbořením procesu jeho vzniku.

Zprvė bychom museli svou pozornost odvládna a zaměřit ji na přístroj, který nám zprostředkovává naši iluzi. Zjistili bychom, že jeho hlavní součástí je silný světelný zdroj promítající filmový obraz na plátno. Při bližším ohledání bychom přišli i na filmový pás určující tvary a barvy, které na plátně vidíme. Tato situace se nápadně shoduje se slavným Platonovým podobenstvím o jeskyni, kterého použil ve svém dialogu *Ústava* k popisu iluzivního charakteru hmotného světa. (Platon 1961 b)

V tomto dialogu přirovnává Platon lidské podmínky k situaci skupiny jedinců uvězněných v podzemní jeskyni. Jsou tak připoutaní k zemi, že se mohou dívat jen rovně před sebe. Za nimi hoří oheň a stojí nízká zeď, nad kterou loutkoherci předvádějí lidské a zvířecí figurky a různé doplňky. Vězni intenzivně sledují stíny na zdi, jediný projev situace, který mohou vnímat. Jsou tak uchváćeni touto podívanou, že si naprosto neuvědomují skutečnou situaci.

Podle Platonova příměru se podobají předměty našeho známého hmotného světa stínům, které vrhá oheň na stěnu jeskyně, ale pravá podstata skutečnosti nam zůstává utajena. Platon rovněž popisuje, jak vězni v jeskyni věří, že zvuky, které vznikají za jejich zády, skutečně pocházejí od stínů, jež vidí. V našem případě můžeme obdobně rozlišovat nejen zdroj filmového obrazu, nýbrž i zvuků na magnetickém pásku.

Budeme-li pokračovat ve svém zkoumání a podrobíme projekční proces hlubšímu posouzení, zjistíme, že to, co vnímáme jako plynulý nepřerušovaný pohyb, je ve skutečnosti rychlý sled nespojitých (diskontinuitních) kmitajících obrázků. Zde je opět na místě přirovnání s vhlady do charakteru reality při mimořádných stavech vědomí. Opakovaně jsem se dovídal v tomto směru zprávy od lidí s různými druhy holotropních zážitků. Tytéž vhlady najdeme v tradičních spirituálních pramenech. Například podle tibetského buddhismu je skutečnost zásadně nespojitá. Svět neustále probleskuje z nebytí do bytí a každým okamžikem se obnovuje a zaniká. Stejně tak ani my nemáme nepřerušené bytí od narození do smrti, ale neustále umíráme a znovu se rodíme. Moderní vědecky podložená verze téhož pojetí je ve filosofii Alfreda North Whiteheada (1929).

Další krok našeho hloubkového zkoumání zážitku s filmem nás zavede docela mimo prostor kina. Zjistíme, že film začal myšlenkou v čísi mysli a že všechny nutné procesy vedoucí k jeho natočení motivoval záměr konkretizovat příběh na plátně a přeměnit scénář v živou a přesvědčivou verzi - prožitek. Skutečnost předvedená filmem nemá svou nezávislou existenci. Nelze ji plně pochopit, jestliže ji vyjmeme z těchto širších souvislostí. Konečným cílem existence filmu je vytvořit určitý druh prožitku. V souladu s vhlady při holotropních stavech platí totéž o prožívání hmotného světa.

Naivní člověk, třeba dítě nebo domorodec z předindustriální kultury, bez poznání moderní technologie snadno zamění dobře natočený film za skutečnost. V budoucnu bude možnost rozeznat skutečnost a fikci obtížnější, protože budou existovat holografické filmy s holofonickým zvukem, holografická televize a rozvinutá technologie virtuální reality. Ale i v současné době se myšlenka, že náš kosmos je virtuální realitou, nezdá být natolik za vlasy přitažená jako ještě před sto nebo pouhými padesáti lety.

5. CESTY KE SPOJENÍ S KOSMICKÝM ZDROJEM

*...Ted' se pohybuji nazpět... zpět k Celku, do něhož patřím...
jaká to radost se vrátit... Ano, ted' vím, kdo jsem, co jsem byl
od samého počátku, čím vždycky budu... částí Celku,
části neznající klidu a toužící vrátit se, která však žije,
aby se dobrala uplatnění tím, že bude konat,
tvořit, stavět, dávat, růst, zanechávat za sebou víc, než si vezme,
a že bude nade vše toužit, aby vrátila dary lásky Celku...
paradox úplné jednoty a kontinuity části.*

Znám Celek... já jsem Celek... i jako část jsem vše...

Robert Monroe

The Ultimate Journey

(Poslední putování)

Kdokoli se od zdroje odloučí, touží se vrátit do stavu jednoty.

Džaláluddín Rúmí

Involuce a evoluce vědomí

Proces stvoření, popsáný v předcházející kapitole, vyúsťuje v nesmírně bohaté spektrum entit na mnoha různých úrovních reality, od nerozlišeného Absolutního Vědomí přes bohaté panteony archetypálních bytostí až po nespočetné samostatné jednotky, z nichž sestává hmotný svět. Tento proces postupného dělení v kombinaci s narůstajícím odloučením (separací) a odcizením (alienací) představuje pouze polovinu kosmického cyklu. Vhledy při holotropních stavech opakovaně odhalují jinou část tohoto procesu skládající se z událostí ve vědomí, které zrcadlí pohyb opačným směrem - ze života mnohosti a odloučení k rostoucímu mizení hranic a ke splývání ve stále větší celky.

V zájmu stručnosti nazývám sestupnou část kosmického procesu stvoření („involuční proces vědomí“) *hylotropní* neboli orientovanou směrem k hmotnému světu (z řeckého *hýle* - hmota a *trepein* - pohybující se směrem k něčemu). Obdobně nazývám vzestupnou část kosmického procesu zprostředkovávající návrat k původní nerozlišené jednotě („evoluční proces vědomí“) *holotropní* neboli pohybující se směrem k celistvosti. Jak jsem již dříve uvedl, tento pojem je odvozen z řeckého *holos* - celek a *trepein* - k čemu si se pohybující.

Tyto vhledy jsou obdobou popisů a výkladů oněch dvou kosmických procesů, jak je popisují různé spirituální a filosofické systémy. Na Západě nazýval zakladatel novoplatonismu Plotinus (1991) hylotropní proces *efflux* a holotropní proces *reflux*

(příliv a odliv). Podle novoplatonistů je kosmos jako celek ve všech svých rozmanitostech hierarchických gradací výtvorem božské emanace nejvyšší Bytosti. Lidé mají potenciální přístup k nejvyšším intelektuálním a spirituálním oblastem a mohou se pozvednout až k vědomí Světové duše. Plotinovy myšlenky se staly dominantním prvkem všech novoplatónských škol, jakož i spisů křesťanských mystiků a německých idealistických filosofů. V díle Keňa Wilbera je obsažena vysoce tvůrčí a imaginativní současná syntéza idejí týkajících se sestupu a vzestupu (Wilber 1995).

Na Východě se obdobné koncepce objevily nejzřetelněji ve spisech indického mystika a filosofa Srí Aurobinda. (1965). Aurobindo tvrdil, že se neosobní božství (*brahmá*) projevuje jako hmotný svět procesem, kterému dal název *involute* - zavíjení, zahalování. Ten pak postupně rozvíjí, odhaluje svou latentní energii v průběhu *evoluce*. Involute je proces sebeomezování a stupňující se hutnosti, kterým se Univerzální Vědomí - Univerzální Síla (*jnahášakti*) část po části zavíjí, zahaluje a vytváří sféry bytí. V nejvzdálenějších oblastech bere na sebe podobu nevědomého hmotného světa. V každé sféře jsou součástí vědomí i všechny síly náležející do nadřazených sfér, takže celý potenciál původního Univerzálního Vědomí - Univerzální Síly se skrývá dokonce i v Nevědomí.

Evoluce je obrácený proces. Jím se Vědomí - Síla znovu vynořuje ze zdánlivého kosmického Nevědomí a projevuje svou skrytou energii. Je však nutno podtrhnout skutečnost, že Aurobindo nepovažuje evoluci za přesný opak involuce. Nejde o postupné zjemňování a pročišťování po jednotlivých sférách, jež by popřípadě vedlo k opětovnému vstřebání veškerého stvoření do *Jediného neprojeveného*. Jde o postupné vynořování se vyšších sil vědomí ve hmotném vesmíru vedoucí ke stále zřetelnějšímu projevení se Božského Vědomí - Božské Síly v rámci stvoření.

Podle vhledů z holotropních stavů univerzální proces nenabízí pouze nekonečný počet možností stát se samostatnou individualitou, nýbrž stejně bohatou a jedinečnou paletu příležitostí k odstranění hranic a ke splynutí zprostředkovávajícímu návrat ke zdroji. Prožitek splývání umožňuje, aby individuální jednotky vědomí překonaly své odcizení a oprostily se od zklamání nad svou odloučeností. Překročení hranic, které se zdály být absolutní, a z něho plynoucí

postupné splývání vytvářejí větší a větší prožitkové jednotky. Ve svém nejzazším dosahu odstraňuje tento proces veškeré hranice a přináší opětné spojení s Absolutním Vědomím. Sledy splývání, k nimž dochází mnoha způsoby a na mnoha různých úrovních, dokončují celkový cyklický model kosmického tance.

Rozmanitost sjednocujících zážitků

Přestože lze pozorovat sjednocující (unitivní) procesy ve všech sférách existence, zvlášť hojné a složité jsou v případě lidských bytostí. U nich je také lze zkoumat nejpříměji a nejsystematičtěji v podobě transpersonálních zážitků. Západní psychiatrie naneštěstí nerozlišuje mezi mystikou a psychózami a má sklon zacházet s mystickými zážitky jakéhokoli druhu jako s projevy duševní choroby. Během své profesionální dráhy jsem se setkal s mnoha lidmi, kterým byly přiděleny patologické nálepky, podávány uklidňující léky, dokonce ordinována i šoková terapie, protože prožívali jednotu s jinými lidmi, přírodou, kosmem a Bohem.

Abraham Maslow (1964), zesnulý americký psycholog, který sehrál významnou roli při zakládání jak humanistické, tak transpersonální psychologie, studoval stovky lidí, kteří prožili spontánní sjednocující stavy, jež nazval *vrcholnými zážitky*. Dokázal, že mystické zážitky nejsou chorobnými příznaky a nepatří do učebnic psychiatrie. Často se projevují u lidí bez vážných emocionálních problémů, kteří by podle standardních psychologických

kritérií byli jinak označeni za „normální“. Pokud k těmto zážitkům navíc dojde v podpůrném prostředí a pokud se dobře integrují, mohou mít velmi blahodárné účinky a jejich výsledkem mohou být lepší a větší funkční a tvůrčí schopnosti a seberealizace. Nejčastějšími impulsy sjednocujících zážitků bývají přírodní i umělé výtvořiny mimořádné estetické krásy. Pro některé lidi jimi je nesmírnost oblohy plné hvězd, pro jiné majestátnost velehor či hrůzu nahánějící ticho pouště. Při zhlédnutí přírodních divů, jakými jsou Grand kaňon, obrovské vodopády nebo některé ze slavných krápníkových jeskyní, se lidé cítí ohromeni jejich vznešeností a dostanou se do mystického vytržení. Dalším zdrojem vrcholného zážitku bývá oceán s elementární silou své hladiny a impozantním tichem hlubin. Obdobně může vyvolat hlubinné sjednocující stavy pozorování krásného západu slunce, kouzlo severní polární záře nebo úplné zatmění slunce. K inspirování mystického vědomí však nejsou nezbytně nutné tak úchvatné jevy. Za určitých vhodných okolností k tomu postačí něco tak „obyčejného“ jako pavouk soukájící svou síť nebo kolibřík třepetající křídélky nad květinou a sající z ní sladkou šťávu.

Vynikající umělecké výtvořiny mohou působit obdobným účinkem. Skladatelé cele zaujatí svou tvorbou, výkonní hudebníci i posluchači v sále mohou příležitostně přestoupit hranice své osobnosti a doslova splynout s hudbou. Mohou mít pocit, že se skutečně stali hudbou, nikoli že ji jen poslouchají. Velcí tanečníci zažívají často na jevišti pocit, že již není rozdíl mezi tanečníkem a tancem. Evropské gotické katedrály, mešity, Tádž Mahal nebo hinduistické a buddhistické chrámy se svou monumentální krásou stávají nástrojem vzniku mystických stavů u mnoha tisíců lidí. Podobný účinek mají na citlivé jedince sochy, obrazy a jiné umělecké výtvořiny ze všech epoch a kultur.

A ještě další oblast všedního života si zaslouží zmínky, neboť bývá častým zdrojem sjednocujících zážitků, i když bychom ji většinou nespojovali s mystickým vědomím. Řada atletů uvedla, že v okamžiku svého vrcholného výkonu byli ve stavu, který se podobá mystickému vytržení. Špičkové výkony v různých atletických disciplínách přisuzujeme kombinaci zvláštního tělesného vybavení, psychické houževnatosti, neúnavné kázně a tvrdého tréninku. Někteří světoví vrcholoví atleti však občas sami vypovídají způsobem, který dosvědčuje, že na to mají jiný názor. Přisuzují své vrcholné výkony zvláštním stavům vědomí, které pro ně vytvářejí možnosti hraničící se zázrakem a nadpřirozenem (Murphy and White 1978). Významnou typickou součástí těchto stavů je pocit osvobození se od osobních hranic a splynutí s různými složkami okolního prostředí.

Zdá se, že mystické vytržení vyvolané sportovní činností umožňuje překonání hranic toho, co běžně pokládáme za lidsky možné. Sám jsem zažil příklad takového mimořádného výkonu spojeného se sjednocujícím stavem. Stalo se to během měsíčního semináře o buddhismu a západní psychologii na *Esalenském institutu* v Big Sur v Kalifornii. Korejský mistr meče, který byl pozván přednášet jako host, nám nabídl jako součást programu zvláštní představení. Požádal jednoho ze svých žáků, aby si lehl na trávu. Pak mu položil na holé břicho ubrousek a velký meloun. Sám ustoupil asi o pět metrů a setrval několik minut v tiché meditaci s hlavou zcela zakrytou těsně padnoucí maskou ze silného černého sametu. V rukou držel obrovský, nesmírně ostrý meč.

Znenadání začali výt všichni psi v okolí a mistr meče se připojil divokým válečným pokřikem. Náhle se vymrštil jako péro směrem, kde jeho žák poklidně ležel v trávě, a jediným mávnutím meče mu meloun na břicho rozťal na dva kusy. Na ubrousku zůstal slabý vtisk meče, ale žák na sobě neměl ani škrábnutí. Diváci, celí zkoprnělí, se ptali korejského hosta, jak se mu podařilo provést takový ohromující výkon. Všichni měli za to, že si vtiskl do paměti prostředí předtím, než mu zakryli oči, a že si je dovedl

přesně vybavit před očima. On se však pousmál a odpověděl:

„Kdepak, musíte meditovat a čekat, až všechno splyne v jedno - muž s mečem v ruce, meč, tráva, meloun a žák - a pak už to není žádný problém¹.“

Zážitek mystického spojení krásným způsobem tlumočí světová literatura. Například v O'Neillově *Dlouhé cestě dne do noci* hovoří Edmund o svém mystickém vytržení nad oceánem:

Ležel jsem na přídě člunu a hleděl dozadu, pode mnou pěníla voda a nade mnou se tyčily v měsíčním světle stožáry s bílými plachtami. Byl jsem opilý tou krásou a jejím rytmickým zpěvem a na krátkou chvíli jsem se jakoby ztratil -jako bych skutečně přišel o život. Osvobodil jsem se ! Rozplynul jsem se v moři a stal se součástí bílých plachet a stříkající mořské pěny, krásou a rytmem, měsíčním světlem, lodí a vysokým nebem plným hvězd ! Oproštěn od minulosti či budoucnosti, v nespoutané radosti, obklopen mírem a splynutím, patřil jsem pojednou čemusi většímu, než je můj vlastní život či lidský život vůbec, patřil jsem Životu jako takovému, Bohu, chcete-li. A vícekrát v životě jsem prožil stejný zážitek, když jsem si zaplavoval daleko nebo ležel sám na pláži. Stal jsem se sluncem, horkým pískem a zelenými mořskými řasami, které se zachytily na skále a povívaly s přílivem. Slo o jakousi blaženou vizi světce. Jako by z věcí odpadl zahalující závoj stažený čísi neviditelnou rukou. Na pouhou vteřinu prozířte - a poznavše tajemství, stanete se sami tajemstvím. Na okamžik se zjeví smysl !

Sjednocující zážitky smrti, sexu a narození

Sjednocující zážitky se dostávají nejčastěji v situacích, kdy je prožívající pozitivně naladěný, může k nim však dojít také za okolností, které jsou pro dotyčného jedince velice nepříznivé, hroživé a kritické. V takových případech se stává, že vědomí vlastního já se spíše silně naruší a ochromí, místo aby se rozplynulo a transcendovalo. Dochází k tomu při vážném akutním nebo chronickém stresu, v době velkého citového nebo tělesného utrpení nebo při ohrožení života. Lidé v hluboké depresi ve vážné životní krizi, která je vede až na pokraj sebevraždy, mohou náhle pocítit intenzivní pocit duchovního otevření se a překročit práh svého utrpení. Rada jiných lidí objeví mystické oblasti během zážitků blízkých smrti, jestliže se jim stane nehoda, zraní se, dostanou nebezpečnou nemoc nebo podstoupí operaci.

Smrt - událost, kterou končí náš individuální tělesný život - je velice logické rozhraní s transpersonální oblastí. Události vedoucí ke smrti, s ní související a po ní následující bývají častým zdrojem duchovního otevření se. Utrpení způsobené nevléčitelnou nemocí a končící smrtí, nebo intimní kontakt s umírajícími lidmi, zejména s blízkými přáteli nebo příbuznými, snadno aktivují vlastní úvahy o smrti a pomíjivosti a mohou se stát nástrojem mystického probuzení. Příprava mnichů *vadžrajány* - tibetského buddhismu zahrnuje požadavek, aby trávili hodně času s umírajícími. Určité tradice hinduistické tantry obsahují meditace na hřbitovech, na místech spalování zemřelých a v těsném kontaktu s mrtvými těly.

Ve středověku se vyžadovalo na křesťanských mniších, aby si při meditacích představili vlastní smrt a také veškerá stadia rozkladu těla až do konečného rozpadu v prach. „Mysli na smrt !“, „Prach prachu !“, „Jistá je smrt, nejistá její hodina !“, „Tak končí světská sláva !“ Takovým a podobným mottem se řídila jejich příprava. Slo o víc než morbidní holdování smrti, jak by to mohli vidět někteří moderní lidé na Západě. Zážitky

blízké smrti mohou vyvolat mystické stavy. Přijmeme-li pomíjivost a vlastní smrtelnost na hlubinné prožitkové úrovni, objevíme zároveň i tu svou část, která je transcendentní a nesmrtelná.

Různé starobylé knihy mrtvých poskytují podrobné popisy silných duchovních zážitků v době biologické smrti (Grof 1994). Moderní výzkum *thanatologie* - vědy o smrti a umírání - potvrdil řadu významných aspektů těchto zpráv (Ring 1982, 1985). Dokazují, že přibližně jedna třetina lidí, kteří se dostali do blízkého kontaktu se smrtí, má zážitky intenzivních vizionářských stavů, včetně promítnutí přehledu vlastního života, cesty tunelem, setkání s archetypálními bytostmi, kontaktu s transcendentními skutečnostmi a vizemi božského světla. V mnoha případech jde o *věrohodné mimotělní zážitky*, při nichž odloučené vědomí dotyčného člověka přesně vnímá, co se děje v různých blízkých i vzdálených oblastech. U těch, kdo takové situace přežili, typicky dochází k hlubinnému duchovnímu otevření se, k osobní proměně a k radikálním změnám životních hodnot. Ve svém fascinujícím výzkumném projektu, který právě probíhá, zkoumá Kenneth Ring (1995) zážitky blízké smrti slepců od narození. Tito lidé potvrzují, že ve stavu, kdy pozbývají své tělesnosti, jsou schopni pozorovat své okolí. Hovoříme-li o spouštěcích sjednocujících zážitků, neopomíňme zvláště důležitou kategorii - situace spojené s lidskou reprodukční funkcí. Rada lidí, muži i ženy, popisuje, že při milování prožívali hluboké mystické stavy. V některých případech může být intenzivní sexuální prožitek skutečně nástrojem toho, co popisují staroindické jógínské texty jako probuzení *kundaliní šakti* neboli hadí síly. Jóginí se dívají na kundaliní šakti jako na vesmírnou tvůrčí energii, která je ženské povahy. Je uložena v latentním stavu v křížové krajině páteře lidského těla, dokud ji neprobudí duchovní vůdce - *guru*, meditační praxe nebo nějaký jiný vliv. Těsné propojení duchovní energie a sexuality hraje podstatnou roli v kundaliní-józe a tantrické praxi.

U žen mohou být dalším významným zdrojem sjednocujících zážitků situace spojené s mateřstvím. Početím, těhotenstvím a porodem se ženy přímo podílejí na procesu kosmického tvoření. Za příznivých okolností se ozřejmí posvátnost této situace a je jako taková vnímána. V době těhotenství, porodu a kojení není neobvyklé, že žena cítí mystické spojení s plodem nebo s kojencem, ba dokonce i s celým světem. V další části knihy se ještě vrátíme ke vztahu mystiky a trojice narození - sex - smrt.

Dalšími významnými spouštěcími sjednocujících stavů jsou účinné techniky schopné vyvolat změny vědomí. Holotropní zážitky sehrály rozhodující roli ve spirituálním a rituálním životě lidstva. Po staletí bylo vynakládáno značné úsilí na vývoj způsobů, jimiž je lze navodit. Stručně jsem vzpomněl v úvodu této knihy starých, domorodých a moderních „posvátných technik“ i různých souvislostí jejich používání, od šamanismu přes rituály přechodu, mystérií smrti a znovuzrození a různých forem duchovní praxe až po moderní experienciální terapii a laboratorní výzkum vědomí.

Imanentní a transcendentní božství

Během holotropních stavů vědomí - lhostejno zda spontánních či vyvolaných starými nebo moderními technikami změn vědomí - je možné překročit různými způsoby osobní hranice vlastní tělesnosti. Takové zážitky nám nabízejí možnost stát se jinými lidmi, skupinami lidí, zvířaty, rostlinami či dokonce anorganickými prvky přírody a kosmu. V těchto procesech čas zřejmě nehraje roli a minulé nebo i budoucí události se stávají stejně snadno dosažitelnými jako cokoli, co se děje v přítomnosti.

Zážitky tohoto druhu poskytují přesvědčivý vhled do skutečnosti, že ve hmotném světě jsou veškeré hranice iluzivní a že celý nám známý vesmír je svými jak prostorovými, tak časovými aspekty jedinou sítí událostí ve vědomí. Ozřejmí se nám, že kosmos není

běžná hmotná skutečnost, nýbrž výtvar inteligentní kosmické energie Univerzálního Vědomí. Tyto zážitky odhalí existenci *imanentního božství*, Boha projevujícího se ve světě jevů jako svět jevů (*deus sive natura*). Rovněž odhalují i to, že každý z nás je v podstatě souměřitelný s celou sítí stvoření a s každou její částí.

Takové transpersonální zážitky mění dramatickým způsobem naše chápání podstaty běžné hmotné skutečnosti, ale existují i jiné, které odkrývají rozměry bytí, obvykle dokonale skryté našemu vnímání. Do této kategorie patří netělesné entity, různá božstva a démoni, mytologické oblasti, nadlidské bytosti a samotný božský tvůrčí princip. Na rozdíl od imanentního božství hovoříme o *transcendentním božství*, neboť oblasti a bytosti, se kterými se za těchto okolností setkáváme, nejsou součástí běžné skutečnosti - patří do jiné oblasti a do jiného řádu bytí.

Zážitky tohoto druhu dokazují, že kosmické stvoření není omezeno na náš hmotný svět, nýbrž že se projevuje na mnoha různých úrovních a v mnoha dimenzích. Obdobně není ani možnost sjednocujících zážitků omezena jen na hmotnou oblast, ale proniká i do jiných oblastí. Můžeme tak zažít nejen setkání s obyvateli archetypálních oblastí, nýbrž i splynout s nimi a stát se jimi. A tam, kam až nejdál dosáhne naše prožitkové sebezkoumání, můžeme narazit na samotný tvůrčí princip a poznat, že s ním jsme v zásadě totožní.

Zážitky imanentního božství odhalují posvátný charakter běžné skutečnosti a jednotu, na niž se zakládá hmotný svět, který naivnímu pozorovateli připadá složený z oddělených předmětů. Objevíme-li, že všechny hranice ve hmotném světě jsou libovolné, ujasní nám tyto zážitky skutečnost, že každý z nás je v zásadě totožný s celým polem časoprostoru a konečně i se samotnou kosmickou tvůrčí energií. Obdobně zážitky transcendentního božství nám neukazují jenom nové způsoby chápání a vnímání známého světa našeho běžného života, ale odhalují existenci dimenzí reality, které jsou běžně neviditelné neboli *transfenomenální*, zejména ty, jež mají v hojné míře prvotní kosmické tvary a vzorce, které C. G. Jung (1956) nazval archetypy.

Jak jsme již poznali dříve, svět archetypů není zcela oddělen od našeho světa hmotné skutečnosti, byť je běžně nepostřehnutelný. Je s ním úzce propojen a sehrává zásadní roli při jeho vytváření. V tomto směru představuje nadřazenou dimenzi, formující a řídící prožívání našeho běžného života. Archetypální oblast je mostem mezi hmotným světem a nerozlišeným polem Kosmického Vědomí. Z tohoto důvodu je zážitek transcendentního božství víc než jen zážitek dalšího „kosmického kanálu“. Propůjčuje rovněž vhled do praxe stvoření hmotné reality - poskytuje nám možnost „*nahlédnout do kosmické kuchyně*“, jak to nazval jeden z mých pražských pacientů.

Kosmická hra nabízí mnoho příležitostí pro zážitky, jež nám umožní na čas vystoupit z role, kterou v univerzálním scénáři ztělesňujeme, poznat iluzivní povahu běžné skutečnosti a odhalit možnost splynutí se zdrojem. Holotropní stavy nám zprostředkují pochopení sjednocujících zážitků, jež je diametrálně opačné než stanovisko konvenčních psychiatrů. Nepředstavují pokřivení správného vnímání hmotného světa v důsledku patologického procesu v mozku, nýbrž nabízejí hlubinný vhled do skutečné podstaty skutečnosti. Odhalují existenci jevů představujících mezistupně tvůrčího procesu mezi nerozlišeným Univerzálním Vědomím a specificky lidským prožíváním hmotného světa. Tím, že zahrnují překročení hranic jedince a rozšiřují vědomí vlastní totožnosti holotropním směrem, slouží jako důležité milníky na cestě k duchovnímu probuzení.

Záhada prostoru a času

Než skončíme výklad o kosmickém procesu jako o složité struktuře hylotropních

a holotropních zážitků, zbývá nám popsat ještě další významné hledisko kosmického stvoření - jeho vztah k prostoru a času. Popisujeme-li tvůrčí proces jako pohyb od nerozlišené jednoty k mnohosti, výchova a vzdělání nás vedou k představě, že musí mít začátek v určitém místě a že se musí odvíjet v čase přímočaře. Rozhodující stadia tohoto procesu se však odehrávají v oblastech mimo čas a prostor, jak je známe. Poznali jsme již, že kosmický tvůrčí proces překračuje veškeré rozdíly a polarity, do nichž patří i prostor a čas.

V našem běžném životě má všechno, s čím se setkáváme, své zřetelné a konečné místní a časové souřadnice. Naše prožívání přímočarého času a trojrozměrného prostoru je velmi podmanivé a přesvědčivé. Proto se kloníme k přesvědčení o absolutní závaznosti povahy času a prostoru. Při holotropních zážitcích můžeme ke svému překvapení odhalit existenci mnoha jiných významných možností běžného vnímání a chápání těchto dvou veličin. Ve vizionářských stavech prožijeme nejen přítomnost, nýbrž i minulost, a příležitostně dokonce i budoucnost. Sled událostí může být kruhový, mohou se odvíjet po spirále nebo běžet pozpátku. Čas se může rovněž zastavit, nebo jej lze překračovat. Na úrovních, na nichž se odehrává kosmické stvoření, mohou minulost, přítomnost i budoucnost probíhat spíše současně, než následovat po sobě. Z toho plyne, že všechna stadia procesu se mohou odehrávat souběžně.

Zdá se, že i pojetí prostoru a jeho prožívání jsou stejně libovolné, pokud jsme v holotropním stavu. Hravým způsobem lze vytvářet jakékoli množství různých prostorů v mnoha hierarchických uspořádáních, přičemž ani jeden z nich není zřejmě objektivnější, reálnější a závaznější než jiný. Přejít od mikrokosmu do makrokosmu nemusí být přímočarý. Malé i velké se mohou mezi sebou volně a rozmarně měnit. Prožitkové ztotožnění s jedinou buňkou se může snadno stát ztotožněním s celou galaxií a naopak. Oba tyto rozměry mohou také být současně v prožitkovém prostoru téže osoby. Důsledkem toho je, že překročíme matoucí paradox konečnosti a nekonečnosti, který prožíváme ve svém běžném stavu vědomí, a ten přestane existovat.

K ilustraci složitosti prožívání času a prostoru při holotropních stavech popíši jedno z nejmimořádnějších osobních dobrodružství vědomí, jež jsem prožil během čtyřiceti let zkoumání vlastního nitra. Prožil jsem je během psychedelického sezení s vysokou dávkou LSD v *Marylandském středisku psychiatrického výzkumu* krátce po příchodu do Spojených států amerických v roce 1967. Zde je výtah z mé zprávy o tomto sezení:

Kdesi ve druhé polovině sezení jsem se dostal do velice nezvyklého stavu vědomí. Měl jsem pocit jasu, blaha a prostoty smíšený s posvátnou úctou k mystériu bytí. Cítil jsem, že prožívám cosi podobného jako první křesťané. Octl jsem se ve světě, kde zázraky jsou možné, přijatelné a uvěřitelné. Přemýšlel jsem o problémech času a prostoru a nedokázal pochopit, jak jsem kdy mohl věřit v přímočarost času a trojrozměrnost prostoru, jako by to byly absolutní a závazné rozměry skutečnosti.

Zdalo se mi jasné, že v oblasti ducha neexistují žádné hranice a že čas a prostor jsou náhodné umělé konstrukty psyché. Náhle jsem si uvědomil, že mě nesvazují hranice času a prostoru a že mohu cestovat v souvislém časoprostoru volně a bez jakéhokoli omezení. Ten pocit byl tak přesvědčivý a ohromující, že jsem dostal chuť otestovat ho pokusem. Rozhodl jsem se odcestovat - bude-li to možné - k rodičům, do jejich bytu v Praze, vzdáleného tisíce kilometrů. Nejprve jsem si určil směr a zvážil vzdálenost a představil si, že letím prostorem na místo určení. Měl jsem pocit, že cestuji prostorem obrovskou rychlostí, ale ke svému zklamání jsem se nikam nemohl dostat. Nechápal jsem, proč pokus selhal, protože jsem byl přesvědčen, že taková cesta prostorem, je možná. Náhle jsem si uvědomil, že jsem stále ještě pod vlivem svého starého pojetí času a prostoru. I nadále jsem uvažoval ve smyslu směru a vzdálenosti a v souladu s tím jsem usiloval o dosažení svého cíle. Napadlo mě, že správným přístupem je utvrdit se v přesvědčení, že místo mého sezení je ve skutečnosti totožné s místem

určení. Řekl jsem si: „ To není Baltimore, to je Praha. Teď a tady jsem v bytě svých rodičů v Praze. „ Jakmile jsem začal usilovat o dosažení svého cíle tímto způsobem, dostavily se u mne neobvyklé pocity. Octl jsem se na podivném dosti stísněném místě plném elektrických obvodů, potrubí, drátů, odporů a kondenzátorů. Po chvílce zmatení jsem si uvědomil, že mé vědomí je uvězněno v televizoru v rohu pokoje v bytě mých rodičů. Pokusil jsem se použít nějak reproduktoru a obrazovky, abych slyšel a viděl.

Po chvíli jsem se neubráníl smíchu —pochopil jsem, že to je symbolická karikatura zesměšňující skutečnost, že jsem se stále ještě nevymanil ze zajetí své původní víry v prostor, čas a hmotu.

Jediný přijatelný způsob, jak nabýt zážitky vzdálených míst, který jsem si dovedl představit, byl televizní přenos, jenž je samozřejmě limitován rychlostí příslušných elektromagnetických vln. V okamžiku, kdy jsem si uvědomil a nabyl pevného přesvědčení, že moje vědomí může překonat jakákoli omezení, včetně rychlosti světla, doznal můj zážitek rychlé proměny. Televizor se rozevřel, vydal svůj obsah a já jsem se procházel bytem svých rodičů v Praze.

V té chvíli jsem necítil žádný účinek látky a prožitek byl stejně reálný jako každý jiný v mém životě. Dveře do ložnice mých rodičů byly pootevřené. Nakoukl jsem do ložnice a uviděl rodiče ležet v posteli a slyšel je dýchat. Popošel jsem k oknu a podíval se na hodiny na rohu ulice. Ukazovaly o šest hodin více než v Baltimore, kde se konal pokus. Přestože tento časový rozdíl odpovídal rozdílu mezi příslušnými časovými pásmy, nezdálo se mi, že jde o přesvědčivý důkaz. O tomto rozdílu jsem přece věděl, takže si mé vědomí mohlo snadno tento důkaz vykonstruovat.

Lehl jsem si na gauč v rohu jednoho z pokojů a zamyslel jsem se nad svým prožitkem. Šlo o gauč, na kterém jsem prožil své poslední psychedelické sezení před odjezdem do USA. Mou žádost o povolení cesty do Spojených států na stipendium české úřady původně zamítly. K poslednímu sezení v Praze došlo v době, kdy jsem čekal na odpověď na odvolání.

Náhle mě zalila vlna ohromující úzkosti. Přepadla mě zvláštní zlověstná myšlenka a měla neobvyklou sílu a přesvědčivost. Co když jsem nikdy z Prahy neodjel a nyní se vytrácejí účinky látky při psychedelickém sezení v Praze? Možná, že schválení mé žádosti, cesta do USA, zařazení do týmu v Baltimore a sezení v Baltimore je pouze vysněná cesta motivovaná tím, že se přání stalo otcem myšlenky. Cítil jsem se uvězněn v zákeřné pasti, v časoprostorovém bludném kruhu, neschopen rozhodnout, jaké jsou skutečně moje historické a geografické souřadnice.

Dlouho jsem byl chycen mezi dvěma realitami a obě byly stejně přesvědčivé. Nevěděl jsem, zda prožívám astrální projekci do Prahy z mého sezení v Baltimore nebo zda se vracím ze sezení v Praze, při němž jsem prožíval cestu do Spojených států. Vzpomněl jsem si na čínského filosofa Čuang-c'. Vzbudil se ze snu, v němž byl motýlem, a po určitou dobu nevěděl, zda není skutečně motýl, kterému se zdá, že je člověk.

Významné shody okolností a synchronicity

V této souvislosti uvedu další důležitý prvek holotropních stavů, který má dalekosáhlé důsledky pro naše chápání času a prostoru. Transpersonální zážitky se často pojí s podivnými významnými shodami okolností, které nelze vysvětlit pojmy lineární

kauzality - přímočarého vztahu příčiny a účinku. Ve vesmíru v pojetí materialistické vědy se všechny události řídí zákony příčiny a účinku. Veškeré náhody, které se vymykají vysvětlení příčinnými pojmy, se pak přisuzují skutečnosti, že dané jevy jsou příliš složité a že nám chybějí vědomosti o všech zúčastněných faktorech. S ohledem na tyto neznámé „skryté proměnné“ lze výsledek předpovědět pouze statisticky, ale nikoli do specifických podrobností. Občas je však statistická nepravděpodobnost určitých náhod v běžném lidském životě tak nápadná, že nás nutí pochybovat o adekvátnosti takového výkladu.

Jeden z mých přátel se mi nedávno svěřil s pozoruhodnou náhodou, ke které došlo v jeho rodině. Jeho manželka a švagrová - každá žije v jiném městě - se probudily uprostřed téže noci ve stejném okamžiku, protože jim do pokoje vlétl netopýr. Obě reagovaly na tuto ojedinělou náhodu přesně stejně. Přestože to bylo pozdě v noci, obě okamžitě zavolaly svému otci a pověděly mu o této neobvyklé události. Mnozí z nás dobře vědí, že jsou situace odporující statistické pravděpodobnosti daleko častější, než bychom očekávali. Osobně jsem se setkal v letech své praxe s mnoha mimořádnými náhodami. Jedna z nich měla zvlášť významné důsledky a proto stojí za to ji uvést.

V roce 1968 obsadila Československo sovětská armáda. Byl jsem v té době ve Spojených státech na *Univerzitě Johna Hopkinse (Johns Hopkins University)* v Baltimore ve státě Maryland jako stipendista. Československé úřady mne vyzvaly k okamžitému návratu, ale já jsem se rozhodl neuposlechnout a zůstat ve Spojených státech. Proto jsem nesměl navštívit svou vlast téměř po dobu dvaceti let. Nemohl jsem otevřeně udržovat spojení s přáteli a kolegy v Československu. Pro ně by to bylo politicky nebezpečné, protože můj pobyt ve Spojených státech byl považován za nezákonný. Poté, co státy východní Evropy dosáhly svobody, rozhodlo představenstvo *Mezinárodní transpersonální společnosti (International Transpersonal Association - ITA)*, jejímž jsem byl prezidentem, že své příští setkání uskuteční v Československu. Odjel jsem do Prahy vyhledat pro toto setkání vhodné prostory.

Na letišti v Praze jsem si vzal taxi a jel do bytu své matky. Poté, kdy jsme spolu strávili určitou dobu a pohovořili si o novinkách, odešla na krátkou návštěvu k sousedům, aby něco zařídila, a já jsem v bytě osaměl. Usedl jsem do křesla, popíjel čaj a uvažoval o svém poslání. Byl jsem příliš dlouho pryč, ztratil jsem všechny kontakty, o současnou situaci jsem toho věděl málo a nenapadlo mě, kde bych měl začít. Hloubal jsem takto asi deset minut, ale nikam to nevedlo. Proud mých myšlenek náhle přerušilo zvonění u dveří. Otevřel jsem a přede mnou stál Tomáš, můj mladší kolega - psychiatr, který býval mým blízkým přítelem. Před mým odjezdem do USA jsme si vzájemně asistovali při několika psychedelických sezeních. Dozvěděl se od nějakého známého, že přijedu do Prahy, a přišel mě přivítat.

Ke svému údivu jsem se dozvěděl, že právě když chtěl Tomáš odejít ze svého bytu, ozval se u něho telefon. Volal Ivan Havel, přední vědecký pracovník v oblasti umělé inteligence, bratr prezidenta České republiky Václava Havla. Ivan a Tomáš chodili do stejné školy a zůstali blízkými přáteli. Ukázalo se, že Ivan Havel je také v čele skupiny pokrokových vědců, kteří se v době komunistického režimu tajně scházeli a zkoumali nové paradigma a transpersonální psychologii.

Tato skupina se dozvěděla o mé práci z přednášky jednoho z mých přátel, sovětského disidenta a vědce Vasila Nalimova. Ivan Havel věděl i o mém přátelství s Tomášem a proto ho požádal, aby zprostředkoval spojení oné skupiny se mnou. Díky této zvláštní sérii shod okolností jsem získal za několik minut ideální podporu pro konferenci ITA - skupinu odborníků s hlubokým zájmem o obor a navíc i podporu hlavy státu, shodou okolností státníka s hlubokou duchovní orientací. Konference se uskutečnila v roce 1992 pod záštitou prezidenta Václava Havla a byla neobyčejně úspěšná.

Pravděpodobně nejznámějším případem shody okolností je zábavný příběh o jistém panu Deschampsovi a zvláštním druhu švestkového pudingu podobného biskupskému chlebičku. Vyprávěl jej francouzský astronom Flammarion a citoval jej Jung. Jako chlapec dostal Deschamps kousek této vzácné pochoutky od jistého pana de Fontgibu. Dalších deset let, až do návštěvy Paříže, se mu nenaskytla příležitost znovu ji ochutnat. Uviděl ji na jídelním lístku jedné pařížské restaurace a objednal si kousek u číšníka. Ukázalo se však, že poslední kousek si již před ním objednal - sám pan de Fontgibu. Náhodou byl v téže restauraci v tutéž dobu. O mnoho let později pozvali pana Deschamps na večírek, kde se tento švestkový puding podával jako vzácnost. Pochutnával si na něm a poznamenal, že teď již chybí jenom pan de Fontgibu. Vtom se otevřely dveře a vešel starý pán. Vypadal velice zmateně. Byl to pan de Fontgibu. Na večírek přišel omylem, protože mu místo, kam měl skutečně jít, označili špatnou adresou.

Výskyt takových mimořádných shod okolností se těžko smiřuje s chápáním vesmíru podle materialistické vědy. Je snazší představit si, že takové náhody mají hlubší význam a že jde o hravé výtvořky kosmické inteligence. Toto vysvětlení je přijatelné zejména pro často se vyskytující případy s prvky humoru. K ilustraci použijí skutečné příhody ze života amerického astronauta Neila Armstronga, prvního člověka, který vstoupil na Měsíc. Díky astronomické nepravděpodobnosti takové náhodné události ve spojení s vynikajícím humorem jde o jednu z vůbec nejneobvyklejších shod okolností, k jaké kdy došlo.

Při výstupu z lunárního modulu, těsně před tím, než se nohou dotkl povrchu Měsíce, pronesl Neil Armstrong slavný výrok: *„Krůček pro člověka ~ obrovský krok pro lidstvo.“* Již méně známé je, že při návratu z povrchu Měsíce do lunárního modulu pronesl jinou větu: *„Hodně štěstí, pane Gorski.“* Po návratu na Zem se ho zvědaví reportéři ptali, co tím myslel, ale Armstrong jim to odmítl povědět. Někteří si mysleli, že svá slova adresoval nějakému sovětskému kosmonautovi, ale žádný sovětský kosmonaut toho jména neexistoval. Reportéři to vzdali jako marné a příhoda upadla v zapomnění.

Nedávno si na to kdosi vzpomněl na jedné party na Floridě. Tentokrát se Neil Armstrong rozhodl vysvětlit, co tou větou mínil, protože mezitím pan Gorski a jeho manželka zemřeli. Rodina Gorských byli sousedé Armstrongových, když byl Neil ještě chlapec. Jednou si Neil hrál s kamarády s míčem na zadním dvorku. Míč jim přelétl na zahradu rodiny Gorských, dopadl pod otevřené okno ložnice a Neil ho měl jít sebrat. Manželé Gorských se právě prudce hádali. Když se Neil shýbal pro míč, zaslechl rozčilený ženský hlas: *„Orální sex? Tak ty bys chtěl orální sex? Budeš ho mít, až ten sousedovic kluk bude chodit po Měsíci!“*

Tyto shody okolností jsou sice nesmírně zajímavé samy o sobě, ale práce C. G. Junga přidala tomuto podnětnému jevu další fascinující rozměr. Shody okolností, o nichž byla zmínka, byly podmíněny nepravděpodobným zřetězením událostí ve hmotném světě. Jung pozoroval a popsal četné příklady ohromujících náhod, u nichž byly různé události konsenzuální reality propojeny s intrapsychickými zážitky, jako jsou sny nebo vize. Jung razil pro tento druh náhod pojem *synchronicita*. Ve svém slavném díle *Synchronicity: An Acausal Connecting Principle (Synchronicita: nekauzální spojující princip)* (Jung 1960) definoval synchronicitu jako *„současný výskyt jistého psychologického stavu a jedné či více vnějších událostí, které se vyskytují jako smysluplné obdoby okamžitého subjektivního stavu“*. Situace tohoto druhu dokazují, že naše psýché může být v hravé interakci s čímsi, co se zdá být hmotným světem. Skutečnost, že se to může stát, stírá hranice mezi subjektivní a objektivní realitou.

Z mnoha příkladů synchronicity Jungova vlastního života je jeden zvlášť slavný - stal se při terapeutickém sezení s jednou z jeho pacientek. Pacientka tvrdošijně odolávala

terapii a uznání existence transpersonální reality. Až do této události nezaznamenala její léčba žádný, ani pranepatrný pokrok. Měla sen, že dostala zlatého skarabea. Při analýze snu zaslechl Jung, jak cosi narazilo do okenní tabule. Šel se podívat, aby zjistil, oč jde. Na okenní římse byl lesklý zlatohlávek a snažil se dostat dovnitř. V zeměpisné šířce, kde k události došlo, je to velmi vzácný brouk a zároveň nejbližší příbuzný zlatého skarabea. Jung předtím nic podobného nezažil. Otevřel okno, vpustil brouka dovnitř a ukázal ho své pacientce. Tato udivující synchronicita měla hluboký dopad na její terapeutický proces a stala se důležitým bodem obratu při léčení.

Synchronicita a zkoumání vnitřního světa

Události vyznačující se synchronicitou jsou zvláště četné v životě lidí, kteří prožili holotropní stavy vědomí při meditaci, psychedelických sezeních, experienciální psychoterapii nebo při spontánních psychospirituálních krizích. Mimořádné shody okolností se často vyskytují v souvislosti s transpersonálními a perinatálními zážitky. Jestliže se například při zkoumání svého nitra začneme blížit zážitku smrti ega, mohou se náhle navrší nebezpečné situace a příhody v našem životě. Nehovořím zde jen o událostech, v nichž hrajeme sami aktivní roli, nýbrž i o těch, které zapříčiňují jiní lidé nebo nezávislé vnější faktory. Když prožijeme ve svém vnitřním procesu smrt ega a následující znovuzrození, mají tyto situace sklon vyjasnit se stejně magicky, jako se vyvinuly. Zřejmě je nám dána alternativa mezi psychickou smrtí a skutečným fyzickým zánikem.

Obdobně při silném zážitku šamanského typu zahrnujícím zvířecího duchovního průvodce se může toto zvíře začít pojednou objevovat v našem životě v různých podobách a s četností převyšující každou rozumnou pravděpodobnost. Při jednom z našich šestidenních kurzů prožila jedna z účastnic, psycholožka, působivou šamanskou epizodu, v níž hrála důležitou roli sova jako zvířecí duchovní průvodce. Téhož dne si z procházky v lese přinesla pozůstatky sovy. Když se po skončení kurzu vracela autem domů, zahlédla na okraji silnice velkého zraněného ptáka. Zastavila a popošla blíže - jednalo se o velkou sovu se zlomeným křídlem. Sova se nechala bez nejmenšího odporu zvednout a odnést do auta. Žena se o ni starala, dokud nebyla opět schopná létat a mohla se vrátit do svého přirozeného prostředí.

V době vnitřního střetnutí s archetypálními obrazy Anima, Animy, Moudrého starce nebo Hněvivé bohyně matky mohou v našem běžném životě vyvstávat ideální příklady těchto obrazů ve fyzické formě. Mnoho lidí má také zkušenosti, že se při práci na projektu inspirovaném transpersonálními oblastmi psýché objevují pozoruhodné synchronicity a překvapivě jim jejich činnost usnadňují. Má zkušenost s konferencí ITA v Praze, o které jsem se již zmínil, zřejmě patří do této kategorie.

Pohroužíme-li se do soustavného niterného zkoumání pomocí holotropních stavů, můžeme očekávat s přiměřenou jistotou, že se dříve či později setkáme s mimořádně smysluplnými synchronicitami. Někdy si povšimneme jednotlivé shody okolností, jindy nás doslova zaplaví celé jejich řetězce. Svým obsahem mohou být velice povzbudivé, nebo naopak tíživé a hroživé. V obou případech mohou způsobit vážné problémy v běžném životě, jsou-li přesvědčivé a kumulativní. Konvenční psychiatrie nečiní rozdíl mezi skutečnými synchronicitami a psychotickým bludným výkladem světa. Jelikož materialistický světový názor je přísně deterministický, a proto nepřijímá možnost „smysluplných náhod“, vyloží si jakýkoli náznak mimořádné synchronicity v pacientově sdělení jako bludnou vztahovačnost, jako symptom vážné duševní choroby. Není však pochyb o tom, že skutečné synchronicity existují a kdokoli, kdo má přístup k faktům, je nucen připustit, že jde o shody okolností, které se vymykají jakékoli rozumné

statistické pravděpodobnosti.

Výzkum vědomí a moderní fyzika

Jung si byl dobře vědom toho, že jev synchronicity je neslučitelný s tradičním vědeckým myšlením. Víra v kauzalitu jako ústřední zákon přírody je tak hluboce zakořeněná, že dlouhá léta váhal s uveřejněním svých pozorování událostí, které se neslučují se zavedeným způsobem uvažování. Odkládal vydání knihy o tomto předmětu, dokud spolu s dalšími vědci neshromáždil doslova stovky přesvědčivých příkladů synchronicity a nenabyl naprosté jistoty, že může podat ověřenou zprávu.

Když se Jung s tímto jevem potýkal, začal se velmi zajímat o kvantově relativistickou fyziku a o alternativní pohled na svět, který zprostředkovává. Hojně komunikoval s Wolfgangem Paulim, jedním ze zakladatelů kvantově relativistické fyziky a seznámil se s převratnými koncepcemi v této oblasti. Jung si byl vědom toho, že jeho vlastní pozorování se jeví mnohem přijatelnější v kontextu nově vznikajícího obrazu skutečnosti. Další podpory Jungovým idejím se dostalo od samotného Alberta Einsteina. Při osobní návštěvě povzbudil Junga, aby pokračoval ve zkoumání své ideje synchronicity, protože je plně slučitelná s novým myšlením ve fyzice (Jung 1973).

Předchozí výklad o nahodilé a dvojnásobné povaze času a prostoru se může zdát někomu, kdo neměl transpersonální zážitky, nepřijatelný až nemožný. Proto je na místě uvést některé překvapivé alternativy našeho obvyklého chápání skutečnosti, které se objevily v tomto století v moderní fyzice. Fantastické a zdánlivě absurdní vhledy při holotropních stavech blednou, porovnáme-li je s odvážnými spekulacemi o mikrosvětě a makrosvětě, které zastávají mnozí přední představitelé kvantově relativistické fyziky. Bereme vážně i ty nejsmělejší teorie o povaze skutečnosti, jež zformulovali kvantoví fyzici, astrofyzici a kosmologové, pokud je lze podepřít matematickými rovnicemi, kdežto podobné koncepce, jejichž zdrojem je výzkum vědomí nebo transpersonální psychologie, kritizujeme a dokonce zesměšňujeme.

Podle vůdčí kosmogonické teorie byla asi před patnácti miliardami let taková situace, že neexistoval ani čas ani prostor. Byly vytvořeny spolu s hmotou při Velkém třesku, když se zrodil vesmír kataklyzmickou explozí nepředstavitelných rozměrů z nekonečně malého bodu neboli singularity. Za miliardy let ode dneška mohou naopak čas a prostor opět přestat existovat, až se vesmír zhrouť sám do sebe. Podobný proces již v našem kosmu probíhá tam, kde se obrovské vyhasínající hvězdy smršťují, samy se vyřazují z existence a vytvářejí to, čemu fyzikové říkají *černé díry*. Uvnitř černých děr, za určitou hranicí, kterou fyzikové nazývají *horizontem událostí*, již neexistují čas, prostor a fyzické zákony, jak je známe.

Na počátku tohoto století nahradil Albert Einstein svou převratnou koncepcí nevídaného dosahu Newtonův trojrozměrný prostor čtyřrozměrným časoprostorovým kontinuem. V Einsteinově vesmíru je možné cestovat časoprostorem a časem tak, jak běžně cestujeme prostorem. Einsteinův slavný vzorec vypovídá o tom, že čas se zpomaluje proporcionálně rychlosti pohybuujícího se systému a zastaví se, až rychlost dosáhne rychlosti světla. V systému, v němž je pohyb rychlejší než světlo, by čas běžel ve skutečnosti nazpět. Kalifornský fyzik Richard Feynman dostal Nobelovu cenu za objev, že částice pohybuující se vpřed je identická se svou antičásticí pohybuující se v čase směrem zpět.

Teoretičtí fyzikové John Wheeler, Hugh Everett a Niel Graham vešli ve známost svou takzvanou „hypotézou mnoha světů“, podle níž se vesmír každým okamžikem rozpadá na nekonečný počet vesmírů. Kip S. Thorne, profesor teoretické fyziky na *Kalifornském technologickém institutu (California Institute of Technology)*, ve svém bestselleru vážně

hovoří o možnosti použít v budoucnosti takzvané „červí díry“ (*wormholes*) k okamžitému transportu do různých oblastí vesmíru, které jsou vzdáleny mnoho světelných let, a dokonce k cestování nazpět časem (Thorne 1994). Podle Davida Bohma, dlouholetého Einsteinova spolupracovníka, je nám známý svět pouze jedním z aspektů reality, jeho *explikátním řádem* neboli rozvinutým řádem. Jeho generující matrice je *implikátním řádem*, běžně skrytou oblastí, v níž jsou prostor a čas zavinuty (Bolím 1980).

Zařadil jsem tuto stručnou exkurzi do světa moderní fyziky proto, že představivost a tvůrčí myšlení v tomto vědním oboru tak kontrastují s omezeným přístupem akademické psychiatrie a psychologie k lidské psyché a lidskému vědomí. Je jistě povzbudivé uvědomit si, v jakém rozsahu se podařilo fyzikům přenést se přes řadu hluboce zakořeněných a předem daných koncepcí při hledání cest k pochopení hmotného světa. Možná, že nám překvapivé spekulace současných fyziků pomohou, abychom přistupovali stejně nezaujatě k neobyčejným a podnětným objevům moderního výzkumu vědomí.

Kosmický tanec

Pokusme se nyní shrnout vhledy z holotropních stavů popisující bytí jako fantastické prožitkové dobrodružství Absolutního Vědomí - jako nekonečný kosmický tanec, vynikající hru či božské drama. Při jeho uskutečňování vytváří tvůrčí princip ze sebe a uvnitř sebe nekonečný počet individuálních obrazů, odloučených jednotek vědomí, které mají různé stupně relativní samostatnosti a nezávislosti. Každá z nich je příležitostí pro jedinečné prožitky, experimentem v oblasti vědomí. Tvůrčí princip experimentuje se všemi představitelnými zážitky a jejich nekonečnými variacemi a kombinacemi s vášní výzkumníka, vědce a umělce.

V této božské hře nalézají Absolutní Vědomí možnost vyjádřit své vnitřní bohatství, hojnost a nekonečnou tvůrčí schopnost. Prostřednictvím svých výtvorů prožívá myriády individuálních rolí, setkání, spleť dramát a dobrodružství na všech představitelných úrovních. Tato božská hra má rozsah od galaxií, sluncí, kroužících planet a měsíců přes rostliny, živočichy a lidi po jaderné částice, atomy a molekuly. Další dramata se odehrávají v archetypálních oblastech a v jiných dimenzích bytí, nedosažitelných našemu vnímání v běžném stavu vědomí.

Pomocí nekonečných cyklů stvoření, trvání a zániku překonává Absolutní Vědomí pocity jednotvárnosti a transcendentní nudy. Dočasně popření a ztráta jeho původního stavu se střídá s epizodami opětného objevení se a obnovení. Období plná agónie, úzkosti a beznaděje střídají epizody blaženosti a extatického vytržení. Obnova původního nerozlišeného vědomí následující po jeho dočasném zmizení je vnímána jako vzrušující, překvapivá, čerstvá a nová. Existence agónie dává nový rozměr zážitku extáze, poznání temnoty zvyšuje ocenění světla a rozsah osvětlení je přímo úměrný hloubce předchozí nevědomosti. Kromě toho každá návštěva světa jevů, po níž následuje návrat, obohacuje Absolutní Vědomí o prožitek různých rolí v ní obsažených. Větší konkretizací svého vnitřního potenciálu zvýší a prohloubí své sebepoznání.

Pro pochopení kosmického procesu je zapotřebí přijmout představu, že Univerzální Vědomí je schopno prožívat všechny aspekty stvoření jako objekty

pozorování i jako subjektivní stavy. Má tak možnost prozkoumávat nejen celé spektrum specificky lidského vnímání, emocí, myšlenek a pocitů, nýbrž i stavů vědomí všech ostatních forem života Darwinova evolučního stromu. Na úrovni buněčného vědomí může prožít závod spermií a splynutí spermatu s vajíčkem při oplodnění, jakož i činnost jatrných buněk nebo mozkových neuronů.

Překročením hranic království zvířat a vniknutím do rostlinné říše se může Absolutní

Vědomí stát obrovitou sekvojí, může prožít zážitky masožravé rostliny při chytání a požívání mouchy nebo se zúčastnit fotosyntézy v listech a být při klíčení semen. Obdobně přinášejí zajímavé prožitkové možnosti i jevy anorganického světa, od vazeb uvnitř atomu přes zemětřesení a výbuchy atomových bomb po kvasary a pulsary. Jelikož je naše psýché svou nejhlubší podstatou totožná s Absolutním Vědomím, jsou tyto prožitkové možnosti přístupné za určitých okolností nám všem.

Pohlížíme-li na skutečnost z pohledu Univerzálního Vědomí, překročíme obvykle zažívané polarity. Platí to pro kategorie jako jsou duch a hmota, stálost a pohyb, dobro a zlo, mužský a ženský princip, krása a ošklivost nebo agónie a extáze. V konečném rozboru není absolutního rozdílu mezi subjektem a objektem, pozorovatelem a pozorovaným, sběratelem zážitků a zažívaným, tvůrcem a stvořeným. Všechny role v kosmickém dramatu hraje nakonec jeden jediný herec - Absolutní Vědomí. To je ta jediná a nejdůležitější pravda o bytí odhalená ve staroindických upanišadách. V moderní době se jí dostalo krásného uměleckého vyjádření v básni *Nazývejte mě, prosím, mými pravými jmény* od vietnamského buddhisty Thič Nhat Hahna:

Neříkejte, že zítra odejdu, protože i dnes stále přicházím.

Pozorně se dívejte:

přicházím každou vteřinou, abych se stal

pupenem na jarní větvičce,

drobným ptáčkem s dosud křehkými křídélky,

učícím se zpívat v novém hnízdě,

housenkou v srdci květu,

drahokamem ukrytým v kameni.

Stále přicházím smát se a plakat, bát se a doufat,

rytmem mého srdce je narození a smrt všeho živého.

Jsem jepice proměňující se

na vodní hladině

a jsem pták, který s příchodem jara

doletí včas, aby jepici pozřel.

Jsem žába šťastně plující v průzračné vodě rybníku a jsem užovka, která se tiše blíží a žábou se nakrmí.

Jsem děcko v Ugandě, jen kost a kůže, s nohama tenkýma jak bambusové hůlky, a jsem obchodník se zbraněmi, který smrtící zbraně do Ugandy prodává.

Jsem dvanáctiletá dívka, uprchlice na malé bárce, která se vrhá do oceánu poté, co ji znásilnil pirát, a jsem ten pirát se srdcem dosud neschopným vidět a milovat.

Jsem členem politbyra

s obrovskou mocí ve svých rukou

a jsem oním mužem,

který svůj dluh musí splatit krví

mému lidu pozvolna umírajícímu

v táboře nucených prací.

*Má radost je jako jaro, jež zahřívá květiny, aby rozkvétaly na všech cestách života.
Má bolest je jako řeka slzí, tak obrovská, že naplní všechny čtyři oceány.*

*Nazývejte mě, prosím, mými pravými jmény, abych slyšel současně svůj pláč i smích,
abych viděl, že má bolest i radost jedno jsou.*

*Nazývejte mě, prosím, mými pravými jmény, abych procítl a aby brána mého srdce
mohla zůstat otevřená, ta brána soucitu.*

6. Problém dobra a zla

A proto:

Kdo chce mít správné bez špatného, pořádek bez nepořádku, nechápe principy nebe a země. Neví, jak spolu věci souvisejí.

Cuang-c Great and Small (Velké a malé)

Etické problémy sebezkoumání

Jednou z nejdůležitějších otázek, která se trvale objevuje při holotropních stavech vědomí v mnoha různých formách a na různých úrovních, je problém etiky. Když se naše vnitřní prožívání zaměří na biografické záležitosti, berou na sebe etické otázky obvykle formu silné potřeby podrobně přehlédnout vlastní život od dětství až do přítomnosti a zhodnotit jej z morálního hlediska. Souvisí to úzce s otázkou, jak se sami vidíme a posuzujeme. Pohlédneme-li nazpět na své životní osudy, je možné, že pocítíme naléhavou potřebu posoudit, zda je naše osobnost a chování slučitelné s morálními normami - našimi vlastními, ale i normami rodiny nebo společnosti. Měřítko bývají nutně značně relativní a svébytná (idiosynkratická), neboť jsou v nich obsaženy osobní, rodinné a kulturní úhly pohledu. V zásadě své chování posuzujeme podle hodnot, které nám byly vštípeny zvenčí.

Existuje však i jiná forma posuzování, při níž hodnotíme svoji povahu a chování nikoli běžnými měřítky, nýbrž na pozadí univerzálního zákona a kosmického řádu. K takovým zážitkům dochází při různých holotropních stavech, ale zvláště často se vyskytují během přehlídky života při zážitcích blízkých smrti. Mnozí lidé, kteří se dostali na pokraj smrti, vyprávějí o svém setkání s Bytostí Světla a popisují, jak v její přítomnosti podrobili své životy nemilosrdnému účtování. Tento silný sklon lidské psychy k morálnímu sebehodnocení se zrcadlí ve scénách božího soudu v mytologiích o konci světa (eschatologických mytologiích) mnoha rozličných kultur.

Ruku v ruce s tím, jak se prohlubuje naše sebezkoumání, objevujeme ve svém nitru vysoce problematické emoce a impulsy, o nichž jsme předtím neměli tušení - temné a ničivé složky naší nevědomé psychy, které C. G. Jung označuje jako *stín*. Tento objev může být velice děsivý a zneklidňující. Některé z těchto temných prvků představují naše reakce na strastiplné stránky naší minulosti, zejména na traumata z dětství, raného i pozdějšího. Kromě toho je zřejmé, že silný ničivý potenciál se pojí k perinatální úrovni naší psychy, k oblasti nevědomí související s traumatem narození. Hodiny strastiplných a život ohrožujících zážitků při průchodu porodními cestami přirozeně vyvolávají bouřlivou reakci plodu. Důsledkem toho jsou agresivní sklony, uložené a přetrvávající v našem nevědomí po celý zbytek života, pokud nevyvineme mimořádné úsilí postavit se jim a přeměnit je pomocí nějakého druhu prožitkového sebezkoumání.

Z hlediska těchto odhalení je jasné, že děsiví dvojníci v uměleckých dílech, jako jsou *Doktor Jekyll a pan Hyde* R. L. Stevensona, *Obraz Doriany Graye* Oskara Wilda nebo *William Wilson* od Edgara Alana Poea, nejsou jen vymyšlené literární postavy, nýbrž že vystihují stinné složky lidské osobnosti jako takové. Ti, jimž se podařilo nahlédnout hluboko do své psychy, často popisují, jak v sobě objevili ničivý potenciál, který se rovná zlovolnosti jedinců v kategorii Džingis Chána, Hitlera či Stalina. Při takových otřesných zjištěních zprostředkovaných vzhledem do vlastního nitra pocítujeme

agonizující pochybnosti o vlastní povaze a jen velmi obtížně se s nimi smiřujeme. Když se prožitkové sebezkoumání přesune na transpersonální úroveň, klademe si vážné etické otázky, které se typicky týkají lidstva jako celku, celého druhu *Homo sapiens*. Transpersonální zážitky často obsahují dramatické historické scény nebo dokonce nabízejí vyčerpávající panoramatické přehledy dějin. Podobné sledy přesvědčivě dokazují, že nespoutané násilí a nenasytná chamtivost byly vždy krajně mocnými hnacími silami v lidském životě. Nastoluje se otázka, jaká je podstata lidských bytostí a jaký je poměr dobra a zla v člověku.

Jsou lidé ve svém jádru pouze „nahé opice“ a je násilí přímo zakódováno v hardwaru lidského mozku? A jak se vyrovnat s prvky lidského chování, které psychoanalytik Erich Fromm (1973) nazval *maligní agresivitou*, zvráceností

a ničivostí, které překračují všechno, co známe ve světě zvířat? Jak zdůvodníme nesmyslná jatka v nesčetných válkách, masové vraždy inkvizice, holocaust, Stalinovo souostroví Gulag, masakry v bývalé Jugoslávii nebo ve Rwandě? Stěží nalezneme období takového chování u kteréhokoli živočišného druhu.

Současná globální krize zcela jistě nenabízí příliš povzbudivý a utěšující obraz lidstva. Násilí ve formě válek, povstání, terorismu, mučení a zločinů, jak to vypadá, se neustále stupňuje a moderní zbraně dosáhly apokalyptické účinnosti. Na celém světě se utrácí miliardy dolarů za šílené závody ve zbrojení, zatímco miliony lidí žijí v bídě a umírají hlady nebo na nemoci, pro které jsou k dispozici léky a nenákladné léčebné postupy. Některé katastrofické scénáře - všechny navržené lidmi - obsahují hrozbu, že člověk jako druh zahyne a s ním i veškerý život na naší planetě. Pokud je *Homo sapiens* vrcholem přírodního vývoje, jak rádi věříme, není snad nakaženo nějakým zásadním způsobem nejen lidstvo, nýbrž samotný jev života? Při holotropních stavech se mohou tyto otázky vynořovat s agonizující naléhavostí a intenzitou.

Relativita měřítek dobra a zla

Vhledy do etických problémů a odpovědi na různé morální otázky se obvykle značně mění, jakmile se proces hlubinného sebezkoumání dostane z jedné úrovně vědomí na další a jakmile tak získáme informace, ke kterým jsme neměli předtím přístup. Do jisté míry se může etické posuzování běžných záležitostí poměrně dramaticky změnit i bez vzhledů z vyšších úrovní vědomí, pouze pod vlivem nových informací. Při zpětném ohlédnutí se nám může zdánlivě blahodárná záležitost jevit jako pohroma. Co vypadá v určité chvíli jako prospěšný čin, se může začít jevit jako velice neblahá skutečnost, když pronikneme hlouběji a úplněji pochopíme, o co se jedná.

Uvedme jako příklad objev insekticidu DDT krátce po skončení 2. světové války. Zpočátku se na DDT pěla chvála jako na účinný prostředek proti chorobám přenášeným hmyzem. Tisíce tun DDT se postříkaly močály v různých částech světa s cílem zcela vymýtit žlutou zimnici a malárii. Látka byla také použita v masovém měřítku v boji proti jiným nemocím přenášeným hmyzem. Z omezeného pohledu šlo o velmi cenný a doporučeníhodný projekt. Příspěvek DDT lidstvu byl považován za tak pozitivní, že byla jeho vynálezci Paulu Mullerovi udělena v roce 1948 Nobelova cena za fyziologii a lékařství. Jenže co vypadalo zpočátku jako splněný epidemiologův sen, se změnilo v ekologickou noční můru.

Zjistilo se, že DDT nepodléhá rozpadu působením mikroorganismů a že jeho veškeré použité množství přetrvává navěky. Kromě toho má DDT zvláštní slučivost s tuky, takže se jeho koncentrace zvyšuje cestou potravinovým řetězcem od planktonu, přes malé rybky, velké ryby a ptáky až k savcům. U ptáků dosahuje často takové koncentrace,

že jim brání v produkování životaschopných vaječných skořápek. Dnes již víme, že DDT má na svědomí úhyn pelikánů, kormoránů, stěhovavých ptáků, orlů a sokolů v určitých oblastech. Jeho zeměpisné rozšíření zahrnuje i Arktidu, kde ho objevili v tuku tučňáků. Dostal se i do lidských mléčných žláz a do mateřského mléka. Byl sice stažen z trhu již před mnoha lety, ale přesto byl nedávno zjištěn jako faktor přispívající ke vzniku rakoviny prsu.

Problém relativity dobra a zla zpracoval uměleckým způsobem Jean Paul Sartre ve své hře *Ďábel a Bůh* (Sartre 1960). Hlavní hrdina Goetz je bezohledný a nemilosrdný vojevůdce, který se pro svou nezkrotnou ctižádost dopouští řady zločinů a zlovolných skutků. Když se přesvědčí o hrůzách moru, který vypukne ve městě obsazeném jeho armádou, přepadne ho strach ze smrti a slíbí Bohu, že se změní, jestliže ho Bůh zachová při životě.

Vtom se jakoby zázrakem objeví mnich a pomůže mu k útěku z města tajnou podzemní chodbou. Goetz dostojí svému slibu a začne žít životem zasvěceným neochvějnému konání dobra. Ve svých důsledcích však působí jeho nový způsob života více zla než předchozí nemilosrdné výboje. Tato hra je jasně Sartrovým komentářem k dějinám křesťanství, které jsou exemplárním dokladem toho, jak nemilosrdné prosazování poselství lásky může vyústit ve zlé skutky a zapříčinit utrpení nepředstavitelných rozměrů.

Etické problémy se dále zamlžují v důsledku rozdílů mezi morálními kodexy jednotlivých kultur. Některá společenství si cení lidského těla, pečují o ně a pokládají je za cosi až posvátného, kdežto jiná věří, že vše, co souvisí s tělem a fyziologickými funkcemi je vrozeně nečisté a mravně zkažené. Někteří lidé pokládají nahotu za nenucenou a přirozenou, zatímco jiní vyžadují, aby ženy chodily zahalené nejen po celém těle, ale zakrývaly si i část obličeje. V určitých kulturních oblastech se cizoložství trestá smrtí, kdežto u Eskymáků má hostitel podle starého zvyku povinnost nabídnout vlastní manželku mužským návštěvníkům svého příbytku jako projev pohostinnosti. V dějinách lidské kultury se praktikovalo mnohoženství (polygamie) i mnohomužství (polyandrie) jako společensky přijatelné možnosti. Jistý kmen v Nové Kaledonii zabíjel dvojčata, pokud jedno dítě byl chlapec a druhé děvče, s odůvodněním, že se dopouštěla krvesmilstva (incestu) v mateřském lůně. Na rozdíl od toho ve starém Egyptě a ve starém Peru si podle zákona brával v královských rodinách bratr za manželku vlastní sestru.

V Japonsku se sebevražda v určitých situacích pokládáných za potupné nejen doporučovala, nýbrž přímo vyžadovala. V Číně a v jiných zemích zabíjeli po vladařově smrti jeho manželky a služebnictvo a pohřbívali je s ním. Podle indického obyčeje (*sátí*) se od vdovy očekávalo, že bude následovat zemřelého manžela do plamenů pohřební hranice. Spolu se zabíjením novorozených děvčátek se *sátí* v Indii praktikovalo dlouho poté, co jej v devatenáctém století Britové postavili mimo zákon. Rada lidských společenství prováděla lidské rituální oběti a některé vysoce kultivované skupiny jako Aztékové a Maorové považovaly za přijatelný kanibalismus. Z pohledu vedoucího napříč kulturami a z transpersonálního hlediska lze tedy pohlížet na přísné dodržování zvyků a pravidel, kterými se řídí různé psychobiologické a společenské praktiky, jako na fascinující vědecký experiment Kosmického Vědomí, v němž byly systematicky prozkoumány všechny možné prožitkové variace.

Zlo jako nedílná součást stvoření

Jedním z nejobtížnějších etických problémů vyskytujících se v holotropních stavech je přijetí faktu, že agrese je nerozpletně vpředena do přírodního řádu a zeje nemožné žít, aniž by to bylo na úkor jiné formy života. Holandský mikrobiolog a vynálezce mikroskopu Antonie van Leeuwenhoek to shrnul do jediné věty: „Život žije

na úkor života - je to kruté, ale je to Boží vůle." Anglický básník lord Alfred Tennyson nazval přírodu „*s krví na zubech a drápech*". Biolog Williams (1966) to vyjádřil ještě pregnantněji ve svém pojednání o Darwinově světovém názoru: „*Matka Příroda je podlá stará čarodějnice.*” A markýz de Sade, po němž byl pojmenován sadismus, se odvolával na krutost přírody k ospravedlnění vlastního počínání.

Ani nejsvědomitější způsob života nám neumožní únik z tohoto rozporu. V článku *Vražda v kuchyni* pojednává Alan Watts (1969) z tohoto hlediska o otázce konzumace masa a vegetariánství. To, že „*králíci křičí hlasitěji než mrkev*”, se mu nezdá dostatečným důvodem, aby si člověk zvolil mrkev. Joseph Campbell vyjádřil tutéž myšlenku ve své vtipné definici vegetariána jako „*osoby, která není natolik citlivá, aby slyšela ječet rajče*”. Jelikož se život musí žít životem, ať živočišným či rostlinným, navrhuje Watts jako řešení přístup, s nímž se setkáváme v mnoha domorodých kulturách, jak ve společenství lovců a sběračů, tak i zemědělců. Tato společenství mají obřady, jimiž vyjadřují vděk snědenému tvorů a své pokorné přijetí vlastní účasti v potravinovém řetězci v obou rolích.

Etické problémy a etická rozhodnutí se stávají zejména složitými, pokud přijdou závažné vhledy a informace z úrovně vědomí, které nejsou běžně snadno dostupné - zvláště jde-li o úroveň zahrnující duchovní rozměr. Zavedení duchovních měřítek do situací běžného života však může být ochromující, děje-li se tak v extrémním rozsahu a není-li to zmírněno praktickým uvažováním.

Za příklad poslouží epizoda ze života slavného německého lékaře, hudebníka, filantropa a filosofa Alberta Schweitzera. Jednou ošetřoval v džungli v Lambarene, kde měl svou nemocnici, afrického domorodce s vážnou otravou. Schweitzer stál u nemocného s injekční stříkačkou v ruce, aby mu vpravil do těla antibiotikum, a náhle si položil otázku, co mu vlastně dává právo zničit životy milionů mikroorganismů, aby zachránil jediný lidský život. Ptal se, na základě jakých měřítek si osobujeme právo nahlížet na lidský život jako na cosi nadřazeného životu všech ostatních druhů.

Joseph Campbell se kdysi dotázali, jak lze smířit duchovní pojetí světa s potřebou prakticky se v běžném životě rozhodovat, a to včetně zabíjení k záchraně života. Uvedl jako příklad situaci malého dítěte v akutním nebezpečí, že je uštkne had. Jestliže za těchto okolností zakročíme, neznamená zabití hada jeho popření jako nedílné součásti univerzálního schématu a smysluplného prvku kosmického řádu. Není to zamítnutí hadova práva na život jako součásti stvoření a ani to není výrazem toho, že bychom si jeho existence nevážili. Náš zákrok je pouze reakcí na zvláštní místní situaci a nikoli gestem konečného kosmického významu.

Božské kořeny zla

Po objevení existence světa archetypů a uvědomění si, že jeho dynamika slouží utváření událostí ve hmotném světě, posune se ohnisko etických úvah z osobní a kulturní úrovně do transpersonální oblasti. Zásadním problémem je pak základní rozdělení (dichotomie) v archetypální oblasti. Uvědomíme si, že panteon archetypálních bytostí obsahuje jak blahodárné, tak zlovolné principy a síly, nebo vyjádřeno terminologií předindustriálních kultur, laskavá a hněvivá božstva. Z tohoto pohledu jsou ona zodpovědná za události ve hmotném světě. Dříve či později se však ozřejmí, že ani tyto bytosti nejsou autonomní. Jsou výtvorem a projevem ještě vyššího principu, který je přesahuje a řídí. V tomto bodě se morálnímu dotazu dostane nového ohniska - zaměří se na samotný tvůrčí princip.

To pochopitelně vyvolá zcela nové soubory otázek. Existuje jediný tvůrčí zdroj přesahující polaritu a zodpovědný jak za dobro, tak i za zlo? Nebo je vesmír bitevním

polem, kde dvě kosmické síly - jedna v zásadě dobrá a druhá zlá - svádějí univerzální bitvu, jak ji líčí Zarathuštrovo učení, manicheismus a křesťanství? Pokud je tomu tak, který z obou principů je mocnější a nakonec zvítězí? Je-li Bůh dobrý a spravedlivý, vševědoucí a všemohoucí, jak nás tomu učí křesťanství hlavního proudu, jak si vyložíme takové množství zla ve světě? Jak je možné, že jsou miliony dětí bestiálně zabíjeny nebo umírají hladem, na rakovinu a nakažlivé choroby dávno předtím, než se vůbec mohou dopustit nějakého hříchu? Někdy používané vysvětlení křesťanských teologů, že Bůh trestá tyto jedince předem, neboť předem ví, že by z nich vyrostli hříšníci, není zajisté nijak přesvědčivé.

V mnoha náboženstvích pomáhá koncepce karmy a reinkarnace vysvětlit, jak se něco takového může stát. Vysvětluje zároveň, proč existuje tak strašlivá nerovnost mezi lidmi a takové rozdíly jejich osudů. Jak se o tom dočteme dále, existovala podobná pojetí i v raném křesťanství, zejména v jeho gnostické formě. Gnostické křesťanství bylo odsouzeno jako kacířství ve druhém století a ve čtvrtém století je neúprosňe pronásledovala církev s podporou císaře Konstantina. Na zvláštním sněmu v Konstantinopoli v roce 553 n. l. byla v rámci křesťanské víry uvalena klatba na myšlenky o reinkarnaci téže duše. Takové řešení postavilo křesťanství před hrozivý problém, proč všemohoucí, spravedlivý a láskyplný Stvořitel vytvořil svět plný nerovnosti a zla. Víra v převtělování může poskytnout odpovědi na řadu bezprostředních otázek týkajících se temné stránky života, neřeší však problém vzniku karmického řetězce příčin a následků.

Při holotropních stavech vědomí se vynořují spontánně a se značnou naléhavostí problémy týkající se podstaty a původu zla, důvodů jeho existence a jeho role ve struktuře stvoření. Problém morálnosti tvůrčího principu, který je přímo zodpovědný za veškeré utrpení a hrůzy bytí, nebo který zlo připouští a toleruje, je vskutku ohromný. Schopnost přijmout stvoření takové, jaké je, včetně jeho stinné stránky a své vlastní role v ní, je jedním z nejobtížnějších úkolů, s nimiž se můžeme setkat při hlubinném filosofickém a duchovním hledání. Je proto zajímavé uvést přehled, jak se takové problémy jeví jedincům, když na ně narazí na cestě do vlastního nitra.

Zážitek ztotožnění s Absolutním Vědomím nebo s Prázdností zahrnuje překročení všech protikladů, včetně protikladu dobra a zla. Obsahuje celé spektrum vlastností stvoření od nejbližších až po nejdábelštější, ale neprojevených, pouze potenciálních. Jelikož lze etické úvahy aplikovat pouze na svět jevů obsahující i protiklady, je problém dobra a zla úzce spjat s procesem kosmického stvoření. Pro náš výklad je důležité uvědomit si, že etické hodnoty a normy jsou rovněž součástí stvoření a nemají proto absolutní, samostatnou existenci. Ve staroindickém textu *Katha-upanišadě* čteme:

*Jako slunce, oko celého světa,
není posvrněno vnějšími vadami očí,
tak ani vnitřní duše všech věcí
není posvrněna zlem ve světě,
neboť je ve vztahu k němu vně.*

Role zla v univerzálním schématu

Konečné pochopení a filosofické přijetí zla zřejmě vždy zahrnuje poznání, že zlo hraje významnou či dokonce nezbytnou roli v kosmickém procesu. Hlubinný prožitkový vhled

do konečných realit, který se dostavuje v holotropních stavech, může odhalit, že zlo je podstatným prvkem v univerzálním dramatu. Kosmické stvoření je stvoření z ničeho (*creatio ex nihilo*) a proto musí být symetrické. Cokoli, co se zrodí, aby existovalo, musí být vyváženo svým protikladem. Z tohoto pohledu je existence polarit všeho druhu naprosto nezbytným předpokladem stvoření světa jevů. Tato skutečnost má svou obdobu ve spekulacích některých moderních fyziků o hmotě a antihmotě. Někteří z nich věří, že v prvních okamžicích vzniku vesmíru si byly částice a antičástice svým počtem rovny.

Již dříve jsme uvedli, že jedním z „motivů“ stvoření je zřejmě „potřeba tvůrčího principu poznat sebe sama“, aby „*Bůh spatřil Boha*“ nebo aby „*Tvář mohla patřit na Tvář*“. Pokud by Božství tvořilo, aby prozkoumalo vlastní vnitřní potenciál a neprojevalo by celý jeho rozsah, znamenalo by to neúplné sebepoznání. Je-li Absolutní Vědomí také svrchovaným Umělcem, Experimentátorem a Výzkumníkem, omezením bohatosti svého stvoření by vynechalo některé významné možnosti. Umělci neomezují svá díla jen na ta, jež jsou krásná, mravní a povznášející. Zobrazují jakékoli stránky života, jsou-li schopni nabídnout zajímavé obrazy nebo předložit poutavé příběhy.

Existence stinné stránky stvoření dává vyniknout jejím světlým složkám, neboť navozuje kontrast a propůjčuje univerzálnímu dramatu bohatost a hloubku. Konflikt dobra a zla ve všech oblastech a na všech úrovních bytí je nevyčerpatelným zdrojem inspirace k fascinujícím příběhům. Jakýsi žák se kdysi otázel Rámakrišny, velkého indického vizionáře, světce a duchovního učitele: „*Svámídzí, proč je na světě zlo ?*“ Po krátkém zamyšlení mu Rámakrišna stručně odpověděl: „*^íby přiostrilo zápletku.*“ Tato odpověď se může zdát cynická s ohledem na povahu a rozsah utrpení ve světě, kde se zcela konkrétně projevuje umíráním milionů dětí z hladu a vinou různých chorob, šílenstvím válek v dějinách lidstva, bezpočtem obětovaných a umučených a ničením působením přírodních katastrofami. Duševní experiment nám však pomůže vidět věc z jiného pohledu.

Představme si na chvíli, že bychom mohli z univerzálního schématu vyloučit něco, co se obecně pokládá za neblahé či zlé, vše, co by podle nás nemělo být součástí života. Na první pohled by se mohlo zdát, že tak vytvoříme ideální svět, skutečný ráj na zemi. Jenže postupně zjistíme, že je situace daleko složitější. Předpokládejme, že začneme vyloučením chorob, tedy čehosi, co bezesporu patří k temné stránce bytí, a představme si, že nikdy neexistovaly. Brzy přijdeme na to, že nejde o izolovaný zásah, který selektivně vymytí ze světa veškeré zlo. Takový zásah by měl hluboký dopad na řadu pozitivních složek života a stvoření, kterých si velice vážíme.

Spolu s chorobami bychom vyřadili celé dějiny lékařství - výzkum a získané poznatky, objevy příčin nebezpečných onemocnění, jakož i zázračné léky, včetně vitaminů, antibiotik a hormonů. Vymizely by zázraky moderní medicíny - operace zachraňující život, transplantace orgánů a genetické inženýrství. Přišli bychom o všechny velké průkopníky vědy, například o Virchowa, Semmelweisse a Pasteura, kteří zasvětili celý svůj život vášnivému hledání odpovědí na medicínské problémy. Nebylo by třeba lásky a soucitu všech, kdo pečují o nemocné a trpící, počínaje lékaři a sestrami, až po lidi typu dobrých samaritánů. Přišli bychom i o Matku Terezu a nebylo by zač jí udělit Nobelovu cenu. Odpadli by i šamani a domorodí léčitelé se svými barvitými rituály a znalostmi léčivých bylin, zázraky v Lourdech a filipínští psychochirurgové.

Další očividně temnou a zlou stránkou stvoření je existence tyranských režimů, totalitních systémů, genocidy a válek. Kdybychom zaměřili své ozdravné úsilí do této oblasti, vymazali bychom významnou část dějin lidstva. Přišli bychom o všechny hrdinské činy bojovníků za svobodu všech dob, kteří obětovali své životy v zájmu

spravedlivé věci a za svobodu své vlasti a spoluobčanů. Již by nebylo triumfálních vítězství nad říšemi zla a opojení nově nabytou svobodou. Museli bychom ze světa odstranit opevněné hrady ze všech historických období a ve všech zemích, a stejně tak i muzea s jejich dokumentací vynalézavosti ve výrobě zbraní, mistrovství obrany a bohatostí vojenských uniforem. Vyloučení násilí z kosmického dramatu by mělo mohutnou odezvu ve světě umění. Kdybychom odstranili veškerá umělecká díla inspirovaná násilím a bojem proti němu, povážlivě by se scvrkly knihovny, muzea výtvarného umění, hudební sbírky a filmové archivy.

Neexistence metafyzického zla by drasticky omezila potřebu náboženství, neboť Bůh by se stal bez svého mocného protivníka zaručenou „komoditou“ považovanou za samozřejmost. V univerzálním schématu by chybělo vše, co souvisí s rituálním a spirituálním životem lidstva, a nikdy by nedošlo k žádné z dějinných událostí inspirovaných náboženstvím, nemluvě o tom, že bychom přišli i o některá z nejlepších uměleckých děl v literatuře, hudbě, malířství, sochařství a v kinematografii, inspirovaná konfliktem božského a démonického. Svět by nekrášlily slavné gotické katedrály, muslimské mešity, synagogy a hinduistické a buddhistické chrámy, ani další architektonické skvosty inspirované náboženstvím.

Kdybychom pokračovali v očištění univerzální stinné stránky bytí, ztratilo by stvoření svou nesmírnou hloubku a bohatost a náš svět by byl nakonec zcela bezbarvý a nezajímavý. Kdyby takovou skutečnost zpracoval nějaký hollywoodský film, asi bychom ho nepokládali za hodný shlédnutí a kina by zela prázdnotou. Velmi populární příručka pro koncipování filmových scénářů podtrhuje význam napětí, konfliktu a dramatu jako neodmyslitelných předpokladů pro úspěšný film. Varuje zároveň výslovně před líčením „života ve šťastné vesničce“. To by byla záruka propadáku a finanční katastrofy.

Filmoví producenti si mohou svobodně vybírat témata pro své filmy a obvykle si nevolí sladké bezkonfliktní vyprávění s happyendem. Zcela typicky se rozhodují pro náměty se záhadami, nebezpečím, obtížemi, vážnými emočními konflikty, sexem, násilím a zlem. Filmové producenty a režiséry samozřejmě silně ovlivňuje divácký vkus a požadavky publika. Pokud Bůh stvořil muže a ženu ke svému obrazu, jak nás učí, neměli bychom se divit, že kosmické stvoření zachovává tytéž zásady, jimiž se řídí tvůrčí činnost a zábavní průmysl v našem světě.

Během procesu hlubinného sebepoznávání objevíme, že stvoření je rozděleno na dvě protikladné složky (dichotomizováno) na všech úrovních, na nichž se setkáme s formami a oddělenými jevy. Absolutní Vědomí a Prázdnota existují mimo svět jevů a tím překračují veškeré polarity. Dobro a Zlo jako oddělené entity vzniknou a projeví se v počátečních stádiích stvoření, když se temný a světlý aspekt Božství vynoří z nerozlišené formy Prázdnoty a Absolutního Vědomí. Ač jsou tyto dva aspekty bytí představiteli pólových protikladů a ač jsou antagonistické, obou těchto prvků je ve stvoření zapotřebí. Komplexní a složitou souhrou vytvářejí bezpočet postav a událostí na mnoha různých úrovních a v mnoha dimenzích reality vytvářejících kosmické drama.

Dvě tváře Boha

Během holotropních stavů vědomí můžeme přímo prožívat nejen jednotný tvůrčí princip, jak jsem se o něm již zmínil, nýbrž také odděleně jeho laskavou či zlovolnou formu jako samostatné entity. Setkáme-li se s laskavou tváří Boha, máme sklon výběrově se naladit na pozitivní složky stvoření. Pak si neuvědomujeme stinné stránky života a kosmická hra jako celek se nám jeví v zásadě oslnivá a extatická. Zlo se

v univerzálním schématu věcí zdá být podružné či zcela nepřítomné.

Nejlepším přiblížením pochopení podstaty této skutečnosti je její popis ve smyslu staroindické koncepce *satčitánandy*. Je to sanskrtský termín složený ze tří samostatných kořenů - *sat* znamenajícího existenci nebo bytí, *čit* překládaného jako vědomí a *ánanda*, vystihujícího blaho. Můžeme jej popsat jako ztotožnění s oslnivým, bezmezným a nezměrným principem či stavem bytí, obdařeným nekonečnou existencí, nekonečným vědomím nebo inteligencí a prožívajícím nekonečnou blaženost. Má i bezmeznou schopnost vytvářet formy a prožitkové světy ze sebe sama.

Zážitek *satčitánandy* neboli Existence - Vědomí - Blaha má svůj protipól - kosmický princip, který ztělesňuje veškerý negativní potenciál Božství. Představuje negativní zrcadlový obraz či přesný protipól hlavních vlastností *satčitánandy*. Vzpomeňme na vstupní scénu Goethova *Fausta*, v níž se Mefistofeles Faustovi představuje: „*Jsem duch, který stále popírá.*“ („*Ich bin der Geist, der stets verneint*“) Při bližším pohledu na jevy, které považujeme za špatné či zlé, zjistíme, že je lze zařadit do tří samostatných kategorií a že každá z nich je negací jedné ze základních vlastností či charakteristik *satčitánandy*.

První ze tří základních vlastností pozitivní stránky Božství je *sat*, nekonečná existence. Odpovídající kategorie zla souvisí s koncepcemi a zážitky týkajícími se omezené existence, konce existence a neexistence. Patří k nim pomíjivost, jíž je podřízen svět jevů a nevyhnutelná vyhlídka na konečné zničení všeho, včetně naší vlastní smrti, úhynu všech živých organismů a zániku planety Země, sluneční soustavy a vesmíru. Uvědomme si, jak se vyděsil Gautama Buddha, když na své vyjíždce z otcova paláce objevil existenci chorob, stáří a smrti. V naší tradici razilo středověké křesťanské duchovenstvo lakonické poučky, aby lidem vstúpilo právě toto hledisko bytí: „*Prach jsi a v prach se obrátíš*“, „*Pamatuj na smrt*“, „*Světská sláva - polní tráva*“ a „*Jistá je smrt, nejistá její hodina.*“

Druhou důležitou složkou *satčitánandy* je *čit* neboli nekonečné vědomí, moudrost a inteligence. Odpovídající kategorie zla se vztahuje na různé formy a úrovně omezeného vědomí a nevědomosti. Zahrnuje širokou paletu jevů, od škodlivých následků nedostatečných znalostí, nesprávných informací a neporozumění záležitostem běžného života až po sebeklam a zásadní nevědomost o podstatě života na vysoce metafyzické úrovni (*avidja*). Tento typ nevědomosti popsal Buddha a někteří další duchovní učitelé jako jeden z významných kořenů utrpení. Forma vědění, která může proniknout závojem nevědomosti a vést k osvobození od utrpení, se na Východě nazývá *pradžňaparámíta* neboli transcendentní moudrost.

Třetí kategorie jevů vnímaných jako špatné či zlé zahrnuje prvky představující negaci jiné z předních charakteristik *satčitánandy*, totiž prvku bezmezné blaženosti neboli *ánandy*. Zážitky, které sem patří a jejich příčiny odrážejí stinnou stránku tím nejpřímějším, nejzřejmějším a nejjednoznačnějším způsobem, protože zasahují extatické zážitky bytí. Obsahují celou paletu různých nepříjemných emocí a tělesných pocitků, přímých protikladů božské radosti, jako jsou fyzická bolest, úzkost, stud, pocit nedostatečnosti, deprese a pocit viny.

Stvořitelský (demiurgický) princip zla, zrcadlový negativ *satčitánandy*, lze prožít v čistě abstraktní formě jako více nebo méně konkrétní projev. Někteří jej popisují jako Kosmický stín, nekonečně velké pole zlověstné energie nadané vědomím, inteligencí, ničivým potenciálem a obludným odhodláním působit chaos, utrpení a zkázu. Jiní jej pociťují jako antropomorfní postavu obrovských rozměrů ztělesňující vším pronikající

univerzální zlo, jako Temného Boha. Setkání se stinnou stránkou bytí může v závislosti na dané kultuře mít i podobu určitého božstva, například Satana, Lucifera, Ahrimana, Hádá, Lilith, Molocha, Kálí nebo Koatlíku.

Pro ilustraci uvedu výňatek ze zprávy pětaticetileté psycholožky Jane. Při cvičném sezení zažila otřesné střetnutí se stinnou stránkou bytí, jež vyvrcholilo setkáním s úděsným zosobněním univerzálního zla.

Zdalo se mi, že jsem prožívala svůj dosavadní život s růžovými brýlemi na očích a že mi tyto brýle zabraňovaly vidět obludnost existence. Spatřila jsem nesčetné obrazy různých forem života v přírodě, jak jsou předmětem útoků a jak jedna pohlcuje druhou. Celý řetězec života, od nejnižších organismů po ty nejvyvinutější, se mi najednou odhalil jako kruté drama, ve kterém malé a slabé požívají velcí a silní. Tento rozměr přírody byl tak nápadný a převládající, že jsem stěží vnímala i jiná hlediska, jako jsou krása zvířat nebo genialita a tvůrčí inteligence životní síly. Byla to otřesná ilustrace skutečnosti, že hlavním základem života je násilí - život nepřežije, pokud by se nekrmil sám sebou. Býložravec je pouze skrytějším a mírnějším příkladem kořistnické existence v tomto biologickém holocaustu.

Prohlášení markýze de Sade, že „příroda je zločinec“, kterým ospravedlňoval své vlastní chování, dostalo náhle nový smysl. Jiné obrazy mě provedly dějinami lidstva a podaly mi pádný důkaz, že jim vládne násilí a chamtivost. Uviděla jsem vzteklé bitky jeskynních mužů užívajících primitivní kyje i masové vraždění prostřednictvím stále zdokonalovaných zbraní. Po vizi mongolských hord vedených Džingis Chánem, které táhly Asii, nesmyslně vraždily a vypalovaly vesnice, následovaly hrůzy nacistického Německa, Stalinova Ruska a jihoafrického apartheidu. A ještě další obrazy mi ukázaly nenasytnou touhu po majetku a šílenství naší technovědné společnosti hrozící zkázou veškerého života na této planetě. Poslední ironií a krutým žertem v tomto ponurém obrazu lidstva se ukázaly být role největších světových náboženství. Bylo jasné, že tyto instituce, ač slibovaly zprostředkovat spojení s Božstvím, byly ve skutečnosti hlasatelkami zla. Počínaje dějinami islámu šířícímu se mečem a kopím, přes křesťanské křížácké výpravy a zvěrstva inkvizice až po nejnovější nábožensky motivované krutosti byla náboženství spíše částí tohoto problému než jeho řešením.

Až do tohoto okamžiku byla Jane při sezení svědkyní výběru obrazů stinných stránek života jak v přírodě, tak v lidské společnosti, aniž se jí dostalo vhledu do příčin chamtivosti a násilí. V další fázi ji prožitek přímo zavedl k něčemu, co se zdálo být metafyzickým zdrojem veškerého zla na světě.

Náhle se vše změnilo a octla jsem se tváří v tvář bytosti zodpovědné za všechno, co jsem dosud viděla. Byl to obraz ztělesňující kvintesenci nadčasového zla, neuvěřitelně zlověstná tyčící se postava vyzařující nepředstavitelnou energii. Ačkoli nedovedu uvést její konkrétní velikost, zdála se mi nesmírná, snad jako celé galaxie. Byla sice obecně formou podobná člověku, stěží jsem však rozeznávala jednotlivé části jejího těla, protože nemělo konkrétní tvar.

Skládalo se z rychle se měnících dynamických obrazů, které se vznášely a holograficky se prolínaly. Představovaly různé formy zla a zjevovaly se v příslušné části těla Boha zla. Břicho obsahovalo například stovky zobrazení chamtivosti, obžerství a nechutnosti, oblast genitálií scény erotických perverzí, znásilňování a sexuálně motivovaných vražd, paže a ruce násilí působené mečem, dýkami a střelnými zbraněmi. Zakoušela jsem hrůzu a nepopsatelné ohrožení. Myslí se mi honila jména Satan, Lucifer a Ahriman. Byly to však jen směšné krotké názvy toho, co jsem prožívala.

Oddělující síla zla

Někteří z těch, kdo prožili osobní setkání s Kosmickým zlem, měli zajímavé vhledy do jeho charakteru a funkce v univerzálním schématu věcí. Poznali, že je tento princip složitě zakomponován do přediava bytí a že prostupuje v rostoucích konkrétních formách všemi úrovněmi stvoření. Jeho různé projevy jsou vyjádřením energie, díky níž se odštěpené jednotky cítí navzájem oddělené. Odcizuje je také jejich kosmickému zdroji, nerozlišenému Absolutnímu Vědomí. Tím jim zabraňuje, aby si uvědomily svou zásadní identitu s tímto zdrojem i svou základní vzájemnou jednotu.

Z tohoto hlediska je zlo úzce svázáno s dynamikou, o níž jsem se již dříve zmínil jako o „kosmickém dělení“, „zaclánění“ či „zapomínání“. Jelikož si nelze představit božskou hru, kosmické drama, bez jednotlivých představitelů, bez zřetelných oddělených jednotek, je existence zla naprosto nutná pro stvoření světa, jak jej známe. Toto pochopení je v základní shodě s poznáním vyjádřeným v některých křesťanských mystických spisech, podle nichž padlý anděl Lucifer (doslova „Světloňoš“) jako představitel protipólu je nazírán jako demiurgická postava. Bere s sebou lidstvo na fantastickou pouť do světa hmoty. Pohlédneme-li na tento problém z jiného hlediska, můžeme říci, že v konečné analýze jsou zlo a utrpení založeny na falešném vnímání skutečnosti, zejména ve víře vnímajících bytostí v oddělené individuální ego. Tento vhled je zásadní částí buddhistické doktríny *anatty* (ne-já) nebo *anátmana*.

Vhled obsahující poznání, že zlo je ve vesmíru rozdělující silou, pomáhá také k pochopení určitých typických prožitkových vzorců a sledů v hoiotropních stavech. Extatickým zážitkům sjednocení a rozšíření vědomí často předcházejí otřesná setkání se silami temnot ve formě archetypálních bytostí nebo proniknutí démonickými clonami. Obvykle se s tím pojí krajní emoční a tělesné utrpení. Nejcharakterističtějším příkladem ilustrujícím toto spojení je proces psychospirituální smrti a znovuzrození, během něhož po prožití agónie, hrůzy a zničení zapříčiněných hněvivými božstvy následuje pocit splynutí s duchovním zdrojem. Toto spojení zřejmě našlo své konkrétní vyjádření v japonských buddhistických chrámech, jakým je třeba nádherný Todaiči v Naře, kde návštěvník prochází kolem hrůzostrašných postav rozzuřených strážců, než se dostane dovnitř chrámu a stane tváří v tvář zářivé podobě Buddha.

Jeden v mnohém, mnozí v Jednom

Při každém pokusu uplatnit morální hlediska na proces kosmického stvoření je zapotřebí vzít v úvahu důležitou skutečnost. Podle vhladů, o kterých se v této knize hovoří, jsou veškeré hranice, které běžně ve vesmíru vnímáme, umělé a iluzivní. Ve své nejhlubší podstatě je celý kosmos jediným jsoucnem (entitou) nepředstavitelných rozměrů, Absolutním Vědomím. Jak jsme se již dříve poučili z překrásné Thič Nhat Hahnovy básně, mají všechny role v kosmickém dramatu při konečné analýze jediného protagonistu. Ve všech situacích, v nichž se uplatňuje prvek zla, jako jsou nenávisť, krutost, násilí, bída a utrpení, hraje tvůrčí princip sám se sebou složitou hru. Agresor je totožný s napadeným, diktátor s utlačovaným, násilník se znásilněným a vrah se svou obětí. Infikovaný pacient se neliší od bakterií, které mu vnikly do těla a nemoc vyvolaly, nebo od lékaře, který se snaží antibiotiky nemoc vyléčit.

Následuje výťah ze sezení Christophera Bache, profesora filosofie a religionistiky. Jeho popis zážitku Prázdnoty jsem citoval již dříve jako velice živou ilustraci otřesného poznání naší zásadní totožnosti s tvůrčím principem.

Jako ústřední se vynořilo téma sexu. Nejprve v příjemné formě vzájemné rozkoše

a erotického uspokojení, ale brzy se změnilo v násilnou formu jako znásilnění, ublížení a utrpení. Síly sexuálního násilí se rodily také v propletené síti lidských vztahů. Celil jsem těmto brutálním silám a za mnou bylo dítě. Snažil jsem se chránit je před nimi, zadržet je a zabránit jim, aby se k němu dostaly. Hrůza se zvýšila, jakmile se z dítěte vyklubala moje milovaná tříletá dcera. Byla to ona a zároveň to byly všechny děti světa.

Stále jsem usiloval o to, abych zadržel útok, který pronikal skrz mé vlastní tělo, a přitom mi bylo jasné, že nakonec budu poražen. Čím déle jsem síly odrážel, tím více mohutněly. Mé „já“ nebylo pouze mé osobní „já“, nýbrž tisíců a tisíců lidí. Ta hrůza předčila všechno, co dovedu popsat. Za sebou jsem cítil vyděšenou nevinnost, ale náhle k tomu přibyl nový prvek - síla mystického objetí. Nad dítětem se tyčilo Primární ženství, sama Bohyně matka. Pokynula mi, abych ji objal, a já jsem instinktivně vytušil, že nemůže existovat nic sladšího než její náruč.

Tím, že jsem se bránil násilnému sexuálnímu napadení, bránil jsem se zároveň i mystickému objetí bohyně, ale nedovedl jsem se přinutit, abych své dítě znásilnil nebo zabil, navzdory sladkému příslibu splynutí. Šílenství se stupňovalo, až jsem se začal otáčet. Neustále jsem se bránil vražednému útoku. Nyní jsem hleděl do tváře své oběti drcen mlýnskými kameny vášně na straně jedné a touhy ochránit dítě na straně druhé. Oběť byla současně moje bezbranná, nevinná, křehká dceruška i Primární žena lákající mě k sexuálnímu splynutí kosmických rozměrů.

Po dlouhotrvajícím agonizujícím zápase s příšernou touhou vyvolanou násilnickými impulzy se jim Chris posléze poddal a ponechal jim volné pole působnosti. Rozuzlení této mučivé situace se dostavilo, jakmile odhalil skutečnost, že za oběma rozdílnými aktéry těchto násilnických scén je jedna jediná entita - on sám jako tvůrčí princip.

Bez ohledu na to, jak usilovně jsem se bránil, musel jsem popustit uzdu své zuřivosti. S hrůzou a zaslepeným chtíčem jsem se chystal napadnout, znásilnit a zabít a přece jsem se tomu ze všech sil vzpíral. Zápas neustále nabýval na intenzitě, až se náhle cosi zlomilo a já jsem si s hrůzou uvědomil, že se chystám zabít a znásilnit sebe sama. Toto nečekané prozření mělo mnoho rozměrů a bylo silně matoucí. Dostal jsem se až za bod obratu, kdy mi svitlo, že jsem jak násilnický vrah, tak i oběť. Prožitkově jsem věděl, že jsme jedno a totéž. Podíval jsem se do očí své oběti a zjistil jsem, že se dívám do tváře sebe sama. Začal jsem vzlykat a nebyl jsem k utišení. „ Chci to spáchat sám na sobě. ”

Nebyla to karmická inverze, skok do minulého života, v němž si vrah a oběť vyměnili místa. Byl to spíše kvantový skok do prožitkové úrovně, ve které se veškeré duality rozpustily do jediného všeobjímajícího toku. „Já“, jímž jsem se stal, nebylo v žádném ohledu osobní, byla to jednota zahrnující všechny lidské bytosti. Bylo kolektivní v tom smyslu, že zahrnovalo celou lidskou zkušenost, a to naprosto jednotnou a nerozdělenou. Byl jsem jednota. Agresor i jeho oběť. Násilník i znásilněná. Zabiják i zavražděná. A provádím to sám sobě. Po celé dějiny lidstva jsem to páchal sám na sobě. Bolest lidských dějin je mou bolestí. Nebylo obětí, nic nikdy mimo mne mi ji nepůsobilo. To já jsem zodpovědný za všechno, co prožívám, za všechno, k čemu kdy došlo. Díval jsem se do tváře svého vlastního stvoření. Já jsem se toho všeho dopouštěl. Já jsem svolil, aby se to stalo. Já jsem se rozhodl vytvořit všechny ty hrůzné, hrůzné světy.

Formy Prázdnoty a prázdnota forem

Při každé metafyzické diskusi o existenci zla musíme vzít v úvahu další důležitý faktor. Pečlivý rozbor charakteru skutečnosti, bez ohledu na to, zda jde o přístup prožitkový,

vědecký či filosofický, dojde k závěru, že materiální svět a všechny události v něm jsou v zásadě prázdné. Texty různých buddhistických škol nabízejí meditační praktiky, pomocí nichž lze odhalit prázdnotu všech materiálních předmětů a absenci odděleného ega v našem bytí. Dodržením pokynů pro duchovní praxi můžeme dosáhnout prožitkového potvrzení základní zásady buddhismu - že tvar je prázdnota a prázdnota je tvar.

Takový výrok se může zdát paradoxní nebo dokonce absurdní v běžném stavu našeho vědomí, ale odkrývá hlubokou pravdu o skutečnosti potvrzenou moderní vědou. V prvních desetiletích našeho století prováděli fyzici systematický výzkum složení hmoty až po subjadernou úroveň. V průběhu výzkumu odhalili, že to, co dosud pokládali za pevnou hmotu, se stále více jeví jako prázdné. Postupně mizelo z obrazu všechno, co jen vzdáleně připomínalo pevnou „hmotu“, a nahradily ji abstraktní pravděpodobnostní rovnice.

To, co buddhisté objevili experienciálně a moderní fyzici experimentálně, je v zásadní shodě s metafyzickými úvahami Alfreda North Whiteheada (1967), jednoho z největších filosofů našeho století. Whitehead nazval víru v trvajících existenci oddělených hmotných předmětů „falešnou představou o nesprávně umístěné konkrétnosti“. Podle něho se vesmír skládá z nekonečných diskontinuitních explozí experienciální aktivity. Základní prvek, z něhož se vesmír skládá, není trvalá substance, nýbrž okamžik zážitku, který ve své terminologii nazývá „aktuální příležitost“. Tento pojem se vztahuje na jevy na všech úrovních reality, od subjaderných částic až po lidskou duši.

Tento výklad napovídá, že žádná z událostí našeho běžného života, a tím ani žádná ze situací zahrnujících utrpení a zlo není koneckonců skutečná v tom smyslu, v jakém o nich přemýšlíme a jak je prožíváme. Pro osvětlení se vrátím k podobnosti s filmem, kterou jsem již použil předtím. Díváme-li se na filmové plátno nebo na televizní obrazovku, je to, co vnímáme jako jednotlivé hlavní hrdiny, jen souhrn různých aspektů téhož nerozlišeného světelného pole. Máme na vybranou, vyložit si své vnímání jako složité skutečné životní drama, nebo si uvědomit, že jsme svědky tance elektromagnetických a akustických vln různých kmitočtů, které jsou pečlivě sladěny a synchronizovány, aby se docílilo zvláštního účinku. Naivní osoba, třeba dítě, může považovat film za skutečnost, kdežto typický návštěvník kina šije velice dobře vědom toho, že je účastníkem zdánlivé skutečnosti.

Důvodem, proč se rozhodneme pohlížet na hru světla a zvuku jako na skutečný příběh a na jeho postavy jako na samostatné jednotky, je náš zájem o zážitek plynoucí z takového záměru. Ve skutečnosti se svobodně rozhodneme pro návštěvu kina a zaplatíme vstupné, protože máme aktivní snahu získat příslušný zážitek. I když se rozhodneme nahlížet na předváděné situace jako na skutečné, na jiné úrovni si uvědomujeme, že filmové postavy jsou vymyšlené a že filmoví herci se dobrovolně uvolili je předvádět. Z hlediska tohoto výkladu je zejména důležité, že diváci vědí, že zavraždění ve filmu ve skutečnosti nezemřeli.

souladu s vhledy popsanými v této knize má lidská situace velice úzkou souvislost se situací filmového diváka. Na jiné úrovni skutečnosti jsme se rozhodli pro vtělení, protože nás lákal zážitek, který přináší hmotná existence. Samostatná totožnost hlavních představitelů kosmického dramatu, včetně nás samotných, je iluze a hmota, z níž se zdá být vesmír utvořen, je v zásadě prázdná. Svět, ve kterém žijeme, neexistuje ve skutečnosti ve formě, v níž ho vnímáme. Východní duchovní spisy přirovnávají naše běžné prožívání světa ke snu, z něhož se můžeme probudit. Frithjof Schuon (1969) to vyjádřil velice výstižně: „*Vesmír je sen utkaný ze snů - bdí pouze Já.*“

kosmickém dramatu jako ve filmu nebo v divadelní hře není zabitých ani umírajících, neboť po skončení příslušných rolí u nich dochází k nabytí nebo k opětovnému nabytí větší a hlubší totožnosti. V určitém smyslu ani drama ani jeho představitelé vlastně

vůbec neexistují, nebo existují a zároveň neexistují. Z tohoto hlediska by bylo stejně absurdní vyčítat Univerzálnímu Vědomí existenci zla ve světě, jako odsoudit režiséra filmu za zločiny či vraždy spáchané na plátně. Mezi vnímajícími bytostmi a filmovými herci je však samozřejmě důležitý rozdíl. Byť nejsou bytosti v materiálním světě tím, čím se zdají být, jsou jejich zážitky tělesné bolesti a emočního utrpení souvisejícího s jejich rolemi skutečné. U filmových herců tomu tak pochopitelně není.

Takový pohled na stvoření může být krajně znepokojivý, přestože se zakládá na velmi přesvědčivých osobních zážitcích z holotropních stavů a je obecně slučitelný s vědeckými objevy o charakteru skutečnosti. Tyto problémy se ukáží jako zcela zřejmé, jakmile se zamyslíme nad praktickými důsledky takového pohledu na život a na naše běžné chování. Na první pohled se nazírání hmotného světa jako zdánlivé skutečnosti a přirovnání lidského života k filmu jeví jako trivializace života a zlehčování hloubky lidské bídy. Mohlo by se zdát, že takový pohled popírá vážnost lidského strádání a rází postoj cynické nezúčastněnosti, jako by vlastně nic nemělo smysl. Obdobně může vypadat přijetí zla jako nedílné součásti stvoření a uznání jeho relativity jako ospravedlnění snahy odstranit veškeré etické zábrany a sledovat neomezeně výhradně sobecké cíle. Může se jevit i jako maření jakékoli snahy o aktivní boj se zlem ve světě.

V tomto směřuje ovšem situace daleko složitější, než se zdá při povrchním pohledu. Především se ukazuje, že praktický zážitek uvědomění si, že za všemi formami je prázdnota, není vůbec neslučitelný se skutečným oceňováním veškerého stvoření a lásky k němu. Transcendentní zážitky vedoucí k hlubinným metafyzickým vhledům do charakteru reality vzbuzují ve skutečnosti úctu ke všem cítícím bytostem a vedou k zodpovědnému přístupu k životu. Naš soucit nevyžaduje, aby šlo jen o objekty hmotné povahy. Může se stejně dobře vztahovat na cítící bytosti, které jsou jednotkami vědomí. Uvědomění si, že základem hmotného světa je prázdnota, nám může výrazně pomoci, abychom se dovedli vyrovnávat s obtížnými životními situacemi. Zároveň ani v nejmenším neubírá našemu bytí na smysluplnosti a nestojí v cestě naší schopnosti radovat se z krásných a příjemných stránek života. Hluboký soucit a obdiv ke stvoření není nijak neslučitelný se zjištěním, že hmotný svět neexistuje v podobě, v níž ho vnímáme. Můžeme přece velice emočně a intenzivně reagovat na silná umělecká díla a hluboce se vžívat do toho, co představují! A na rozdíl od uměleckých děl jsou takové zážitky představitelů života reálné!

Dopad holotropního procesu na etické hodnoty a chování

Než plně doceníme etické důsledky hlubinných transcendentních vhledů na naše chování, musíme vzít v úvahu několik dalších faktorů. Prožitková zkoumání umožňující takové hlubinné vhledy typicky odhalují důležité biografické, perinatální a transpersonální zdroje násilí a chamtivosti v našem nevědomí. Psychické zpracování tohoto materiálu vyúsťuje ve významné snížení agrese a zvýšení tolerance. Setkáváme se také se širokým spektrem transpersonálních zážitků, při nichž se ztotožňujeme s různými složkami stvoření. Výsledkem je hluboká úcta k životu a soucítění se všemi vnímajícími bytostmi. Týž proces, jímž odhalujeme prázdnotu forem a relativitu etických hodnot, tak významně snižuje náš sklon k nemorálnímu a antisociálnímu chování a učí nás lásce a soucítění.

Vytváříme si nový systém hodnot, který není založen na konvenčních normách, předpisech, nařízeních a strachu z trestu, nýbrž na znalosti a pochopení vesmírného řádu. Uvědomujeme si, že jsme nedílnou součástí stvoření a že ubližujeme-li druhým, ubližujeme sami sobě. Kromě toho vede hlubinné sebezkoumání k prožitkovému objevu reinkarnace a zákona karmy, jež přináší vědomí o možnosti vážných prožitkových

důsledků škodlivého chování, a to i takového, které uniká společenskému trestu.

Platon si jasně uvědomoval hluboké mravní důsledky naší víry v možnost pokračování života po biologické smrti. Ve svých *Zákonech* vkládá Sokratovi do úst větu, že nedbat o posmrtné (*post mortem*) důsledky našich činů by bylo „požehnáním pro zločince“ (Platon 1961a). V pokročilých stádiích duchovního vývoje jsou kombinace poklesu agresivity, úbytku egocentrické orientace, smyslu pro jednotu se všemi cítícími bytostmi a vědomí zákona karmy významnými faktory řídícími naše běžné chování.

V této souvislosti je zajímavé zmínit se o C. G. Jungovi a o krizi, kterou prožil, když si uvědomil relativitu všech etických norem a hodnot. V této fázi se vážně tázal, zda skutečně záleží na tom, jaký druh chování si zvolíme a řídíme-li se etickými zásadami. Po jistém váhání dospěl k uspokojivé osobní odpovědi na tento problém. Dospěl k závěru, že při neexistenci absolutních měřítek morálky je každé etické rozhodnutí tvůrčím činem, který zrcadlí současný stav vývoje našeho vědomí a informací, jež máme k dispozici. Změní-li se tyto faktory, můžeme na tuto svou situaci nahlížet s odstupem času odlišně. To však neznamená, že bylo naše původní rozhodnutí nesprávné. Důležité je, že jsme udělali v daných poměrech to nejlepší, co bylo v našich silách.

Při pokročilých transpersonálních zážitcích můžeme zlo překročit, ale v našem běžném životě i v jiných prožitkových oblastech, zejména v archetypální sféře, se jeho existence zdá být velmi skutečná. Ve světě náboženství se často setkáváme s tendencí vypodobňovat zlo jako cosi odděleného od Božství a jemu cizího. Holotropní zážitky však vedou k pochopení toho, co jeden z mých pacientů nazval „transcendentním realismem“. Je to postoj přijímající skutečnost, že zlo je nedílnou součástí stvoření a že ve všech oblastech, kde jsou samostatní jedinci, bude vždy existovat světlá a stinná stránka. Jelikož je zlo nerozpletně vpředeno do kosmického tkaniva a jelikož je nezbytné pro existenci prožitkových světů, nelze je porazit ani vymýtit. I když však nemůžeme vyloučit zlo z univerzálního schématu věcí, můžeme zcela určitě měnit sebe samé a začít se zcela odlišným způsobem vyrovnávat s temnou stránkou bytí.

Při hlubinné prožitkové činnosti si uvědomíme, že v životě nás neminou určité fyzické a emoční strasti a nepohodlí, jež jsou součástí tělesného bytí všeobecně. První vznešená Buddhova pravda nám připomíná, že život znamená utrpení (*dukha*) a že se specificky týká situací a okolností, které jsou zodpovědné za naši bídu - narození, stáří, nemoci, umírání, spojení s tím, co je nám nemilé, oddělení od toho, co je nám drahé, a nedosažení toho, po čem bažíme. Kromě toho každý z nás prožívá utrpení, které je pouze jeho vlastní a které zrcadlí osud každého z nás a jeho karmickou minulost.

Utrpení se sice nemůžeme vyhnout, můžeme však určitou měrou ovlivnit jeho načasování a formu. Moje pozorování z práce s holotropními stavy mě vedou k poznání, že střetnutí s tíživými stránkami existence v soustředěné a zhuštěné formě při uvážené naplánovaných sezeních významně snižuje projev těchto prvků v našem běžném životě. Existují i jiné způsoby, jimiž nám soustavné sebezkoumání pomáhá vyrovnávat se s utrpením a s prožíváním obtížných složek bytí. Poté, co se naučíme vyrovnat se s krajní intenzitou prožitků v holotropních stavech, dojde k hluboké změně i v našem základním vztahu k podstatě utrpení, zkoušek a trápení, kterým jsme vystaveni v běžném životě, a mnohem snadněji je zvládáme.

Zjistíme také, že nejsme tělesným egem nebo tím, co hinduisté nazývají jméno a tvar (*namarúpa*). Během sebezkoumání prožijeme radikální posuny ve vnímání své totožnosti. Při holotropních stavech se můžeme ztotožnit s čímkoli, počínaje nevýznamnou částičkou protoplazmy v obrovitém hmotném vesmíru až po souhrn veškerého bytí a samotné Absolutní Vědomí. Zda sebe sama vidíme jako bezbrannou oběť všemocných kosmických sil nebo jako spolutvůrce vlastního života a spoluautora jeho scénáře, má pochopitelně dalekosáhlý dopad na stupeň zakoušeného utrpení

v životě nebo naopak na množství radosti a svobody, ze kterých se těšíme.

Archetypy zla a budoucnost lidstva

Před ukončením této kapitoly se zmíním o několika zajímavých vhladech z holotropních stavů, pokud jde o vztah zla, budoucnosti lidstva a přežití života na naší planetě. Jsme si všichni bolestně vědomi kruté a nebezpečné krize, které čelíme při vstupu do dalšího tisíciletí. Je zřejmé, že již nemůžeme dále jednat tak, jak jsme byli zvyklí téměř po celé lidské dějiny, a zároveň doufat v přežití. Je naprosto nezbytné nalézt způsoby, jak zkrotit lidské násilí, odstranit zbraně hromadného ničení a zajistit světový mír. Stejně důležité je i zastavit průmyslové znečišťování ovzduší, vody a půdy a přeorientovat ekonomii na obnovitelné zdroje energie. Dalším důležitým úkolem je odstranit ze světa chudobu a hlad a zajistit lékařskou péči pro všechny lidi trpící vyléčitelnými chorobami.

Mnoho z nás má vážnou starost a upřímné přání odvrátit hroživou situaci a vytvořit lepší svět. Je nepochybně jasné, že situace světa je kritická a jen stěží si lze představit nějaké snadné ozdravné akce, které by ji zlepšily. Potíže s nalézáním řešení se obvykle přisuzují skutečnosti, že současná globální krize je krajně složitá a zahrnuje spletité předivo problémů, jejichž rozměry jsou ekonomické, politické, etnické, vojenské, psychologické a další. Řešení, je-li vůbec možné, se spatřuje v opravě úchylných trendů v uvedených oblastech.

V holotropních stavech zjistíme, že tento problém má i znepokojivý metafyzický rozměr. Uvědomíme si, že to, co se děje v našem světě, neurčují výlučně materiální příčiny. V konečné analýze jde o přímý odraz dynamiky v archetypální oblasti. Síly a bytosti operující v této oblasti jsou značně polarizované - panteon archetypálních postav zahrnuje laskavá a hněvivá božstva. Archetypální principy - dobré, neutrální a zlé - představují nedílnou součást stvoření a nezbytné prvky kosmické hry. Z tohoto důvodu nelze vyloučit zlo z univerzálního schématu věcí. Polovinu archetypálního panteonu nelze jen tak jednoduše „vykázat ze hry“.

S ohledem na tyto vhlady je jasné, že pokud chceme zlepšit situaci ve světě a snížit vliv prvků zla na naše běžné záležitosti, musíme najít méně ničivé a nebezpečné formy projevů archetypálních sil, které jsou za ně zodpovědné. Je nanejvýš nutné vytvořit vhodné rámce, které by umožnily uznat tyto archetypální síly a zároveň jim nabízely jiné možné způsoby projevu, které by životu pomáhaly, místo aby jej ničily. Občas přinášejí holotropní stavy zajímavé myšlenky, které napovídají, jak by měly tyto činnosti a příslušné instituce vypadat.

Prvotním zaměřením na snížení dopadu potenciálně ničivých archetypálních sil v našem světě by mělo být nalezení bezpečných kanálů pro jejich projev v holotropních stavech vědomí. Sem by patřily programy různě orientované systematické duchovní praxe, rozličné formy psychoterapie zprostředkující přístup k perinatálním a transpersonálním zážitkům a centra nabízející kontrolovaná psychedelická sezení. Velký význam by měl také návrat ke společensky ustanoveným rituálním aktivitám, srovnatelným s těmi, které existovaly ve všech starých a domorodých kulturách. Moderní verze obřadů přechodu by umožnily prožívat a integrovat různé ničivé a sebezničující energie, jež mají jinak rozvratné účinky na společnost. Dalšími zajímavými možnostmi by byly nové dynamické formy umění a zábavy, které by používaly technologie virtuální reality.

Tyto transformativní techniky by bylo možno doplnit různými činnostmi orientovanými navenek, ale sloužícími témuž cíli. Tak by bylo možno částečně usměřňovat mocné a skrytě ničivé energie, projevující se běžně bratrovražednými válkami, prostřednictvím vesmírného programu založeného široce a globálně nebo podobných velkých technických projektů. Další možností je pořádání soutěží všeho druhu, od sportovních

turnajů po závody s použitím moderní technologie. Část energie by také bylo možné usměrnit pomocí složitých zábavních parků, karnevalů a her pod širým nebem podobných slavnostem starověkých a středověkých panovníků, šlechty, nižší šlechty a lidu. Pokud mají zmíněné vhledy nějakou platnost, představuje úkol vyvinout tyto nové formy zcela jistě zajímavou výzvu.

7. NAROZENÍ, SEX A SMRT - KOSMICKÉ SPOJENÍ

Smrt hraničíš naším narozením a naše kolébka stojí v hrobě.

Joseph Halí

Člověk se okamžitě sníží na úroveň zvířete, jestliže se oddá pouze vyhledávání rozkoše, ale pozvedne se na vyšší úroveň, jestliže svou zvířecí touhu udrží na uzdě a se sexuální funkcí spojí ideje smrtelnosti, vznešenosti a krásy.

baron Richard von Krafft-Ebing

Těsný vztah mezi narozením, sexem a smrtí

V části zabývající se zkoumáním způsobů opětného spojení s kosmickým zdrojem jsem se stručně zmínil o třech oblastech lidského života, které zvláště těsně souvisejí s transpersonální oblastí - o narození, sexu a smrti. Jak jsme poznali, všechny tři představují významné brány k transcenci a jedinečnou příležitost opětného kosmického splynutí. Platí to, ať se s některou z těchto oblastí setkáme symbolicky v procesu hlubinného prožitkového sebezkoumání, či v běžném životě.

Rodičky a všichni, kdo při porodu asistují nebo ho jen pozorují, mohou prožít mocné duchovní otevření se. Děje se to zejména tehdy, jestliže porod neprobíhá v odlidštěném nemocničním prostředí, nýbrž za okolností, kdy lze prožít jeho plný psychologický a duchovní dopad. Obdobně se může stát těsné uniknutí smrti nebo strávení určitého času v blízkosti umírající osoby mocným urychlením mystického zážitku. Rovněž sexuální milostný akt s dokonale souznějícím partnerem se může stát hlubokým duchovním zážitkem a v některých případech může dokonce spustit proces rozvoje vědomí. Těsný vztah mezi sexualitou a spiritualitou je základem východních tantrických praktik.

Mimo těsný vztah se spiritualitou vykazují narození, sex a smrt také významné vzájemné prožitkové přesahy. Pro řadu žen se může stát přirozený hladký porod za příznivých okolností nejsilnějším sexuálním zážitkem celého jejich života. Mocný sexuální orgasmus u žen i u mužů může naopak příležitostně nabýt formy psychospirituálního znovuzrození. Orgasmus může být rovněž natolik silný, že ho může jedinec subjektivně prožít jako umírání. Souvislost mezi sexuálním orgasmem a smrtí se odráží ve francouzském výrazu pro orgasmus - „malá smrt“ (*la petite mort*). Také umírání, zejména pokud je provází dušení, může mít silnou sexuální složku.

Stejně těsný je vztah mezi narozením a smrtí. V pokročilém stadiu těhotenství mívá mnoho matek sny s motivy smrti a zničení. Porod představuje možné ohrožení života matky i dítěte. Může jej provázet intenzivní strach ze smrti, i když v konkrétním případě třeba není obtížný a neohrožuje život. Platí i opak - zážitky blízké smrti mívají některé prvky společné s narozením, zejména častý pocit cesty tunelem a proniknutí na světlo na konci.

Při práci s holotropními stavy lze získat hlubinné vhledy do podstaty prožitkových vztahů

mezi narozením, sexem a smrtí. V nevědomé psyché jsou tyto tři základní oblasti našeho života tak těsně propojeny a propleteny, že je nemožné zažít jednu z nich a nedotknout se přitom ostatních. Je to překvapivé, protože v běžném životě pohlížíme na tyto tři oblasti odděleně a mluvíme o každé z nich zvlášť a v jiných souvislostech. Narození vyznačuje počátek života a týká se dítěte. Smrt, pokud není způsobena vážnou chorobou nebo nehodou, spojujeme se stářím a tedy s konečným stadiem života. Sex v plném významu slova patří do středního období života charakterizovaného tělesnou zralostí.

Narození, sex a smrt v perinatálním procesu

Konvenční pohled na vztah mezi narozením, sexem a smrtí dozná podstatných změn, jakmile proces našeho hlubinného sebezkoumání překročí úroveň vzpomínek na dětský a kojenecký věk a dospěje až k narození a perinatální oblasti psyché. Vynoří se emoce a tělesné vjemy tak krajní naléhavosti, že často předčí všechno, co jsme doposud považovali za lidsky možné. Naše zážitky se stanou zvláštní směsicí témat narození a smrti. Zahrnují pocit, že jsme se octli v hrozném, život ohrožujícím sevření, a zároveň vedeme zoufalý odhodlaný boj za osvobození se a přežití. Těsná souvislost mezi narozením a smrtí na perinatální úrovni odráží skutečnost, že porod je událost, která je možným ohrožením života. Jak matka, tak dítě mohou skutečně přijít při porodu o život a dítě se může narodit nebezpečně zmodralé dušením nebo mrtvé a potřebující resuscitaci.

Zážitek různých okolností biologického porodu může být velmi věrný a přesvědčivý a často tento proces zobrazuje s přesností fotografického detailu. Může se tak stát i u lidí, kteří nemají žádné vědomé znalosti o svém narození a postrádají základní informace o porodnictví. Prostřednictvím přímého zážitku můžeme například zjistit, že se náš porod odehrál koncem pánevním, že se při porodu použilo kleští nebo že jsme se narodili s pupeční šňůrou ovinutou kolem krku. Můžeme pocítit úzkost, biologický děs, tělesnou bolest a dušení provázející tuto děsivou událost a můžeme dokonce i přesně rozeznat typ anestetika použitého při porodu. Často to doprovázejí různé polohy a pohyby hlavy a těla, které přesně reprodukuje příslušný mechanismus určitého typu porodu. Všechny tyto podrobnosti jsou ověřitelné, jsou-li k dispozici spolehlivé záznamy o porodu nebo věrohodní svědci.

Silné zastoupení narození a smrti v naší psyché a jejich blízký vztah mohou překvapit konvenční psychology a psychiatry, jsou však logické a pochopitelné. Porod ukončí brutálním způsobem nitroděložní život plodu. Plod jako vodní organismus „zemře“ a narodí se jako forma života dýchající vzduch, fyziologicky a dokonce i anatomicky odlišná. Průchod porodními cestami je sám o sobě obtížnou situací potenciálně ohrožující život.

Není tak snadné pochopit, proč perinatální dynamika také běžně zahrnuje sexuální složku. Při opětovném prožití konečných stadií porodu se přesto typicky dostavuje nezvykle silné sexuální vzrušení. Totéž platí i pro rodící ženy, které prožívají směsicí strachu ze smrti a intenzivní sexuální vzrušení. Takové spojení vypadá na první pohled podivné a matoucí, zejména pokud se týká plodu, a zaslouží si jistě krátké vysvětlení.

Zdá se, že v lidském organismu je zabudován mechanismus, který přeměňuje extrémní utrpení, zejména pokud je spojeno s dušením, ve zvláštní formu sexuálního vzrušení. Tento prožitkový vztah pozorujeme také v různých jiných životních situacích, nejen při porodu. Lidé, kteří se pokusili o sebevraždu oběšením a byli v poslední chvíli zachráněni, popisují, že v okamžiku vrcholícího dušení pocítili až nesnesitelné sexuální vzrušení. Je rovněž známo, že muži popravení oběšením mívají erekci a že u nich dokonce

dochází k ejakulaci. Literatura o mučení a „vymývání mozku“ (*brainwashing*) popisuje, jak tělesná bolest často navozuje stavy sexuální extáze. V méně krajní formě funguje tento mechanismus při různých sadomasochistických praktikách, jež zahrnují skrčení a dušení. Ve flagelantských sektách, jejichž členové pravidelně provozují sebetřýznění a také u náboženských mučedníků podrobených nepředstavitelným mukám se extrémní tělesná bolest v určitém okamžiku mění v sexuální vzrušení a nakonec vede k extatickému vytržení a transcendentním zážitkům.

Dynamika a symbolismus bazálních perinatálních matric

Dosud jsme se zabývali jen emoční a tělesnou stránkou zážitků při narození. Spektrum zážitků perinatální oblasti nevědomí není však omezeno pouze na prvky, které lze odvozovat z biologického procesu porodu. Obsahuje navíc i bohaté symbolické obrazy vycházející z transpersonálních oblastí. Perinatální oblast je důležitou styčnou plochou mezi biografickou a transpersonální úrovní psyché. Je branou k historickým a archetypálním aspektům kolektivního nevědomí v Jungově pojetí. Protože má zvláštní symbolika těchto zážitků původ v kolektivním nevědomí, a nikoli v individuální sféře paměti, může pocházet z jakéhokoli zeměpisného a dějinného rámce, jakož i z jakékoli světové spirituální tradice, zcela nezávisle na našem rasovém, kulturním, výchovném či náboženském pozadí.

Ztotožnění s plodem nuceným projít porodními cestami zprostředkovává zřejmě přístup k zážitkům lidí z jiných dob a kultur, různých zvířat a dokonce i mytologických postav. Je to jako bychom díky spojení se zážitky plodu bojujícího o své narození dosáhli intimního až mystického spojení s vědomím jiných lidí i dalších cítících bytostí, které se nacházejí nebo nacházely v podobně obtížné situaci.

Prožitkové střetnutí s narozením a smrtí jako by automaticky vyústovalo v duchovní otevření se a odhalení spirituálních dimenzí psyché a samotného bytí. Jak jsem se již zmínil, nehraje zřejmě roli, zda k setkání s narozením a smrtí dojde ve skutečné životní situaci, jako třeba v případě rodící ženy, nebo v souvislosti se zážitky blízké smrti, či zda jde o čistě symbolický zážitek. Působivé perinatální sledy při psychedelických a holotropních sezeních nebo v průběhu spontánních psychospirituálních krizí mají zřejmě týž účinek.

Biologický porod má tři odlišné fáze. Během první doby porodní je plod v pravidelných intervalech svírán vlivem děložních stahů a nemá možnost z této situace uniknout, protože děložní hrdlo je pevně uzavřeno. Při pokračujících stazích se děložní hrdlo přetahuje přes hlavičku plodu, až se dostatečně otevře a umožní průchod porodními cestami. Úplné otevření děložního hrdla předznamenává přechod z první do druhé doby porodní charakterizované sestoupením hlavy plodu do pánve a postupným obtížným průchodem porodními cestami. Konečně ve třetí fázi se novorozeně vynoří z porodních cest a po přestřižení pupeční šňůry se stane anatomicky samostatným organismem.

V každé z těchto fází zakouší dítě svérázný typický soubor intenzivních emocí a tělesných vjemů. Tyto zážitky zanechávají v psyché hluboké nevědomé vtisky, které pak hrají důležitou roli v dalším životě každého jedince. Posíleny emočně významnými zážitky z raného dětství a dětství mohou vzpomínky na porod formovat vnímání světa, hluboce ovlivňovat běžné chování a přispívat ke vzniku různých emočních a psychosomatických poruch. V holotropních stavech se tento nevědomý materiál může vynořit na povrch a může se mu dostat plného prožití. Když nás proces hlubinného sebezkoumání dovede nazpět k narození, zjistíme, že opětné prožití každé fáze porodu souvisí s určitým odlišným zážitkovým vzorcem charakterizovaným zvláštními kombinacemi emocí, tělesných pocitů a symbolických obrazů. Tato zážitková seskupení

označuji jako *bazální perinatální matrice* (*Basic Perinatal Matrices*, BPM).

Zážitky bezprostředně předcházející porodu - první bazální perinatální matrice

První perinatální matrice (BPM I) se vztahuje na nitroděložní zážitky, které bezprostředně předcházejí porodu, a zbývající tři (BPM II - BPM IV) na tři dříve popsané následné fáze porodu. Kromě toho, že obsahují prvky reprodukcující původní situaci plodu v příslušné porodní fázi, obsahují bazální perinatální matrice rovněž různé přírodní, historické a mytologické scény s obdobnou prožitkovou náplní, jež vycházejí z transpersonálních oblastí. Dále stručně načrtnu příznačné souvislosti mezi perinatální dynamikou a transpersonální oblastí.

Chtěl bych zdůraznit, že souvislosti mezi prožíváním jednotlivých fází porodu a různými symbolickými obrazy, které jsou s nimi spojeny, jsou velice charakteristické a důsledné. Důvod, proč se vynořují společně, není v rámci konvenční logiky pochopitelný. To však neznamená, že jsou náhodné a namátkové. Mají svůj vlastní hluboký řád popsitelný nejlépe pojmem *prožitková logika*. Znamená to, že souvislost mezi zážitky charakteristickými pro různé fáze porodu a průvodními symbolickými tématy není založena na nějaké formální vnější podobnosti, nýbrž na skutečnosti, že sdílejí tytéž emoční pocity a tělesné vjemy.

Během prožívání epizod nerušené embryonální existence (BPM I) se často setkáváme s obrazy širých plání bez hranic a omezení. Někdy se ztotožňujeme s galaxiemi, mezihvězdným prostorem nebo s celým kosmem, jindy plujeme v oceánu nebo se měníme v různé vodní živočichy, například ryby, delfíny či velryby. Nerušený nitroděložní zážitek nám může rovněž otevřít bránu pro vize přírody - bezpečné, krásné a bezpodmínečně životodárné, podobné dobrému lůnu Matky přírody. Spatřujeme svěží zelené ovocné sady, pole zralých klasů, terasovitá pole v Andách nebo rajske ostrovy Polynésie. Zážitek dobrého lůna může také někdy zjednat přístup k archetypální oblasti kolektivního nevědomí a k obrazům ráje či nebe, jak je známe z popisů mytologií různých kultur.

Při znovuprožívání epizod nitroděložního ohrožení plodu neboli zážitků „špatného lůna“ pociťujeme temnou a osudovou hrozbu a často máme pocit otravy. Můžeme spatřit obrazy znečištěných vod a skládek jedovatých odpadů. Zrcadlí to skutečnost, že mnohá perinatální ohrožení plodu zavinují toxické změny v těle těhotné matky. Zážitek toxického lůna může být spojen s vizemi hrůzostrašných démonických postav z archetypální oblasti kolektivního nevědomí. Znovuprožívání násilných zásahů do perinatálního života, jako třeba hrozící samovolný potrat nebo pokus o násilné přerušování těhotenství, je obvykle spojen s pocitem obecného ohrožení nebo s krvavými apokalyptickými vizemi konce světa.

Počátek biologického porodu - druhá bazální perinatální matrice

Když dosáhne zážitkový návrat počátku biologického porodu, typicky cítíme, jako by nás cosi vtahovalo do gigantického víru nebo jako by nás pohlcovalo jakési mytické zvíře. Můžeme prožívat i představu, že je pohlčován celý svět nebo dokonce celý vesmír. Mohou to provázet obrazy archetypálních nestvůr, leviatanů, draků, obrovských hadů, tarantulí a chobotnic, jak své oběti požírají či svírají ve smrtelném objetí. Pocit ochromujícího ohrožení života může vést k intenzivní úzkosti a obecné nedůvěře

hraničící s paranoiou. Můžeme také prožívat sestup do hlubin podsvětí, říše smrti či pekla. Mytolog Joseph Campbell (1968) jej výmluvně popsal jako univerzální motiv různých mytologií líčících hrdinovu pouť.

Znovuprožití plně rozvinuté první fáze biologického porodu, kdy dochází ke stahům dělohy, ale děložní hrdlo ještě není otevřené (BPM II), je jedním z nejhorších zážitků lidské bytosti. Cítíme, že jsme ve spárech nestvůrné klaustrofobní noční můry, trpíme agonizující emoční i tělesnou bolestí a máme pocit čiré bezmoci a beznaděje. Pocity osamělosti, viny, absurdity života a existenčního zoufalství mohou přerůst až do metafyzických rozměrů. Ztrácíme spojení s lineárním časem a nabýváme přesvědčení, že situace nikdy neskončí a že z ní není východisko. Není pochyb o tom, že to, co se děje v našem vědomí, je peklo, o němž se zmiňují různá náboženství - nesnesitelné emoční a tělesné utrpení bez naděje na vysvobození. Mohou je provázet i archetypální obrazy ďáblů a pekelného prostředí, jak je líčí různé kultury.

Vystavení beznadějně a bezvýchodně situaci v zajetí děložních stahů se můžeme prožitkově ztotožnit s kolektivním nevědomím zahrnujícím lidi, zvířata a dokonce i mytologické bytosti v podobné trýznivé krizové a beznadějně situaci. Ztotožňujeme se s vězni v kobkách, s vězni koncentračních táborů nebo s choromyslnými v ústavech či dokonce se zvířaty chycenými do pastí. Můžeme zakoušet nesnesitelná muka hříšníků v pekle nebo muka Sisyfa, valícího znovu a znovu do vrchu svůj balvan v nejhlubší jeskyni boha podsvětí Hádá. Naše strádání se může stát Kristovými mukami, když se v agónii ptal Boha, proč ho opustil. Zdá se nám, že jsme odsouzeni k věčnému zatracení. Takový stav temnoty a propastného zoufalství je znám ze duchovní literatury jako „temná noc duše“. Viděno ze širšího hlediska a navzdory pocitům naprosté beznaděje, které tento stav provázejí, jde o důležité stadium duchovního otevření se. Pokud se tento stav plně prožije, může mít pro jedince, kteří ho zakusí, očišťující a osvobozující účinek.

Průchod plodu porodními cestami - třetí bazální perinatální matrice

Zážitky druhé porodní doby, totiž průchod plodu porodními cestami po otevření děložního hrdla, kdy hlava plodu sestupuje (BPM III), jsou neobvykle bohaté a dynamické. Obrovská energie a hydraulické tlaky v této fázi porodu nás zaplaví obrazy kolektivního nevědomí obsahujícími sledy bitev titánů a krvavých násilnických scén spojených s mučením. V této fázi se také střetáváme se sexuálními impulsy a energií problematického druhu a nezvyklé intenzity.

Jak jsem již uvedl, sexuální vzrušení je důležitou součástí zážitku porodu. Tím se naše první setkání se sexualitou dostává do značně choulostivé souvislosti, do situace ohrožení života, kdy zakoušíme bolest i působíme bolest a nemůžeme dýchat. Současně v nás je směs živelné úzkosti a primitivní biologické zuřivosti. Zuřivost je pochopitelnou reakcí plodu na bolestný a život ohrožující zážitek. V konečných fázích porodu přicházíme do styku také s různými druhy biologických materiálů - krví, slizem, močí i fekáliemi.

S ohledem na tyto problematické souvislosti je typické, že zážitky a obrazy, s nimiž se v této fázi setkáme, představují sex ve značně pokřivené podobě. Podivná směs sexuálního vzrušení, tělesné bolesti, stavů agrese a živelné úzkosti, kterou provází biologický materiál, vyvolává pornografické, úchylné, sadomasochistické, skatologické či přímo satanské sledy. Někdy nás zahltí dramatické scény sexuálního zneužívání, perverze, znásilňování a sexuálně motivovaných vražd.

Příležitostně nabývají tyto zážitky formy účasti v rituálních obřadech čarodějnic a satanistů. Má to zřejmě souvislost se skutečností, že opětné prožití této fáze porodu obsahuje stejnou podivnou kombinaci emocí, zážitků a prvků, které charakterizují archetypální scény černé mše a sabatu čarodějnic (Valpuržiny noci). Jde o směs sexuálního vzrušení, panické úzkosti, agrese, ohrožení života, bolesti, obětování a styku s obvykle odpudivými biologickými materiály. Tato zvláštní směsice je spojena s pocitem posvátnosti či nadpřirozenosti zrcadlící skutečnost, že se vše odvíjí v těsné blízkosti duchovního otevření se.

Popisovaná porodní fáze může být také provázena nesčetnými představami kolektivního nevědomí zobrazujícími scény vražedné agrese, jako jsou lité bitvy, krvavé revoluce, masakry a genocida. Ve všech násilnických a sexuálních scénách, s nimiž se v této fázi setkáváme, střídavě zaujímáme roli násilníka a oběti. Je to chvíle nejsilnějšího setkání s temnou stránkou naší osobnosti, s Jungovým *stínem*, o němž jsme hovořili v kapitole o dobru a zlu. Když tato perinatální fáze kulminuje a blíží se k rozuzlení, vidí mnozí lidé Ježíše Krista, křížovou cestu a ukřížování nebo se dokonce plně ztotožní s jeho utrpením. Archetypální oblast kolektivního nevědomí doplňuje tuto fázi o hrdinské mytologické postavy a božstva zosobňující smrt a znovuzrození jako egyptského boha Osirise, řeckého boha Dionýsa a bohyni Persefoné nebo sumerskou bohyni Inannu.

Vstup plodu do světa - čtvrtá bazální perinatální matrice

Opětné prožívání doby porodní, vlastního příchodu na svět (BPM IV), začíná typicky motivem ohně. Můžeme mít pocit, že naše tělo stravuje žár, vizi hořících měst a lesů, nebo se můžeme ztotožnit se zápalnou obětí. Archetypální verze ohně mohou mít formu očistných plamenů nebo bájného ptáka Fénixe hynoucího v žáru svého hořícího hnízda a povstávajícího z vlastního popela. Očistný oheň v nás zřejmě zničí všechno, co je zkažené, a připraví nás na duchovní znovuzrození. Opětné prožívání okamžiku narození pocítujeme jako úplný zánik a po něm následující znovuzrození a vzkříšení.

Abychom pochopili, proč zpětně prožíváme biologický porod jako smrt a znovuzrození, je třeba si uvědomit, že to, co se s námi děje, je daleko víc než jen opakování původního porodu. Při porodu jsme zcela uvězněni v porodních cestách a nemáme možnost vyjádřit své krajní emoce a pocity. Naše vzpomínky na tuto událost zůstávají psychologicky nestrávené a nevstřebané. Velká část našeho pozdějšího vnímání sebe sama a postojů ke světu zůstane silně narušena v hloubi ukrytou neodbytnou připomínkou zranitelnosti, nemohoucnosti a neschopnosti bránit se. Narodili jsme se anatomicky, ale ve skutečnosti jsme se nikdy emočně nevyrovnali s tím, že onen stav nouze a nebezpečí při porodu již pominul. „Umírání“ a agónie během zápasu o znovuzrození zrcadlí skutečnou bolest a ohrožení života během biologického porodního procesu. Smrt ega, která bezprostředně předchází znovuzrození, je však zánikem našeho dřívějšího vnímání sebe sama a světa, které do nás vtiskl traumatický zážitek narození.

Tím, že vypuzujeme tyto staré programy ze své psýché a ze svého těla a umožňujeme jim objevit se v našem vědomí, omezujeme jejich energetický náboj a ničivý vliv na náš život. Ze širšího pohledu bývá tento proces skutečně vysoce ozdravný a přetvářející. Přesto můžeme paradoxně cítit, když se přibližujeme konečnému rozuzlení, že umíráme spolu se starými klišé, která mizí z našeho systému. Někdy pocítujeme nejen svou osobní záhubu, nýbrž i zničení světa, jak jej známe.

Když nás dělí již jen krůček od zážitku radikálního osvobození, máme pocit všepřonikající úzkosti a hrozící katastrofy obrovitých rozměrů. Pocit bezprostřední záhuby může být nesmírně přesvědčivý a ohromující. Převládajícím prvkem v něm

je strach, že ztratíme všechno, co známe a čím jsme. Současně nemáme ponětí, co se nachází na druhém břehu a zda tam vůbec něco je. Hrůza je příčinou, že se lidé v této fázi onomu procesu ze všech sil vzpírají. V důsledku toho mohou psychologicky zůstat vězet v této problematické oblasti po neohraňovanou dobu.

Setkání se smrtí ega je fází duchovní cesty, ve které obvykle potřebujeme značné povzbuzení a psychologickou podporu. Přemůžeme-li metafyzický strach spojený s touto křížovatkou a rozhodneme-li se ponechat věcem volný průběh, pocítíme úplný zánik (anihilaci) na všech představitelných úrovních, včetně tělesného zničení, emoční katastrofy, intelektuální a filosofické porážky, naprostého morálního selhání a dokonce i duchovního zatracení. Při tomto zážitku se zdá, že byly nemilosrdně zničeny všechny záchytné body, vše, co je v našem životě důležité a smysluplné.

Ihned po zážitku totálního zničení - „nárazu na kosmické dno“ - nás ohromí vize světla nadpřirozeného jasu a krásy, jež obvykle vnímáme jako posvátné. Toto božské zjevení mohou provázet obrazy krásné duhy, éterické vzory pávích per a vize nebeských oblastí s andělskými bytostmi a božstvy oděnými světlem. Můžeme také zažít blízké setkání s archetypální postavou Velké bohyně matky nebo s některou z mnoha jejích forem, které se vyskytují v řadě kultur.

Zážitek psychospirituální smrti a znovuzrození je velký krok směrem k oslabení našeho ztotožnění s „egem zapouzdřeným v pokožce“ a k opětovnému navázání spojení s transcendentní oblastí. Cítíme se vykoupení, osvobození a požehnaní, nově jsme si uvědomili svou božskou podstatu a postavení v kosmu. Zároveň typicky pociťujeme záplavu pozitivních emocí, nejen k sobě samým, ale i k jiným lidem, přírodě, Bohu a obecně k bytí. Naplní nás optimismus a pocit emočního a tělesného blaha.

Je však důležité zdůraznit, že takové ozdravné zážitky a životní proměny se dostávají pouze v případě, že konečné fáze biologického porodu měly více či méně přirozený průběh. Pokud byl porod příliš vyčerpávající nebo zastřený použitím silných anestetik, není zážitek znovuzrození vítězoslavným vynořením se do světla. Připomíná spíše probuzení a vzpomínání se z kocoviny provázené závratěmi, žařudečnými nevolnostmi a zastřeným vědomím. K tomu, aby bylo možno tyto následky zvládnout, je zapotřebí hodně dodatečně cílené psychologické práce, přičemž pozitivní výsledky nejsou zdaleka tak výrazné.

Perinatální proces a kolektivní nevědomí

Z toho, co jsem popsal, vyplývá, že perinatální oblast psýché je prožitkovou křížovatkou zásadní důležitosti. Není pouze styčným bodem tří naprosto klíčových složek lidské biologické existence - narození, sexu a smrti - nýbrž také dělicí čarou mezi životem a smrtí, jedincem a druhem, psýché a duchem. Úplný vědomý zážitek obsahující tyto oblasti psýché a jeho následná správná integrace mohou mít dalekosáhlé důsledky a vést k duchovnímu otevření se a hluboké osobní proměně.

Lidé obvykle začínají proces intenzivního sebezkoumání z velice osobních příčin - buď z léčebných důvodů nebo proto, že chtějí růst emočně a duchovně. Určitá hlediska perinatálních zážitků však silně naznačují, že tyto děje vysoce přesahují svým významem úzké osobní zájmy. Intenzita průvodních emocí a tělesných pocitů a častá ztotožnění s nesčíslnými lidskými bytostmi z průběhu dějin propůjčují těmto zážitkům výrazně transpersonální kvalitu.

Následující výňatek z popisu hlubinného holotropního stavu vědomí krásně zachycuje povahu perinatálních zážitků, jejich intenzitu a roli, kterou v nich hraje kolektivní nevědomí lidstva (Bache 1997).

Byl jsem překvapen a zaskočen tím, jak strašlivě trýznivé bylo toto sezení. Bolest nebyla osobní a příliš nesouvisela s mým biologickým narozením. Pociťovaná trýzeň se vztahovala v první řadě k rození a porodům celého druhu a teprve ve druhé řadě k mému vlastnímu narození. Prožitkové hranice mého vědomí se rozšířily a pojaly do sebe celý lidský rod a celé dějiny lidstva a moje „já“ bylo zahlceno děsem, který nejsem schopen přesně popsat. Bylo to zuřivé šílenství, jakési dmoucí se kaleidoskopické pole chaosu, utrpení a ničení. Jako by se shromáždil celý lidský rod ze všech koutů světa a úplně zešílel. Lidé se vzájemně napadali se zuřivou divokostí, kterou umocňovala vražedná vědeckofantastická technika. Přede mnou se prolínala řada proudů o tisících lidech - někteří vraždili mnoha různými způsoby, jiní byli vražděni, někteří panicky prchali, další je stíhali a zajímali, jiní jen přihlíželi a plni hrůzy křičeli, některým z těch, co se jen dívali, ona zešílejší část vrahů probodávala srdce - a „já“ jsem byl zážitkem jich všech. Obrovský rozsah zabíjení a šílenství tohoto vraždění nelze popsat. Je problém najít pro to vhodné vyjádření. Napadají mě jen zjednodušené příklady, ale ty mohou navodit pouze vzdálené tušení té skutečnosti.

Tento druh utrpení zahrnoval celé dějiny lidstva. Byl současně specifický i archetypální. Obsahoval ty nejdivočejší vědeckofantastické světy hrůzy, vyskytující se v naší fantazii. Nezahrnoval jen lidské bytosti, nýbrž i miliardy a miliardy kusů hmoty v agonizujících galaktických explozích. Hrůza bez hranic. Křeč lidstva, křeč vesmíru. Vše se prolínalo se scénami tragického utrpení způsobeného přírodou i lidskou lhostejností. Tisíce hladovějících dětí po celé zeměkouli, jejich nafouklé mrtvolky a oči vytřeštěně hledící na lidstvo, které je vraždí soustavným ekologickým vykořisťováním přírody a lidskou netečností. Spousta vzájemného násilí mužů a žen - znásilňování, bití, zavražďování, msta - celé ničivé cykly.

Mimořádná povaha perinatálních zážitků vyvolává některé zajímavé a důležité otázky. Proč se v procesu hlubinného sebezkoumání dostaneme do fáze, kdy překračujeme své osobní hranice a zapojujeme se do kolektivního nevědomí a do dějin našeho druhu? Proč je zde tak těsná souvislost mezi smrtí a opětným prožitím narození? Jak a proč je tento proces tak propojen se sexualitou? Jakou roli hrají v těchto zážitcích tak často se vyskytující archetypální prvky? A konečně, jaká je funkce a význam tohoto procesu a jak souvisí se spiritualitou a rozvojem vědomí?

Chtěl bych se zmínit o díle Christophera Bache (1996), který se zajímavým způsobem pokusil vnést světlo do přítomnosti kolektivního utrpení na perinatální úrovni a role jedince při duchovním probuzení druhu. Bache poukázal na to, že klíčem k pochopení perinatálního procesu je skutečnost, že jeho funkcí je osvobodit nás z uzavření do oddělené neosvícené existence a probudit v nás uvědomění si naší pravé podstaty, naší zásadní totožnosti s tvůrčím principem. Perinatální oblast má dvojí charakter, jako má římský bůh Janus dvojí tvář. V závislosti na tom, z jakého úhlu se díváme, se nám jeví zcela odlišně - jinak z pohledu našeho tělesného ega, jinak z pohledu našeho transpersonálního „Já“.

Viděna z našeho osobního hlediska je perinatální oblast zřejmě základem individuálního nevědomí, úložištěm nestrávených zlomků zážitků, které nejvážněji ohrozily naše přežití a tělesnou celistvost. Z tohoto úhlu pohledu vnímáme perinatální proces a násilí, jež zahrnuje, především jako ohrožení našeho individuálního života. Z transpersonální perspektivy se jeví ztotožnění s tělesným egem jako produkt základní nevědomosti, jako nebezpečná iluze zodpovědná za to, že žijeme svůj život nenaplněným, ničivým a sebezničujícím způsobem. Jakmile pochopíme tuto základní existenční pravdu, shledáme své perinatální zážitky, navzdory jejich znásilňující a bolestné povaze, jako

radikální a drastické, zároveň však i láskyplné pokusy duchovně nás osvobodit zbouráním vězení naší falešné totožnosti. Nedojde k našemu zničení, nýbrž ke zrození pro vyšší skutečnost, kde se opět spojíme se svojí pravou podstatou.

Osobní proměna a léčba vědomí lidského rodu

Z praxe experienciální terapie je známo, že úplným opětným prožitím nestrávených vzpomínek na citové a tělesné strádání našeho raného dětství, dětství a dalšího života je můžeme vytěsnit ze svého nevědomí. Spolu s pozitivními zážitky nabytými v tomto procesu nás znovuprožití osvobodí od zkreslujícího vlivu minulých traumat, která činí náš život neplnohodnotným a neuspokojivým. Christopher Bache věří, že obdobně mohou perinatální zážitky sehrát významnou roli v léčbě traumatické minulosti celého lidského rodu.

Není možné, ptá se Bache, že vzpomínky na násilí a neukojitelnou chamtivost, které jsou vetkány do struktury lidských dějin, zavínají poruchy kolektivního nevědomí a zamožují přítomnost lidstva? Proč by nemohl léčivý dopad jít až za jedince, jako naše vědomí přesahuje naše tělesné ego? Není vyloučeno, že prožitím bolesti, kterou způsobily nesčetné lidské generace svým bližním v průběhu celých dějin lidstva, pročistíme kolektivní nevědomí a přispějeme k lepší budoucnosti naší planety.

Duchovní literatura nabízí význačné příklady osobního utrpení, které mělo vykupující účinek na celý svět. V křesťanské tradici je to Ježíš Kristus, který zemřel na kříži za hříchy lidstva. Živě se to zrcadlí v mytologickém tématu Ježíšova sestupu do pekel v době mezi smrtí na kříži a vzkříšením, kde mocí svého utrpení a své oběti osvobodil hříšníky z pekelných spárů. Hinduistická tradice přijímá možnost, že nejvyspělejší jogíni mohou významně pozitivním způsobem ovlivnit stav světa a globální problémy tím, že jim vnitřně čelí hlubokou meditací, aniž by tělesně opustili své ústraní.

Mahájánový buddhismus má krásný archetypální obraz bódhisattvy, který dosáhne osvícení, ale odmítne vstoupit do nirvány a učiní svatý slib, že bude pokračovat ve svých vtěleních, dokud nedojdou spásy všechny cítící bytosti. Bódhisattvovo odhodlání vzít na sebe utrpení tělesného života, aby pomáhal jiným, vyjadřují tyto verše jeho působivého slibu:

Cítících bytostí je bezpočet -

slibuji, zeje všechny zachráním.

Klamy jsou nevyčerpatelné —

slibuji, že s nimi skoncuji.

Brány dharmy jsou četné -

slibuji, že do všech vstoupím.

Buddhova cesta je nejvyšší.

Slibuji, zeji dovrším.

Smrt před smrtí

Mnoho lidí, kteří prožili holotropní stavy, popisuje perinatální úroveň psýché jako bránu mezi transcendentní oblastí a hmotnou skutečností, jako průchod na obě strany. V čase svého biologického narození, když se vynořujeme do hmotného světa, „umíráme“ z hlediska transcendentní dimenze a na náš tělesný zánik lze naopak pohlížet jako na narození do duchovního světa.

Duchovní smrt však není nutné spojovat se smrtí těla. Může k ní dojít kdykoli během hlubinného sebezkoumání nebo během spontánní psychospirituální krize. Pak jde o čistě symbolickou událost, „smrt ega“ nebo „smrt před smrtí“ nezahrnující žádnou biologickou záhubu. Abraham a Sancta Clara, německý augustinánský mnich ze sedmnáctého století to shrnul v jediné větě takto: „*Kdo zemře před smrtí, nezemře při smrti.*“

Tato „smrt před smrtí“ hrála a hraje významnou roli ve všech šamanských tradicích. Tím, že šamani projdou smrtí a znovuzrozením při svém zasvěcení, ztratí strach ze smrti a intimně se seznámí s touto oblastí zážitků. V důsledku toho mohou později navštěvovat tuto oblast za podmínek, které si sami určí, a zprostředkovat obdobné zážitky i jiným. V mystériích smrti a znovuzrození široce rozšířených ve středomořské oblasti a v jiných částech starověku prožívali zasvěcenci hluboké symbolické střetnutí se smrtí. V tomto procesu se zbavili strachu ze smrti a vytvořili si zcela nový soubor hodnot a nové životní zaměření.

Zážitky psychospirituální smrti a znovuzrození („druhé narození“, „zrození z vody a ducha“, *dvidžamna*) sehrály významnou roli v mnoha náboženských tradicích. Všechny předindustriální kultury přisuzovaly těmto zážitkům velký význam jak z osobního, tak z kolektivního hlediska a rozpracovaly bezpečné a účinné způsoby jejich navození během různých obřadů. Moderní psychiatrie pokládá tytéž zážitky za patologické jevy a pokud se v dnešní době u jedinců spontánně projeví, důsledně je potlačuje. Tento nešťastný přístup byl a je významným faktorem, který přispěl ke ztrátě spirituality západní civilizace.

Sexualita - cesta k vysvobození nebo past na duchovní cestě ?

Sex vykazuje obdobnou vrozenou dvojakost jako narození a smrt. V závislosti na okolnostech může zprostředkovat hluboké mystické stavy nebo naopak prohloubit pocity oddělenosti a odcizení. Který z těchto dvou modelů se v daném případě projeví, záleží na okolnostech a na přístupu příslušných jedinců. Pokud necítí partneři sexuálního aktu vzájemnou lásku a pochopení a ženou je pouze pudové impulsy nebo touha po moci a nadřazenosti, pak pohlavní styk pravděpodobně nanejvýš umocní jejich pocity oddělenosti a odcizení. Pokud dojde k pohlavnímu spojení mezi dvěma osobnostně vyzrálými partnery nejen biologicky si vyhovujícími, nýbrž i hluboce emočně rezonujícími a vzájemně se chápajícími, může se stát sexuální spojení hlubokým duchovním zážitkem. Jeho účastníci mohou překročit své osobní hranice, zažít pocit vzájemné jednoty a zároveň i prožít opětné spojení s kosmickým zdrojem.

Tento spirituální potenciál sexu je základem starých indických tantrických praktik. *Pañčamakára* je složitý tantrický obřad, zahrnující užívání silně působících rostlinných výtažků, známých z *ajúrvédy*, kombinujících afrodiziakální účinky s psychedelickými. Složitě propracovaná a vysoce stylizovaná rituální procedura pomáhá partnerům, aby se ztotožnili s archetypálními principy ženství a mužství. Vrcholí rituálovým sexuálním spojením trvajícím po dlouhou dobu (*maithuna*).

Na základě zvláštního výcviku jsou partneři schopni oddálit orgasmus a prodloužené sexuální vzrušení pak vyvolá mystický zážitek. Během této rituální události překročí oba partneři svou běžnou identitu. V dokonalém ztotožnění s archetypálními bytostmi Sivou a Šakti zažijí svaté manželství, vzájemné božské spojení a splynutí s kosmickým zdrojem. V tantrické symbolice nemají různé aspekty sexuality a reprodukčních funkcí, jako jsou spojení genitálií, menstruace, těhotenství a porod, pouze doslovně biologický význam, ale souvisejí s různými vyššími úrovněmi kosmického tvůrčího procesu.

Praktické důsledky vzhledů z výzkumu vědomí týkající se narození, sexu a smrti

Pozorování popsaná v této kapitole mají důležité praktické důsledky. Jasně ukazují, že změny našich postojů k trojici narození, sex, smrt a naší praxi, která s nimi souvisí, mohou hluboce ovlivnit nejen kvalitu našeho osobního života, nýbrž i budoucnost lidského rodu a naší planety. Poznali jsme, že vzpomínky na existenci před narozením, narození a rané poporodní události zanechávají hluboké stopy v našem nevědomí a silně působí na náš život. Proto je naléhavou nutností, abychom se v budoucnosti ze všech sil snažili zlepšit podmínky početí dětí, nitroděložního vývoje plodu, porodu a zacházení s novorozenci.

Měli bychom začít výchovou mladé generace, které by se mělo dostat nutných informací o sexu bez iracionálních morálních a náboženských deformací, nerealistických příkazů, zákazů a očekávání. Nestačí však jen nabídnout nezpracované technické údaje o reprodukční funkci. Je nezbytné, abychom povýšili obraz sexu nad jeho běžné nazírání jako na čistě biologickou záležitost, často zobrazovanou v těch nejhorších projevech, a zdůrazňovali jeho duchovní základ. Dalším důležitým úkolem je vštěpovat do vědomí lidí, že už plod je cítící bytost obdařená vědomím. To by zvýšilo odpovědnost za početí a zdůraznilo význam emočního a tělesného stavu těhotné ženy. Vítanou změnou by bylo i zařazení prvků rozvíjejících psychospirituální zralost k rodičovství do postadolescentní výchovy.

Porod typicky aktivuje matčino perinatální nevědomí, které může zasahovat do porodního procesu jak emočně, tak i fyziologicky. Bylo by proto ideální, kdyby ženy prošly vlastními hlubinnými prožitky, než otěhotní, aby se u nich vyloučily potenciální rušivé prvky z jejich nevědomí. Zvláštní pozornost je pak třeba věnovat samotnému porodu. Zahrnovala by dobrou psychologickou a technickou přípravu na porod, přirozené porodní podmínky a láskyplnou poporodní péči s dostatečným tělesným kontaktem dítěte s matkou. Jsou pádné důvody domnívat se, že okolnosti porodu sehrávají významnou roli při vytváření sklonů k budoucímu násilí a sebezníčováním tendencím, či naopak k láskyplnému chování a zdravým mezilidským vztahům.

Francouzský porodník Michel Odent (1995) dokázal, jak lze *perinatální imprinting* - vtisk vjemů souvisejících s narozením, jež mohou nasměrovat náš emoční život k lásce či nenávisti, chápat z hlediska historie našeho druhu. Porodní proces má dvě odlišné složky a v každé z nich se uplatňují specifické hormony. Stresová aktivita ženy při porodu samotném hlavně souvisí s působením adrenalinu. Adrenalinový mechanismus hrál významnou roli i při vývoji druhu jako zprostředkovatel agresivních i ochranných instinktů matky v dobách, kdy se typický porod odehrával v otevřeném přírodním prostředí. Umožňuje samicím rychle se během porodu přeorientovat a postavit se k boji s dravcem nebo se před ním dát na útěk.

Druhý úkol spojený s porodem, neméně důležitý z pohledu vývojového hlediska, je vytváření vztahu mezi matkou a novorozencem. V tomto procesu se uplatňuje hormon oxytocin, který navozuje mateřské chování u zvířat i lidí, aendorfiny, které vytvářejí závislost a vazbu. Prolaktin, hormon zásadního významu při kojení,

má podobné účinky. Rušné, hlučné a chaotické prostředí mnoha nemocnic vyvolává úzkost a zbytečně spouští adrenalinové mechanismy. Vytváří a upevňuje obraz potenciálně nebezpečného světa. Jako prostředí džungle v době pravěku vyvolává taková situace agresivní reakce. Klidné a bezpečné prostředí poskytující potřebné soukromí naopak vytváří ovzduší, které navozuje láskyplné modely vztahů. Radikální zlepšení porodních praktik by mohlo mít dalekosáhlý dopad na emoční a tělesné zdraví lidského rodu a mohlo by zmírnit vyšínutost jeho chování, které v současnosti hrozí zničením samotného základu života na této planetě.

Prenatální a perinatální historie má však významný dopad rovněž na náš duchovní život. Jak jsme již dříve poznali, představují vtělení a narození odcizení a oddělení od naší skutečné podstaty, od Absolutního Vědomí. Pozitivní zážitky z lůna a po porodu jsou z těch, které můžeme prožívat v embryonálním životě nebo v dětství, nejbližší Božství. „Dobré lůno“ a „dobrý prs“ představují prožitkové mosty k transcendentní úrovni. Negativní a bolestné zážitky v nitroděložním období, během porodu a v raném poporodním čase v nás naopak prohlubují stav odcizení se božskému zdroji.

Jsou-li naše zážitky před narozením a rané zážitky po narození převážně pozitivní, máme po celý život sklon zachovat si přirozené spojení s kosmickým zdrojem. Vycítujeme božský rozměr přírody a kosmu a jsme schopni radovat se ve značné míře z tělesné existence. Jestliže byl naopak náš raný vývoj jen sledem neustálých traumat, může být ztráta spojení s duchovním zdrojem tak úplná, že se náš život ve hmotném světě stane strastiplným údělem plným citového utrpení.

Je třeba se také zmínit, že někdy může krajně tíživé trauma vyústit v situaci, kdy se vědomí oddělí od těla a katapultuje se do transpersonální oblasti. Může tak vzniknout úniková cesta, kterou později pravidelně používáme jako obranný mechanismus v obtížných životních situacích. Taková forma duchovního spojení nás může chránit před nadměrnou strastí, ale nezvýší kvalitu života, neboť tento mechanismus se dobře nezačlení do zbytku osobnosti.

I v našem postoji ke smrti je zapotřebí podstatných změn. Poučili jsme se, že smrt je v našem nevědomí silně a významně zastoupena. Její nejhlubší projevy jsou transpersonální podstaty a mají formu archetypálních postav a karmických záznamů života - hrozivých situací z jiných inkarnací. Vzpomínky na ohrožení života v lůně, při porodu a po něm jsou dalšími důležitými zdroji strachu ze smrti. U mnohých z nás je navíc doplňují vzpomínky na vážná traumata, prožitá v dalších obdobích života. Hrozící přízrak smrti ukrytý v našem nevědomí zasahuje do našeho běžného bytí a v mnoha směrech činí náš život neautentickým. V technovědných společnostech bývá reakcí na tuto situaci převážně rozsáhlé popírání a vyhýbání se smrti, jež je ve svých důsledcích ničivé a sebezničující jak na osobní, tak i kolektivní úrovni.

Pro budoucnost lidstva je zásadní nutností prolomit toto popírání a smířit se s problémem naší pomíjivosti a smrtelnosti. Existují prastaré i moderní metody hlubinného sebezkoumání, které nám pomáhají postavit se strachu ze smrti, plně si jej uvědomit a tím jej překonat. Již jsme se zmínili, že se díky „smrti před smrtí“ můžeme otevřít transcendentní dimenzi bytí a nastoupit cestu, která může popřípadě vést k odhalení naší pravé identity. Během tohoto procesu můžeme prožít emoční a psychosomatické uzdravení a náš život se stane uspokojivějším a plnohodnotnějším. Hluboká psychospirituální proměna může povýšit naše vědomí na zcela odlišnou úroveň a učinit ze života méně lopotnou a uspokojivější záležitost.

Je důležité uvědomovat si existenci i podstatu tohoto procesu a poskytnout vedení a podporu lidem, kteří jím bezděčně projdou během zážitků blízkých smrti nebo spontánních psychospirituálních krizí. Dalším významným krokem je zpřístupnit v široké míře různé staré i moderní metody hlubinného sebezkoumání, které umožní

uskutečnit tento proces záměrně. Předindustriální a staré společnosti znaly různé postupy ve formě rituálů přechodu a mystérií smrti a znovuzrození určených speciálně k tomuto účelu. Díky dávným znalostem, které byly v několika posledních desetiletích znovu objeveny prostřednictvím cíleného výzkumu transpersonální psychologie a thanatologie, je nyní v naší moci zlepšovat emoční kvalitu života i smrti.

Lidé, kteří se během života prožitkově střetli s narozením a smrtí a kteří se napojili na transpersonální dimenzi, mají dobrý důvod se domnívat, že tělesný zánik nebude koncem jejich existence. Poučili se osobně a velice přesvědčivě, že vědomí překračuje hranice jejich těla a je schopné fungovat nezávisle na něm. V důsledku toho se dívají na smrt jako na přechod do jiného stavu bytí a spíše jako na dobrodružství budící posvátnou úctu než jako na konečnou porážku a zánik. Tento postoj může samozřejmě podstatně změnit přístup ke smrti a zážitek umírání. Lidé věnující se hlubinnému sebezkoumání mají navíc možnost postupně se smířovat s mnoha obtížnými složkami svého nevědomí, s nimiž se jinak vypořádáváme v konečném období života.

Vhledy získané při práci s holotropními stavy mají také významné dopady na způsob, jakým se v praxi stavíme k posledním obdobím vlastního života i života jiných lidí. Věříme-li, že hlavním rozměrem našeho bytí je vědomí a nikoli hmota, budeme se spíše starat o podstatu a kvalitu našeho prožitku umírání než o mechanické prodlužování života za každou cenu. Při péči o umírající budeme klást velký důraz na kvalitu komunikace a nabídneme jim smysluplnou psychospirituální podporu. Doplníme a v určitých fázích nahradíme technologickou magii skutečnou lidskou péčí. Pokud jsou informace v *Bardo Thódol - Tibetské knize mrtvých*, správné, mají náš přístup ke smrti a zážitky při ní zásadní význam. Budeme-li odpovídajícím způsobem připraveni, stane se právě tento časový úsek jedinečnou příležitostí k dosažení duchovního osvobození. Podle tibetských učení, i když nebudeme úspěšní, určí kvalita naší přípravy na smrt, nebo naopak neexistence této přípravy, povahu našeho příštího vtělení.

8. TAJEMSTVÍ KARMY A REINKARNACE

*Neboť již jsem někdy byl
chlapcem i děvčetem, křovím i ptákem
i němou rybou ve slaných vlnách.*

Empedokles

*Kdyby se mne Asiat zeptal na definici Evropy,
musel bych odpovědět takto:*

*To je ona část světa, ve které straší neuvěřitelný blud,
že člověk byl stvořen z ničeho a že jeho současné narození
je jeho prvním vstupem do života.*

Arthur Schopenhauer Parerga a Páralipomena

Pohled na reinkarnaci v různých kulturách

Podle západní materialistické vědy je doba našeho života ohraničena - začíná okamžikem početí a končí biologickou smrtí. Tento předpoklad je logickým důsledkem přesvědčení, že jsme v podstatě těly. Jelikož tělo při biologické smrti zahyne, rozloží se a rozpadne, zdá se být zřejmé, že tím okamžikem přestaneme existovat. Takový pohled je v rozporu s přesvědčením všech velkých světových náboženství a duchovních soustav starých a předindustriálních kultur, které ve smrti spatřovaly spíše významný přechod, než konec veškeré formy bytí. Většina západních vědců odmítá nebo přímo zesměšňuje víru v možnost pokračování života člověka po smrti a přisuzuje ji nevzdělanosti, pověřivosti nebo takovému myšlení lidí, v němž je přání otcem myšlenky, i jejich neschopnosti přijmout chmurnou realitu pomíjejícího a smrti.

V předindustriálních společnostech nebyla víra v posmrtný život omezena na neurčitou představu, že existuje jakýsi „onen svět“. Mytologie mnoha kultur nabízejí velice přesné popisy toho, co se děje po smrti. Poskytují složité mapy posmrtné pouti duše a popisují různá prostředí, kde sídlí bytosti zbavené těla - nebe, ráj a peklo. Zvláště zajímavá je víra v převtělování (reinkarnaci), podle níž se individuální jednotky vědomí neustále vrací na svět a prožívají celé řetězce tělesných životů. Některé spirituální systémy kombinují víru v převtělování se zákonem karmy a učí, že zásluhy a poklesky z minulých životů určují kvalitu následných vtělení (inkarnací). Různé formy víry v reinkarnaci jsou značně rozptýlené jak zeměpisně, tak i časově. Často se vyvinuly zcela nezávisle na sobě v kulturách, jež jsou od sebe vzdáleny tisíce kilometrů a mnoho staletí.

Koncepce reinkarnace a karmy je úhelným kamenem mnoha asijských náboženství - hinduismu, buddhismu, džinismu, sikhismu, zarathuštrismu, tibetské vadžrajány, japonského šintoismu a čínského taoismu. Podobné ideje najdeme v tak historicky, geograficky a kulturně odlišných skupinách, jako jsou různé africké kmeny, američtí Indiáni, předkolumbovské kultury, polynézské kahuny, lidé praktikující brazilskou umbandu, Galové a druidové. V antickém Řecku vyznávala tuto doktrínu řada významných filosofických škol, mezi jinými pythagorejci, orfikové a platonici. Koncept reinkarnace převzali esejští, karaité a jiné židovské a položidovské skupiny. Stala se i důležitou součástí kabalistické mystiky středověkého židovstva. Tento výčet by byl neúplný, kdybychom se nezmínili o novoplatonicích a gnosticích, a v novověku o teosofech, antroposofech a některých spiritistech.

Přestože víra v reinkarnaci není součástí dnešního křesťanství, raní křesťané podobné koncepce měli. Podle svatého Jeronýma (340 - 420 n. l.) se reinkarnaci přisuzoval určitý esoterický výklad, který se sděloval vybrané elitě. Víra v reinkarnaci byla zřejmě nedílnou součástí gnostického křesťanství, což nejlépe dokazují svitky nalezené v roce 1945 v Nag Hammádí. V gnostickém textu nazvaném *Pistis Sofia (Moudrost víry)* (1921) učí Ježíš své žáky, jak se selhání z jednoho života přenáší do dalšího života. Tak například ti, kdo jiné proklínají, budou ve svém novém životě „prožívat nepřetržité soužení“ a arogantní a nestřídmí lidé se možná zrodí do deformovaného těla a ostatní se na ně budou dívat svrchu.

Nejslavnějším křesťanským myslitelem, který přemýšlel o preexistenci duší a o pozemských cyklech, byl Origenes (186 - 253 n.l.), jeden z nejvýznamnějších církevních otců. Ve svých spisech, zejména v knize *De Principiis (O prvních principech)* (Origenes Adamantius 1973) vyjádřil názor, že určité biblické pasáže lze vysvětlit pouze ve světle reinkarnace. Jeho učení odsoudil Druhý konstantinopolský koncil svolaný císařem Justinianem v roce 553 n.l. a prohlásil je za kacířskou doktrínu. Rozsudek zněl takto: *jestliže někdo hlásá vybájenou předchozí existenci duší a vyznává-li zřůdnou nauku, která z ní vyplývá, budiž dán do klatby!*¹ Někteří vědci se však domnívají, že stopy Origenova učení jsou patrné ve spisech svatého Augustina, svatého Řehoře a dokonce i svatého Františka z Assisi.

Jak lze vysvětlit, že tolik kulturních skupin zastávalo v průběhu dějin tuto zvláštní víru a že zformulovalo složité a propracované teoretické systémy jejího popisu? Jak je možné, že se všechny ve výsledku shodují na něčem, co je cizí západní průmyslové civilizaci a co pokládají zastánci západní materialistické vědy za naprosto absurdní? Obvykle se to vysvětluje tak, že tyto rozdíly ukazují naši nadřazenost ve vědeckém chápání vesmíru a lidské podstaty. Bližší zkoumání však ukazuje, že skutečným důvodem tohoto rozdílu je sklon západních vědců držet se svého systému víry a ignorovat, cenzurovat nebo zkreslovat veškerá pozorování, která s ním jsou v rozporu. Ještě přesněji řečeno, tento postoj vyjadřuje neochotu západních psychologů a psychiatrů věnovat pozornost zážitkům a pozorováním z holotropních stavů vědomí.

Empirické důkazy reinkarnace

Koncepce reinkarnace a karmy není „vírou“ v pravém slova smyslu, není nepodloženým a náhodným teoretickým a emočním stanoviskem nepodpořeným fakty. Pro hinduisty, buddhisty, taoisty a jiné skupiny je reinkarnace důležitou součástí jejich náboženství, nikoli předmětem víry. Jde o výrazně empirický jev založený na velice specifických zážitcích a pozorováních. Tak je tomu i v případě nepředpojatých a vzdělaných západních badatelů v oblasti vědomí. Nejsou to naivní ignoranti neobeznámení s filosofickým stanoviskem a světovým názorem materialistické vědy, jak by je rádi vypodobnili jejich kritici.

Řada těchto výzkumníků má důkladné akademické vzdělání a jejich vědecké práce vzbuzují obdiv. Zastávají uvedené stanovisko, protože uskutečnili důležitá pozorování ohledně reinkarnace a jejich akademické vzdělání jim neposkytuje odpovídající vysvětlení. V mnoha případech měli i mimořádné osobní zážitky, které nemohou jen tak pominout. Podle Christophera Bache, výzkumníka, který důkladně prostudoval literaturu o reinkarnaci a při zkoumání vlastního nitra se setkal se zážitky z minulých životů, jsou důkazy v této oblasti tak četné a tak pozoruhodné, že vědci, kteří se domnívají, že si reinkarnace nezaslouží seriózní výzkum, jsou buď neinformovaní nebo „zabednění“ (Bache 1990).

Podívejme se alespoň ve stručnosti na existující důkazy, jež bychom měli znát, než o reinkarnaci proneseme jakékoli soudy. Povahu takových důkazů popisuje mytologickým jazykem Šalom Aš (1967), chasidský spisovatel dvacátého století: *„\Jfíkoli schopnost pamatovat si, nýbrž její pravý opak, schopnost zapomínat, je nutnou podmínkou naší existence. Je-li nauka o stěhování duší pravdivá, pak musí tyto duše, dříve než vymění těla, projít mořem zapomnění. V souladu s židovským názorem uskutečňujeme tuto přeměnu pod vedením Anděla zapomnění. Ale občas se stane, že samotný Anděl zapomnění zapomene odstranit z naší paměti záznamy z předešlého světa, a pak se nám neodbytně vracejí na mysl útržkovité vzpomínky z jiného života. Prohánějí se jako roztrhaná oblaka nad kopci a údolími naší mysli a zapřádají se do událostí našeho současného života.“*

Moderní výzkumníci shromáždili velké množství pozorování, pomocí nichž lze poodhalit závoj zapomnění, o němž hovoří Šalom Aš. Prozkoumali a popsali živé zážitky z minulých životů, které se spontánně projevují v běžném životě nebo během různých terapeutických sezení, jejichž součástí jsou holotropní stavy vědomí. Jiní vědci shromáždili další informace o reinkarnaci, když zavedli lidi do specifických oblastí jejich psýché s použitím hypnózy či jiných přístupů. Byly učiněny i zajímavé pokusy s ověřením hodnověrnosti takových řízených zážitků z minulých životů (Wambach 1979). Konečně tu jsou určité zajímavé údaje z tibetské duchovní tradice poskytující cenné vhledy do této oblasti ještě z jiného úhlu.

Děti si pamatují minulé životy

K nejzajímavějším jevům týkajícím se reinkarnace jsou spontánní zážitky z minulého života u dětí. Zprávy z řady různých zemí světa ukazují, že se malé děti příležitostně rozpomínají na svůj předchozí život a popisují ho jako život v jiném těle, jiném čase, jiném místě a mezi jinými lidmi. Takové vzpomínky mohou působit dost problémů v životě těchto dětí a jejich rodičů. Často se vyskytují s různými „přenesenými patologiemi“, jako jsou fobie, neobvyklé idiosynkrasie a podivné reakce na určité lidi, některá místa a zvláštní situace. Máme zprávy dětských psychiatrů, kteří takové případy léčili a popsali. Vzpomínky se objevují obvykle kolem tří let a postupně mizí mezi pátým a osmým rokem věku.

Ian Stevenson, profesor psychologie na University of Virginia v Charlottesville, pečlivě prostudoval přes tři tisíce takových případů a podal o nich zprávu ve svých knihách (Stevenson 1966, 1984 a 1987). Stevensonovy případy nepocházely jen z „primitivních“, „exotických“ kultur s předem danou vírou v reinkarnaci, nýbrž i ze západních zemí včetně Velké Británie a USA. Stevenson podal zprávu jen o několika stech z nich, protože řada případů nesplňovala vysoké požadavky, který si pro svůj výzkum stanovil. Do svých zpráv zařadil jen případy nejlépe vědecky doložené. Mnohé případy pominul, protože příslušné rodiny se snažily zpeněžit nějakým způsobem chování svých dětí nebo jich zneužít v zájmu zvýšení své společenské prestiže či upoutání pozornosti veřejnosti. Dalšími důvody pro nezahrnutí případů byly

nesouvislost svědectví, zmatená paměť (kryptomnézie), nehodnověrné svědectví nebo náznaky podvodu.

Stevensonova zjištění jsou obdivuhodná. Přestože ve všech případech, o nichž podal zprávu, vyloučil možnost, že se dětem dostalo informací konvenčními cestami, potvrdil jejich vyprávění často do neuvěřitelných podrobností. V některých případech dokonce vzal děti do vesnice nebo města, které si pamatovaly ze svého dřívějšího života. Přestože tam ve svém současném životě nikdy nebyly, znaly topografii místa a našly domov, ve kterém údajně žily. Poznaly dokonce členy „své“ rodiny a vesničany či obyvatele města a znaly i jejich jména. Snad nejsilnějším potvrzením hypotézy o reinkarnaci byl výskyt nápadných mateřských znamének svědčící o poraněních a jiných událostech ze života, jak se na ně upamatovaly, což bylo pak potvrzeno i nezávislým výzkumem (Stevenson, 1997).

Vzpomínky na minulé životy u dospělých

U dospělých se vynořují spontánní vzpomínky na minulé životy a jejich živé prožívání nejčastěji během epizod psychospirituálních krizí. Vzpomínky různé intenzity se však mohou objevit také ve více či méně běžných stavech vědomí v podmínkách každodenního života. Psychiatři hlavního proudu vědí o existenci zážitků z minulých životů, ale zacházejí s nimi rutinně jako se symptomy vážné duševní poruchy a obvykle je léčí potlačujícími (supresivními) léky. Vedoucí teorie osobnosti v současné psychologii jsou pevně zakotveny v materialistickém paradigmatu a proto jsou přirozeně poplatné „hledisku jediného života“.

Zážitky z minulých životů lze zpřístupnit pomocí řady technik zprostředkujících přístup do hlubinných úrovní psýché, jako jsou meditace, hypnóza nebo použití psychedelických látek či pobyt v nádrži s úplnou izolací smyslů. Mohou se objevit při práci s tělem (*body work*) a při sezeních experienciální psychoterapie, například během rebirthingu, při holotropním dýchání nebo v průběhu primární terapie. Dozvěděl jsem se o řadě případů, kdy se epizody z minulého života vynořily bez toho, že by byly záměrně vyvolávány, a kdy šlo o sezení s terapeuty s velice konvenčním teoretickým vědomostním rámcem, kteří v reinkarnaci sami nevěřili nebo byli dokonce zarytými odpůrci této koncepce. Výskyt karmického materiálu je také zcela nezávislý na předchozím filosofickém názoru a náboženském přesvědčení prožívajícího.

Při plně rozvinutém zážitku z minulého života se ocitáme v situaci se silným emočním nábojem, která se odehrává v jiném dějinném období a na jiném místě. Zachováváme si vědomí své osobní totožnosti, ale prožíváme ji v souvislosti s jinou osobou v jiném čase a místě. Tyto zážitky zahrnují často jiné lidi, k nimž máme intenzivní vztahy v současném životě. Emoční kvalita těchto epizod bývá obvykle silně negativní. Občas se s nimi pojí tělesná bolest, panická úzkost, hluboký smutek nebo pocit viny. Jindy jde o stravující nenávisť, vražednou zuřivost nebo šílenou žárlivost. Někdy však mohou tyto sledy zrcadlit velké citové uspokojení a štěstí. Zobrazují vášnivou lásku, oddané přátelství nebo duchovní partnerství.

Nejcharakterističtější rysem zážitku z minulého života je přesvědčivý pocit, že situace, v níž se ocitáme, není nová. Jasně si vzpomínáme, že se nám to již kdysi stalo, že jsme kdysi opravdu byli tou jinou osobou v jednom ze svých předchozích životů. Tento pocit opětného prožití čehosi, co jsme již předtím viděli (*déjà vu*) nebo prožili (*déjà vécu*) v předchozím vtělení, je velice zásadní a nelze ho dále rozebírat. Lze jej přirovnat ke schopnosti rozlišovat v běžném životě vzpomínky na události, které se skutečně staly, a na ty, které se odehrály jen v našich snech a fantaziích. Asi stěží bychom někoho přesvědčili, že to, nač si vzpomíná jako na událost z minulého týdne,

se ve skutečnosti nestalo a že si to pouze představuje. Vzpomínky na dřívější inkarnaci mají podobnou subjektivní kvalitu věrohodnosti a skutečnosti.

Jedinečné rysy jevů z minulých životů

Zážitky z minulých životů mají některé mimořádné vlastnosti, a proto si zaslouží, aby se jim s veškerou vážností věnovali ti, kdo zkoumají vědomí a lidskou psyché. Posuzujeme-li je v celistvosti, není pochyb, že karmické sledy představují jedinečné jevy svého druhu (*sui generis*) a nikoli pouhé fantazie nebo smyšlenky patologické představivosti. Zážitky z minulých životů se vyskytují jako souvislé pokračování přesných vzpomínek na dospívání, dětství, rané dětství, narození a nitroděložní život, které lze často spolehlivě ověřit. Někdy se objeví současně s biografickým materiálem ze současného života nebo se s ním prolínají (Grof 1988, 1992).

Dalším zajímavým rysem zážitků z minulých životů je, že často těsně souvisejí s významnými problémy a okolnostmi našeho současného života. Dostanou-li se karmické sledy plně do vědomí, ať již spontánně či v souvislosti s hlubinnou prožitkovou psychoterapií, mohou poskytnout poučné vhledy do různých předtím nepochopitelných a záhadných okolností našeho běžného života.

Zahrnují širokou škálu citových, psychosomatických a mezilidských problémů, pro něž se konvenčním formám psychoterapie nepodařilo nalézt vysvětlení.

Zážitky vzpomínek na minulé životy zpravidla přinášejí víc než jen nové chápání popsaných problémů. Výsledkem tohoto procesu může být rovněž zmírnění nebo úplné vymizení některých obtížných příznaků, jako jsou různé fobie, psychosomatické bolesti nebo astma. Mohou také pomoci zlepšení problematických vztahů s jinými lidmi. Zážitky z minulých životů tedy mohou významně přispět k pochopení psychopatologie a sehrát zásadní úlohu při úspěšné léčbě. Terapeuti, kteří s nimi odmítají pracovat, protože zavrhnou koncepci reinkarnace, připravují své pacienty o velice účinný léčebný mechanismus.

Osoby, které měly karmické zážitky, často získávají přesný vhled do dané doby a kultury, do společenské struktury, víry, obřadů, zvyků, ale i způsobu odívání, používání zbraní a jiných složek života. V mnoha případech jsou povaha a kvalita těchto informací takové, že jejich získání prostřednictvím známých mechanismů je nepravděpodobné. Zážitky z minulých životů občas přinesou i informace o konkrétních dějinných událostech.

Ověřování vzpomínek z minulých životů

Kritéria ověřování vzpomínek z minulých životů jsou táž jako ta, jichž používáme k ověření událostí z raného dětství a dětství našeho současného života. Pokoušíme se z nalezené vzpomínky získat co nejvíc podrobností a pak se snažíme obdržet nezávislé důkazy, které její obsah potvrdí nebo vyvrátí. Bohužel, v mnoha zážitcích z minulých životů nejsou informace dostatečně specifické, aby umožnily ověření. Jindy je kvalita informací postačující, je však nemožné najít dostatečně konkrétní a podrobné historické prameny, které by umožňovaly ověření.

Většina vzpomínek na minulé životy u dospělých neumožňuje ověření ve stejné míře jako Stevensonovy spontánní vzpomínky dětí, neboť ty jsou obvykle čerstvější. Abychom mohli plně docenit, jakou výzvu představuje taková snaha, musíme si uvědomit, že ani to, co si pamatujeme ze svého současného života, není často snadné objektivně ověřit. Psychoterapeuti dobře vědí o problémech, spojených

se snahou o vyhodnocování pravdivosti vzpomínek z dětství a raného dětství získaných verbální nebo regresní terapií. Ověřování zážitků z minulých životů je nesrovnatelně obtížnější než podobné úsilí týkající se materiálu ze současného života. I pokud zážitky obsahují velmi určité podrobnosti, což ovšem není pokaždé, je mnohem obtížnější získat objektivní důkazy, neboť jde o podstatně starší materiál, který se často týká jiných zemí a kultur.

Navzdory všem obtížím se vyskytují vzácné případy, kdy jsou splněny všechny nezbytné podmínky. Pak může být výsledek takového nezávislého zkoumání vpravdě mimořádný. Během let jsem měl možnost ve své práci dospět k několika pozorováním, u nichž bylo možno podepřít zážitky z minulých životů pozoruhodnými podrobnostmi. V žádném z těchto případů se mi nepodařilo najít přirozené vysvětlení příslušných jevů. Naprosto nepochybuji o tom, že informace získané prostřednictvím těchto zážitků přišly mimosmyslovými kanály. Podobné případy mi sdělili i jiní výzkumníci.

Ve svých dřívějších knihách (Grof 1975, 1988) jsem popsal dva takové případy. První se týkal neurotické pacientky, která se podrobila psychedelické terapii. Ve čtyřech po sobě jdoucích sezeních prožila mnoho epizod ze života českého šlechtice ze sedmnáctého století, který byl veřejně popraven na Staroměstském náměstí v Praze s dvaceti šesti dalšími předními šlechtici. Tato veřejná poprava byla součástí úsilí Habsburků zlomit morálku Čechů po prohrané bitvě českého vojska na Bílé hoře. Zcela nezávisle a bez jejího vědomí pacientčin otec zrekonstruoval rodokmen rodiny a zjistil, že jsou potomky jednoho z oněch nešťastníků.

Druhým případem je muž, který znovu prožil během primární terapie a potom při holotropním dýchání během našeho měsíčního semináře v *Esalenském institutu* řadu epizod z války mezi Anglií a Španělskem v 16. století. Epizody se točily kolem masakru španělských vojáků Brity v obležené pevnosti Dunanoir na západním pobřeží Irska. Při těchto sezeních prožíval sebe sama jako kněze, který tyto vojáky doprovázel a byl spolu s nimi zabit. V jednom okamžiku viděl na svém prstě pečetní prsten s vyrytými iniciálami a nakreslil jej.

Později podnikl historický výzkum a ověřil si pravdivost celé události, o níž neměl předtím ponětí. V jednom z dokumentů, které našel v historickém archivu, zjistil i jméno kněze doprovázejícího španělské vojáky na jejich vojenské výpravě. K jeho i našemu překvapení se začáteční písmena jeho jména shodovala s iniciálami vyrytými do pečetního prstenu, který spatřil během sezení a nakreslil s veškerými podrobnostmi. Udivujícím rysem zážitků z minulých životů je skutečnost, že je často provázejí pozoruhodné souvztažnosti (synchronicity) týkající se jiných lidí a jiných situací. Hlavními hrdiny vzpomínek z našich minulých životů bývají často důležité osoby z našeho současného života, jako jsou rodiče, děti, manželka či manžel, přítel či přítelkyně nebo naši nadřízení. Zdálo by se logické, že intenzivní zážitky z minulých životů mohou mít za následek dramatické změny v našich vlastních citech a postojích k osobě, která hrála významnou roli v našem karmickém scénáři. Často však mají tyto zážitky i záhadné, nevysvětlitelné synchronicitní souvislosti se zvláštními změnami v životech jiných lidí, které jsme poznali jako význačné účastníky vzpomínek z minulých životů. Tyto osoby mohou být vzdáleny stovky či tisíce kilometrů od místa, kde se naše zážitky odehrávají, a nemusí mít vůbec ponětí o tom, že k těmto zážitkům dochází. Přesto může zcela nezávisle v téže chvíli dojít k dramatické doplňkové změně jejich citů a postojů k nám.

Karmický trojúhelník

Abych osvětlil tento pozoruhodný jev, použiji příklad ze svého vlastního života. V průběhu své mnohaleté činnosti jsem pozoroval četné podobné události i u jiných lidí. Příhoda, kterou dále popisují, se stala krátce po mém příjezdu do Spojených států.

Emigrace do Spojených států v roce 1967 pro mne znamenala radikální změnu osobního, pracovního, politického i kulturního prostředí. Přijel jsem do Baltimore se zavazadly vážícími necelých třicet kilogramů. Více než polovinu obsahu tvořila dokumentace mého psychedelického výzkumu v Praze, zbytek byly mé osobní potřeby. To bylo vše, co mi zůstalo ze starého života v Evropě. Začínal jsem znovu na všech představitelných úrovních. I když mne velmi těšila práce v inspirativním profesionálním týmu kolegů ve Spring Grove, svoboda projevu, o níž se mi ani nesnilo, a všechno nové, co jsem objevoval v okolním světě, příliš se mi nedařilo vytvořit si uspokojivý osobní život.

Všechny ženy z mé společenské vrstvy, vhodného věku a se stejnými zájmy, byly buď vdané nebo měly jiné závazky. Byla to pro mne frustrující situace, protože jsem byl v období života, kdy jsem hluboce pociťoval potřebu partnerství. Mí přátelé a kolegové ve Spring Grove si zřejmě dělali s mou situací ještě větší starosti než já sám a usilovně se snažili mi pomoci. Hledali mi potenciální partnerky a nepřestávali je zvat na různé společenské události. Výsledkem bylo několik frustrujících a poněkud trapných situací, které nepřinesly žádané ovoce. Pak se situace náhle změnila nejneočekávanějším a velice radikálním způsobem.

Problematický vztah jednoho z mých kolegů - terapeutů, Seymoura, náhle skončil a mí přátelé pozvali jeho bývalou přítelkyni Moniku na večeři. Při prvním setkání s Monikou jsem okamžitě pociťoval, že mě silně přitahuje a že mezi námi okamžitě vzniklo hluboké pouto. Zamilovat se do ní mi nedělalo žádné potíže. Pocházela z Evropy jako já, byla svobodná, krásná a inteligentní. Její mimořádný šarm, důvtip a obratné vyjadřování z ní snadno činily střed zájmu na každé společenské události, které se zúčastnila. Vrhli jsem se do tohoto vztahu po hlavě, neschopen objektivního a realistického uvažování. V tom, že je Monika o tolik mladší než já, jsem neviděl žádný problém. Rozhodl jsem se i nebrat na vědomí její vyprávění o krajně traumatickém dětství a o bouřlivém osobním životě, což bych normálně považoval za vážné varovné signály. Ujišťoval jsem sama sebe, že jde o maličkosti, o nic, co bychom společně nezvládli. Kdybych se byl za daných okolností choval analyticky, bylo by mi bývalo jasné, že jsem narazil na to, co C. G. Jung nazval obrazem *Animy*. Začal jsem se s Monikou setkávat a prožívali jsme vášnivý a nezvykle bouřlivý vztah.

Moničiny nálady a chování se měnily ze dne na den nebo spíše z hodiny na hodinu. Vlny hluboké náklonnosti ke mně se střídaly s okamžiky rezervovanosti, vyhybavosti i naprostého odstupu. Situaci dále komplikovaly, jak se zdá, dvě nezvyklé okolnosti. Od svého příchodu do Baltimore jsem bydlil v garsoniéře, kterou měl přede mnou pronajatou bývalý Moničin přítel Seymour a kam k němu chodila na návštěvy. Teď chodila do stejného bytu, ale za jiným mužem. Navíc mě její bratr Wolfgang nenáviděl od prvního setkání. Mezi ním a Monikou byl neobvykle silný vztah, který se zdál mít zřetelné incestní rysy. Wolfgang se stavěl usilovně proti mému vztahu s Monikou a zacházel se mnou jako se svým sokem.

Velice mi záleželo na tom, aby náš vztah fungoval. Avšak nic z toho, co jsem dělal, nemělo účinek na bláznivou jízdu, na niž jsme se spolu vydali. Bylo mi, jako bych dostával střídavě horkou a ledovou sprchu. Velmi mě to frustrovalo, ale zároveň jsem byl k Monice přitahován jakoby magnetem a nedokázal jsem ukončit náš matoucí a neuspokojivý vztah.

Zoufale jsem potřeboval získat vhled do oné záhadné dynamiky, do které jsem byl vtažen. V našem ústavu probíhal program pro odborníky v oboru duševního zdraví, v rámci něhož se mohli zúčastnit až tři psychedelických sezení. Členové našeho terapeutického týmu měli nárok na účast. Abych si ujasnil svůj vztah k Monice, požádal jsem o sezení s použitím LSD, právě když naše problémy vrcholily. Nyní uvedu výňatek

zážitků ze sezení - popis mého prvního vstupu do světa zážitků z minulých životů a karmického zákona:

Vprostřed sezení jsem měl náhle vizi temné skály nepravidelného tvaru. Vypadala jako obrovský meteorit a zdála se mi prastará. Nebesa se otevřela a do skály udeřil zářivý blesk nesmírné intenzity a začal do ní vypalovat jakési záhadné a tajemné symboly. Když byly tyto podivné hieroglyfy vryty do povrchu skály, nadále planuly a vydávaly oslepující zářivé světlo. Ačkoli jsem nebyl schopen hieroglyfy dešifrovat a přečíst je, cítil jsem, že jsou posvátné, a byl jsem s to jim porozumět. Odhalily mi skutečnost, že jsem měl mnoho předchozích životů před tímto současným a že v souladu se zákonem karmy nesu odpovědnost za své činy v oněch životech, byť se na ně nepamatuji.

Pokoušel jsem se odmítnout zodpovědnost za něco, co si nepamatuji, ale nebylo možné odolat nesmírnému psychologickému tlaku, abych se podřídil. Nakonec jsem musel přijmout zjevně prastarý obecný zákon, proti němuž není odvolání. Jakmile jsem kapituloval, zjistil jsem, že držím v náruči Moniku, jako jsem ji objímal o minulém víkend. Pluli jsme vzduchem v jakési archetypální propasti a pomalu jsme se snášeli dolů ve stále větších spirálách. Instinktivně jsem cítil, že to je Hlubina věků a že cestujeme nazpět časem.

Sestup byl nekonečný —připadalo mi, že nikdy neskončí. Konečně jsme se dostali až na dno propasti. Monika mi zmizela z náruče a já jsem kráčel síní staroegyptského paláce oděn do nádherného roucha. Všude kolem mne na stěnách byly vyryté překrásné reliéfy s hieroglyfy. Rozuměl jsem, co znamenají, jako chápu význam toho, co stojí na billboardech v Baltimore. Na druhé straně síně jsem uviděl postavu a ta se ke mně pomalu blížila. Věděl jsem, že jsem syn aristokratické egyptské rodiny a že muž, který ke mně kráčí, je v onom životě

můj bratr.

Když se osoba přiblížila, poznal jsem Wolfganga. Zastavil se asi tři metry ode mne a zadíval se na mne s nesmírnou nenávisí. Uvědomil jsem si, že v tomto vtělení jsme Wolfgang, Monika a já sourozenci. Jako prvorozený jsem se oženil s Monikou a dostalo se mi mnoha dalších privilegií spojených s tímto postavením. Wolfgang se cítil odstrčený, žárlil až k nepřičetnosti a hluboce mě nenáviděl. Ujasnilo se mi, že jde o samotný základ ničivého karmického vzorce, který se pak opakoval v mnoha variantách po celé věky.

Stál jsem v síni. tváří v tvář Wolfgangovi, a cítil, jak hluboce mě nenávidí. Ve snaze vyřešit tuto bolestnou situaci jsem k němu vyslal telepatickou zprávu:

"Nevím, v jaké formě ani jak jsem se sem dostal. Cestuji v čase z dvacátého století, kde jsem požil silnou látku měnící vědomí. Jsem velmi nešťastný z napětí, které mezi námi panuje, a udělám vše, abych je odstranil."

Roztáhl jsem paže doširoka a vyslal další zprávu:

"Tady jsem a to je všechno, co mám ! Udělej, prosím, cokoli je třeba, abys nás vysvobodil z tohoto otroctví, abychom byli oba svobodní !"

Vypadalo to, že Wolfganga moje nabídka velice vzrušila a že ji přijímá. Jeho nenávisť na sebe vzala podobu dvou intenzivních paprsků energie připomínajících silný laser, které mi pálily tělo a působily mi nesmírnou bolest. Ukrutná muka trvala, jak mi připadalo, celou věčnost a pak začaly paprsky pomalu ztrácet na síle a nakonec zcela zmizely. Wolfgang i síň byly ty tam a já měl opět Moniku v náruči. Tentokrát jsme stoupali Hlubinou věků dopředu časem. Stěny archetypální propasti se otevíraly,

objevovaly se scény z různých historických období a my tři, Monika, Wolfgang a já, jsme se v nich ocitali v mnoha předchozích životech. Ve všech z nich jsme se nacházeli v obtížných a ničivých situacích a navzájem si vážně ubližovali. Zdálo se mi, že stoletími váł silný víchr, jakýsi „karmický hurikán“, který rozehnal strastiplnost těchto situací a všechny tři nás osvobodil z bolestných osudových pout.

Jakmile tento sled skončil a já se úplně vrátil do přítomnosti, nacházel jsem ve stavu nepopsatelné blaženosti a extatického vytržení. Cítil jsem, že můj život je plodný a úspěšný, i kdyby se mi už nepodařilo dosáhnout ničeho jiného po zbytek mých dní. Rozřešení jednoho mocného karmického vzorce a vymanění se z něho se mi zdálo být dostatečným úspěchem celého jednoho života !

Moničina přítomnost v mém zážitku byla tak intenzivní, že jsem nabyl přesvědčení, že i ona musí cítit důsledek toho, co se dalo se mnou. Když jsme se příští týden setkali, rozhodl jsem se zjistit, co prožívala onoho odpoledne, kdy jsem se zúčastnil zmíněného sezení. Nejdřív jsem jí o svém sezení záměrně nic neřekl, abych se vyhnul jakékoli možnosti ovlivnit ji. Pouze jsem se jí zeptal, co dělala mezi 16.00 a 16.30, v době, kdy jsem prožíval při svém sezení staroegyptskou karmickou sekvenci. „*To je zvláštní, že se na to ptáš,*“ odpověděla mi, „*protože tak hrozně mi snad v životě nebylo.*“

Pak mi začala popisovat bouřlivý výstup, který měla se svým nadřízeným a který skončil tím, že vyběhla z kanceláře jako fúrie. Byla si jista, že přišla o místo, cítila se zoufale a skončila v blízkém baru, kde do sebe začala lít alkohol. Náhle se otevřely dveře a do baru vešel muž. Monika v něm poznala Roberta, s nímž měla milostný poměr v době, kdy se setkala se mnou. Robert byl boháč a zahrnoval ji nákladnými dary, včetně nového auta a koně.

I v době, kdy jsme se začali spolu scházet, pokračovala Monika ve vztahu kněmu, neschopná rozhodnout se pro jednoho z nás. Když spatřila Roberta, přistoupila k němu, aby ho políbila a objala. Robert se uhnul a potřásl jí pouze rukou. Monika si všimla, zeje v doprovodu elegantní ženy. Robert, zjevně vyvedený z míry, představil onu ženu Monice - byla to jeho manželka. Pro Moniku to byl šok, protože po celou dobu jejich známosti Robert předstíral, že je svobodný.

Monice se v tu chvíli zdálo, zejí mizí půda pod nohama. Vyběhla z baru ke svému autu, dárku od Roberta. Notně opilá ujížděla v prudkém lijáku po okruhu rychlostí přes 140 km za hodinu, rozhodnuta vše skončit. Ten den se toho přihodilo příliš mnoho a všechno jí již bylo jedno ! Ukázalo se pak, že přesně v okamžiku, kdy jsem dosáhl rozřešení karmického vzorce při svém sezení, vytanul jí na mysli můj obraz. Začala přemýšlet o mně i o našem vztahu. Jakmile si uvědomila, že má ještě kohosi, na koho se může spolehnout, uklidnilo ji to. Zpomalila, vyjela z okruhu a zaparkovala u krajnice. Vyčkala, dokud nevystřízlivěla, a pak dojela bezpečně domů a šla si lehnout.

Nazítří po mé rozmluvě s Monikou mi zavolal Wolfgang, zda bych se s ním nesešel. Bylo to pro mne naprosto nečekané a překvapující - Wolfgang mi nikdy předtím nezatelefonoval !, natož aby se chtěl se mnou setkat. Přišel a řekl mi, že za mnou jde ve velice intimní a trapné záležitosti. Šlo o problém, kterému se v psychoanalýze říká komplex prostitutky a madonny. Měl v životě řadu náhodných a povrchních sexuálních vztahů, mezi nimi i nemálo takových, které trvaly jedinou noc. Nikdy neměl potíže s erekcí a jejím udržením. Teď si myslí, že se mu podařilo najít ženu svých snů a poprvé v životě se hluboce zamiloval. Nebyl však schopen pohlavního styku s ní a opakovaně selhal, což ho velmi trápilo.

Wolfgang byl zoufalý - bál se, že onu ženu ztratí, pokud něco neudělá se svou impotencí. Řekl mi, že se příliš stydí svěřit se někomu cizímu. Již ho napadlo, že by si o tom mohl promluvit se mnou, ale zavrhl to, protože má ke mně negativní vztah. Najednou se však jeho postoj ke mně radikálně změnil. Jeho zášť se rozplynula jako mávnutím kouzelného proutku a proto se rozhodl zavolat mi a požádat mě o pomoc.

Zeptal jsem se ho, kdy přesně došlo k tomuto jeho rozhodnutí. Ukázalo se, že to bylo právě v době, kdy skončilo mé opětné prožívání staroegyptské sekvence.

O několik týdnů později jsem si doplnil chybějící kus egyptské příhody. Měl jsem hypnotickou seanci s Paulinou McCririck, londýnskou psychoanalytičkou. Toto je část mé výpovědi o zážitku:

Ležel jsem na rozpáleném písku pouště. V břiše jsem cítil strašlivou bolest a celé moje tělo bylo v křečích. Věděl jsem, že mě otrávil a že umřu. Dal jsem si dvě a dvě dohromady a bylo mi jasné, že mě mohli otrávit jen Monika a její milenec. Podle staroegyptského práva si mě musela vzít za muže, protože jsem byl její nejstarší bratr, ale její náklonnost patřila jinému muži. Dozvěděl jsem se o jejich poměru a pokusil jsem se jej překazit. Vědomí, že mě zradili a otrávil, mě naplnilo slepou zuřivostí. Zemřel jsem opuštěný v poušti a celá moje bytost byla prostoupena nenávistí.

Opětne prožívání této situace přineslo zajímavý vhled. Rozpomněl jsem se na svůj život v Egyptě, kdy jsem byl aktivním účastníkem mystérií Isidy a Osirise a znal jejich tajemství. Ucítil jsem, jak mi jed a zášť otrávil vědomí a obestřely všechno závojem, včetně těchto znalostí. Nemohl jsem tak v okamžiku své smrti využít tajných nauk. Z téhož důvodu se hrubě narušilo mé spojení s onou tajnou vědou.

Náhle jsem prohlédl, že jsem ve svém současném životě věnoval mnoho času neutuchajícímu hledání oněch ztracených vědomostí. Vzpomněl jsem si, jak jsem pokaždé býval nadšený, když jsem narazil na informace mající přímou či nepřímou souvislost s touto oblastí.

Ve světle tohoto vhledu jsem si uvědomil, že moje práce s psychedelickými látkami týkající se psychospirituální smrti a znovuzrození byla jakýmsi opětným odhalením a přeformulováním procesů probíhajících v antických mystériích.

V meditaci, která pak následovala, mě nečekaně zaplavila vlna obrazů a ty vrhaly světlo na mé zážitky s Monikou a Wolfgangem. Některé z nich byly zážitky z reálného života, jiné vyplynuly z mých sezení. Intenzita a rychlost tohoto přehledu prudce narůstaly, až dosáhly výbušného vrcholu. V tom okamžiku mne naplnil hluboký pocit rozřešení a míru. Bylo mi jasné, že karmický vzorec byl beze zbytku vyřešen. Zůstali jsme s Monikou přáteli po celý zbytek mého pobytu v Baltimore. Z našeho vzájemného styku zmizely napětí a chaos. Ani jeden z nás neměl potřebu pokračovat v našem intimním vztahu. Oba jsme pochopili, že nám není dáno být partnery v našich současných životech.

Reinkarnace a karma v tibetském buddhismu

Existuje ještě další zajímavá součást záhady reinkarnace - informace o určitém tibetském učení a praktikách, jimiž lze proces reinkarnace ovlivnit. V tibetské literatuře se píše, že jistí vysoce duchovně vyvinutí mniši jsou schopni zvolit si čas své smrti a předpovědět nebo si vybrat čas i místo svého dalšího vtělení. Jiní v sobě vypěstovali schopnost udržet si vědomí při procházení *bardy* - přechodnými stavy mezi smrtí a dalším vtělením.

Podle těchto zpráv mohou naopak vyspělí tibetští mniši použít určitých zvláštních znamení, kterých se jim dostane ve snech a při meditaci, jakož i různých vnějších věštech, aby zjistili místo narození a našli dítě, které je reinkarnací *tulku* nebo dalajlámy. Dítě pak najdou, přivedou do kláštera a podrobí je řadě testů, jimiž má správně určit z řady souborů navzájem si podobných předmětů ty, které patřily zesnulému. Některá hlediska této praxe by tak mohla být - alespoň teoreticky - otestována podle přísných západních norem.

Reinkarnace - skutečnost nebo fikce ?

Můžeme nyní shrnout objektivní důkazy tvořící základnu široce rozšířené „víry“ v reinkarnaci a karmu. Pojem „víra“ je vlastně v této souvislosti nevhodný. Při správném pochopení jde o teoretický myšlenkový systém, o rámec usilující o vysvětlení velkého množství neobvyklých zážitků a pozorování. V holotropních stavech, ať spontánních nebo vyvolaných, je nejen možné, nýbrž dokonce velmi běžné prožívání epizod z lidských životů v různých dějinných epochách a v různých zemích světa. Při prožívání těchto sledů se plně ztotožňujeme s příslušnými lidmi. Míváme dokonce pocit, že jsme jimi kdysi sami byli a žili jejich životy. Tyto zážitky bývají vesměs velice živé a zcela zaměstnávají naše smysly.

Pokud jde o obsah, překračují zážitky z minulých životů rasové a kulturní hranice a mohou se odehrávat v kterékoli zemi světa a v jakékoli historické nebo prehistorické době. Často obsahují podrobné informace o zemích, kulturách a příslušné době. V řadě případů jdou tyto informace nad naše předchozí vědomosti a naše obecné vzdělání a výchovu. Tu a tam zobrazují sledy z minulosti postavy zvířat. Můžeme například prožít situaci, kdy jsme byli zabiti tygrem nebo rozdupáni slonem. Byl jsem rovněž svědkem zážitků z minulých životů, kdy šlo o jedinou osobu, která se udusila v lavině nebo kterou zabil padající strom. Dalším pozoruhodným rysem těchto jevů je léčebný potenciál zážitků z minulých životů a synchronicit, které s nimi souvisejí. Toto jsou fakta, která bychom měli znát než se budeme vyjadřovat o „víře“ v reinkarnaci a karmu.

Mimořádné charakteristiky zážitků z minulých životů opakovaně potvrdili nezávislí pozorovatelé. Přesto však ani tato působivá fakta nemusí nutně být konečným „důkazem“ toho, že přežíváme smrt a převtělujeme se jako táž oddělená jednotka vědomí nebo táž individuální duše. Tento závěr je jednou z možných interpretací existujících důkazů. Jde v zásadě o tutéž situaci, s níž se setkáváme ve vědě - máme určitá fakta získaná pozorováním a hledáme teorii, která by je vysvětlila a zasadila do vzájemně propojeného koncepčního rámce.

Jedním ze základních pravidel moderní filosofie vědy je, že teorie se nikdy nesmí zaměňovat za skutečnost, kterou popisuje. Dějiny vědy jasně dokazují, že vždy je více než jeden způsob interpretace poznatků, které jsou k dispozici. Při zkoumání jevů z minulých životů - jako v jiných oblastech - musíme oddělit pozorování od teorie, která seje pokouší vysvětlit. Například padání předmětů je pozorovaná skutečnost, ale teorie usilující o vysvětlení, proč se tak děje, se několikrát v průběhu dějin změnila a nepochybně se ještě změní.

Existence zážitků z minulých životů i s jejich pozoruhodnými rysy je nepopíratelnou skutečností, kterou může ověřit každý seriózní badatel, jenž je dostatečně nezaujatý a má zájem na ověření důkazů. Je rovněž jasné, že vysvětlení těchto jevů v rámci koncepcí současné psychiatrie a psychologie není možné. Interpretace existujících poznatků je na druhé straně daleko složitější a obtížnější záležitost. Populární chápání reinkarnace jako opakovaného koloběhu života, smrti a nového narození téhož jedince je rozumný závěr založený na důkazech, které jsou k dispozici. Je nepochybně na daleko vyšší úrovni než postoj konvenčních psychologů a psychiatrů, kteří ignorují dostupné důkazy, a přísně se drží ustálených způsobů myšlení. Není však nesnadné představit si i jiné možné výklady stejných poznatků. Žádné z takových vysvětlení není pochopitelně slučitelné s materialistickým paradigmatem.

Přinejmenším dvě z možností lze nalézt v duchovní literatuře. V hinduistické tradici se pojímá víra v reinkarnaci jedince jako její populární a nedokonalé chápání. V konečném rozboru je jediná bytost se skutečnou existencí, a tou je Brahma neboli

samotný tvůrčí princip. Všichni oddělení jedinci ve všech životních rovinách jsou pouhými produkty nekonečných proměn této jediné nesmírné bytosti. Jelikož jsou všechna dělení a veškeré hranice ve vesmíru iluzivní a libovolné, převtěluje se skutečně jenom Brahma. Všichni hlavní hrdinové v božské hře života jsou různé projevy tohoto Jediného. Dospějeme-li k tomuto konečnému pochopení, poznáme, že naše minulé inkarnace byly jen jinou úrovní iluze čili *májou*. Skutečnost, že v oněch životech vidíme „své životy“ a vnímáme karmické herce jako samostatné jedince, je jen obrazem naší nevědomosti o základní jednotě všeho.

Ve své knize *Lifecycles (Životní cykly)* předkládá Christopher Bache (1990) další zajímavé koncepce reinkarnace nalezené v knihách Jane Roberts (1973) a v dílech jiných autorů. Ta nezdůrazňuje ani individuální jednotku vědomí ani Boha, nýbrž *Nadduši (Oversoul)*, entitu mezi nimi. Vztahuje-li se pojem duše na vědomí, které shromažďuje a integruje zážitky z individuální inkarnace, pak *Nadduše* nebo *Duše* je název, který se dává širšímu vědomí, shromažďujícímu a integrujícímu zážitky z mnoha inkarnací. Podle tohoto pojetí to je *Nadduše*, která integruje a nikoli samostatná jednotka vědomí.

Bache zdůrazňuje, že jsme-li prodloužením svých minulých životů, je zjevné, že nejsme součtem všech zkušeností v nich obsažených. Smyslem převtělování *Nadduše* je shromažďování osobitých zážitků. Plná angažovanost v jednotlivém individuálním životě vyžaduje přerušení spojení s *Nadduši* a zachování

samostatné osobní totožnosti. V okamžiku smrti se jedinec rozplyne v *Nadduši* a zanechá po sobě jen mozaiku nestrávených obtížných zážitků. Ty se pak přiřadí životu jiných vtělených bytostí v procesu, který lze přirovnat k rozdávání karet v karetní hře.

V tomto modelu neexistuje skutečná kontinuita životů jedinců, kteří se vtělují v různých obdobích. Prožíváním nezpracovaných částí jiných životů nemáme co činit se svou osobní karmou, nýbrž jen vyklízíme pole pro *Nadduši*. K ilustraci vztahu mezi duší jedince a *Nadduši* používá Bache přirovnání ke skořápce loděny. Každá komůrka představuje oddělenou jednotku a představuje určité období měkkýšova života, je však současně začleněná do většího celku.

Doposud jsme se zabývali třemi různými způsoby výkladu pozorování jevů minulých životů. V našich příkladech byly inkarnujícími se jednotkami individuální jednotky vědomí, Absolutní Vědomí a *Nadduše*. Tím jsme však nevyčerpali všechny možnosti alternativních vysvětlení, která popřípadě osvětlí pozorované skutečnosti. S ohledem na libovolnou povahu všech hranic ve vesmíru můžeme stejným právem označit za princip převtělování větší jednotku než *Nadduši*, například oblast vědomí celého lidského rodu nebo všech forem života.

Můžeme také se svou analýzou postoupit o další krok a prozkoumat faktory, které určují specifickou volbu karmických zážitků přiřazovaných inkarnační jednotce vědomí. Někteří lidé, s nimiž jsem pracoval, například měli přesvědčivé vhledy v tom smyslu, že by významným faktorem ve výběrovém procesu karmického vzorce mohl být vztah mezi časem a místem inkarnace a jejími astrologickými souvislostmi. To je obecně v souladu s pozorováními z psychedelických sezení, holotropního dýchání a spontánních epizod psychospirituálních krizí, která dokládají, že obsah a načasování mimořádných stavů vědomí ve všech těchto situacích těsně souvisejí s planetárními přechody (transity) (Tarnas, v tisku).

Holotropní zážitky a jejich vliv na náš systém víry

Abychom se mohli podívat na reinkarnaci komplexněji, prozkoumejme změny našeho

presvědčení, které nastávají během soustavného sebezkoumání obsahujícího holotropní stavy. Zda věříme či nevěříme v reinkarnaci a jak chápeme to, co může přežít smrt, je obrazem druhu a úrovně našich zážitků. Typický příslušník západní průmyslové civilizace věří, že je fyzickým tělem. To jasně omezuje bytí jedince na dobu života začínající počtím a končící okamžikem smrti. Jak jsme se však přesvědčili, je tato koncepce "Jediného života" v rozporu se stanoviskem mnoha jiných lidských společenství v průběhu dějin. V naší kultuře je silně podporována nezvyklým spojenectvím materialistické vědy a křesťanské církve. Problém reinkarnace patří k vzácným oblastem, v nichž se obě tyto instituce dokonale shodují.

Osobní zážitky vzpomínek na minulé životy prožívané při meditaci, experienciální psychoterapii, psychedelických sezeních nebo psychospirituálních krizích mohou být krajně věrohodné a přesvědčivé. Mohou způsobit zásadní změnu našeho pohledu na svět a otevřít nás pochopení principu reinkarnace nikoli jako víry, nýbrž zažité skutečnosti. V důsledku toho se rozhodně změní i naše zaměření při sebezkoumání. Předtím jsme mohli mít za to, že je nanejvýš důležité vypořádat se s traumaty dětství, raného dětství a narození, protože jsme si uvědomili, že jsou zdrojem potíží v našem současném životě. Po objevení karmické oblasti se zaměříme více na to, abychom se zbavili traumatických karmických vzorců, neboť jsou potenciálními narušiteli nejen našeho současného života, nýbrž i celého sledu životů.

V této fázi se nám často dostává dalších zážitků z minulých životů a ty mohou být velice bohaté na podrobnosti a mohou vykazovat pozoruhodné synchronicity. Plynule se nám tak dostává přesvědčivých důkazů o skutečnosti a věrohodnosti tohoto způsobu chápání života. Již se nevidíme jako „ego zapouzdřené v pokožce“ ve smyslu definice Alana Wattse. Neztotožňujeme se s určitým jedincem, který žije od počtí do smrti, ale máme daleko širší pojetí toho, kdo vlastně jsme.

Naše nová totožnost je identitou bytosti, která žije po mnoho životních cyklů - některé již proběhly, jiné nás ještě v budoucnosti čekají. Abychom se takto mohli vidět, musíme překročit své předešlé přesvědčení, že náš život je časově omezen na dobu od počtí do smrti. Musíme však zároveň nadále věřit v absolutní charakter prostorových hranic, které nás dělí od jiných lidí a od zbytku světa. Musíme na sebe pohlížet jako na řetězec životů s otevřeným koncem a stejně tak vnímat i své karmické druhy.

Budeme-li pokračovat ve své vnitřní pouti, mohou nám další holotropní zážitky objasnit, že i tyto prostorové hranice jsou iluzivní a že se mohou rozplynout. Tím vznikne zcela nový pohled na problém reinkarnace. Již jsme překročili koncepci karmy v jejím obvyklém chápání, neboť jsme se dostali na úroveň, kde již není oddělených jedinců. A existence oddělených bytostí je základní předpoklad jakékoli karmické interakce. V této fázi se ztotožňujeme se sjednoceným polem kosmické tvůrčí energie a s Absolutním Vědomím. Z tohoto pohledu představují dramata minulých životů pouze další úroveň iluze, hru *máji*.

Ozřejmí se nám, že všechny životy nakonec mají jednoho jediného aktéra a že v konečné analýze jsou všechny prosty podstaty.

Již nevěříme v karmu, rozhodně ne předešlým způsobem. Taková forma nevíry je zcela jiného druhu a řádu než postoj materialistického skeptika a ateisty. Stále si pamatujeme dobu, kdy jsme žili ve zcela omezeném stavu vědomí a odmítali jsme myšlenku reinkarnace jako naprosto směšnou a absurdní. Uvědomujeme si také skutečnost, že nás silné a přesvědčivé zážitky mohou dostat na takový stupeň vědomí, kdy již pro nás nebude reinkarnace koncepcí, nýbrž zažitou realitou. Víme rovněž, že i tuto fázi můžeme překročit, jestliže se při procesu sebezkoumání setkáme se zážitky, které nám pomohou pochopit relativitu všech hranic a základní prázdnotu všech forem.

V absolutním slova smyslu není pravdivé ani kategorické popření možnosti reinkarnace, ani víra v její objektivní existenci. Všechny tři uvedené přístupy jsou prožitkově velice

reálné a každý z nich představuje určitou úroveň vhledu do univerzálního schématu věcí. V konečné analýze je reálnou pouze existence samotného tvůrčího principu. Jak svět, v němž se reinkarnace zdá být nemožná, tak i svět, v němž je nepopiratelným faktem, jsou virtuálními realitami vytvářenými „orchestrací“ zážitků. Proto může kosmická hra zahrnovat scénáře, které se nám mohou zdát - z našeho běžného omezeného pohledu - neslučitelné a vzájemně rozporné. V Univerzálním Vědomí a v jeho božské hře však mohou existovat bok po boku bez nejmenšího problému.

9. TABU PROTI VĚDOMÍ O VLASTNÍM JÁ

Nejsme lidské bytosti prožívající duchovní zážitek. Jsme duchovní bytosti prožívající lidský zážitek

Teilhard de Chardin Fenomén člověka

Naše narození je jen spánek a zapomnění;

Duše, která se povznáší s námi, naše životní hvězda,

se zrodila kdesi jinde a přichází zdaleka -

nikoli v úplném zapomnění ani v úplné nahotě,

ale my přicházíme jako táhnoucí mraky od Boha,

který je naším domovem -

Nebe je kolem nás v našem útlém dětství !

Stíny věznic se začínají zavírat.

William Wordsworth

Óda: Zpráva o nesmrtelnosti

Dokonalá iluze

V holotropních stavech můžeme překročit hranice tělesného ega, se kterým se obvykle ztotožňujeme, a prožívat přesvědčivé zážitky, že jsme jinými lidmi, zvířaty, rostlinami a dokonce i anorganickými částmi přírody nebo různými mytologickými bytostmi. Zjistíme, že oddělenost a diskontinuita, které obvykle vnímáme v rámci stvoření, jsou libovolné a iluzivní. Jakmile zmizí všechny hranice a my je překročíme, můžeme se ztotožnit se samotným tvůrčím zdrojem, který má buď formu Absolutního Vědomí nebo Kosmické Prázdnoty. Zjistíme, že naší skutečnou totožností není individuální ego, nýbrž univerzální „Já“.

Je-li pravda, že je naše nejhlubší podstata božská a že jsme totožní s tvůrčím principem vesmíru, jak vysvětlíme naše pevné přesvědčení, že jsme fyzickými těly žijícími v materiálním světě? Jaká je podstata této základní nevědomosti o naší skutečné totožnosti, tajemného závoje zapomnění, který Alan Watts (1966) nazývá „tabu proti vědomí o vlastním já“? Jak je možné, že nekonečná a věčná duchovní bytost tvoří ze sebe a v sobě zdánlivý obraz hmatatelné skutečnosti obydlené cítícími bytostmi, které se samy pokládají za oddělené od svého zdroje i od sebe navzájem? Jak mohou aktéři světového dramatu propadat sebeklamu a mít svou iluzivní skutečnost za objektivní existenci?

Nejlepší výklad, kterého se mi dostalo od lidí, s nimiž jsem pracoval, je ten, že se

kosmický tvůrčí princip chytil do pasti své vlastní dokonalosti. Tvůrčí záměr božské hry je uvést v život prožitkové reality, které nabízejí nejlepší příležitosti pro dobrodružství vědomí. Musí být přesvědčivé a do všech podrobností věrohodné, aby tento požadavek splnily. Použijme jako příklad umělecké dílo, jakým je divadelní hra nebo film. Mohou být napsány a provedeny tak dokonale, že pod jejich vlivem zapomeneme na to, že jsme jen svědky hry a iluze, a reagujeme na nějakou skutečnost. I dobrý herec a herečka mohou někdy ztratit svou skutečnou totožnost a na čas splynout s postavou, kterou ztělesňují.

Svět, ve kterém žijeme, má řadu vlastností, jež Absolutní Vědomí ve své čisté formě postrádá, jako jsou pluralita, polarita, hutnost, tělesnost, změna a pomíjivost. Projekt tvoření věrného obrazu hmotné reality majícího tyto vlastnosti je proveden umělecky a vědecky tak dokonale, že ji oddělené jednotky Univerzálního Vědomí považují za naprosto přesvědčivou a mylně ji pokládají za skutečnost. Krajním vyjádřením svého vlastního uměleckého mistrovství, jehož ztělesněním je ateista, se Božství skutečně podařilo poskytnout nejen argumenty proti své účasti na stvoření, nýbrž i proti své vlastní existenci.

Jedním z důležitých triků, které pomáhají vytváření iluze běžné hmotné skutečnosti, je existence obyčejnosti a ošklivosti. Kdybychom byli všichni zářícími éterickými bytostmi odvozujícími svou energii přímo ze slunce a žijícími ve světě, kde by krajiny vypadaly jako Himaláje, Grand kaňon či rajske ostrovy v Pacifiku, bylo by nám zřejmé, že jsme součástí božské skutečnosti. Podobně, kdyby všechny budovy na světě vypadaly jako Alhambra, Tádž Mahal, Xanadu nebo katedrála v Chartres, kdyby nás obklopovaly Michelangelovy sochy a kdybychom poslouchali jen Beethovenovu nebo Bachovu hudbu, snadno bychom nabyli přesvědčení o božské povaze našeho světa.

Skutečnost, že máme fyzická těla s výměškami, výkaly, pachy, nedokonalostmi a vadami, jakož i trávicí systém s odpudivým obsahem, zcela určitě účinným způsobem zatemňuje a zpochybňuje naši božskost. Obraz dále komplikují různé fyziologické funkce jako zvracení, říhání, vypouštění plynů, vyprazdňování střev a močení a spolu s tím i konečný rozklad lidského těla. Stejně tak různé odpudivé scenérie jako smetiště, zamořené průmyslové oblasti, a miliony páchnoucích záchodů s vulgárními nápisy, městských brlohů a barabizen značně znesnadňují představu, že život je božská hra. Konečně existence zla a skutečnost, že život je svojí povahou kořistnický, dělá z úkolu uvědomit si božskou podstatu našeho světa pro průměrného člověka holou nemožnost. V případě vzdělaných lidí ze Západu je světový názor hlásaný materialistickou vědou další vážnou překážkou.

Určitě je snazší spojovat božskost s krásou než s ošklivostí. Ze širšího pohledu se však zařazení ošklivosti do univerzálního schématu projevuje obohacením a rozšířením spektra existence a pomáhá lépe poznat božské rysy stvoření. Obraz hnusu může být proveden přímo mistrovsky a jeho poznání je zajímavou výzvou. Jestliže si uvědomíme, že komplexní charakter Kosmického Vědomí zahrnuje mimo jiné i určité charakteristiky, které na naší úrovni představuje existence umělců a vědců, nebude se nám zdát sklon k prozkoumání celého spektra možností, včetně těch ošklivých a odpudivých, již tak překvapující.

Náš svět umění včetně malířství, literatury a kinematografie lze stěží obvinít z jednostranného nadřezování kráse a jejímu povznášení. Obdobně se ani vědci nezarazí před zkoumáním jakékoli složky života a mnozí z nich nezaváhají, mají-li se pustit do vášnivého výzkumu i v případě, že jejich objevy přinesou pro svět neblahé i zhoubné důsledky. Jakmile si uvědomíme původ a účel kosmického dramatu, nutně zásadně přehodnotíme obvyklá měřítká dokonalosti a krásy. Jedním z důležitých úkolů duchovní cesty je nabytí schopnosti vidět božskost nejen v mimořádném a řádném, nýbrž i v

nízkém a odpudivém.

Podle našich běžných měřítek je Albert Einstein génius, který bezesporu vysoko převyšuje svoje spoluobčany, nemluvě o primátech, jako je třeba šimpanz. Z kosmického pohledu však není mezi Einsteinem a primátem žádný rozdíl v úrovni, neboť oba jsou dokonalými jedinci splňujícími, k čemu byli předurčení. V Shakespearově hře je král postavený výše než jeho dvorní šašek. Věhlas herce Lawrence Oliviera se však nemění v závislosti na tom, koho z nich hraje, pokud odvede dokonalý výkon. Obdobně Einstein je Bůh dokonale ztělesňující Alberta Einsteina a šimpanz je Bůh perfektně zvládající roli šimpanze.

Pokud máme běžné estetické cítění, obdivujeme dílo Michelangela nebo Vincenta van Gogha a kýče si příliš nevážíme. To dává smysl, pokud porovnáváme běžné lidské úsilí s natolik zásadně různými výsledky. Skutečným autorem těchto děl však nebyli oni tělesní jedinci, nýbrž Absolutní Vědomí a kosmická tvůrčí energie, která se jejich prací projevila s určitým záměrem. Jestliže nebylo tvůrčím úmyslem vytvořit předmět velké umělecké hodnoty, nýbrž záměrně přidat do kosmické hry jev kýče, jde o projekt, který je svým způsobem stejně dokonalý.

Totéž lze říci o ošklivé ropuše, tvoru, který byl zařazen do univerzálního schématu se zvláštním posláním tímž zdrojem, který stvořil otakárky, pávy a gazely. Je to právě naprostá dokonalost stvoření, takto chápaná, která je zřejmě zodpovědná za „tabu proti vědomí o vlastním já“. Virtuální realita simulující hmotný vesmír je propracována s úžasným smyslem pro sebemenší detail, takže výsledek je absolutně přesvědčivý a věrohodný. Jednotky vědomí obsazované do rolí jako představitelé nesčetných rolí v této hře se zaplétají a chytají do složité a spletité sítě její iluzivní magie.

Tvůrčí hra stvořitelů

Vhledy do charakteru a dynamiky kosmické hry se nemusí dít na úrovni nejvyššího tvůrčího principu. Gail, která se účastnila našeho výcvikového programu pro odborníky v *Marylandském středisku psychiatrického výzkumu*, prožila při svém psychedelickém sezení zajímavý vhled, při němž se kosmogonie projevila jako soutěživá tvůrčí hra čtyř stvořitelských (demiurgických) nadlidských bytostí. Přestože je její zážitek velice neobvyklý, protože v něm vystupují čtyři stvořitelské bytosti místo obvyklého jediného tvůrčího principu, zařazují jej. Ilustruje totiž s nezvyklou jasností mnoho otázek spojených s problémem reinkarnace duchovních bytostí a „tabu proti vědomí o vlastním já“. Zde je příslušný výňatek z jejího sezení:

Nalézala jsem se v dimenzi, která zřejmě byla mimo prostor a čas, jak je známe. Když na to teď myslím, uvědomuji si koncepci hyperprosloru, jak o něm hovoří moderní fyzici. Tento technický termín však nemůže popsat můj hluboký pocit svatosti, onen ohromující pocit posvátné bázně provázející můj zážitek. Uvědomila jsem si, že jsem nadlidská bytost obrovských rozměrů, asi bytost překračující všechny meze nebo bytost, která existovala ještě předtím, než meze vešly ve známost. Neměla jsem tvar, byla jsem pouhé vědomí s obrovskou inteligencí kdesi v absolutním prostoru. Nebyl tam sice žádný světelný zdroj, ale ani nemohu tvrdit, že jsem byla v úplné tmě.

Sdílela jsem onen prostor se třemi dalšími bytostmi. Byly sice čistě abstraktní a zcela amorfní jako já, ale jasně jsem cítila jejich přítomnost a komunikovala jsem s nimi složitým telepatickým způsobem. Bavili jsme se navzájem různými duchaplnými intelektuálními hříčkami - ohňostroje mimořádných myšlenek mezi námi jen sršely. Komplexnost, složitost a imaginativní úroveň těchto her značně převyšovaly cokoli známého mezi lidmi. Byla to ryzí zábava, l'art pour l'art, protože s ohledem na to, jaký tvar jsme měli, nic z toho nemělo žádné praktické uplatnění. V této souvislosti

mě napadají velryby plující oceánem, které mají obrovský mozek a inteligenci rovnající se nebo dokonce převyšující

naši. Vzhledem k tomu, že příroda nevytváří a neudrhuje orgány a funkce, které nejsou používány, musí být duševní činnost kytovců srovnatelná s lidskou. S ohledem na svou anatomii mají však jen nepatrnou schopnost vyjádřit nějakým srozumitelným fyzickým způsobem, co se děje v jejich vědomí. Kdysi jsem četla úvahu jakéhosi výzkumníka, který byl toho názoru, že velryby možná tráví většinu času tím, že se vzájemně baví a používají přitom svých podivuhodných hlasů, které se nesou oceánem na stovky mil. Vyprávějí si příběhy a sdělují si umělecká díla? Vedou filosofické dialogy nebo hrají propracované hry? Nebo jsou jako indičtí nebo tibetští jogíni, kteří v samotě svých jeskyní a cel navazují spojení s celou historií kosmu a s jinými realitami?

Po tomto úvodu popisujícím obecně prostředí a souvislosti zážitku a představujícím odtělesněnou a čistě duchovní existenci se Gail soustředila na onu část svého sezení, která měla bezprostřední význam pro náš výklad o „tabu proti vědomí o vlastním já“.

Jedna z těch bytostí přišla s fascinující myšlenkou. Navrhla, abychom se pustili do hry, v níž šlo o realitu s mnoha různými bytostmi všech možných velikostí a tvarů. Budou se zdát pevné a hmotné a budou existovat ve světě plném předmětů různých tvarů, struktur a konzistence. Tyto bytosti vzniknou, budou se vyvíjet, budou se

mezi nimi vytvářet složité vzájemné vztahy a dobrodružství a pak zaniknou. Budou to skupiny stvoření různých řádů a každé z nich bude existovat ve dvojí formě - mužské a ženské - a budou se doplňovat a zúčastňovat reprodukce.

Tato realita bude ohraničena jasným prostorem a časem danými souřadnicemi. Čas ukáže svůj závazný tok z minulosti přítomností do budoucnosti a pozdější události budou důsledkem předchozích. Půjde o dlouhé historické periody a každá z nich se bude lišit od ostatních. Bude nutno cestovat z jednoho místa na druhé, a to nejrůznějším způsobem. Všechny události v tomto světě, jak tomu je s každou hrou, bude řídit pestrá paleta přísných omezení, pravidel a zákonů. Vstup do této reality a zaujímání různých rolí v ní bude znamenitá, svým způsobem jedinečná zábava.

Tři spirituální bytosti to sice zaujalo, vzbudilo to však i jejich nedůvěru, a tak vyslovily značné pochyby o navrženém projektu. I když se zdál být vzrušující, nevěřily, že by bylo možné ho uskutečnit. Jak by mohla neomezená duchovní

bytost ve světě všech možností nabýt přesvědčení, že je omezena na jediné hmotné tělo podivného tvaru s hlavou, trupem a končetinami a zeje zcela závislá na požívání jiných mrtvých tvorů a na plynu, kterému říká kyslík? Jak ji lze přesvědčit, že má omezenou intelektuální kapacitu a že je její schopnost vnímání omezena čímsi, čemu se říká smysly? Příliš fantastické, aby stálo za to vážně o tom uvažovat! Gail dále popisuje, jak stvořitelé bytosti tento problém vyřešily.

Došlo k vášnivému intelektuální výměně názorů. Původce tohoto plánu měl odpověď na všechny naše námítky a trval na tom, že projekt je dokonale uskutečnitelný. Byl přesvědčen, že postačí, aby scénář byl dostatečně složitý a propracovaný a důsledně se spojily určité situace s přesvědčivými zážitky a pečlivě se zakryly všechny mezery. Polapí účastníka do složité sítě iluzí a tímto trikem ho přiměje, aby uvěřil, že hraje skutečná. Ty všechny možnosti nás stále více fascinovaly a nakonec jsme byli přesvědčeni, že projekt je schůdný. Souhlasili jsme se vstupem do in kar načni hry, protože nás nadchl příslib mimořádných dobrodružství vědomí.

Tento zážitek vlastně vyřešil jakékoli moje dřívější pochybnosti o karmě. Nabyla jsem pevné přesvědčení, že jsem v zásadě duchovní bytost a že v kosmickém dramatu jsem se mohla ocitnout jedině na základě svobodné volby. Rozhodnutí vtělit se zahrnuje dobrovolné přijetí velkého počtu omezení, pravidel a zákonů, a tak je tomu vždy, rozhodneme-li se zúčastnit nějaké hry. Z tohoto hlediska by bylo nesmyslné vinit kohokoli za to, co se nám v životě přihodí. Skutečnost, že na vyšší úrovni máme svobodnou volbu, zda se zúčastníme či nezúčastníme kosmické hry, je metarámec určující cokoli, k čemu v něm dojde.

Veškeré situace umožňující duchovní otevření se jsou ztěžovány nejrůznějšími silami stavějícími se proti němu. Některé z překážek, jež činí cestu k osvobození a osvícení mimořádně obtížnou a nebezpečnou, jsou intrapsychického charakteru. Patří k nim zážitky, jež mohou odradit méně odvážné a odhodlané hledače jako například setkání s temnými archetypálními silami, strach ze smrti a přízrak šílenství. Ještě problematičtější jsou různé střety s vnějším světem a jeho zásahy. Ve středověku riskovali lidé se spontánními mystickými zážitky soud, mučení a popravu svatou inkvizicí. Nařčení z čarodějnictví, mučení a upalování v současnosti nahradily stigmatizující psychiatrické nálepky a drastická léčebná opatření. Materialistický scientismus dvacátého století zesměšnil každé spirituální úsilí a označil je za patologické bez ohledu na jeho opodstatnění a propracovanost.

Věda se v moderní společnosti těší takové autoritě, že je obtížné brát spiritualitu vážně a vydat se na cestu duchovního objevování. Kromě toho se náboženství hlavního proudu snaží dogmaty a svou činností zamlžovat skutečnost, že jediným místem, kde lze nalézt skutečnou spiritualitu, je uvnitř psýché každého z nás. V nejhrošším případě si mohou organizovaná náboženství skutečně počínat jako vážná překážka jakéhokoli vážného duchovního zkoumání, ačkoli by nám měly právě tyto instituce napomáhat k opětovnému spojení s Božstvím.

Posvátné techniky vyvinuté různými domorodými kulturami Západ odmítl jako produkt magického myšlení a primitivní pověřivosti divochů. Nad duchovními možnostmi sexuality, jež se projevují v tantrách vysoce převažují nástrahy sexu jako mocného zvířecího instinktu. Krátce po nástupu psychedelik s jejich schopností dokořán otevřít brány k transcendentní dimenzi následovalo jejich nezodpovědné světské zneužívání a vynořila se hrozba jejich zhoubného vlivu na duševní zdraví, možnost poškození chromozomů a hrozba právních postihů.

Proměnlivost a nástrahy cesty návratu

Existuje další důležitá příčina toho, že je tak obtížné oprostít se od naší iluze oddělených bytostí žijících ve hmotném světě. Cesty k opětovnému spojení s božským zdrojem jsou posety různými útrapami, riziky a výzvami. Božská hra není zcela uzavřený systém - nabízí svým aktérům možnost, aby objevovali skutečnou podstatu stvoření včetně jejich vlastního kosmického postavení. Cesty vedoucí ze sebeklamy k osvícení a opětovnému spojení se zdrojem však sebou nesou vážné problémy a většina potenciálních mezer ve stvoření je pečlivě skryta. To je k zachování stability a rovnováhy kosmického schématu nezbytně nutné.

Ztroskotavší experiment astrální projekce

Jsme tak hluboce zakořeněni v naší víře v objektivně existující a předvídatelný hmotný svět, že náhlý rozpad důvěrně známé skutečnosti a porušení „tabu proti vědomí o vlastním já“ bývá provázeno nepopsatelnou metafyzickou hrůzou. Tuto otázku osvětlím dokončením příběhu o své „astrální projekci“ z Baltimore do Prahy, který jsem načal v předchozí části této knihy. Přerušil jsem své vyprávění v bodě, kdy jsem se cítil polapen v časoprostorové smyčce a nevěděl jsem, ve kterém z těchto dvou měst opravdu jsem. Zde je zbytek mého mimořádného dobrodružství vědomí:

Cítil jsem, že potřebuji daleko přesvědčivější důkaz, zda to, co prožívám, je „objektivní realita“ v obvyklém smyslu slova. Rozhodl jsem se uskutečnit test. Sundám ze zdi obraz a potom si pomocí korespondence s rodiči ověřím, zda v té době došlo k něčemu mimořádnému v jejich bytě. Už jsem po obrazu sahal, ale než jsem se dotkl rámu, přepadl mě znepokojující pocit, že se dopouštím čehosi krajně riskantního a nebezpečného. Náhle mi došlo, že se o mne pokoušejí zlé síly a nebezpečná černá magie. Zdálo se mi, že jsem se chtěl pustit do hazardní hry a že v sázce je moje duše. Zarazil jsem se a zoufale jsem se pokoušel pochopit, co se to vlastně děje. Před očima se mi míhaly obrazy ze slavných světových kasin - Monte Carlo, Lido v Benátkách, Las Vegas, Reno. Viděl jsem, jak kulička rulety krouží závratnou rychlostí, jak se pohybují páky hracích automatů a jak se po zelené plsti stolků válejí kostky. Hráči v kruhu si rozdávali karty, jiní hráli bakarát a celé zástupy lidí pozorovaly kmitající se světla na panelech při hazardní hře keno. Následovaly scény tajných schůzek státníků, politiků, důstojníků a předních vědců.

Konečně mi svitlo, že se mi ještě nepodařilo překonat svůj egocentrismus a že nemohu odolat pokušení moci. Možnost překročit omezení časem a prostorem mi připadla vzrušující a nebezpečně svůdná. Kdyby se mi podařilo ovládnout čas a prostor, zaručilo by mi to neomezený přísun peněz a s tím i možnost mít vše, co se dá za peníze pořídit. Zbývá mi jen zajít do nejbližšího kasina, na burzu nebo do prodejny loterie. Zvládnou-li čas a prostor, nebude pro mne žádných tajemství. Budu moci tajně naslouchat setkáním politických předáků na nejvyšší úrovni a budu mít přístup k nejtajnějším objevům. To mi otevře netušené možnosti řízení světových událostí. Uvědomoval jsem si nebezpečnost svého pokusu. Vzpomněl jsem si na pasáže z různých spirituálních knih varujících před zahráváním si s nadpřirozenými silami, dokud se nám nepodaří překonat omezení svého ega a dosáhnout duchovní zralosti. Ale cosi se mi zdálo být ještě důležitější. Došlo mi, že pokud jde o test, který chci provést, mám značně protichůdné pocity. Na jedné straně je nesmírně lákavé zbavit se zotročení časem a prostorem. Na druhé straně je jasné, že bude mít pozitivní výsledek testu dalekosáhlé vážné důsledky. Rozhodně se nelze na tento test dívat jako na izolovaný experiment, který by odhalil nahodilý charakter prostoru a času.

Kdyby se mi podařilo získat potvrzení, že lze manipulovat s fyzikálním prostředím na vzdálenost několika tisíc kilometrů, byl by výsledkem mého experimentu kolaps celého mého vesmíru, a já bych se ocitl ve stavu čirého metafyzického zmatení. Svět, jak jsem ho znal, už by neexistoval. Přišel bych o všechny mapy, na které jsem spoléhal a se kterými jsem se cítil v bezpečí. Nevěděl bych, kdo jsem, kde jsem, a zákony zcela nového hrozivého vesmíru by mi byly neznámé a cizí. Kdybych měl tuto moc, měli by ji pravděpodobně i jiní lidé. Nikde bych neměl soukromí a dveře ani zdi by mi nebyly ochranou. Můj nový svět by byl plný potenciálního nebezpečí nepředvídatelného druhu a nepředstavitelných rozměrů.

Nedokázal jsem se přinutit pokus provést a rozhodl jsem se ponechat problém objektivity a reality nevyřešený. Umožnilo mi to pohrávat si s myšlenkou, že mohu

překročit čas a prostor. Současně mi to ponechalo možnost dívat se na celou epizodu jako na zvláštní klam způsobený silnou psychedelickou látkou. Myšlenka, že by byl rozpad skutečnosti, jak jsem ji znal, objektivně potvrzen, a to nad veškerou pochybnost, byla prostě příliš strašlivá.

Jakmile jsem se vzdal myšlenky na provedení experimentu, ocitl jsem se zpátky v místnosti v Baltimore, kde jsem látku požil, a za několik hodin se moje prožívání stabilizovalo a změnilo v důvěrně známou „objektivní realitu“. Nikdy jsem však sám sobě neodpustil, že jsem promeškal takový jedinečný fantastický experiment. Vzpomínka na metafyzickou hrůzu, jež byla průvodním jevem testu, mě však vede k pochybnostem, že bych měl větší odvalu, kdyby se mi doslalo v budoucnu stejné příležitosti.

Tajemství falešné totožnosti

Shrňme nyní vhledy do „tabu proti vědomí o vlastním já“ při holotropních stavech. Na všech úrovních stvoření, s výjimkou Absolutna, vyžaduje účast v kosmické hře, aby odtržené jednotky vědomí zapoměly na svou skutečnou identitu, nabyly samostatné totožnosti a vnímaly jiné aktéry jako vzájemně odlišné jedince. Tvůrčí proces vytváří řadu oblastí s různými charakteristikami a každá z nich nabízí jedinečné možnosti vynikajících dobrodružství vědomí. Obecné prožívání hmotného světa a ztotožnění s biologickým organismem, který v tomto světě existuje, je pouze krajní formou tohoto univerzálního procesu.

Mistrovství, s nímž je tvůrčí princip schopen zobrazit různé oblasti bytí činí zřejmě prožívání rolí v nich tak věrohodnými a přesvědčivými, že je krajně obtížné odhalit jejich iluzivní povahu. Mimoto jsou možnosti překonat iluzi oddělenosti a procítit opětné splynutí spojeny s extrémními potížemi a složitou dvojznačností. V podstatě nemáme pevnou identitu a můžeme sama sebe pojímat jako cokoli mezi tělesným já a Absolutním Vědomím. Rozsah a stupeň svobody naší volby jako aktérů na různých úrovních kosmické hry klesá spolu stím, jak naše vědomí opouští Absolutno a blíží se rovině hmotné existence, a stoupá během cesty vedoucí k duchovnímu návratu. Protože jsme svou pravou podstatou duchovními bytostmi, vstupujeme do kosmické hry na základě své svobodné volby a ocitáme se v „poutech“ její dokonalosti.

10. ÚČAST V KOSMICKÉ HŘE

Dva ptáci s krásnými křídly, přátelé a druzi,

sedí na těmle stromě -

jeden zobe sladké ovoce,

ten druhý se na něho dívá, ale nezobe.

Rgvéd

Jak málo víme o tom, jací jsme !

Oč méně o tom, jací bychom mohli být !

lord George Gordon Byron

Tři jedy podle tibetského buddhismu

Prozkoumali jsme do určitých podrobností obrovskou a všezahrnující vizi stvoření a vznešený obraz lidské podstaty, vynořující se při práci s holotropními stavy. Nyní, když se však blížíme k závěru našeho vyprávění, je na místě podívat se blíže na praktické důsledky těchto informací pro náš běžný život. Jak může soustavné sebezkoumání zahrnující holotropní stavy ovlivnit naše emoční i tělesné zdraví, osobnost, světový názor i systém hodnot? Mohou nám nové objevy poskytnout konkrétní návod, který by nám umožnil maximálně využít to, co jsme se naučili? Můžeme nové poznatky využít způsobem, jež by naplnil náš život a učinil ho uspokojivějším?

Duchovní učitelé všech dob nám říkají, že honba za hmotnými cíli sama osobě nepřináší naplnění, štěstí a vnitřní mír. Rychle se stupňující globální krize, mravní úpadek a rostoucí nespokojenost provázející růst hmotného blahobytu v průmyslových společnostech potvrzují tuto starou pravdu. V mystické literatuře vládne obecný souhlas, že lékem na existenciální krizi, která lidstvo souží, je zahledět se do vlastního nitra, hledat řešení ve vlastní psyché a projít hlubinnou psychospirituální proměnou.

Není obtížné pochopit, že důležitým předpokladem úspěšného života je obecná inteligence - schopnost učit se, pamatovat si, myslet, argumentovat a odpovídajícím způsobem reagovat na naše hmotné prostředí. Výzkum z poslední doby zdůrazňuje význam *emoční inteligence* - schopnosti odpovídajícím způsobem reagovat na naše lidské prostředí a řešit naše mezilidské vztahy (Goleman 1996).

Pozorování získaná studiem holotropních stavů potvrzují základní princip filosofie věčnosti, a sice, že kvalita našeho života v konečném důsledku závisí na takzvané *duchovní inteligenci*. Jedná se o schopnost žít způsobem, který odráží hluboké filosofické a metafyzické chápání skutečnosti a nás samých. To samozřejmě vyvolává otázky ohledně podstaty psychospirituální proměny, jež je k dosažení tohoto druhu inteligence nutná, ohledně druhu potřebných změn a prostředků umožňujících takový proces.

Velice jasnou a konkrétní odpověď najdeme v různých školách mahájánového

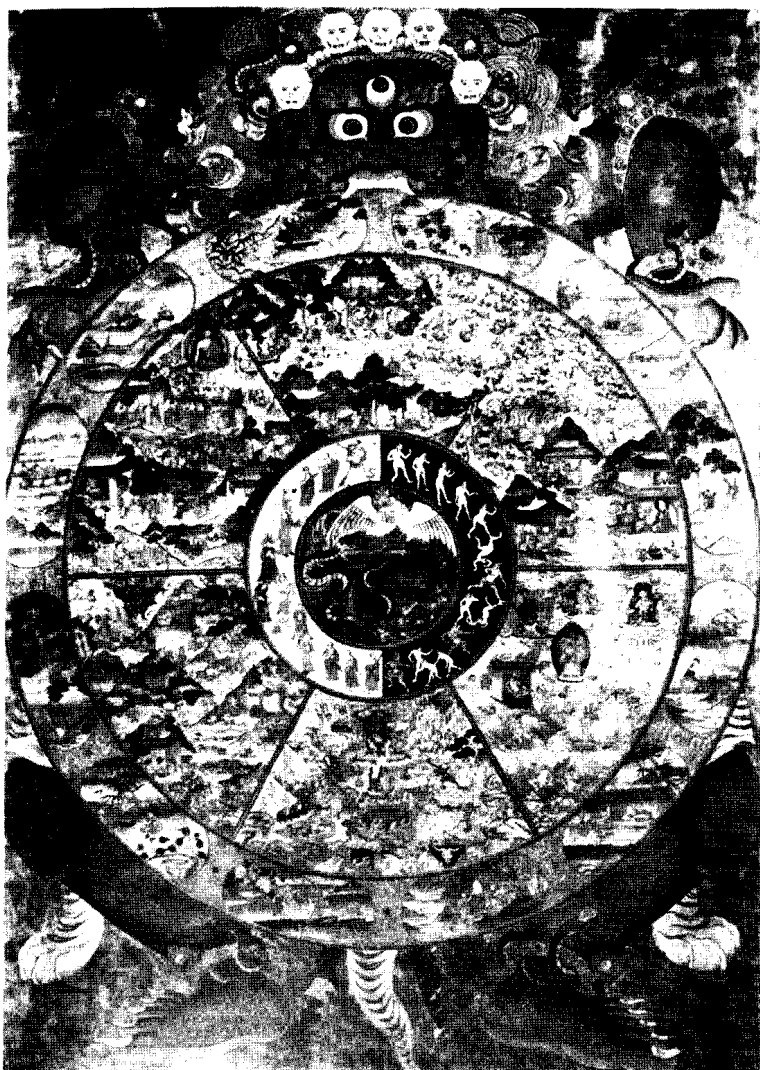

buddhismu. Použijme za základ našeho výkladu slavný tibetský obraz (*thangka*) zobrazující koloběh života, smrti a reinkarnace. Je na něm Kolo života, které třímá strašný Pán smrti. Kolo je rozděleno na šest výsečí představujících různé *loky* neboli oblasti, do nichž se můžeme narodit. Nebeskou oblast božstev - *dévií* ohrožuje přilehlá výseč žárlivých válečnických božstev - *asurů*. Oblast hladových duchů obývají *prétové*, politováníhodní tvorové, zosobnění nenasytné chamtivosti. Mají obrovská břicha a chuť k jídlu, ale ústa jako špendlíkovou díрку. Zbývající výseče kola představují svět lidských bytostí, říši zvířat a peklo. Uvnitř kola jsou dva soustředné kruhy. Vnější ukazuje stoupající a klesající stezky, po nichž putují duše. Nejvnitřnější kruh zabydlila tři zvířata - vepř, had a kohout.

Zvířata ve středu kruhu představují „tři jedy“ neboli síly, které jsou podle buddhistického učení příčinou koloběhu rození a smrti a jsou zodpovědné za veškeré naše životní utrpení. Vepř symbolizuje nevědomost o charakteru skutečnosti a naší vlastní podstaty, had je symbolem hněvu a agrese a kohout představuje chtíč a touhu vedoucí k připoutanosti. Kvalita našeho života a schopnost vypořádat se s nástrahami bytí závisí zásadním způsobem na stupni naší schopnosti odstranit nebo přeměnit tyto síly, které řídí svět citících bytostí. Podívejme se tedy z tohoto hlediska na proces soustavného sebezkoumání, zahrnujícího holotropní stavy vědomí.

Obr. 5 Tibetské Kolo života

Pevně je svírá Pán smrti. Uprostřed jsou tři zvířata symbolizující síly, které pohánějí koloběh smrti a znovuzrození - kohout (chtíč), had (agresivita) a vepř (nevědomost).

Vpravo se nachází temná cesta, po níž sestupují oběti špatné karmy,

vlevo vzestupná cesta dobré karmy. Šest výsečí kola představuje oblasti existence,

do nichž se člověk může narodit - božskou oblast, oblast válečnických božstev,

oblast hladových duchů, peklo, zvířecí říši a oblast lidských bytostí.

Na obvodu kola je zobrazen řetězec příčin vedoucích ke znovuzrození

Praktické znalosti a transcendentní moudrost

Nejzřejmějším přínosem hlubinné zážitkové práce je přístup k mimořádným vědomostem o sobě samých, ostatních lidech, přírodě a kosmu. Při holotropních stavech

můžeme do hloubky pochopit nevědomou dynamiku své psýché. Odhalíme, jak naše vnímání sebe samých i světa ovlivňují zapomenuté nebo potlačené vzpomínky z dětství, raného dětství a perinatálního života. Kromě toho se během transpersonálních zážitků můžeme ztotožnit s jinými lidmi, různými zvířaty, rostlinami a prvky anorganického světa. Zážitky tohoto druhu jsou nesmírně bohatým zdrojem jedinečných vhledů do světa, v němž žijeme.

Během tohoto procesu můžeme získat mnoho cenných informací, které nám mohou být užitečné v běžném životě. Nevědomost symbolizovaná na tibetských *thangkách* vepřem není však nedostatek či neexistence vědomostí v obvyklém smyslu. Neznamená pouze nedostatek informací ohledně různých aspektů hmotného světa. Druh metafyzické nevědomosti, o níž zde jde (*avidja*), představuje základní matoucí nepochopení charakteru skutečnosti a naší vlastní podstaty. Jediným lékem na tento druh nevědomosti je transcendentní moudrost (*pradžňapáramitá*). Z tohoto hlediska je velmi důležité, že sebezkoumání zahrnující holotropní stavy nabízí víc než jen prohloubení našich vědomostí o vesmíru. Jde zároveň o jedinečný způsob získávání vhledů do souvislostí transcendentního významu, jak je patrné z celé této knihy.

Biografické, perinatální a transpersonální kořeny agrese

Podívejme se nyní z téhož úhlu pohledu na druhý Jed", lidský sklon k agresi. Podstatu a rozsah lidské agrese nelze vysvětlovat pouze naším zvířecím původem. Pohled na lidi jako na „nahé opice“, jejichž agresivita je důsledkem určitých faktorů sdílených se zvířaty, jako jsou základní instinkty, genetické vybavení „sobeckými geny“ nebo signály z „plazího mozku“, nebere v úvahu charakter a stupeň lidského násilí. Zvířata jsou agresivní, mají-li hlad, brání-li své území nebo soupeří-li o samici. Lidské násilí, které Erich Fromm (1973) nazývá „zhoubnou agresi“, nemá v království zvířat obdobu. Psychologové a psychiatři hlavního proudu připisují specificky lidskou agresivitu frustracím, zneužívání a nedostatku lásky v raném a pozdějším dětství. Tato vysvětlení však naprosto nemohou odůvodnit extrémní formy individuálního násilí, jako jsou mnohonásobné vraždy škrtiče z Bostonu nebo vraha typu Geoffreya Dahmera, a již vůbec ne případy masových společenských jevů, jakými jsou nacismus a komunismus. Potíže jedinců v jejich rané historii mohou sotva přispět k pochopení psychologických motivů vedoucích ke krvavým válkám, revolucím, genocidě či koncentračním táborem, kdy jsou postiženy obrovské počty lidí. Sebezkoumání s použitím holotropních stavů vrhá na problém těchto forem lidského násilí zcela nové světlo. Pátráme-li v hlubinách své psýché, zjistíme, že kořeny této problematické a nebezpečné složky lidské podstaty jsou značně hlubší a daleko zlověstnější, než si kdy dovedli akademičtí psychologové představit.

Není pochyb o tom, že traumata a frustrace v dětství a raném dětství představují důležité zdroje agrese. Tato souvislost je však jen špičkou ledovce. Systematické hlubinné sebezkoumání dříve či později odhalí další významné kořeny lidského násilí v traumatu prožitém během biologického narození. Ohrožení života, bolest a dušení trvající řadu hodin během porodu, vyvolává obrovskou úzkost a vražednou agresivitu, která zůstane „uskladněna“ v naší psýché a těle. Tato zásobárna základní nedůvěry a nepřátelského postoje ke světu je významným prvkem temné stránky lidské osobnosti, kterou C. G. Jung nazval *stínem*.

Jak již bylo dříve řečeno, doprovází znovuprožívání porodu v holotropních stavech

typické výjevy nepředstavitelného násilí, individuálního i kolektivního. Patří k nim zážitky mrzačení, vraždění a znásilňování, scény krvavých válek, revolucí, rasových nepokojů a koncentračních táborů. Lloyd de Mause (1975), průkopník v oblasti psychohistorie, oboru aplikujícího metody hlubinné psychologie na společenskopolitické události, studoval projevy politických a vojenských vůdců, jakož i plakáty a karikatury z dob válek a revolucí. Ohromilo ho nepřeborné množství obrátů, metafor a obrazů souvisejících s biologickým porodem.

Vojenští vůdci a politici bez rozdílu dějinné epochy, v níž žili, se v kritické situaci nebo při vyhlašování války při svých projevech odvolávají na různé prvky perinatálního ohrožení. Obviňují nepřítele, že „nás dusí a škrtí nebo že nás omezuje a nedává nám dost prostoru k životu“ (Hitlerův *Lebensraum*). Stejně časté jsou narážky na pohyblivý písek, temná sklepení, zrádné vodní víry, tunely a matoucí bludiště a nebezpečné propasti, do kterých můžeme být svrženi a kde se zabijeme pádem nebo utoneme.

Obdobně i sliby vítězství z úst vůdců mívají formu perinatálních podobenství. Zapřísahají se, že nás zachrání z temnot zrádného labyrintu a dovedou ke světlu na druhém konci tunelu. Slibují, že každý svobodně vydechneme, jakmile se podaří přemoci agresora. Již jsem v jiné souvislosti upozornil na značnou podobnost maleb a kreseb představujících perinatální zážitky se symbolismem plakátů a karikatur z období válek a revolucí (Grof 1996).

Ale ani vysvětlení, založená na perinatálních zdrojích agresivity, nejsou dostatečným zdůvodněním podstaty, rozsahu a hloubky lidského násilí. Jeho nejhlubší kořeny zasahují daleko za hranice jedince, až do transpersonální oblasti. V holotropních stavech na sebe berou podobu hněvivých božstev, ďáblů a démonů i složitých mytologických témat, jako jsou apokalypsa nebo soumrak bohů Ragnarok. Již jsem v této knize uvedl příklady temných archetypálních sil působících v hlubinách naší psýché. Dalšími potenciálními zdroji agresivity na transpersonální úrovni jsou vzpomínky na minulé životy a fylogenetické matrice představující naši zvířecí minulost. Poznali jsme tedy, že zkoumání holotropních stavů odhaluje velice otřesný a značně neradostný obraz lidské povahy i rozsahu a hloubky agrese, která je nám vrozena. Neodkrývá však pouze obrovský rozsah tohoto problému, nýbrž zároveň nabízí i zcela nové perspektivy a naděje. Ukazuje také, že existují i neobyčejně mocné a účinné způsoby, jak se s lidskou agresivitou a násilím vypořádat. Při hlubinné zážitkové práci zasahující až do perinatálních a transpersonálních úrovní lze dát bezpečně průchod obrovské agresivitě, zpracovat ji a proměnit v poměrně krátkém čase. Tato práce rovněž vrhá nové světlo na podstatu agrese a na její vztah k lidské psýché. Podle těchto vhledů není agrese cosi, co zrcadlí naši skutečnou podstatu, nýbrž jakási clona, která nás od ní odděluje.

Podaří-li se nám proniknout tímto temným závojem elementárních instinktivních sil, zjistíme, že nejvnitřnější jádro naší bytosti je spíše božské než zvířecí. Takové odhalení je plně v souladu se slavnou pasáží ze staroindických upanišád, kterou jsem již uvedl. Poselství těchto starobylých spisů je naprosto jasné: „*Tat tvam asi.*“ (Ty jsi To.) - „*Ve své nejhlubší podstatě jsi totožný s Božstvím*“ Víím z vlastní zkušenosti, jak povzbudivé praktické výsledky může přinést práce s holotropními stavy. Hlubinné sebezkoumání vede pravidelně k podstatnému snížení agresivity a sebezničujících sklonů, jakož i ke zvýšení tolerance a soucitu. Prohlubuje úctu k životu, soucítění s ostatními druhy a ekologickou vnímavost.

Psychospirituální zdroje nenasytné chamtivosti

Přejdeme nyní ke třetímu „jedu“ tibetského buddhismu, k mocné síle kombinující chtíč,

touhu a nenasytnou chamtivost. Spolu se „zhoubnou agresivitou" jsou tyto vlastnosti bezesporu zodpovědné za některé z nejtemnějších kapitol lidských dějin. Západní psychologové připisují různé projevy této síly libidinálnímu puzení popsanému Sigmundem Freudem. Z tohoto pohledu lze vysvětlit nenasytnou chamtivost nevyřešenými orálními problémy v době kojení. Obdobně lze přisoudit přílišné zabývání se penězi potlačeným análním impulzům a sexuální krajnosti fixaci na falické úrovni. Neukojitelnou touhu po moci popsal podrobně ve své psychologii Freudův žák, „odpadlík" Alfred Adler. Viděl v ní kompenzaci pocitů méněcennosti a nedostatečnosti.

Vhledy z holotropních stavů tento obraz značně obohacují. Odhalují další hlubinné zdroje této složky lidské povahy na perinatální a transpersonální úrovni psýché. Jakmile dospějeme v procesu zážitkového sebezkoumání k perinatální úrovni, obvykle zjišťujeme, že až do tohoto okamžiku byl náš život značně neautentický. Dospějeme k překvapivému zjištění, že naše celé životní zaměření se ubíralo nesprávným směrem. Dojde nám, že mnohé z toho, oč jsme usilovali, nám diktovaly nevědomé emoce a hnací síly vtisknuté do naší psýché a těla v době narození.

Vzpomínky na děsivou a velice tísnivou situaci, v níž jsme se ocitli v době narození, zůstávají v našem organismu živé. Po celý život nás silně ovlivňují, pokud si je plně neuvědomíme a nezpracujeme je prostřednictvím soustavného zážitkového sebezkoumání. Mnohé z toho, co v životě děláme a jak to děláme, lze pochopit jako snahu opožděně se vypořádat s touto psychologicky nedokončenou situací a s ní souvisejícím strachem ze smrti.

Dostane-li se tato traumatická vzpomínka těsně k povrchu naší psýché, vyvolává pocity nespokojenosti s naší současnou situací. Sama o sobě je taková nespokojenost neurčitá a vágní, může se však promítat do širokého spektra problémů. Můžeme ji vztahovat na svůj tělesný vzhled nebo nedostatečné zdroje a hmotné statky. Důvodem nespokojenosti se nám může zdát naše nízké společenské postavení a vliv ve světě. Může se nám zdát, že zdrojem naší nespokojenosti je nedostatek moci a věhlasu, nedostatečné vědomosti nebo dovednosti a řada jiných věcí.

Ať je současná skutečnost jakákoli, nikdy nám nepřipadá naše situace uspokojivá a vždy se nám zdá, že řešení se nachází v budoucnosti. Stejně jako plod uvězněný a zápasící v porodních cestách pociťujeme silnou potřebu dostat se do situace, která bude lepší než ta, v níž právě jsme. Výsledkem tohoto neodolatelného hnacího pudu zaměřeného na nějaké budoucí úspěchy je, že nikdy nežijeme naplno v přítomnosti a náš život se podobá jen přípravě na cosi lepšího, co teprve přijde.

Naše fantazie reaguje na tento pocit existenciální tísně vytvářením obrazů budoucí situace, která nás uspokojí a napraví právě prožívané nedostatky. Existencialisté nazývají tento mechanismus „autoprojekcí" do budoucnosti. Soustavné užívání takového přístupu vede k životnímu stylu, který někteří lidé nazývají „šlapacím mlýnem" nebo životem v „začarovaném kruhu". Tím, že se neustále zabývají jen marnivými představami budoucího štěstí, nedovedou se plně radovat z toho, co jim poskytuje přítomnost. Tento pomýlený, neplnohodnotný a nic nepřinášející přístup k bytí lze praktikovat po celý život až do smrti, která přinese „okamžik pravdy" a nemilosrdně odhalí jeho prázdnotu a marnost. Autoprojekce do budoucnosti jako prostředek nápravy existenciální nespokojenosti je tak „poraženeckým přístupem" bez ohledu na to, zda vytoužených cílů dosáhneme. Nikdy proto nepřinese očekávané uspokojení. Nedosáhneme-li těchto cílů, přisuzujeme pokračování své nespokojenosti tomu, že jsme nedosáhli cíle příslušných použitých nápravných opatření. Podaří-li se nám cílů dosáhnout, bývá typickou skutečností, že nám nepřinesou, v co jsme doufali, a pocitu neuspokojení se nezbavíme. Zpravidla navíc neumíme správně určit, proč cítíme nepřetržitě zklamání. Neuvědomujeme si, že používáme v zásadě nesprávnou životní

strategii, která nám nepřinese uspokojení, nehledě na výsledky. Neúspěch obvykle připisujeme příliš skromnému nebo nesprávně zvolenému cíli.

Tento model často vede k neúnavnému iracionálnímu usilování o různé velkolepé cíle, vyvolává řadu problémů v našem světě a je příčinou značného lidského utrpení. Takový přístup postrádá souvislost s životní skutečností, a proto je možné jej uplatňovat na mnoha různých úrovních. Protože nikdy nepřinese skutečné naplnění, není velký rozdíl, zda je jeho nositel chudák nebo miliardář v kategorii Aristotela Onassise nebo Howarda Hughese. Jakmile uspokojíme základní potřeby svého přežití, je kvalita prožívání života dána více stavem našeho vědomí než vnějšími okolnostmi.

Marná snaha o dosažení uspokojení sledováním vnějších cílů může mít skutečně paradoxní důsledky. Ve své praxi jsem se setkal s lidmi, kteří dosáhli po desítkách let tvrdé práce a urputného zápasu cíle, o kterém snili celý svůj život, a hned druhý den na ně padla hluboká deprese. Joseph Campbell popsal tuto situaci jako „*dosažení poslední přičle žebříku a zjištění, že je opřen o nesprávnou zed*“. Tento frustrující model lze do značné míry oslabit, pokud plně znovuprožijeme vzpomínky na vlastní narození, postavíme se strachu ze smrti, který je s ním spojený, a prožijeme psychospirituální znovuzrození. Jsme-li více pod vlivem vzpomínek na prenatální a postnatální situaci než na dobu porodního zápasu, výrazně zredukujeme neustálé myšlenky na budoucí úspěchy a podaří se nám nacházet daleko větší uspokojení v současnosti.

Kořeny naší nespokojenosti a existenciální tísně však sahají daleko hlouběji než k naší prenatální úrovni. V konečné analýze je nenasytná touha, hnací síla lidského života, svou podstatou transcendentní. Velký italský básník rané renesance Dante Alighieri (1989) to vyjádřil takto: „*Touha po dokonalosti je onou touhou, která činí každou radost neúplnou, protože v našem životě není radosti či rozkoše tak velké, aby uhasila žízeň v naší duši.*“ V nejobecnějším smyslu lze

nejlépe pochopit nejhlubší transpersonální kořeny nenasytné touhy v pojmech koncepce vyjádřené Kenem Wilberem v díle *Atman Projed* (Wilber 1980).

Wilber zkoumal a popsal specifické důsledky základního tvrzení filosofie věčnosti, že naše pravá podstata je božská. Podstatě naší existence se dostalo různých jmen - Bůh, Kosmický Kristus, Keter, Alláh, Buddha, Brahma, Tao a mnoha dalších. Ačkoli nás proces stvoření odděluje a odcizuje kosmickému zdroji a naší božské totožnosti, naše vědomí tohoto spojení nikdy zcela nezmizí. Nejhlubší motivující silou lidské psýché na všech úrovních vývoje je touha vrátit se k prožitku naší božskosti. Omezující podmínky tělesného života však nedovolí, abychom plně prožili dokonalé duchovní osvobození v Bohu a jako Bůh.

Použijme na tomto místě pro ilustraci příběh Alexandra Velikého, člověka, jehož jedinečné světské úspěchy by stěží někdo překonal. Přiblížil se božskému postavení ve hmotném světě více, než kdokoli jiný. Vyjadřuje to konečně i jeden z přívlastků běžně používaných s jeho jménem - Božský Alexandr. Toto je jeho příběh:

Po sérii vojenských vítězství nemajících obdoby, jimiž si podmanil rozsáhlá území ležící mezi rodnou Makedonií a Indií, dosáhl Alexandr konečně území Indie. Dozvěděl se o jistém jogínovi s neobvyklými schopnostmi neboli *siddhi*, mimo jiné i schopností předvídat budoucnost. Alexandr se ho rozhodl navštívit. Když přišel k jogínově jeskyni, byl mudrc pohroužen do pravidelného duchovního cvičení. Alexandr netrpělivě přerušil jeho meditaci a zeptal se ho, zda má skutečně schopnost vidět do budoucna. Jogín mlčky přikývl a pokračoval v meditaci. Alexandr ho znovu vyrušil další naléhavou otázkou: „*Můžeš mi povědět, zda se mi podaří dobýt Indii ?*“ Jogín ještě chvíli meditoval a pak pomalu otevřel oči. Podíval se na Alexandra dlouhým něžným pohledem a pronesl soucitně: „*Jvakonec budeš potřebovat jen asi šest stop země.*“

Stěží bychom našli přílehlavější příklad pro ozřejmění našeho lidského dilematu, naší

zoufalé touhy uskutečnit svou božskost hmotnými prostředky. Jediným způsobem dosažení úplného potenciálu jako božské bytosti je náš vnitřní prožitek. Vyžaduje smrt a překročení našeho odloučeného já, smrt naší totožnosti jako „ega zapouzdřeného v pokožce“. S ohledem na náš strach ze zániku a lpění na egu se musíme spokojit se zástupci nebo náhražkami *átmana*. Tyto se během života mění a jsou vždy charakteristické pro jeho příslušné období.

Pro plod a novorozence je átmanskou náhražkou blažené prožívání dobrého lůna a dobrého prsu. Pro dítě to je uspokojení základních fyziologických potřeb a pocit bezpečí. V době dospělosti se stanou átmanské projekce značně složitějšími. Átmanské náhražky pokrývají široké spektrum a zahrnují kromě jídla a sexu i peníze, slávu, moc, tělesný vzhled, vědomosti a mnohé další. Současně v hloubi duše cítíme, že naší pravou totožností je kosmické stvoření a samotný tvůrčí princip. Z tohoto důvodu zůstanou náhražky jakéhokoli druhu a rozsahu vždy neuspokojivé. Konečným řešením nenasytné touhy je vnitřní svět a nikoli světské usilování o věci bez ohledu na jejich druh a rozsah. Jedině zážitek vlastní božskosti v mimořádném stavu vědomí je s to splnit naše nejvnitřnější potřeby.

Perský mystický básník Džaláluddín Rúmí to vyjádřil naprosto jasně:

Světec ví, že všechny naděje, touhy, lásky a náklonnosti lidí k různým věcem - otcům, matkám, přátelům, nebi, zemi, palácům, vědě, práci, jídlu, pití - jsou pouze touhou po Bohu a ty ostatní věci ji jenom zahalují závojem. Když lidé opustí tento svět a spatří Krále bez těchto závojů, pak pochopí, že šlo jen o závoje a clony a že předmětem jejich touhy byla ve skutečnosti Jediná Věc. (Hines 1996)

Thomas Traherne, anglický básník a duchovní žijící v sedmnáctém století, byl vášnivým zastáncem způsobu života, který nazval „blažeností“ (*felicity*), a v hlubokém mystickém zážitku dospěl k témuž přesvědčení. Zde je výňatek z jeho popisu této události:

Patřily mi ulice, chrám mi patřil, patřili mi i lidé. Patřila mi obloha a také slunce, měsíc a hvězdy a celičkový svět a já byl jediným divákem a jediný jsem se z nich radoval - nevěděl jsem o žádném svém naškudleném majetku, o ničem, co by mne svazovalo nebo rozdělovalo - všechn ten majetek a všechno, co jej rozdělovalo, bylo moje - moje byly i všechny poklady a moji byli i ti, co je vlastnili. Všechn ten obrovský rozruch mě zkazil a já jsem se naučil špinavým trikům tohoto světa a těm se teď odnaučuji a stávám se skutečně opět malým dítětem, abych směl vstoupit do království Božího.

Kráčat po mystické stezce praktickou nohou

Přijmeme-li myšlenku, že hmotný vesmír, jak jej známe, není mechanický systém, nýbrž virtuální realita stvořená Absolutním Vědomím pomocí nekonečně složité souhry zážitků, jaké má tento vhléd praktické důsledky? A jaký vliv bude mít na náš hodnotový systém a na způsob našeho života vědomí, že naše bytí je souměřitelné s kosmickým tvůrčím principem? Tyto otázky jsou z teoretického i praktického hlediska velice důležité, ale nikoli jen pro nás jako pro jedince, nýbrž pro celé lidstvo a pro budoucí život na této planetě. Abychom je mohli zodpovědět, podívejme se znovu na vhledy lidí, kteří prožili holotropní stavy vědomí.

Návod mnohých náboženství jak se vypořádat se strastiplností života je, nedbat tolik o pozemský život a soustředit se na transcendentní oblasti. Některá tato vyznání doporučují přesun zaměření pozornosti od hmotného světa k jiným skutečnostem. Nabízejí modlitbu a oddanost jako způsob komunikace s různými vyššími oblastmi a nadpozemskými bytostmi. Jiná nabízejí a podtrhují význam přímého zážitkového přístupu k transcendentním oblastem prostřednictvím meditace a jiných forem osobní duchovní praxe. Náboženské systémy s touto orientací líčí hmotný svět jako podřadnou

oblast, která je nedokonalá a zapřičiňuje utrpení a bídu. Z jejich hlediska je svět slzavé údolí a tělesné bytí kletbou či bahnem smrti a znovuzrození.

Tato vyznání a jejich představitelé nabízejí svým oddaným stoupcům příslib uspokojivější oblasti nebo stavu vědomí na onom světě. Primitivnější formy lidové víry líčí různé příbytky blažených, ráje či nebesa. Přístup do nich bude po smrti povolen těm, kdo dodržují pravidla předepsaná příslušným náboženstvím. V propracovanějších a promyšlenějších systémech jsou nebesa a ráj pouze přestupními stanicemi na duchovní pouti a jejím konečným cílem je rozvázání osobních pout a spojení s Božstvím nebo vyhasnutí životního ohně a rozpuštění v nicotě (*nirváně*).

Podle džinistického náboženství jsme ve své nejhlubší povaze původními monádami vědomí (*džívami*) znečištěnými v důsledku zapojení se do biologického světa. Cílem džinismu je drasticky omezit účast na hmotném světě, osvobodit se od jeho znečišťujícího vlivu a dosáhnout původního stavu. Dalším příkladem je původní forma buddhismu zvaná *thěraváda* nebo *hínájána* (malá cesta). Tato buddhistická škola má přísnou klášterní tradici a nabízí učení a duchovní disciplíny nutné k dosažení osobního osvícení a osvobození. Jejím ideálem je *arhat*, světec nebo mudrc na nejvyšším vývojovém stupni žijící jako poustevník v odloučenosti od světa. Podobný důraz na osobní osvobození (*móksa*) najdeme také v hinduistické védántě.

Jiné spirituální orientace však zahrnují do své nauky přírodu a hmotný svět jako ztělesnění Božství. Tantrické větve džinismu, hinduismu a buddhismu mají zřetelné zaměření na potvrzení a oslavu života. Obdobně učí buddhistická *mahájána* (velká cesta), že můžeme dosáhnout osvobození během života, jestliže se zbavíme tří „jedů“ - nevědomosti, agresivity a chťíce. Podaří-li se nám to, změní se *samsára* neboli svět iluzí, narození a smrti, v *nirvánu*. Různé mahájánové školy zdůrazňují význam soucítění jako důležitého výrazu realizace. Jejich ideálem je *bódhisattva* nezajímající se pouze o své vlastní osvícení, nýbrž také o osvobození všech cítících bytostí.

Podívejme se na toto dilema a použijme vzhledů z holotropních stavů. Co získáme, vzdálíme-li se životu a unikneme-li z hmotné úrovně do transcendentních skutečností? A naopak, jakou hodnotu má, přijmeme-li s otevřeným srdcem svět běžné skutečnosti? Rada spirituálních systémů definuje cíl duchovní pouti jako vymizení osobních hranic a opětné spojení s Božstvím. Ti, kdo při sebezkoumání skutečně prožili ztotožnění s Absolutním Vědomím, si však uvědomují, že definování konečného cíle duchovní pouti jako zážitek jednoty s nejvyšším principem bytí má v sobě vážný problém.

Uvědomují si skutečnost, že nerozlišené Absolutní Vědomí a Prázdnota nepředstavují jen konec duchovní pouti, nýbrž i zdroj a počátek stvoření. Božství je princip nabízející opětné spojení odděleným jednotkám vědomí, ale i činitel zodpovědný za rozdělení původní jednoty. Kdyby byl tento princip úplný a sám v sobě naplňující, nebylo by důvodu, aby tvořil a ostatní prožitkové oblasti by neexistovaly. Jelikož však existují, vyjadřuje sklon Absolutního Vědomí k tvorbě jeho základní „potřebu“. Pluralitní světy tak představují důležitý doplněk nediferencovaného stavu Božství. Řečeno terminologií kabaly: „*Lidé potřebují Boha a Bůh potřebuje lidi.*“

Celkové schéma kosmického dramatu obsahuje dynamickou souhru dvou základních sil. Jedna z nich je ve vztahu k tvůrčímu principu odstředivá (*hylotropní* neboli zaměřená na hmotu) a druhá dostředivá (*holotropní* neboli cílící k celistvosti). Nerozlišené Kosmické Vědomí vykazuje zásadní sklon k vytváření pluralitních světů, v nichž jsou nesčetné samostatné bytosti. Již dříve jsme hovořili o některých možných „důvodech“ či „motivech“ tohoto sklonu k vytváření virtuální reality. A naopak individualizované jednotky vědomí pociťují svoji oddělenost a odcizení jako cosi bolestného a dávají najevo svou silnou touhu vrátit se ke zdroji a znovu se s ním spojit. Ztotožnění s tělesným já je mimo jiné plné problémů s citovým a tělesným strádáním, prostorovým a časovým omezením, pomíjivostí a smrtí.

Tento dynamický konflikt naplno prožijeme, když nás sebezkoumání v holotropním stavu přivede na samotný pokraj smrti ega. V tomto okamžiku se začneme zmítat rozpolcení dvěma mocnými protikladnými silami. Jedna naše část - *holotropní*, touží překonat ztotožnění s tělesným egem, zažít rozplynutí a spojení s vyšším celkem. Druhou část - *hylotropní*, nutí strach ze smrti a pud sebezáchovy držet se zuby nehty vlastní identity. Jde o krajně úporný konflikt, který může být vážnou překážkou psychospirituální proměny. V konečném důsledku po nás vyžaduje, abychom se vzdali a obětovali svou důvěrně známou totožnost ve prospěch čehosi, co ji má na druhé straně nahradit - my však nevíme, co to bude nebo, zda ji vůbec něco nahradí.

I když náš pobyt na světě není nijak zvlášť pohodlný, budeme se ho křečovitě držet, je-li alternativa neznámá. Přesto hluboko v nitru cítíme, zeje život našeho tělesného já sám o sobě neplnohodnotný a neschopný uspokojovat naše nejvnitřnější potřeby. Silně nás to pudí, abychom překonali svá omezení a nabyli své pravé totožnosti. Před nastoupením cesty soustavného sebezkoumání pomáhá a je užitečná intelektuální znalost toho, že prožití smrti ega je zážitek pouze symbolický a že nejde o skutečnou smrt a zánik. Přesto však je strach ze smrti a pozbytí ega tak ohromující a přesvědčivý, že při jeho prožívání je obtížné se na toto vědomí spolehnout.

Je-li pravda, že naši psýché ovládají dvě mocné kosmické síly, hylotropní a holotropní, a že jsou tyto dvě základní síly v neustálém vzájemném boji, existuje vůbec přístup k bytí, kterým by bylo možné se s touto situací uspokojivě vypořádat? Nemí-li zcela uspokojující ani oddělená existence ani nerozlišená jednota, jaká zbývá alternativa? Je vůbec možné nalézt za těchto okolností nějaké řešení, životní přístup, který by nám pomohl vypořádat se s tímto paradoxem? Můžeme nalézt v hurikánu těchto kosmických tendencí klidné místo a v míru v něm spočinout? Lze vůbec dosáhnout uspokojení ve vesmíru, jehož předivo tkají navzájem se potírající síly?

Řešení není samozřejmě v tom, že bychom zavrhlí tělesné bytí jako podřadné a pokoušeli se z něho uniknout. Poznali jsme, že prožitkové světy, včetně hmotného, nepředstavují pouze významný a cenný, ale přímo naprosto nepostradatelný doplněk nerozlišeného stavu tvůrčího principu. Na druhé straně je pochopitelné, že úsilí o dosažení naplnění a míru myslí nutně ztroskotá a obrátí se proti nám, pokud se soustředí pouze na předměty a cíle materiální oblasti. Jakékoli uspokojivé řešení musí tedy zahrnovat jak pozemské, tak i transcendentní rozměry, jak svět tvarů, tak i beztvarou realitu.

Hmotný svět, jak jej známe, nabízí nesčetné možnosti mimořádných dobrodružství ve vědomí. Jako tělesné ego jsme svědky nebeského divadla s miliardami galaxií, úžasných východů a západů slunce, přibývání a ubývání měsíce a mystéria měsíční a sluneční oběžné dráhy. Díváme se na fantastickou hru mračen, něžnou krásu duhy a chvějivou nádheru severní polární záře. Na zemském povrchu vytvořila příroda nekonečně pestrou paletu krajin, počínaje velkými oceány, řekami a jezery až po velehory, mlčenlivé pouště a chladnou krásu Arktidy. Společně s udivující mnohotvárností životních forem živočichů a rostlin skýtají nekonečné možnosti jedinečných zážitků.

Pouze tělesně a na hmotné úrovni se můžeme zamilovat, vychutnat extázi sexu, mít děti, poslouchat Beethovenovu hudbu nebo se obdivovat Rembrandtovým obrazům. Kde jinde než na zemi můžeme slyšet slavičí zpěv nebo si pochutnat na zákusku? K seznamu potěšení přidejme radost ze sportovního výkonu, z cestování, hry na hudební nástroje, z malování a z mnoha jiných činností. Hmotný svět nabízí nekonečné možnosti výzkumu organických a anorganických oblastí, povrchu země, hlubin oceánů i vzdálených oblastí kosmického prostoru. Příležitosti ke zkoumání mikrosvěta i makrosvěta jsou prakticky neomezené. Kromě současnosti nabízí stejně

svůdná dobrodružství i záhadná minulost, počínaje nejstaršími civilizacemi a předpotopním světem až po první mikrosekundy Velkého třesku.

Blahodárnost sebepoznávání a duchovní praxe

Účast ve světě jevů a schopnost prožívat bohaté spektrum dobrodružství v něm vyžaduje určitý stupeň identifikace s tělesným egem a přijetí hmotného světa. Jestliže je však naše ztotožnění s tělesným egem naprosté a víra ve hmotný svět jako v jedinou skutečnost neotřesitelná, nemůžeme plně vychutnat svou účast ve stvoření. Damoklův meč osobní bezvýznamnosti, pomíjivosti a smrti může dokonale zastínit pozitivní stránky života a zbavit je veškerého potěšení. Přidejme k tomu i svou frustraci z opakovaných marných pokusů uplatnit plně svůj božský potenciál v hranicích daných nám omezeními našeho těla a hmotným světem.

Chceme-li nalézt východisko z tohoto dilematu, musíme se ponořit do svého nitra. Opakované zážitky holotropních stavů oslabují víru, že jsme pouhým „egem zapouzdřeným v pokožce“. Z praktických důvodů se sice se svým tělesným egem nepřestaneme ztotožňovat, ale naše identifikace bude spíše nezávazná a hravá. Nabudeme-li dostatečných prožitkových vědomostí o transpersonálních oblastech bytí, včetně své pravé totožnosti a kosmického postavení, stane se pro nás běžný život snazší a budeme mít silnější pocit, že stojí za to ho žít. Při pokračujícím sebezkoumání také dříve či později objevíme, že za všemi formami je základní prázdnota. Buddhistické učení tvrdí, že poznání zdánlivé povahy světa jevů a jeho prázdnoty nám pomůže dosáhnout osvobození od utrpení. Patří k tomu i víra, že jakákoli samostatná ega, s nimiž se ve svém životě setkáme, i naše vlastní, jsou koneckonců pouhou iluzí. Buddhistické texty popisují znalost zásadní prázdnoty všech forem a z toho vyplývající poznání, že neexistují samostatná ega, jako *anattu*, doslova „ne-já“.

Jack Kornfield, psycholog a učitel buddhistické meditace *vipassaná*, popisuje své první setkání s koncepcí *anatty* při setkání se zesnulým tibetským duchovním učitelem Kalu Rinpočem. Toužil získat ze setkání s tímto pozoruhodným člověkem co nejvíc, a tak se ho zeptal s dychtivostí zapáleného začátečníka: „*Mohl byste mi, prosím, popsat několika větami skutečnou podstatu*

buddhistického učení?“ Kalu Rinpoče mu odpověděl: „*filohl bych, ale vy byste tomu nevěřil a trvalo by vám to mnoho let, než byste to pochopil.*“ Jack zdvořile naléhal: „*Přesto mi to, prosím, povězte. Tak rád bych se to dověděl.*“ Kalu Rinpoče mu odpověděl stručně a důrazně: „*Ve skutečnosti neexistujete.*“

Vědomí naší božské podstaty a zásadní prázdnoty všech jevů, které odhalíme při transpersonálních zážitcích, jsou základy metarámce, který nám značně pomůže vyrovnat se s komplikovaností běžného života. Plně oceníme hmotný svět a najdeme potěšení v darech, které nabízí - krásu přírody, lidské vztahy, milování, rodinu, umělecká díla, sportování, kulinární rozkoše a nesčetné množství dalších radostí.

Přesto nám život přinese i překážky, nástrahy, bolestná zklamání a ztráty bez ohledu na to, čím se zabýváme. Stane-li se situace neúměrně obtížnou a strastiplnou, můžeme se upřít k široké kosmické perspektivě, kterou jsme objevili při svém sebezkoumání. Spojení s vyššími skutečnostmi a osvobozující vědomí *anatty* a prázdnoty všech forem nám umožní snášet, co by bylo jinak nesnesitelné. Pomocí transcendentního vědomí můžeme prožít celé životní spektrum neboli „celou katastrofu“, jak je nazval Řek Zorba. Soustavné sebezkoumání s použitím holotropních stavů nám může rovněž pomoci prohloubit a vyostřit smyslové vnímání světa. Takové „pročištění bran vnímání“, jak je nazval Aldous Huxley s poukazem na báseň Williama Blakea, nám umožní plně doceňovat a vychutnávat všechny možnosti dobrodružství vědomí související

s tělesným životem. Obecné zvýšení radosti ze života se projeví nejdramatičtěji v mystickém stavu a v hodinách či dnech, které po něm bezprostředně následují. Bývá tak intenzivní, že o něm lze hovořit jako o „vyzařování“ (*afterglow*). Ve své mírnější formě se toto zvýšení požitku ze života a jeho obecně vyšší kvalita projeví ve formě trvalého následného efektu mystických zjevení.

Člověk se zážitky omezenými jen na hylotropní stav vědomí, kterému se nedostalo prožitkového přístupu k transcendentním a posvátným oblastem skutečnosti, sotva překoná hluboko zakořeněný strach ze smrti a stěží najde v životě jeho hlubší smysl. Za těchto okolností je běžné chování z velké míry motivováno potřebami falešného ega a významné stránky života jsou reaktivní a neautentické. Proto je nezbytné doplnit běžné aktivity nějakým druhem duchovní praxe, která otevírá prožitkový přístup k transcendentním oblastem.

V předindustriálních společnostech bylo možné nabýt transcendentní zážitky mnoha různými formami - od šamanských obřadů, rituálů přechodu a ceremonií s cílem uzdravovat až po starobylá mystéria smrti a znovuzrození, mystické školy a meditační praxe velkých světových náboženství. V několika uplynulých desetiletích se v západním světě projevuje významné oživení různých duchovních praktik známých z minulosti. Kromě toho vyvinuli představitelé moderní hlubinné psychologie nové účinné přístupy umožňující duchovní otevření se. Tyto nástroje mají k dispozici všichni, kdo se zajímají o psychospirituální proměnu a rozvoj vědomí.

C. G. Jung, „praotec“ transpersonální psychologie, popisuje ve svém díle životní zaměření, které zahrnuje jak světský, tak i kosmický rozměr našeho já a našeho bytí. Razil názor, že bychom měli doplnit své aktivity ve vnějším světě soustavným sebezkoumáním, poznáváním vlastního nitra zasahujícím až do nejhlubších skrytých koutů naší psýché. Pokud se obrátíme do nitra, dosáhneme spojení se svým vyšším já, s vyšší složkou našeho bytí a budeme moci využít jeho vedení ke svému prospěchu. Tak můžeme těžit z nesmírných zdrojů kolektivního nevědomí obsahujícího moudrost věků.

Podle Junga se nemáme orientovat v životě pouze na základě vnějších aspektů situací, kterým se ocitneme tváří v tvář. Rozhodovat bychom se měli na základě tvůrčího propojení našich pragmatických znalostí hmotného světa a hluboké moudrosti načerpané z kolektivního nevědomí během soustavného sebezkoumání. Doporučení tohoto velkého švýcarského psychiatra obecně souhlasí se závěry, k nimž mnoho lidí, s nimiž jsem pracoval, dospělo na základě svých holotropních výzkumů.

Opakovaně jsem se přesvědčil, že takové zaměření vede ke způsobu života, který je uspokojivější, radostnější a tvořivější. Umožňuje stát pevně na půdě běžné skutečnosti a přesto si uvědomovat ohromující rozměry bytí a naší božské podstaty. Schopnost navzájem smířit a spojit tyto dvě složky života patří k nejvznešenějším z aspirací mystické tradice. Šejk al-'A'Aví popisuje nejvyšší cíl, nejvyšší stadium duchovního vývoje v tradici sufismu jako stav bytí, které je vnitřně opilé Boží esencí a přesto navenek střízlivé.

Osobní proměna a planetární budoucnost

Potenciální dobro plynoucí z tohoto přístupu k bytí přesahuje úzké osobní zájmy těch, kdo jej praktikují a může mít důležitý dopad na lidskou společnost a na naši budoucnost. Za poslední desetiletí postupně sílí přesvědčení, že se lidstvo ocitlo v krizi rozměrů nemajících obdoby. Moderní věda vyvinula účinné prostředky, kterými lze většinu problémů sužujících dnešní svět řešit - boj proti většině chorob, skoncování s hladem a chudobou, snížení objemu průmyslových odpadů a nahrazení znečišťujících fosilních paliv obnovitelnými zdroji čisté energie.

Problémy, které se staví lidstvu do cesty, nejsou ekonomické či technologické povahy. Ten nejhlubší zdroj globální krize je uvnitř člověka a zrcadlí úroveň rozvoje vědomí lidského druhu. Vinou nespoutaných sil v lidské psyché dochází k znehodnocování nepředstavitelných zdrojů absurdními závody ve zbrojení, zápasem o moc a pachtěním se za „neomezeným růstem“. Tyto prvky lidské povahy také stojí v cestě vhodnějšímu rozdělování bohatství mezi jedince i národy, jakož i změně orientace z čistě ekonomických a politických hledisek na ekologické priority, nezbytné pro přežití života na této planetě.

Doposud sklidily vyjednávání, administrativní a zákonná opatření, ekonomické a společenské sankce, vojenské intervence a jiné podobné druhy úsilí jen velice malý úspěch. Ve skutečnosti vyvolaly víc problémů, než jich vyřešily. Je stále jasnější, proč musely selhat. Není možné zmírnit tuto krizi pomocí postupů zakořeněných v téže ideologii, která ji vyvolala. V konečné analýze má současná globální krize psychospirituální podstatu. Lze si proto stěží představit, že by byla řešitelná bez radikální vnitřní proměny lidstva a jeho povznesení na vyšší úroveň emoční zralosti a duchovního vědomí.

Uvážíme-li, jak svrchovanou roli sehrály v dějinách lidstva násilí a agresivita, nevypadá příliš nadějně možnost, že se moderní lidská společnost přemění v jedince schopné mírového soužití všech se všemi bez rozdílu rasy, barvy pleti a náboženského či politického přesvědčení, nemluvě ani o jiných odlišnostech. Ocitli jsme se před nesmírnou výzvou vstoupit lidstvu hluboké etické hodnoty, citlivost k potřebám jiných lidí, vůli dobrovolně se uskromnit a jasné vědomí ekologických imperativů. Na první pohled jde o nereálný utopický úkol bez zrnka naděje na úspěch.

Přesto však není situace tak zoufalá, jak se zdá. Jak jsme se přesvědčili, právě taková hluboká proměna je přesně to, k čemu dochází při systematickém sebezkoumání s použitím holotropních stavů, ať již jde o meditační praxi, mocné prožitkové terapeutické formy či odpovědnou přísně kontrolovanou práci s psychedelickými látkami. Podobné změny pozorujeme i u lidí, kteří prožívají spontánní psychospirituální krizi a mají to štěstí, že se jim dostane účinné podpory a citlivého vedení.

Takový životní přístup, který spojuje hlubinné sebezkoumání s inspirovaným jednáním ve vnějším světě, se může stát významným faktorem při řešení globální krize, pokud se uplatní na dostatečně široké základně. Vnitřní proměna a urychlený rozvoj vědomí mohou významně zlepšit naši naději na přežití a mírumilovné soužití. Shromáždil jsem a systematicky popsal vhledy získané zkoumáním holotropních stavů v naději, že budou lidem, kteří tuto cestu zvolí nebo již po ní krácejí, nějak užitečné a nápomocné.

Recept pro planetární léčbu - poučení z domorodého amerického obřadu

Rád bych tuto knihu uzavřel poukazem na zážitek s pronikavým léčebným účinkem a proměnou, k němuž došlo před mnoha lety ve skupině lidí, se kterými jsem sdílel holotropní stav vědomí. Ačkoli se to stalo již téměř před čtvrt stoletím, stále mě to dojíká, a kdykoli si na to vzpomenu, vhrknou mi do očí slzy. Ta událost mi odhalila hloubku problematiky našeho světa, v němž se po mnoho století dědila zášť z generace na generaci. Dala mi však také naději a víru v možnost, že tato kletba zmizí a že se rozpadnou i hranice, které nás vzájemně dělí.

Když jsem přišel v roce 1967 do Spojených států amerických, zúčastnil jsem se vládou podporovaného výzkumného projektu v *Marylandském středisku psychiatrického*

výzkumu. Šlo o výzkum možností psychedelické terapie. Jedním z projektů byl školicí program pro odborníky v oblasti duševního zdraví. V rámci programu mohli psychiatři, psychologové a sociální pracovníci ke vzdělávacím účelům absolvovat až tři sezení s použitím vysokých dávek LSD. Jedním z našich subjektů v tomto programu byl Kenneth Godfrey, psychiatr z nemocnice pro veterány (*Veterans Administration Hospital*) ve městě Topeka v Kansasu. Řídil jsem jeho tři psychedelická sezení a stali jsme se důvěrnými přáteli.

Když jsem ještě žil v Československu, dočetl jsem se o Domorodé americké církvi (*Native American Church*), synkretickém náboženství kombinujícím indiánské a křesťanské prvky a používajícím jako svátost mexický psychedelický kaktus *peyotl*. Velmi jsem si přál osobně zažít obřad s použitím peyotlu, abych mohl porovnat terapeutické a rituální užívání psychedelik. Po svém příjezdu do USA jsem marně hledal takovou možnost. Ukázalo se, že Ken i jeho manželka jsou indiánského původu a mají dobré vztahy se svými soukmenovci. Když jsme se loučili s Kenem po jeho třetím sezení, požádal jsem ho, zda by mi mohl dopomoci k účasti při domorodém obřadu s peyotlem, a on mi slíbil, že se pokusí. Za několik dní mi zavolaal a sdělil, že jeho dobrý přítel zve mě a ještě několik lidí na peyotlovou ceremonii Indiánů kmene Patawatome.

O následujícím víkendu odletělo pět členů výzkumné skupiny z Baltimore do Topeky v Kansasu. Naši skupinu tvořili hudební terapeutka Helen Bonny, její sestra, psychedelický terapeut Bob Leihy, profesor religionistiky Walter Houston Clark a já. Na letišti v Topece jsme si najali auto a zajeli jsme s ním hluboko do kansaské prairie. Tam, na otevřeném prostranství, stálo několik týpí. V jednom z nich se měl konat posvátný obřad. Slunce zapadalo a rituál měl každým okamžikem začít. Než jsme se mohli obřadu zúčastnit, museli nás jeho

ostatní účastníci - všichni indiánského původu - mezi sebe přijmout. Prošli jsme zvláštním procesem připomínajícím dramatické skupinové sezení.

Domorodci poukázali s velkým citovým pohnutím na strastiplné dějiny invaze a dobývání Severní Ameriky bílými vetřelci - genocidu domorodého amerického obyvatelstva, znásilňování domorodých žen, vyvlastňování půdy, nesmyslná jatka bizonů a řadu dalších krutostí. Po několika hodinách dramatické výměny názorů se emoce uklidnily a Indiáni nás jeden po druhém přijímali mezi sebe, abychom se mohli obřadu zúčastnit. Nakonec zbyl jediný muž - vysoký, tmavý a zamračený - který byl i nadále silně proti naší přítomnosti. Jeho nenávisť k bílé rase byla nezměrná. Dlouho trvalo, než i on svolil - viditelně nerad - že i my se smíme obřadu zúčastnit. Udělal to až po značném nátlaku ostatních souvěrců nešťastných z toho, že se začátek obřadu tak vleče.

Nakonec se všechno urovnalo - alespoň zdánlivě - a všichni jsme se shromáždili ve velkém týpí. Zažehli oheň a posvátný rituál začal. Požili jsme peyotl a podávali si ceremoniální hůl a buben. Ke komu se dostala hůl, měl podle domorodého zvyku právo zazpívat nebo učinit osobní prohlášení - mohl také předat hůl dalšímu. Muž, který se tak bránil našemu přijetí, seděl přímo proti mně. Bylo jasné, že se obřadu plně nezúčastňuje. Jakmile se k němu v kruhu dostaly hůl a buben, pokaždé je předal hněvivě sousedovi. Vnímá jsem své okolí vlivem peyotlu neobyčejně citlivě. Ten člověk mi byl trnem v oku a dívat se na něho mi připadalo stále nepříjemnější. Z jeho očí jako by přímo sálala nenávisť a vyplňovala celé týpí.

Nadešlo ráno a my jsme dali naposled kolovat posvátnou hůl a buben. Každý pronesl stručné prohlášení, ve kterém shrnul svůj zážitek a dojmy z uplynulé noci. Výjimkou byl Walter Houston Clark - hovořil dlouho a s velkým dojetím. Vyjádřil své hluboké ocenění velkorysosti domorodých amerických přátel, kteří nám dovolili zúčastnit se jejich krásného obřadu. Walter zvláště zdůraznil skutečnost, že nás mezi sebe přijali navzdory

tomu, co jsme jim *my* způsobili - vnikli jsme do jejich země a tu jsme jim uloupili, zabíjeli jsme jejich muže, znásilňovali jejich ženy a vyvražďovali stáda bizonů. V jednom bodě své řeči se zmínil o mně - již nevím, v jaké to bylo souvislosti - jako o „*Stanoví, který je tak daleko od své vlasti, rodného Československa*“.

Jakmile se Walter zmínil o Československu, muže, který celou noc tak zjevně nesouhlasil s naší přítomností, to podivně rozrušilo. Vyskočil, proběhl týpím a vrhl se přede mnou na zem. Položil mi hlavu do klína, pevně mne objal a začal hlasitě plakat a vzlykat. Asi za dvacet minut se uklidnil, vrátil se na své původní místo a začal mluvit. Řekl, že večer před započítím obřadu nevěděl, odkud jsem. Viděl v nás všech „bledé tváře“ a tedy automaticky nepřátele původního obyvatelstva Ameriky. Po Walterově poznámce si uvědomil, že pocházím z Československa, a proto s tragédií jeho národa nemám nic společného. Po celý obřad mě nenáviděl neprávem.

Ten člověk se zdál být zdrcený a zoufalý. Po jeho počátečním prohlášení zavládlo dlouhé ticho. Bylo zjevné, že bojuje těžký vnitřní boj a že ještě neskončil své vyprávění. Nakonec se uklidnil a byl schopen nám sdělit svůj příběh. Během 2. světové války byl odveden k americkému letectvu. Několik dní před koncem války se osobně zúčastnil zvláštního a zbytečného leteckého bombardování českého města Plzně, známého pivem a strojírenstvím. Nejenže mne nenáviděl neprávem, ale naše role se vyměnily - on byl vetřelec a já jsem byl oběť. On přepadl mou vlast a zabíjel mé spoluobčany. Nemohl se s tím vyrovnat.

Ujistil jsem ho, že k němu nechovám žádné nepřátelské pocity, a tu se stalo cosi podivuhodného. Přistoupil k mým čtyřem přátelům z Baltimore, Američanům. Omluvil se za své chování před obřadem a během něho, objal je a poprosil je, aby mu odpustili. Řekl, že se z této příhody poučil, že svět by neměl naději, pokud bychom v sobě živilí nenávist za činy spáchané našimi předky. Uvědomil si, že zobecněné soudy nad rasovými, národnostními a kulturními skupinami jsou nesprávné. Měli bychom posuzovat lidi podle toho jací jsou, a ne na základě jejich příslušnosti k nějaké skupině. Jeho prohlášení je důstojným pokračováním slavného poselství náčelníka Seattla evropským kolonizátorům. Uzavřel je slovy:

Nejste mí nepřátelé, jste moji bratři a sestry. Nic jste neudělali mně nebo mému lidu. To všechno se stalo kdysi dávno za života našich předků. Tenkrát jsem mohl být na druhé straně. Všichni jsme děti Velkého ducha, všichni patříme Matce zemi. Naše planeta se zmítá ve velkých potížích. Jestliže v sobě ponese staré nevraživosti a nebudeme spolupracovat, všichni zahyneme.

Většinu z nás tekly po tvářích slzy. Všichni jsme prožívali pocit hluboké jednoty a sounáležitosti s lidským rodem. Zatímco na obloze pomalu vycházelo slunce, obřadně jsme posnídali. Jedli jsme jídlo, které bylo během noci položeno doprostřed týpí a posvěceno rituálem. Potom jsme se všichni dlouze objímali, váhavě rozloučili a zamířili domů. Odnášeli jsme si vzpomínku na tuto mimořádnou lekci řešení rasových a mezinárodních konfliktů, kterou si jistě budeme živě pamatovat po zbytek života. Ve mně tato mimořádná synchronicita prožitá v holotropním stavu vědomí vzbudila naději, že se snad jednou v budoucnosti podobně zacelí rány světa v globálním měřítku.

PŘÍLOHA

POSVÁTNÉ A SVĚTSKÉ

***Není moc toho, čemu rozumíme,
od Velkého třesku až k částicím v atomech bakteriální buňky. V nadcházejících
stoletích se musíme propracovat divočinou záhad.***

Lewis Thomas

Ne vše, co je důležité, lze spočítat. Ne vše, co lze spočítat, je důležité.

Albert Einstein

Spiritualita a náboženství v moderní společnosti

Moderní technovědné společnosti chápou lidskou podstatu a charakter kosmu značně odlišně od světových názorů starých a předindustriálních kultur. Do jisté míry jde o důsledek dějinného pokroku a dalo se to očekávat. Během staletí nashromáždili vědci nejrůznějších oborů úctyhodné množství informací díky systematickému výzkumu různých aspektů hmotného světa. V minulosti tyto informace jednoduše nebyly dostupné, ale nyní obrovskou měrou doplnily, opravily a nahradily dřívější koncepce v oblasti přírody a vesmíru. Nejvýznamnější rozdíl mezi těmito dvěma světovými názory však nespočívá v množství a přesnosti poznatků týkajících se hmotné skutečnosti. Jde o zásadní nesouhlas ohledně posvátné či spirituální dimenze bytí.

Všechna lidská společenství předindustriální éry byla zajedno v tom, že námi vnímaný hmotný svět, v němž se pohybujeme v běžném životě, není jedinou skutečností. Jejich světónázory se sice v podrobnostech lišily, ale všechny popisovaly kosmos jako složitý systém hierarchicky uspořádaných úrovní existence. V tomto pojetí reality, které Arthur Lovejoy (1964) nazval „Velkým řetězcem bytí“, byla hmota posledním článkem tohoto řetězce. Vyšší oblasti existence v předindustriálních kosmologiích obývala božstva, démoni, netělesné bytosti, duchové předků a zvířata obdařená zvláštní mocí. Starobylé a předindustriální kultury měly bohatý rituální a spirituální život, který se odvíjel od možnosti docílit přímý styk s běžně skrytými rozměry skutečnosti, získat od nich důležité informace a pomoc, popřípadě i zásah v záležitostech hmotného světa.

Běžnou činností společností s tímto světovým názorem neurčovaly jen informace zprostředkované smysly, nýbrž i vstupy z těchto běžně neviditelných dimenzí. Pro antropology s tradičním západním vzděláním byla často hádankou „dvojitá logika“ domorodých kultur, které studovali. Domorodci se vyznačovali velkou praktickou

inteligencí, byli neobyčejně obratní, dovedli vyrábět důmyslná zařízení, aby přežili a užili se, ale praktické činnosti, jako je lov, rybaření a stavba přístřeší, kombinovali se záhadnými, často složitými a propracovanými obřady. Při nich se obraceli na různé bytosti a skutečnosti, které v očích antropologů vypadaly jako vybájené a neexistující. Rozdíly mezi světovými názory se projevují nejvýrazněji, pokud jde o smrt a umírání. Kosmologie, filosofie a mytologie, jakož i spirituální a rituální život předindustriálních společností obsahují velice jasná poselství, že smrt není absolutní a nezvratný konec všeho, a že život či existence v nějaké formě trvá i po biologickém odchodu z tohoto světa. Eschatologické mytologie těchto kultur se obecně shodují v tom, že nějaký duchovní princip či duše přežívá tělesnou smrt a prožívá složitou sérii dobrodružství ve vědomí v jiných realitách.

Posmrtná pouť duše se občas popisuje jako cestování fantastickými krajinami s podobnými rysy, jaké mají ty pozemské, jindy jako setkání s různými archetypálními bytostmi a také jako postup sledem mimořádných stavů vědomí. Některé kultury učí, že se duše dostane na čas do určité oblasti onoho světa, jako je křesťanský očištec nebo *lóka* tibetského buddhismu, nebo navěky do nebe, pekla či ráje, popřípadě do oblasti slunce. Řada kultur vyvinula nezávisle na sobě systémy víry ve stěhování duší nebo v jejich převtělování, včetně návratu jednotky vědomí do dalšího tělesného života na zemi.

Všechny předindustriální společnosti se zřejmě shodovaly v přesvědčení, že smrt není konečnou porážkou a koncem všeho, nýbrž pouze přechodem do jiné formy bytí. Zážitky spojené se smrtí pokládaly za návštěvu důležitých oblastí skutečnosti, které si zaslouží prožití, studium a pečlivé zmapování. Umírající důvěrně znali eschatologickou kartografii své kultury, ať šlo o šamanské mapy pohřebních krajin či o propracované popisy východních spirituálních systémů, jaké najdeme například v *Bardo Thódol (Tibetské knize mrtvých)*.

Bardo Thódol si v této souvislosti zaslouží zvláštní zmínku. Tento důležitý text tibetského buddhismu zajímavě kontrastuje s výlučně pragmatickým důrazem kladeným na produktivní život a popírání smrti charakterizující západní průmyslovou civilizaci. Popisuje čas smrti jako jedinečnou příležitost k duchovnímu vysvobození z koloběhu smrti a znovuzrození a jako období určující příští vtělení v případě, že k tomuto vysvobození nedojde. Z takového pohledu je možné považovat zážitky v *bardech*, což jsou přechodné stavy mezi vtěleními, za svým způsobem důležitější než život v těle. Proto je pro člověka naprosto nezbytné, aby se soustavnou praxí již za svého života právě na tuto cestu připravoval.

Popisy posvátných rozměrů skutečnosti a důraz na duchovní život jsou v příkrém rozporu se systémem víry, který ovládá průmyslovou civilizaci. Náš světový názor do značné míry utvářela materialisticky orientovaná věda, která nás přesvědčuje, že žijeme ve vesmíru, v němž je skutečná pouze hmota. Teoretici různých vědních oborů načrtli obraz reality, podle něhož jsou dějiny vesmíru dějinami vývoje hmoty. Život, vědomí a inteligence jsou údajně více či méně náhodnými a nevýznamnými průvodními jevy tohoto vývoje. Objevily se na scéně po miliardách let vývoje pasivní a inertní hmoty v nepatrné části nesmírného vesmíru. Chápání lidské podstaty i charakteru vesmíru na základě takových předpokladů je zjevně v zásadě neslučitelné s jakoukoli formou duchovní víry. Přijmeme-li tento popis skutečnosti za svůj, spiritualita se zdá být iluzorním, ne-li přímo klamným přístupem k bytí.

Tato zdánlivá neslučitelnost vědy a spirituality je pozoruhodná. Spiritualita a náboženství hrály v průběhu dějin zásadní a životně důležitou roli v lidském životě, dokud jejich vliv nepodryla vědecká a průmyslová revoluce. Věda i náboženství představují dvě nesmírně významné součásti lidského života, každá svým způsobem.

Věda je nejučinnějším nástrojem získávání informací o světě, ve kterém žijeme, zatímco spiritualita je nepostradatelným zdrojem přesvědčení, že náš život má nějaký smysl. Náboženské podněty byly bezesporu nejnaléhavějšími silami pohánějícími dějiny a kulturu lidstva. Stěží si lze představit, že by to bylo možné, kdyby rituální a spirituální život spočíval pouze na ničím nepodložených fantaziích a falešných představách. Aby mohlo mít tak mocný vliv na chod lidského života, musí náboženství zrcadlit zcela zásadní složku lidské podstaty, navzdory skutečnosti, že se často projevovalo velice problematickým a deformovaným způsobem.

Kdyby světový názor vytvořený materialistickou vědou byl skutečně pravdivým, úplným a přesným popisem skutečnosti, potom by v celé historii lidstva jedinou skupinou lidí schopnou pochopit lidskou psýché a bytí člověka byla inteligence v technovědných společnostech vyznávajících filosofický materialismus. Všechna ostatní hlediska a světonázory, včetně velkých mystických světových tradic a spirituálních filosofii Východu by se ve srovnání s ní jevily jako primitivní, nezralé a pomýlené myšlenkové systémy - védánta, různé jógové školy, taoismus, vadžrajánový, hínájánový a mahájánový buddhismus, súfismus, křesťanská mystika, kabala a mnoho dalších propracovaných duchovních tradic, jež jsou výsledkem mnoha staletí trvajících hlubinného zkoumání lidské psýché a vědomí.

Vzhledem k tomu, že i myšlenky popsané v této knize jsou v zásadě v souladu s idejemi různých škol filosofie věčnosti, spadala by přirozeně do stejné kategorie. Bylo by možné je odmítnout jako iracionální, nepodložené a nevědecké, a důkazy, na nichž stojí, by nebyly vůbec brány v úvahu. Proto je zapotřebí vyjasnit vztah náboženství a vědy a zjistit, zda jsou tyto dvě klíčové stránky lidského života skutečně neslučitelné. Pokud zjistíme, že lze sloučit, bude nutné stanovit podmínky jejich možného spojení.

Přesvědčení, že náboženství a věda jsou neslučitelné, představuje základní nepochopení jejich skutečné podstaty. Při správném pochopení jsou skutečná věda a autentické náboženství dva významné přístupy k bytí, které se vzájemně doplňují a nijak si neodporují. Ken Wilber to velice správně vyjádřil slovy, že mezi ryzím náboženstvím a zanícenou vědou žádný konflikt ani existovat nemůže. Pokud se nám zdá, že zde takový konflikt je, jde pravděpodobně o „lži-náboženství“ či o „pavědu“ (Wilber 1983).

Mnoho zmatku v této oblasti se zakládá na vážném nepochopení podstaty a funkce vědy, v důsledku čehož dochází k nesprávnému používání vědeckého způsobu myšlení. Dalším zdrojem zbytečných problémů je nepochopení podstaty a funkce náboženství. Pro účely našeho výkladu je zásadní, abychom jasně rozlišovali mezi skutečnou vědou a scientismem a jasně od sebe oddělili spiritualitu a organizované náboženství.

Vědecká teorie a vědecká metoda

Moderní filosofie vědy vyjasnila podstatu, funkci a správné využití teorie při výzkumu různých aspektů vesmíru. Odhalila omyly, které umožnily materialistickému monismu ovládnout západní vědu a tím nepřímou i světový názor průmyslové civilizace. Při zpětném pohledu není nesnadné dopátrat se, jak k tomu došlo. Newtonovský obraz fyzikálního světa jako plně deterministického mechanického systému byl tak úspěšný v praktických aplikacích, že se stal modelem pro všechny ostatní vědní obory. Myslet vědecky se stalo synonymem pro myšlení v mechanistických pojmech.

Významným důsledkem technických triumfů fyziky byla silná podpora filosofického materialismu, přičemž sám Newton toto stanovisko nezastával. Nedokázal si představit stvoření vesmíru bez božského zásahu, bez nadřazené inteligence Stvořitele. Newton věřil, že Bůh stvořil vesmír jako systém řídicí se mechanickými zákony. Jakmile byl

jednou stvořen, lze ho tedy tak chápat a zkoumat. Newtonovi následovníci nadále pojímali vesmír jako deterministický superstroj, ale odmítli koncepci inteligentního tvůrčího principu jako zbytečný a trapný přežitek iracionálního temného dávnověku. Jediným přípustným zdrojem informací ve všech vědních oborech se staly poznatky o hmotné realitě získané smysly.

V dějinách moderní vědy ovládl obraz hmotného světa na základě newtonovské mechaniky veškeré myšlení v biologii, lékařství, psychologii, psychiatrii a ve všech ostatních vědních oborech. Tento přístup odrážel základní metafyzický předpoklad filosofického materialismu a byl jeho logickým důsledkem. Jestliže je vesmír v zásadě hmotný systém a fyzika vědeckým oborem zkoumajícím hmotu, jsou fyzici největšími odborníky, pokud jde o podstatu všech věcí, a poznatky v jiných oblastech vědy nesmějí být v rozporu se základními fyzikálními teoriemi. Důsledné uplatňování této logiky se projevovalo soustavným potlačováním objevů v řadě oblastí a zkreslováním jejich výkladu, pokud nebyly v souladu s materialistickým světovým názorem.

Takový přístup byl vážným porušením základních principů moderní filosofie vědy. Přesně řečeno, vědecké teorie platí výlučně pro pozorování, na nichž jsou založeny a od nichž se odvozují. Nelze je automaticky přenášet na jiné vědní obory. Koncepční rámce formulující informace dostupné v určité oblasti nelze použít k určování toho, co je či není možné v jiné oblasti, a nelze jich použít k diktátu, co se smí či nesmí pozorovat v jiném vědním oboru. Teorie o lidské psyché je třeba odvodit z pozorování psychologických procesů a nikoli z teorií fyziků o hmotném světě. Jenže vědci hlavního proudu právě takto v minulosti používali teoretický rámec fyziky sedmnáctého století.

Praxe nesprávného zobecňování světového názoru fyziků a jeho aplikace na ostatní vědní obory je však jen část problému. Dalším vážným, avšak běžným omylem, který situaci dále komplikuje, je sklon mnoha vědců překonané teorie nejen zastávat a aplikovat je na jiné obory, nýbrž i zaměňovat je za přesný a konečný popis reality. Důsledkem toho je, že zamítají veškeré údaje, které jsou neslučitelné s jejich teoretickým rámcem, místo aby v nich rozpoznali podnět ke změně svých teorií. Tato záměna mapy a zmapovaného území je příkladem toho, čemu se v moderní logice říká *omyl v logické klasifikaci*. Gregory Bateson, brilantní myslitel schopný zevšeobecňování, strávil značný čas zkoumáním tohoto jevu a kdysi vtipně podotkl: „*Pokud budou vědci pokračovat v takových omylech, snědí jednoho krásného dne v restauraci místo oběda jídelní lístek.*”

Základním rysem skutečného vědce není nekritické lpění na materialistické filosofii a neotřesitelná loajalita k výkladu vesmíru, jak jej líčí věda hlavního proudu. Skutečného vědce charakterizuje oddaná, ničím neovlivnitelná a přísná aplikace vědecké výzkumné metody na všechny oblasti reality. Znamená to systematický sběr pozorování specificky stanovených situací, opakované experimentování v jakékoli oblasti bytí, kde je možné takový přístup použít, a porovnávání vlastních výsledků s tím, k čemu se dobrali jiní vědci pracující ve srovnatelných podmínkách.

Nejdůležitějším kritériem platnosti určité teorie není skutečnost, zda je v souladu s názory zastávanými akademickým establishmentem, zda lahodí selskému rozumu či vypadá přijatelně, ale především, zda je slučitelná s fakty zjištěnými systematickým a strukturovaným pozorováním. Teorie jsou nepostradatelným nástrojem vědeckého výzkumu a vědeckého pokroku. Nelze je však zaměňovat za přesný a vyčerpávající popis skutečné podstaty zkoumaných objektů. Pravý vědec pohlíží na svou teorii jako na nejlepší dostupnou koncepci vytvořenou na základě údajů dostupných v daném okamžiku a je vždy ochoten ji přizpůsobit nebo změnit, jestliže ji nové poznatky zpochybní. Z tohoto pohledu se stal světový názor materialistické vědy svěrací kazajkou, která brání dalšímu pokroku, místo aby jej podněcoval.

Věda nemůže lpět na určité teorii, byť by byla sebevíc přesvědčivá a zdála se být sebevíc průkazná. V dějinách lidstva se mnohokrát změnil obraz vesmíru i vědecké teorie o něm. Vědu charakterizuje metoda získávání informací a potvrzování platnosti teorií či jejich zamítání. Vědecký výzkum není možný bez teoretických formulací a hypotéz. Realita je příliš složitá, než aby bylo možné zkoumat ji jako celek a proto teorie omezují oblast pozorovatelných jevů na použitelný rozsah. Skutečný vědec používá teorie, ale uvědomuje si jejich relativní platnost a je vždy ochoten pozměnit je nebo opustit, jakmile se objeví nové poznatky. Nevylučuje z přísného posuzování žádný jev, který lze vědecky zkoumat, včetně kontroverzních a obtížně zkoumatelných jevů, jako jsou mimořádné stavy vědomí a transpersonální zážitky.

V průběhu dvacátého století fyzici sami radikálně změnili své chápání hmotného světa. Revoluční objevy v subjaderné a astrofyzikální oblasti odstranily obraz vesmíru jako nekonečně složitého a plně deterministického mechanického systému sestávajícího z nezničitelných částic hmoty. Jakmile se výzkum vesmíru posunul ze světa běžné skutečnosti neboli ze „zóny středních rozměrů“ do mikrosvěta subjaderných částic a megasvěta vzdálených galaxií, objevili fyzici omezení mechanistického světového názoru a překročili je.

Představa o vesmíru ovládající fyziku téměř tři sta let se zhroutila pod lavinou nových pozorování a experimentálních důkazů. Newtonovské chápání hmoty, času a prostoru vyhovující prostému rozumu nahradil podivný svět kvantově relativistické fyziky plný překvapivých paradoxů. Z obrazu úplně zmizel běžný pojem hmoty jako „pevné látky“. Čistě oddělené rozměry absolutního prostoru a času splynuly do Einsteinova čtyřrozměrného časoprostorového kontinua a pozorovatelovo vědomí muselo být uznáno za prvek, který hraje významnou roli při vytváření toho, co se předtím jevilo jako čistě objektivní a neosobní realita.

K podobným průlomům došlo i v mnoha dalších oborech. Informační a systémové teorie, koncepce morfogenetických polí Ruperta Sheldrakea, holonomické myšlení Davida Bohma a Karla Pribrama, výzkum disipativních struktur Ilji Prigogina, teorie chaosu a jednotná interaktivní dynamika Erwina Laszlo jsou jen některými významnými příklady tohoto nového rozvoje. Tyto nové teorie se vyznačují rostoucím přibližováním k mystickému světovému názoru a objevům transpersonální psychologie a slučitelností s nimi. Otevírají zároveň dveře odvěké moudrosti, kterou materialistická věda zavrhovala a zesměšňovala.

Zužování mezery mezi světonázorem exaktních věd a transpersonální psychologie je zajisté velice vzrušující a povzbudivý jev. Bylo by však vážnou chybou, kdyby psychologové, psychiatři a ti, kdo se zabývají výzkumem vědomí dovolili, aby jejich koncepční myšlení namísto starého pojetí fyziky omezovaly a řídily teorie nového pojetí. Jak jsem již uvedl, každý vědní obor musí zakládat teoretické nadstavby na pozorováních ve své vlastní oblasti. Kritériem platnosti vědeckých objevů a koncepcí v určité oblasti není jejich slučitelnost s teoriemi v jiných oblastech, nýbrž jediné přesnost vědecké metody, pomocí níž se k nim dospělo.

Světový názor materialistické vědy - fakta a fikce

Západní věda obecně dosáhla nesmírných úspěchů při objevování zákonů, kterými se řídí procesy ve hmotném světě, a při jejich ovládnutí. Její úsilí odpovědět na některé základní otázky života, třeba jak vznikl svět a jak se vyvinul do současné podoby, je však již podstatně méně úspěšné a působivé. Abychom si udělali správnou představu, je třeba si uvědomit, že to, čemu se říká „vědecký světový názor“, je obraz vesmíru založený na mnoha smělych metafyzických domněnkách. Často jsou předkládány

a vnímány jako vědecká fakta prokázaná

nade vší pochybnost, ale ve skutečnosti stojí na vratkém základě, jsou kontroverzní nebo nedostatečně podložené důkazy.

Odpovědi materialistické vědy na nezákladnější metafyzické otázky nejsou v žádném případě logičtější nebo méně fantastické než odpovědi filosofie věčnosti. Pokud jde o vznik vesmíru, existuje řada soupeřících kosmologických teorií. Nejpopulárnější z nich tvrdí, že všechno začalo asi před patnácti miliardami let Velkým třeskem, kdy náhle veškerá hmota ve vesmíru, čas a prostor vznikly z bezrozměrného bodu neboli *singularity*. Soupeřící teorie kontinuální kreace líčí vesmír jako věčně existující, bez počátku a bez konce, v němž hmota neustále vzniká z ničeho. Ani jedna z těchto alternativ není racionální, logickou a snadno představitelnou odpovědí na základní otázku existence.

Stejně troufalé a problematické jsou teorie materialistických vědců z oblasti biologie. Jev života, včetně molekuly DNA a její sebereprodukční schopnosti, se údajně spontánně vynořil na základě náhodných interakcí anorganické hmoty v chemické usazenině praoceánu. Vývoj od primitivních jednobuněčných organismů až po mimořádně širokou a pestrou paletu druhů tvořících živočišný i rostlinný svět na naší planetě je pak výsledkem náhodných mutací genů a přírodního výběru. Pravděpodobně nejfantastičtějším tvrzením materialistické vědy je, že vědomí se objevilo v evolučním procesu jako produkt neurofyzilogických procesů v centrální nervové soustavě.

Podrobíme-li tyto koncepce přísnému posouzení založenému na moderní filosofii vědy, systematické aplikaci vědecké metody a logické analýze dat, zjistíme, že stěží jde o střízlivá fakta a že v mnoha případech nejsou dostatečně podloženy vyzorovanými fakty. Teorie, že materiál, z něhož je utvořen vesmír s miliardami galaxií, spontánně vznikl explozí z bezrozměrné singularity, sotva uspokojí náš rozum. Stojíme bezradní a pálí nás řada nezodpovězených otázek, jako jsou zdroj hmoty, která se vynořila z Velkého třesku, příčina a impuls této události, jaký je původ zákonů, kterými se řídila, a mnoho dalších. Myšlenka, že vesmír existuje věčně a že se v něm neustále rodí hmota z ničeho, je svým způsobem stejně záhadná. Totéž platí i pro zbývající vědecké teorie opisující vznik našeho vesmíru.

Učí nás, že se vesmír v podstatě stvořil sám a že jeho celé dějiny od atomů vodíku až po *Homo sapiens* nepotřebovaly žádnou řídicí inteligenci a zeje lze hápat jako výsledek hmotných procesů řídicích se přírodními zákony. To však není příliš věrohodné tvrzení a mnoho fyziků si je toho vědomo. Stephen Hawking, považovaný mnohými za největšího žijícího fyzika, připustil, že „*nepravděpodobnost vzniku vesmíru jako je náš z čehosi, jako je Velký třesk, je obrovská*“. Takto to kdysi komentoval princetonský fyzik Freeman Dyson: „*Čím víc zkoumám vesmír a jeho podrobnou stavbu, tím víc nalézám doklady o tom, že vesmír musel určitým způsobem tušit, že přicházíme*“ (Smoot a Davidson 1993).

Rekonstrukční studie ranných procesů probíhajících po dobu několika prvních minut existence vesmíru odhalily mimořádný a udivující fakt. Kdyby byly počáteční podmínky jen trochu odlišné a kdyby se byla některá základní fyzikální konstanta změnila jen o pár procent v kterémkoli směru, nebyl by výsledný vesmír schopen udržovat na planetě Zemi život. V takovém vesmíru by nikdy nevznikli lidé jako jeho pozorovatelé. Těchto shod okolností je tolik a jsou natolik nepravděpodobné, že inspirovaly k formulaci takzvaného *antropického principu* (Barrow a Tipler 1986). Jeho autoři naznačují, že ke vzniku vesmíru mohlo dojít se specifickou snahou či záměrem, aby v něm vznikl život a lidé jako pozorovatelé. Ukazuje to na účast vyšší kosmické inteligence v procesu stvoření nebo to aspoň připouští výklad v tomto smyslu.

Je stále zřejmější, že Darwinova teorie nedokáže vysvětlit evoluci ani mimořádné bohatství a pestrost forem života jako prostý výsledek mechanicky působících přírodních sil. Problémy a mezery darwinismu a neodarwinismu shrnul Phillip Johnson

(1993) ve své knize *Darwin on Trial (Darwin před soudem)*. Ačkoli je evoluce sama jasně prokázanou skutečností, je vysoce nepravděpodobné, že mohla proběhnout bez řízení vyšší inteligencí a že byla - řečeno slavným výrokiem Richarda Dawkinse - činem „slepého hodináře“ (Dawkins 1986). Příliš mnoho skutečností v rámci evoluce se s takovým chápáním přírody neslučuje.

Náhodné mutace v genech představující základní výkladový princip neodarwinovské teorie evoluce jsou, jak známo, ve většině případů škodlivé a jsou nepravděpodobným zdrojem příznivých změn organismu. Kromě toho by vznik nových druhů vyžadoval vysoce nepravděpodobnou kombinaci mnoha specifických mutací. Příkladem může být vývojový přechod od plazů k ptákům vyžadující mimo jiné souběžný vývoj peří, lehkých dutých kostí a odlišné struktury kostry. V mnoha případech by přechodné formy vedoucí ke vzniku nových orgánů nenabízely žádné evoluční výhody (příkladem čehož je částečně vyvinuté oko) nebo by dokonce představovaly riziko (jako třeba nedostatečně vyvinuté křídlo).

Aby to darwinistům ještě více ztížila, příroda často podpořila vznik forem, které jsou jasnými evolučními nedostatky a nevýhodami. Například krásný páví chvost vystavuje samce větší pozornosti dravců a omezuje jeho pohyblivost. Darwinisté tvrdí, že tato nevýhoda je vyvážena skutečností, že krásný chvost přitahuje samice a poskytuje tak více příležitostí k páření a přenosu genů. To vyhlíží jako zoufalá snaha zachránit materialistický pohled za cenu, že připustíme, že pávice se zřejmě vyznačují mimořádnou estetickou a uměleckou citlivostí. Phillip Johnson (1993) prohlásil, že tato situace je jistě více slučitelná s koncepcí inteligentního božského stvoření než s teorií darwinismu, která vše přisuzuje slepým materiálním silám: *„Zdá se mi, že páv a pávice jsou přesně těmi stvořeními, která by se líbila rozmarnému Stvořiteli, zatímco ,na nic se neohlížející mechanický proces', jako je přírodní výběr, by k takovému vývoji nikdy nesvolil.“*

Dalším závažným argumentem proti darwinovskému chápání evoluce je analýza paleontologických nálezů. Navzdory obrovskému množství vynaloženého času a energie nedokázal výzkum zkamenělin zatím doplnit chybějící souvislosti mezi druhy. Obecný profil tohoto výzkumu dosud nepodpořil prostý jednorázový přechod od jednoho druhu k jinému. „Kambrický třesk“ - náhlý vznik nových mnohobuněčných organismů vysoce rozdílné stavby těl během geologicky zanedbatelné doby 10 milionů let („biologický Velký třesk“), je zjevně třeba vysvětlit jinak než přírodním výběrem.

Podstatnější je, že všechny uvedené argumenty proti darwinismu a neodarwinismu se zaměřují pouze na úroveň anatomie a fyziologie, které jsou povrchní a zanedbatelné ve srovnání s problémy, jež vyvstaly v souvislosti s biochemickým chápáním různých životních pochodů. Moderní věda ukázala, že tajemství života se skrývá na molekulární úrovni. Až donedávna si biologové zabývající se evolucí mohli dovolit nezabývat se molekulárními detaily života, protože o nich bylo známo velmi málo. Molekulární uspořádání tvořící struktury a mechanismy, na nichž stojí životní pochody, jsou tak úžasně složité a důmyslné, že představují pro darwinovskou teorii smrtelný zásah. Michael J. Behe (1996) ve své knize *Darwin's Black Box: The Biochemical Challenge to Evolution (Darwinova černá skříňka: biologická výzva evoluci)* jasně ukázal, že darwinovské uvažování nedokáže zdůvodnit molekulární strukturu a dynamiku života. Jeho argumentace je tak pádná a přesvědčivá, že v jejím světle je otázka anatomie a zkamenělých pozůstatků zcela nepodstatná.

Statistická nepravděpodobnost vzniku života z náhodných chemických procesů je astronomická, jak jasně dokázali vědci takového věhlasu, jako světoznámý astrofyzik Fred Hoyle a Francis Crick, spoluobjevitel struktury DNA. Existence více než 200 000 proteinů s vysoce specializovanými biochemickými a fyziologickými funkcemi v živých

organismech představuje sama o sobě nepřekonatelný problém. Fred Hoyle (1983) našel řešení tohoto dilematu teorií panspermií, podle níž jsou v celém vesmíru rovnoměrně rozestry mikroorganismy a na naši planetu byly přineseny mezihvězdnou cestou, možná ve chvostu nějaké komety. Podle něho je život „kosmologický jev, možná nejzákladnější aspekt samotného vesmíru“.

Francis Crick (1981) zašel ještě dál. Aby se podle něho předešlo poškození, musely mikroorganismy putovat v hlavici vesmírného korábu vyslaného na Zemi vyšší civilizací, která se vyvinula kdesi jinde před mnoha miliardami let. Život na naší planetě začal, když se mikroorganismy začaly rozmnožovat. Hoyle ani Crickův přístup samozřejmě neřeší záhadu vzniku života - pouze ji odsouvá kamsi do jiného času a místa. Oba se vyhýbají problému, jak život prvotně vznikl.

Informatik H. Yockey (1992) se pokusil odhadnout matematickou pravděpodobnost spontánního vzniku života a dospěl k závěru, že informace nezbytná ke vzniku života nemohla vzniknout náhodou. Navrhl, aby život byl pokládán za fakt, jako třeba hmota nebo energie. Z dostupných vědeckých dokladů vyplývá, že je vysoce nepravděpodobné, že původ života na Zemi a vývoj bohaté škály druhů byl výsledkem náhodných mechanických sil. Těžko si lze představit, že vznikly bez zásahu a účasti vyšší kosmické inteligence.

Přístupme k nejzásadnějšímu bodu naší diskuse, k tvrzení materialistické vědy, že jedinou realitou je hmota a že vědomí je její produkt. Tato teze se často uvádí velmi autoritativně jako vědecký fakt prokázaný nade vší pochybnost. Jestliže ji však podrobíme důslednějšímu posouzení, ukáže se, že nejde a nikdy ani nešlo o vážné vědecké tvrzení, nýbrž o metafyzickou domněnku, která si jen nasadila masku vědeckosti. Jde o neprokazatelné tvrzení, které tudíž postrádá základní požadavek vědecké hypotézy, totiž ověřitelnost.

Vědomí a hmota

Propast mezi hmotou a vědomím je tak hluboká a zásadní, že si lze stěží představit vznik vědomí jako průvodní jev (epifenomén) složitých hmotných procesů v ústřední nervové soustavě. Máme velkou řadu klinických a experimentálních důkazů o hluboké souvztažnosti (korelaci) mezi anatomií, fyziologií a biochemií mozku a procesy ve vědomí. Nic z toho však nevyvratitelně nedokazuje, že mozek skutečně produkuje vědomí. Vznik vědomí z hmoty se prostě předpokládá jako samozřejmá skutečnost, založená na víře v nadřazenost hmoty ve vesmíru. Po celou historii vědy nikdo nepřišel s přijatelným výkladem, jak může hmotný proces vytvářet vědomí, ba nenabídl ani přijatelný přístup k tomuto problému.

Postoj západní vědy k tomuto problému se podobá známému súfijskému příběhu. Za temné noci leze jakýsi člověk po kolenou pod pouliční svítilnou. Jiný ho upozoruje a zeptá se ho: „Co tu děláte? Hledáte něco?“ Muž na kolenou odpoví, že hledá ztracený klíč a druhý se nabídne, že mu pomůže. Po určité době neúspěšného společného hledání napadne druhého muže, že by měl vědět víc, a tak se zeptá: „A kde jste ho vlastně ztratil?“ Odpověď ho velmi udiví - muž ukáže prstem do temného prostoru mimo osvětlený kruh a zamumlá: „Tamhle!“ Druhý muž je zmaten a ptá se dál: „Tak proč ten klíč hledáte tady a ne tam?“ „Protože tady je světlo, tady vidím. Tam bych byl úplně bez šance!“

Obdobně se materialistická věda soustavně vyhýbá problému vzniku vědomí, protože ho není schopna vyřešit v souvislostech svého koncepčního rámce. Vyskytují se případy, kdy výzkumníci tvrdí, že našli odpověď na problém vztahu mezi mozkem

a vědomím, ale jejich úsilí při důkladnějším přezkoumání neobstojí. Nejčerstvějším příkladem je široce propagovaná kniha *The Astonishing Hypothesis (Ohromující hypotéza)* britského fyzika a biochemika Francise Cricka (1994), laureáta Nobelovy ceny a spoluobjevitele (s Jamesem Watsonem) chemické struktury DNA. Při jejím čtení se „ohromující hypotéza“ ukáže být ničím jiným než přeformulovaným základním metafyzickým předpokladem materialistické vědy: „*Ty, tvé radosti i starosti, vzpomínky i ambice, vědomí osobní totožnosti a svobodné vůle nejsou ve skutečnosti ničím jiným než chováním širokého souboru nervových buněk s jejich přidruženými molekulami.*“

Ve vlastním pojednání Crick nejprve zjednodušuje problém vědomí tak, že jej omezuje na proces vizuálního vnímání. Pokračuje pak výčtem dlouhého seznamu experimentů dokazujících, že vizuální vjem je doprovázen s činností neuronů patřících do zrakového systému. To není žádná novinka — již dávno je známo, že při spatření určitého předmětu dojde k chemickým a elektrickým změnám na sítnici, v optickém aparátu a v subokcipitální povrchové vrstvě. Podrobnější a propracovanější zkoumání a rozborů těchto procesů nijak nepřispívají k řešení základní záhady: Co přesně je schopno přeměnit chemické a elektrické změny v mozkové kůře do vědomě prožívané věrné kopie pozorovaného předmětu ?

Materialistická věda nás chce přesvědčit, že samotný mozek má schopnost nějak převádět tyto chemické a elektrické změny do vědomého subjektivního vnímání pozorovaných hmotných předmětů. Podstata procesu a mechanismu, které tyto operace provádějí, se však vymyká jakékoli vědecké analýze. Tvrzení, že je něco takového možné, je divoká a nepodložená domněnka založená spíše na metafyzickém dohadu než na vědeckém prohlášení podpořeném solidními důkazy. Crickova kniha sice uvádí působivé experimentální důkazy souvztažností mezi vědomím a neurofyziologickými procesy, ale ústřednímu zásadnímu tématu se vyhýbá. Dostáváme se zpět k výše uvedenému súfijiskému příběhu.

Myšlenka, že vědomí je produktem mozku, není samozřejmě úplně náhodná. Crick i další její zastánci obvykle na podporu svého stanoviska uvádějí výsledky řady neurologických a psychiatrických experimentů a velké množství velice specifických pozorování z oboru neurologie, neurochirurgie a psychiatrie. Zpochybníme-li toto hluboce zakořeněné přesvědčení, znamená to, že pochybujeme o správnosti těchto pozorování ? Důkazy těsných souvislostí anatomie mozku, neurofyziologie a vědomí jsou nepopíratelné a přesvědčivé. Problematická není povaha předkládaných důkazů, nýbrž interpretace výsledků, logika argumentace a závěry vyvozované z těchto pozorování.

Tyto experimenty sice jasně dokazují, že vědomí úzce souvisí s neurofyziologickými a biochemickými procesy v mozku, ale říkají velice málo o podstatě a vzniku vědomí. Ve skutečnosti existují četné důkazy dokazující pravý opak, totiž že vědomí může za určitých okolností fungovat nezávisle na svém hmotném substrátu a že může plnit funkce vysoko přesahující mozkový potenciál. Nejjasnějším důkazem toho jsou mimotělní zážitky (*out-of-body experiences - OOB*E). Mohou nastat spontánně, nebo v pestré paletě navozujících situací, zahrnujících šamanský trans, psychedelická sezení, hypnózy, experienciální psychoterapii a zejména během zážitků blízkých smrti (*near-death experiences - NDE*).

Ve všech těchto situacích se vědomí může oddělit od těla a udržet si schopnost vnímat, volně se pohybuje do různých blízkých i vzdálených míst. Zvláštní pozornosti si zasluhují *věrohodně mimotělní zážitky*, u nichž lze nezávisle ověřit přesnost vnímání prostředí za daných okolností. Je i mnoho dalších typů transpersonálních jevů, které mohou zprostředkovat přesné informace o různých aspektech vesmíru, jež předtím mozek nepřijal a nezaregistroval.

Podívejme se teď blíže na příslušná klinická pozorování a laboratorní experimenty i na interpretaci důkazů získaných pomocí tradiční vědy. Není pochyb o tom, že existuje souvislost a souvztažnost mezi různými mozkovými procesy a specifickými změnami ve vědomí. Uder do hlavy, který způsobí otřes mozku nebo stlačení krční tepny a tím omezení přísunu kyslíku do mozku, se projeví ztrátou vědomí. Úraz nebo zhoubný nádor mozkového spánkového laloku provázejí často velmi charakteristické změny vědomí, které se nápadně liší od změn pozorovaných u osob trpících patologickými procesy probíhajícími v čelním mozgovém laloku. Tyto rozdíly jsou tak výrazné, že díky jim může neurolog určit oblast mozku postiženou patologickým procesem. Úspěšný neurochirurgický zákrok někdy problém odstraní a vědomí se vrátí do normálního stavu.

Tato fakta se obvykle uvádějí jako nezvratný důkaz toho, že mozek je zdrojem lidského vědomí. Na první pohled vypadají skutečně působivě a přesvědčivě. Podrobíme-li je však bližšímu zkoumání, neobstojí. Přesně řečeno, tato fakta pouze jednoznačně dokazují, že změny mozkových funkcí těsně a zcela specificky souvisejí se změnami ve vědomí. O podstatě a vzniku vědomí však vypovídají pramálo - tyto problémy ponechávají zcela otevřené. Je samozřejmě možné uvažovat o alternativní interpretaci, která by vycházela ze stejných údajů, ale došla k jiným závěrům.

Podívejme se pro ilustraci na vztah mezi televizorem a televizním programem. Tato situace je podstatně jasnější, protože se týká nesrovnatelně jednoduššího a člověkem vyrobeného systému. Konečná podoba televizního programu, kvalita obrazu a zvuku závisí značnou měrou na správné funkci televizního přístroje a kvalitě jeho součástí. Porucha některé z jeho součástí se projeví zřetelnou a zcela specifickou změnou kvality vysílaného programu. Může způsobit zkreslení tvarů, barev nebo zvuku nebo vzájemné překrývání přijímaných signálů. Stejně jako neurolog užívá změny ve vědomí jako diagnostický nástroj, televizní mechanik pozná podle povahy poruchy, která součástka ji způsobuje. Po zjištění závady opraví nebo vymění příslušnou součástku a poruchu tak odstraní.

Jelikož známe principy televizní technologie, víme také, že televizní přístroj program jen přenáší, ale nevytváří ho ani k němu ničím nepřispívá. Vysmáli bychom se každému, kdo by chtěl zkoumat a studovat tranzistory, odpory a obvody televizního přístroje a analyzovat soustavu jeho drátů s cílem zjistit, jak vytvářejí televizní program. I kdybychom toto scestné úsilí přenesli na molekulární, atomickou nebo subjadernou úroveň, nedobereme se klíče k záhadě, proč se v určitém čase objeví na obrazovce kreslený film s Mickey Mousem, epizoda z vesmírného seriálu Star Trek nebo nějaký klasický hollywoodský film. Skutečnost, že existuje tak těsná souvislost mezi fungováním televizního přístroje a kvalitou programu, nutně neznamena, že celé tajemství programu je ukryto v samotném přístroji. Přitom přesně takový je závěr vyvozovaný tradiční materialistickou vědou z podobných poznatků o mozku a jeho vztahu k vědomí.

Západní materialistická věda nebyla dosud schopna přinést žádné přesvědčivé důkazy, že vědomí je produktem neurofyzilogických procesů v mozku. Podařilo se jí udržet si svou současnou pozici jen tím, že odmítá, cenzuruje a dokonce zesměšňuje obrovské množství pozorování dokazujících, že vědomí může existovat a fungovat nezávisle na těle a tělesných smyslech. Tyto důkazy pocházejí z parapsychologie, antropologie, výzkumu LSD, experienciální psychoterapie, thanatologie a zkoumání spontánně se vyskytujících mimořádných stavů vědomí. Všechny tyto obory shromáždily přesvědčivé údaje jasně dokazující, že lidské vědomí je schopno vykonávat řadu činností, které by mozek, jak jej chápe věda hlavního proudu, dost dobře nedokázal.

Věda a náboženství

Díky autoritě, které se materialistická věda těší v moderní společnosti, se stal ateismus v průmyslovém světě nejlivnější ideologií. Ačkoli během několika minulých desetiletí se začal tento trend zřejmě obracet, počet lidí, kteří vážně praktikují náboženství a považují se za „věřící“, se přesto značně ztenčil ruku v ruce s vědeckým pokrokem. Vlivem autority materialistické vědy pro průmyslovou společnost mají často i věřící potíž ubránit se rozvratnému a diskreditujícímu působení západní vědy na náboženství. Je velice běžné, že lidé s náboženskou výchovou se zřeknou náboženství, dostane-li se jim vědeckého vzdělání. Začnou považovat každý sklon ke spiritualitě za primitivní a neobhajitelný.

Organizované náboženství zbavené své prožitkové složky ztratilo ve značné míře spojení se svým hlubinným duchovním zdrojem, v důsledku čehož se stalo prázdným, bezcílným a pro náš život stále méně významným. V mnoha případech živou a prožívanou duchovnost nahradily dogmatismus, ritualismus a moralizování. Nejbojovnější stoupenci náboženství hlavního proudu trvají na doslovné víře v povrchně vnějškové a doslovné (exoterické) výklady duchovních textů, které se vzdělané moderní mysli jeví dětinské a přímo iracionální. K dalšímu zmatku přispívají neudržitelné postoje náboženských autorit k určitým významným jevům moderního života. Například upírání práva zastávat kněžský úřad ženám je porušením demokratických práv a setrvávání na stanoviskuzákazu antikoncepce tváří v tvář nebezpečím jakým je AIDS a přelidnění světa je absurdní a krajně nezodpovědné.

Porovnáme-li popis vesmíru, přírody a člověka předkládaný materialistickou vědou s posvátnými spisy velkých světových náboženství, jsou jasně v příkrém rozporu. Pokud příběhy o stvoření světa, původu lidstva, neposkvrněném početí, smrti a znovuzrození božských bytostí, pokušení démonickými silami a posledním soudu vezmeme doslova a posuzujeme je pomocí kritérií různých vědních oborů, patří do oblasti pohádek nebo učebnic psychiatrie. Je vskutku nesmírně obtížné smířit koncepci Kosmického Vědomí, reinkarnace nebo duchovního osvětlení se základními dogmaty materialistické vědy. Není však nemožné přemostit propast mezi vědou a náboženstvím při jejich správném chápání.

Jak jsme poznali, značný podíl nedorozumění v této oblasti jde na vrub vážných nepochopení podstaty a fungování vědy a vědeckých teorií. To, co se předkládá jako vědecké zamítnutí spirituální reality, se často zakládá na pavědecké namísto vědecké argumentaci. Dalším zdrojem zbytečných problémů týkajících se náboženství je vážné nepochopení a mylný výklad duchovní symboliky posvátných spisů. Tento přístup je charakteristický pro fundamentalistická hnutí náboženství hlavního proudu.

Při střetu scientismu a fundamentalismu si ani jedna ze stran zřejmě neuvědomuje, že mnohé pasáže duchovních textů, jež jsou předmětem tohoto střetu, by neměly být chápány jako odkazy na konkrétní osobnosti, zeměpisná místa a dějinné události, nýbrž jako popisy transpersonálních zážitků. Vědecký popis vesmíru a příběhy náboženských textů se nevztahují na tytéž skutečnosti ani spolu nesoutěží ve stejné oblasti. Joseph Campbell to vyjádřil svým nenapodobitelným způsobem: *neposkvrněné početí není problém pro gynekology a země zaslíbená není skutečným pozemkem k pronajmutí*"

Skutečnost, že moderní astronomové nenašli na fotografiích pořízených těmi nejlepšími teleskopy Boha a anděly, není vědeckým důkazem, že neexistují. Obdobně ani poznatek o tom, že nitro planety Země tvoří tekuté železo a nikl, nijak nevylučuje existenci podsvětí a pekla. Duchovní symbolika přesně popisuje události a skutečnosti prožívané v holotropních stavech vědomí, ale netýká se událostí hmotného světa naší běžné skutečnosti. Aldous Huxley to vyjádřil naprosto jasně ve svém vynikajícím eseji *Heaven*

and Hell (Nebe a peklo), (Huxley 1959). Jediným oborem schopným vědecky se přiblížit problému spirituality je tak výzkum vědomí soustřeďující se na systematické a nezaujaté zkoumání mimořádných stavů vědomí.

Mnoho vědců používá koncepčního rámce současné vědy způsobem, který připomíná spíše fundamentalistické náboženství než vědu. Mylně jej pokládají za konečný popis skutečnosti a autoritativně jej používají k cenzuře a potlačování všech pozorování, která nejsou v souladu s jeho základními předpoklady. Světonázor materialistické vědy je zjevně neslučitelný s teologií organizovaných náboženství a autorita, které se věda v naší společnosti těší, posiluje její postavení. Protože si však většina lidí naší kultury neuvědomuje rozdíl mezi náboženstvím a spiritualitou, nezasahuje ničivý vliv tohoto druhu „vědy“ jen náboženství, nýbrž také jakoukoli duchovní aktivitu. Abychom si vyjasnili základní otázky tohoto konfliktu, musíme udělat zřetelnou dělicí čáru nejen mezi vědou a pavědou, nýbrž i mezi náboženstvím a spiritualitou.

Spiritualita a náboženství

Nerozlišování mezi spiritualitou a náboženstvím je asi nejdůležitějším zdrojem nedorozumění ve vztahu vědy a náboženství. Spiritualita je založena na přímých zážitcích mimořádných dimenzí reality a nevyžaduje nutně zvláštní místo ani oficiálně ustanovenou osobu, která by zprostředkovala styk s Božstvím. Je

zvláštním druhem vztahu mezi jedincem a kosmem a je ve své podstatě osobní a soukromou záležitostí. Mystici zakládají své přesvědčení na zažitých důkazech. Nepotřebují kostely ani církve - posvátné rozměry skutečnosti, včetně své vlastní božskosti, prožívají v rámci svého těla a přírody. Místo oficiálně ustanovených kněží potřebují podporu skupiny spoluhladačů nebo pokročilejšího učitele, aby je vedl na vnitřní cestě.

U kolébky velkých náboženství stály vizionářské zážitky jejich zakladatelů, proroků, světců a dokonce i mnoha obyčejných vyznavačů. Všechny významné duchovní texty - vědy, upanišady, buddhistický pálijský kánon, Bible, Korán, Kniha Mormon a řada dalších - spočívají na přímých osobních zjeveních. Jakmile se náboženství začne organizovat, často úplně ztratí spojení se svým duchovním zdrojem a stane se světskou institucí využívající lidskou potřebu spirituality, aniž by ji uspokojovalo. Namísto toho vytváří hierarchický systém zaměřený na soustředění moci, získávání kontroly, politiku, peníze, majetek a jiné světské zájmy.

Organizované náboženství je institucionalizovaná skupinová činnost odehrávající se v určených místech - v chrámě či v kostele - a předpokládá systém pověřených hodnostářů, kteří mohou, ale nemusejí mít osobní zážitky duchovních skutečností. Náboženská hierarchie má sklon aktivně odrazovat své příslušníky od přímých duchovních zážitků a potlačovat je, neboť tyto přímé zážitky plodí touhu po nezávislosti a nelze je účinně ovládat. Za těchto okolností skutečný duchovní život nadále probíhá téměř výhradně v mystických proudech, mnišských řádech a extatických sektách příslušných náboženství.

Není pochyb, že dogmata organizovaných náboženství jsou obecně v zásadním rozporu s vědou bez ohledu na to, zda používá newtonsko karteziánského modelu či zda je založena na nově se vynořujícím paradigmatu. Pokud se týká duchovních zážitků, je situace značně rozdílná. Za posledních třicet let se stalo systematické zkoumání těchto zážitků ohniskem zájmu speciálního oboru zvaného transpersonální psychologie. Duchovní zážitky lze vědecky zkoumat jako každou jinou součást skutečnosti - lze je podrobit pečlivému nezaujatému výzkumu. Na nezakresleném a přísném zkoumání těchto jevů a výzvy, kterou představují pro materialistické chápání světa, není nic nevědeckého. Zásadním problémem je v tomto směru podstata a ontologický status

mystických zážitků. Odhalují hlubokou pravdu o určitých základních aspektech bytí nebo jsou produktem pověrčivosti, fantazie či duševní choroby ?

Hlavní překážkou při zkoumání duchovních zážitků je skutečnost, že konvenční psychologie a psychiatrie jsou ovládnuty materialistickou filosofií a postrádají skutečné pochopení náboženství a spirituality. Při svém důrazném odmítání náboženství nečiní rozdíl mezi primitivní lidovou vírou a fundamentalistickou doslovnou interpretací posvátných spisů na straně jedné a propracovanými mystickými tradicemi nebo východními spirituálními filosofiemi na straně druhé. Západní materialistická věda odmítla nekompromisně a bez rozdílu všechny spirituální koncepty a aktivity, včetně těch, jež jsou založeny na staletí trvajícím systematickém introspektivním zkoumání psýché. Rada velkých mystických tradic vyvinula specifické techniky vyvolávání duchovních zážitků a kombinovala pozorování s teoretickými úvahami způsobem podobným moderní vědě.

Extrémním případem nerozlišování ze strany západní vědy je odmítání tantrických nauk, systémů nabízejících mimořádnou spirituální vizi bytí v souvislém uceleném a propracovaném světovém názoru. Tantrikové dosáhli hlubokého porozumění vesmíru, který moderní věda v mnoha směrech potvrdila. Zahrnuje propracované modely prostoru a času, koncepci Velkého třesku a takové prvky, jako jsou heliocentrický systém, meziplanetární přitažlivost, sférický tvar Země a planet i entropii. Dalšími úspěchy tantrických nauk byly vyspělá matematika a vynález desetinného počtu s nulou. Tantrismus měl i hlubokou psychologickou teorii a prožitkovou metodu založenou na mapách jemnohmotného neboli energetického těla s psychickými centry (*čakrami*) a kanálky (*nádí*). Vyvinul vysoce kultivované abstraktní i figurální duchovní umění a složité obřady (Mukerdzí a Khanna 1977).

Náboženství z pohledu psychiatrie

Z hlediska západních akademických vědců představuje hmotný svět jedinou skutečnost a jakákoli forma duchovní víry představuje nevzdělanost, primitivní pověrčivost, magické myšlení nebo regresi do infantilních funkčních vzorců. Víra v jakoukoli formu posmrtného života je nejen odmítána, nýbrž často i zesměšňována. Z materialistického hlediska se zdá být naprosto jasné a mimo veškerou pochybnost, že fyzická smrt, zejména mozku, je koncem jakéhokoli druhu vědomé činnosti. Víra v posmrtnou pouť duše, posmrtný život či převtělování není nic jiného než zbožné přání lidí, kteří jsou neschopni přijmout jasný biologický imperativ smrti.

Na ty, kdo měli přímé zážitky duchovních skutečností, pohlíží naše kultura jako na duševně choré. Psychiatrii hlavního proudu nerozlišují mezi mystickými a psychotickými zážitky a považují obě kategorie za projevy duševní nemoci. Prozatím nejvládnějšího posudku z oficiálních akademických kruhů se mystice dostalo v prohlášení *Výboru pro psychiatrii a náboženství Skupiny pro pokrok psychiatrie (Committee on Psychiatry and Religion of the Group for the Advancement of Psychiatry entitled) - Mystika: duchovní hledání či psychická porucha ?* Tento dokument publikovaný v roce 1976 aspoň připustil, že mystika je možná jevem stojícím kdesi mezi normalitou a psychózou.

V současném klimatu připadá konvenčně vzdělaným vědcům absurdní dokonce i náznak, že si duchovní zážitky zaslouží systematické a vážné zkoumání. Projev vážného zájmu o tuto oblast bývá pokládán za pochybný a poškozující výzkumníkovu odbornou pověst. Ve skutečnosti však nemáme žádný vědecký „důkaz“, že spirituální dimenze neexistuje. Popírání její existence je v podstatě metafyzickou domněnkou západní vědy založenou na nesprávné aplikaci zastaralého paradigmatu. Zkoumání holotropních stavů obecně a transpersonálních zážitků zvláště ve skutečnosti přináší víc

než dostatečné množství důkazů, že postulát takové dimenze je plně oprávněný (Grof 1985, 1988).

U kolébky všech velkých světových náboženství stály působivé osobní zážitky vizionářů, kteří iniciovali a udržovali při životě tato vyznání - božská zjevení proroků, mystiků a světců. Takové zážitky odhalující posvátné rozměry skutečnosti byly inspirací a živoucím zdrojem všech náboženských hnutí. Gautama Buddha meditující pod posvátnou smokvoní měl dramatický vizionářský zážitek, v němž se mu zjevil pokušitel Mářa, vládce kosmické iluze a klamu, jeho tři svůdné dcery, které se ho snažily odvést od duchovního hledání, a jeho hrozivá armáda pokoušející se ho zastrašit a zabránit mu v dosažení osvícení. Podařilo se mu úspěšně překonat všechny tyto nástrahy, dosáhnout osvícení a duchovního probuzení. Při jiné příležitosti měl Buddha vizi nedohledného řetězce svých minulých vtělení a prožil rozsáhlé vysvobození z karmických pout.

Mohamedova „zázračná pouť“, silný vizionářský stav, během něhož Proroka provázel archanděl Gabriel sedmi muslimskými nebi, rájem a peklem, byla inspirací pro Korán a celé islámské náboženství. Zidovskokřesťanská tradice Starého zákona nabízí dramatické líčení Mojžíšova zážitku Jehovy v hořícím keři a Nový zákon popisuje Ježíšovo pokušení ďáblem, když se postil na poušti. Podobně Saulova oslepující vize Ježíše Krista na cestě do Damašku, apokalyptické zjevení svatého Jana v jeskyni na ostrově Patmu, Ezechielova vize plamenného vozu na nebi a řada dalších epizod zjevně představují transcendentní zážitky při mimořádných stavech vědomí. Bible popisuje mnoho dalších případů přímé komunikace s Bohem a anděly. Popisy pokušení svatého Antonína a vizionářské zážitky jiných světců a církevních otců na poušti jsou velmi dobře dokumentovanou součástí křesťanských dějin.

Západní psychiatři vykládají takové vizionářské zážitky jako projevy vážných duševních chorob, ačkoli pro ně nemají odpovídající lékařské vysvětlení ani laboratorní údaje, které by jejich postoj potvrdily. Psychiatrická literatura hlavního proudu obsahuje články a knihy, v nichž se vede diskuse o tom, jaké klinické diagnózy by se nejlépe hodily na tyto velké postavy duchovních dějin. Svatý Jan z Kříže byl označen za „dědičně degenerovaného“, svatá Tereza z Avily za hysterickou psychotičku a Mohamedovy mystické zážitky byly připsány na vrub epilepsie.

I na řadu dalších náboženských a duchovních osobností, jakými byli Buddha, Ježíš, Srí Rámakrišna a Srí Ramana Mahárši, se pro jejich vizionářské zážitky pohlíží jako na lidi trpící psychózami. Obdobně diskutují někteří antropologové s tradičním vzděláním, zda by měli být šamani diagnostikováni jako schizofrenici, ambulantní psychotici, epileptici či hysterici. Slavný psychoanalytik Franz Alexander, známý jako jeden ze zakladatelů psychosomatické medicíny, ve své přednášce popsal dokonce i buddhistickou meditaci pomocí psychopatologické terminologie a charakterizoval ji jako „umělou katatonii“ (Alexander 1931).

Náboženství a spiritualita byly v dějinách lidské společnosti a civilizace nesmírně významnými silami. Kdyby byly vizionářské zážitky zakladatelů náboženství pouhým výplodem patologických mozků, jak by bylo možné vysvětlit ten hluboký vliv na miliony lidí po celá staletí a na skvělá architektonická, malířská, sochařská a literární díla, která inspirovaly? Není jediné starobylé nebo předindustriální kultury, v níž by rituální a spirituální život nehrály ústřední roli. Současný přístup západní psychiatrie a psychologie tak označuje za patologický nejen duchovní, nýbrž i kulturní život všech lidských skupin v průběhu staletí, a to s jedinou výjimkou - vzdělanou elitou západní průmyslové civilizace sdílející materialistický světonázor.

Oficiální postoj psychiatrie k duchovním zážitkům způsobuje rovněž pozoruhodný rozštěp v naší vlastní společnosti. Ve Spojených státech amerických je náboženství oficiálně tolerováno, chráněno zákonem a některé kruhy je dokonce přímo vnucují

jiným. V každém motelovém pokoji je Bible, politici se Boha dovolávají ve svých oficiálních projevech a kolektivní modlitba je standardní součástí inauguračního prezidentského ceremonálu. Avšak v očích materialistické vědy jsou lidé, kteří berou jakoukoli náboženskou víru vážně, nevzdělanci trpící sdílenými bludy nebo emočně nezralí jedinci.

A pokud má v naší kultuře někdo duchovní zážitek toho druhu, jaký inspiroval každé velké světové náboženství, pošle ho průměrný duchovní s největší pravděpodobností k psychiatrovi. Velice často dochází k tomu, že lidé, kteří jsou přiváděni do psychiatrických zařízení v důsledku intenzivního duchovního zážitku jsou hospitalizováni, dostávají uklidňující léky nebo jsou dokonce podrobováni šokové terapii a označováni psychopatologickými diagnostickými nálepkami, které je poznamenají po zbytek života.

Holotropní stavy vědomí a obraz skutečnosti

Rozdíly v chápání vesmíru, přírody, lidských bytostí a vědomí, k nimž došla západní věda na straně jedné a starobylé a předindustriální společnosti na straně druhé, se obvykle vykládají jako nadřazenost materialistické vědy nad pověřčivostí a primitivním magickým myšlením domorodých kultur. Pečlivým rozbořením však zjistíme, že důvodem tohoto rozdílu není nadřazenost západní vědy, nýbrž ignorance a naivita průmyslových společností, pokud jde o holotropní stavy vědomí.

Všechny předindustriální společnosti měly tyto stavy ve velké úctě a věnovaly mnoho času a energie úsilí vyvinout účinné a bezpečné způsoby, jak je vyvolávat. Měly hluboké znalosti těchto stavů, soustavně je pěstovaly a používaly jich jako hlavního nástroje svého rituálního a spirituálního života. Světonázory těchto kultur vycházely nejen ze zážitků a pozorování při běžném stavu vědomí, nýbrž i z hlubinných vizionářských stavů. Moderní výzkum vědomí a transpersonální psychologie dokázaly, že mnohé z těchto zážitků jsou věrohodným odhalením běžně skrytých dimenzí reality a že je nelze odbýt mávnutím ruky jako patologické poruchy.

Ve vizionářských stavech jsou zážitky jiných skutečností nebo nových pohledů na naši běžnou skutečnost tak přesvědčivé a naléhavé, že jedinci, kteří je prožili, nemohou jinak než je začlenit do svého světonázoru. Systematické vyvolávání zážitků mimořádných stavů vědomí na straně jedné a jejich ignorování a potlačování na straně druhé je právě to, čím se od sebe technovědné společnosti a domorodé kultury ideologicky tak pronikavě liší. Nesetkal jsem se ani s jedním člověkem, který by prožil hlubinný zážitek transcendentních oblastí a nadále se hlásil ke světovému názoru, který razí západní materialistická věda. Taková změna je zcela nezávislá na úrovni inteligence, typu a stupni vzdělání a profesionálním zaměření příslušných jedinců.

Holotropní stavy vědomí a dějiny lidstva

V této knize jsme zkoumali do určitých podrobností holotropní stavy vědomí, jejich podstatu, obsah a hluboký vliv na světový názor, stupnici hodnot a životní zaměření. Poznatky ze zkoumání holotropních zážitků vrhají zcela nové světlo na spirituální dějiny lidstva. Ukazují, že spiritualita je klíčovou dimenzí lidské psyché a bytí a osvobozují autentické náboženství založené na přímých zážitcích z patologického rámce, kam je vykázala materialistická věda.

Všechny kultury v dějinách lidstva, s výjimkou západní průmyslové civilizace, si nesmírně vážily holotropních stavů vědomí. Navozovaly je pokaždé, když chtěly navázat kontakt

se svými božstvy, jinými rozměry skutečnosti a přírodními silami. Používaly jich také k určování diagnóz a léčení, pěstování mimosmyslového vnímání a umělecké inspiraci. Věnovaly mnoho času a energie vyvíjení bezpečných a účinných způsobů jejich navozování. Jak jsme si řekli v úvodu, tyto „posvátné“ a vědomí měnící techniky vyvinuté starobylými a domorodými kulturami pro rituální a spirituální účely představovaly širokou škálu, od šamanských metod přivádění do transu různých domorodých kultur až po propracovanou praxi rozličných mystických tradic a východních duchovních filosofii.

Praxi holotropních stavů lze vystopovat až po samotný úsvit lidských dějin. Jde o nejvýznamnější charakteristiku šamanismu jako nejstaršího náboženství a léčitelského umění lidstva. Holotropní stavy a šamanismus spolu několika důležitými způsoby těsně souvisejí. Kariéra mnoha šamanů začala spontánními epizodami vizionářských stavů nebo psychospirituální krizí, které antropologové s typickou západní předpojatostí nazývají „šamanskou nemocí“. Jiní šamani byli zasvěceni už praktikujícími šamany, kteří jim navodili podobné zážitky pomocí účinných postupů měnících vědomí, zejména bubnováním, chřestěním, zpěvem, tancem nebo pomocí psychedelických rostlin. Zkušení šamani si dokáží navodit holotropní stavy řízeným způsobem kdykoli podle své vůle. Používají jich k léčebným účelům, mimosmyslovému vnímání, zkoumání jiných rozměrů skutečnosti a dalším účelům. Dovedou je také vyvolat u jiných kmenových příslušníků a poskytnout jim potřebné vedení.

Šamanismus je velice starý, pravděpodobně nejméně třicet až čtyřicet tisíc let - jeho nejhlubší kořeny lze vystopovat zpětně až do paleolitu. Stěny slavných jeskyní *Lascaux*, *Font de Gaume*, *Les Trois Frères*, *Altamira* a dalších v jižní Francii a na severu Španělska jsou pomalovány krásnými obrazy zvířat. Většina z nich představuje druhy, které žily v době kamenné - bizony, divoké koně, jeleny, kozorožce, mamuty, vlky, nosorožce a soby. Jiná zvířata, jako třeba „kouzelné zvíře“ v *Lascaux*, zjevně patří k mystickým stvořením s magickým a rituálním významem. V některých z těchto jeskyní jsou malby a rytiny podivných tvorů s kombinací lidských a zvířecích rysů. Jde nepochybně o portréty dávných šamanů.

Nejnámější z těchto fantastických tvorů je *Kouzelník* z *Les Trois Frères*, záhadná postava sestávající z různých mužských symbolů. Má jelení parohy, soví oči, ohon divokého koně nebo vlka, lidský plnovous a lví tlapy. Dalším slavným portrétem šamana v téže jeskyni je *Pán zvířat*. Sedí uprostřed „šťastného loviště“, které se hemží překrásnými zvířaty. Dobře známá je i lovecká scéna na stěně jeskyně v *Lascaux*. Je na ní raněný bizon a ležící postava šamana se ztopořeným penisem. Jeskyně známá jako *La Gabillou* má na stěně vyrytu šamanskou postavu v dynamickém pohybu, kterou antropologové nazvali

Tanečník. Kromě toho se našly na jílovité podlaze některých jeskyní otisky nohou v kruhu, což nasvědčuje tomu, že jejich obyvatelé tančili tance podobné těm, které dodnes provozují příslušníci mnoha domorodých kultur k vyvolání transu.

Šamanismus není jen prastarý, nýbrž i univerzální - setkáme se s ním v Severní i Jižní Americe, v Evropě, Africe, Asii, Austrálii, v Mikronézii i v Polynézii. Skutečnost, že tolik rozdílných kultur v dějinách lidstva pokládalo šamanské techniky za užitečné a důležité, dokazuje, že holotropní stavy probouzejí to, čemu antropologové říkají *primární vědomí* - základní a primární aspekt lidské psyché přesahující rasu, pohlaví, kulturu a historickou dobu. Šamanské techniky a postupy přežily až do současnosti v kulturách, které unikly hlubokému vlivu západní průmyslové civilizace.

Rituální a spirituální život ve většině domorodých společností je prakticky totožný s navozováním holotropních stavů vědomí v rámci léčebných obřadů ajiných posvátných ceremonií prováděných za různými účely a při mnoha příležitostech. Zvláště důležité jsou takzvané obřady přechodu, které jako první definoval a popsal holandský antropolog Arnold van Gennep (1960). Jde o působivé obřady provozované různými

předindustriálními kulturami v době významných biologických a společenských změn, jako jsou obřizka, puberta, sňatek, narození dítěte, klimakterium a umírání.

Stejně jako šamanské postupy používají i obřady přechodu účinné techniky měnící vědomí. Zsvěcenci prožívají hlubinné holotropní zážitky zaměřené na psychospirituální smrt a znovuzrození. Ty se vykládají jako smrt ve staré roli a zrození do role nové. Při jedné z nejdůležitějších ceremonií, kterou je obřad pohlavní zralosti, se chápe psychická smrt a znovuzrození adolescentů jako smrt chlapců a dívek a jejich znovuzrození jako dospělých mužů a žen. Dalšími důležitými funkcemi podobných obřadů jsou zprostředkování prožitkového přístupu k transcendentní oblasti, posílení skupinové kosmologie a mytologie a navázání nebo udržení vztahu jedince k jiným realitám.

Holotropní stavy vědomí hrály rovněž zásadní roli ve starobylých mystériích smrti a znovuzrození, v posvátných a tajných obřadech, při nichž zsvěcenci prožívali mohutnou psychospirituální proměnu. Tato mystéria byla založena na mytologických pověstech o božstvech symbolizujících smrt a proměnu. V mytologii starých Sumerů to byli Inanna a Tammuz, v Egyptě Isis a Osiris a v Řecku bohové Attis, Adonis, Dionýsos a Persefoné. Jejich protějšky ve středoamerické mytologii byli aztécký Quetzalkoátl neboli Opeřený had a hrdinná dvojčata mayského *Popol Vuh*. Tato mystéria se těšila zvláštní oblibě zejména v oblasti Středozemního moře a na Středním východě, jak dokládají sumerská a egyptská chrámová zsvěcování, mithraická mystéria či řecké korybantské rituály, bakchanálie a eleuzínská mystéria.

Působivým svědectvím síly a dosahu prožívaných zážitků je skutečnost, že eleuzínská mystéria se konala pravidelně a bez přerušení po dobu téměř dvou tisíc let a že přitahovala významné osobnosti celého antického světa. Kulturní význam mystérií pro antický svět potvrzuje, že k zsvěcencům patřily mnohé slavné a známé antické osobnosti. Seznam neofytů zahrnuje filosofy Platona, Aristotela a Epikteta, vojevůdce Alkibiada, dramatiky Euripida a Sofokla a básníka Pindara. Proslulý římský státník Cicero se také zúčastnil těchto mystérií a napsal nadšenou zprávu o jejich účincích a jejich vlivu na antickou civilizaci ve svém díle *De Legibus* (Cicero 1987).

V telestrionu, obrovské obřadní síni v Eleusidě, prožívaly hlubinnou psychospirituální proměnu současně tři tisíce neofytů. To, že takové množství lidí, včetně prominentních filosofů, umělců a státníků, prožívalo najednou mocné holotropní stavy, mělo nutně mimořádný vliv na řeckou kulturu a tím i na dějiny evropské kultury obecně. Je opravdu na místě vyslovit až zarážející podiv nad tím, že historici tuto významnou stránku dějin antického světa ponechávají z velké části nepovšimnutou.

Specifické prvky těchto postupů zaměřených na změnu vědomí, jež byly prožívány během posvátných rituálů, zůstávají většinou neznámé, ačkoli je pravděpodobné, že posvátný nápoj *kykeon*, který hrál rozhodující roli v eleuzínských mystériích, sestával ze směsi obsahující alkaloidy námelu podobné LSD (Wasson, Hofmann a Ruck 1978), a že i při bakchanáliích a jiných obřadech se používalo psychedelických látek. Ať šlo v Eleusidě o jakékoli „posvátné techniky“, musel být jejich účinek na psyché neofytů pronikavý, protože se zájem a pozornost, které jim antický svět věnoval, udržely téměř dva tisíce let.

Holotropní stavy sehrály významnou roli také ve velkých světových náboženstvích. Již jsem se zmínil o vizionářských zážitcích jejich zakladatelů, které jim posloužily jako zásadní zdroj inspirace. Počáteční zážitky byly sice více či méně spontánní a živelné, ale během svých dějin vyvinula mnohá tato náboženství propracované postupy zaměřené specificky na vyvolávání mystických zážitků. Patří sem například různé jogínské techniky, meditace *vipasaná*, meditace zenbuddhismu a tibetského buddhismu, jakož i duchovní cvičení taoistické tradice a složité tantrické rituály. Mohli bychom se ještě zmínit o různých složitých postupech súfiů, islámských mystiků. V posvátných obřadech zvaných *dhikr* běžně používají intenzivní dýchání, zbožné zpěvy a vířivý tanec

vyvolávající trans.

Ze židovskokřesťanské tradice zmiňme dechová cvičení essejských a jejich křest poloutonutím, křesťanskou Ježíšovu modlitbu hesychastů, exercicie Ignáce z Lojoly a různé kabalistické a chasidské procedury. Postupy určené k navozování nebo zprostředkování přímých duchovních zážitků jsou charakteristické pro mystické větve velkých náboženství a pro jejich mnišské řády.

Rituální užívání psychedelických rostlin a látek představuje zvláště účinnou techniku navozování holotropních stavů vědomí. Znalost těchto účinných látek sahá daleko do minulosti, až k úsvitu dějin lidstva. V čínském lékařství lze vysledovat zprávy o psychedelických rostlinách až do doby před více než třemi tisíci lety. Legendární božský nápoj zmiňovaný ve středoíránské Zend-Avestě pod jménem *haoma* a v Indii jako *sóma* používaly indoíránské kmeny již před mnoha tisíci lety. Byl pravděpodobně nejdůležitějším zdrojem védského náboženství a filosofie.

Přípravky z různých druhů konopí se kouřily a požívaly pod různými názvy (*hašiš, čaras, bhang, gaňdža, kif, marihuana*) v orientálních zemích, Africe a Karibské oblasti pro relaxaci i požitek a při různých náboženských obřadech. Byly důležitou svátostí pro nejrůznější skupiny od bráhmanů a určitých súfíjských řádů, až po staré Skyty a jamajské rastafariány.

Také ve Střední Americe má používání psychedelických látek dlouhou historii. Různé prehispanšské indiánské kultury, mimo jiné Aztékové, Mayové, Olmekové a Mazatékové, znaly vysoce účinné rostliny působící změny vědomí. Nejznámější z těchto rostlin je mexický kaktus *peyotl (Lophophora williamsii)*, posvátná houba *teonanakatl (Psilocybe mexicana)* a *ololiuqui* ~ semena různých druhů povijnice nachové (*Ipomoea violacea* a *Turbina corymbosa*). Tyto látky používají dodnes jako posvátné Huicholové, Mazatékové, Čičimekové, Koraové a jiné mexické indiánské kmeny a také Domorodá americká církev (*Native American Church*).

Slavné jihoamerické *yajé* neboli *ayahuasca* je odvar z liány rostoucí v džungli (*Banisteriopsis caapi*) a jiných rostlinných výtažků. Amazonská oblast je také známá množstvím různých psychedelických látek, které se vdechují nosem. Domorodé africké kmeny požívaly a inhalují přípravky z kůry keře eboga (*Tabernanthe iboga*). Používají jich v malých množstvích jako povzbuzující prostředky a ve větších dávkách při mužských a ženských iniciačních obřadech. Uvedl jsem pouze malý zlomek z množství psychedelických látek používaných po staletí v rituálním a spirituálním životě různých lidských skupin na celém světě.

Holotropní stavy v dějinách psychiatrie

Holotropní stavy vědomí sehrály velice významnou roli ve vývoji hlubinné psychologie a psychoterapie. Většina autorů knih popisujících jejich počátky připisuje zásluhy rakouskému lékaři a mystikovi Franzi Antonínu Mesmerovi. Ačkoli Mesmer sám přisuzoval změny ve vědomí, které jeho pacienti prožívali, „živočišnému magnetismu“, jeho pařížské experimenty byly předzvěstí rozsáhlé psychologické práce s použitím klinické hypnózy. Hypnotická sezení Jeana Martina Charcota uskutečněná s hysterickými pacienty v pařížské nemocnici Salpetrière a výzkum hypnózy, který v Nancy prováděli Hippolyte Bernheim a Auguste Liébault, hrály důležitou roli v odborném vývoji Sigmunda Freuda.

Při studijním pobytu v Paříži navštívil Freud jak Charcota, tak i skupinu experimentátorů v Nancy, a naučil se používat hypnózu. Využil jí pak při počátečním výzkumu nevědomí u svých pacientů. Holotropní stavy však sehrály rozhodující roli v dějinách psychoanalýzy ještě v dalším směru. Freudovy počáteční analytické úvahy inspirovala jeho práce s hysterickou pacientkou, kterou léčil společně se svým přítelem Josephem Breuerem. Tato pacientka, kterou Freud ve svých spisech označuje jako slečnu Annu O., prožívala spontánní epizody holotropních stavů, v nichž se opakovaně psychologicky vracela do dětství. Příležitost být svědkem opětovného prožívání traumatických zážitků v těchto stavech a terapeutický účinek tohoto procesu hluboce zapůsobily na Freudovo myšlení.

Freud později z mnoha důvodů radikálně změnil svůj přístup. Zanechal používání hypnózy a přesunul důraz z přímých zážitků na volné asociace, ze skutečných traumat na oidipovské fantazie a z vědomého znovuprožívání a emočního psychického uvolňování nevědomého materiálu na dynamiku přenosu. Při zpětném pohledu vidíme, jak nešťastná tato změna byla - na dobu dalších padesáti let omezila a svedla z cesty západní psychoterapii (Ross 1989). Důsledkem tohoto vývoje byla psychoterapie v první polovině našeho století prakticky totožná s osobními pohovory, volnými asociacemi na gauči a behaviorálním odpodmiňováním.

Jakmile se psychoanalýza a jiné formy verbální psychoterapie „daly do pohybu“ a získaly si vážnost, postoj k přímému prožitkovému přístupu k nevědomí se radikálně změnil. Holotropní stavy, na které se dříve pohlíželo jako na potenciálně terapeutické a schopné získávat cenné informace o lidské psyché, se náhle dávaly do souvislosti s patologií. Od té doby je převažující praxí potlačování těchto stavů všemi dostupnými prostředky, dojde-li k nim spontánně. Trvalo mnoho let, než odborníci začali znovu doceňovat holotropní stavy a přímé emoční zážitky.

Holotropní stavy a moderní výzkum vědomí

Renesance profesionálního zájmu o holotropní stavy začala na počátku padesátých let krátce po objevu LSD-25, s nástupem psychedelické terapie. Pokračovala pak několik let ruku v ruce s revolučním vývojem psychologie a psychoterapie. Skupina amerických psychologů a psychiatrů, hluboce nespokojených s behaviourismem a freudovskou psychoanalýzou, cítila a také vyjádřila potřebu nové orientace v těchto oblastech. Abraham Maslow a Anthony Sutich na tuto výzvu zareagovali a vytvořili nové odvětví psychologie, kterému dali název humanistická. V krátkém čase si získala velkou oblibu.

Humanistická psychologie poskytla rámec pro vývoj širokého spektra nových terapií. Zatímco konvenční psychoterapie přednostně používala verbální prostředky a intelektuální analýzu, tyto nové takzvané *experienciální terapie* položily důraz na přímé zážitky a vyjádření emocí. Začaly používat rovněž *bodywork* - různé druhy práce s tělem jako nedílnou součást procesu. Nejznámější druh této terapie, *tvarová terapie (Gestalt therapy)* Fritze Perlse (Perls 1976), se stala velice populární a používá se jí v široké míře, zejména mimo akademické kruhy.

Navzdory tomuto radikálnímu odklonu od terapeutických postupů hlavního proudu spočívá většina prožitkových druhů terapie dosud velkou měrou na verbální komunikaci a vyžaduje, aby se pacient nacházel v běžném stavu vědomí. Některé nové přístupy však byly tak efektivní, že vedly k hluboké změně stavu vědomí pacientů. Kromě *psychedelické terapie* k nim patří některé *neoreichovské techniky*, *primální terapie*, *rebirthing*, *holotropní dýchání* a několik dalších.

Přestože akademické kruhy hlavního proudu tyto nové prožitkové metody dosud nepřijaly, jejich rozvoj a používání zahájily novou kapitolu v dějinách psychoterapie. Těsně souvisejí se starými a domorodými psychospirituálními technikami, které sehrály zásadní roli v rituální, spirituální a kulturní historii lidstva. Budou-li v budoucnu uznány a doceněny, rozhodně mají potenciál způsobit revoluci v psychiatrické teorii i praxi.

Významných přínosů technikám navozování holotropních stavů se během druhé poloviny našeho století dostalo nejen z klinické praxe, nýbrž také z laboratorního výzkumu. Biochemikům se podařilo objevit aktivní alkaloidy mnoha psychedelických rostlin a vyrobit je synteticky. Nejznámějšími z nich jsou *meskalin* z peyotlu, *psilocybin* z posvátných mexických hub a *ibogain* z afrického keře ebogy. Méně známé, ale rovněž důležité jsou *harmalin* z ayahuasky, *tetra-hydro-kannabinol* (THC) z hašiše a *tryptaminové deriváty* objevené v jihoamerických druzích psychedelických šňupacích prášků a v kůži některých ropuch.

Chemický výzkum přispěl do této již tak bohaté psychedelické výzbroje neméně účinným polosyntetickým LSD-25 a velkým množstvím syntetických látek, zejména MDA, MDMA (*extáze* či *Adam*), 2-CB a jinými *amfetaminovými deriváty*. Tím byl umožněn v širokém měřítku systematický klinický a laboratorní výzkum účinků těchto preparátů a studium jimi vyvolaných fyziologických, biochemických a psychologických procesů.

Velmi účinným způsobem, jak navodit holotropní stavy, je *smyslová izolace* nebo *smyslová deprivace*, při nichž dojde k významnému snížení smyslových podnětů. Její krajní forma zahrnuje naprosté ponoření se do velké, zcela temné a akusticky izolované nádrže s vodotěsnou maskou se vzduchovou trubicí. Podobně hluboce mění vědomí *spánková deprivace* a dokonce i *snová deprivace*. Zabránění snům lze u pacienta docílit tak, že se pokusný jedinec pokaždé vzbudí, jakmile rychlý pohyb jeho víček (*rapid eye movements* - REM) prozradí, že sní. Existují i laboratorní přístroje, jimiž se dají navodit „bdělé sny“, při nichž si snící osoba uvědomuje, že sní.

Dalším známým laboratorním postupem měnícím vědomí je *biofeedback* - biologická zpětná vazba. Umožňuje uvádět jedince prostřednictvím elektronických signálů do specifických prožitkových oblastí charakterizovaných převahou určitých frekvencí mozkových vln nebo jinými fyziologickými hodnotami. Trh s přístroji měnícími vědomí rychle roste a má širokou nabídku. Mají schopnost navozovat holotropní stavy vědomí kombinací různých akustických, optických a kinestetických podnětů. Výčet nových cest, po nichž se ubírá výzkum vědomí, by nebyl úplný, kdybych se nezmínil o *thanatologii*, oboru zaměřeném na zkoumání zážitků blízkých smrti. Thanatologický výzkum se stal zdrojem nejpozoruhodnějších pozorování v celé transpersonální oblasti.

Toto oživení zájmu o holotropní stavy, jehož jsme svědky v několika posledních desetiletích, přineslo mimořádné množství revolučních poznatků. Výzkumníci v různých oblastech výzkumu vědomí nashromáždili působivé důkazy, které jsou vážnou výzvou teorii materialistické vědy týkající se podstaty vědomí. Již lze sotva věřit běžnému vědeckému nazírání na prvotnost hmoty a pokládání vědomí za cosi, co je z ní odvozeno - alespoň fakta získaná pozorováním tuto tezi nepotvrzují.

Pozorování transpersonální psychologie ve skutečnosti přímo protiče běžně předkládanému obrazu vědomí jako vedlejšího produktu neurofyziologických procesů v mozku. Již jen samotná existence *věrohodných mimotělních zážitků* v situacích blízkých smrti stačí k vyvrácení tohoto vůdčího mýtu materialistické vědy. Tyto zážitky dokazují, že vědomí zbavené těla je schopné za určitých okolností přesně vnímat své okolí bez smyslového zprostředkování.

V současné situaci je pravděpodobně nejpozoruhodnějším fenoménem, do jaké míry

se akademickým kruhům daří ignorovat a potlačovat jakékoli nové důkazy otřásající nejzákladnějšími metafyzickými domněnkami materialistické vědy. Poznání omezení existujícího koncepčního rámce, které nedovolují, aby přijal nové revoluční poznatky, přimělo Abrahama Maslowa a Anthonyho Su-tiche, dva zakladatele humanistické psychologie a úzký kruh jejich spolupracovníků, k zavedení dalšího oboru psychologie, pro nějž se ujal název *transpersonální psychologie*. Zkoumá celé spektrum lidských zážitků včetně holotropních stavů a představuje vážný pokus o spojení vědy a spirituality.

Závěry

Hlavním účelem této poslední části bylo ukázat, že kosmologie popsaná v hlavní části knihy není ve skutečnosti neslučitelná s vědeckými objevy, ale pouze s filosofickými závěry, které byly z uvedených objevů mylně vyvozeny. Zážitky a pozorování popisovaná v této knize nejsou výzvou vědě, ale materialistickému monismu. Doufám, že se mi podařilo prokázat, že běžný „vědecký světový názor“ je založen na řadě pochybných metafyzických domněnek, které nejsou odpovídajícím způsobem podpořeny fakty a vědeckými důkazy.

Skutečnou vědu charakterizuje nepředpojatá aplikace vědecké metody na výzkum jakékoli oblasti reality, i když by se takové podnikání mohlo jevit absurdní z tradičního hlediska. Podle mého názoru si právě tak počínali průkopníci v různých oblastech moderního výzkumu vědomí. S obrovskou odvahou se pustili do zkoumání širokého spektra holotropních stavů a nashromáždili obrovské množství fascinujících údajů. Mnoho z jimi pozorovaných jevů představuje zásadní výzvu hluboce zakořeněné víře po dlouhá léta nesprávně pokládané za dokázaná vědecká fakta.

Přes čtyřicet let jsem se věnoval výzkumu vědomí a ten mě přesvědčil, že jediný způsob, jak si zastánci materialistické vědy mohou udržet stávající světonázor, je soustavná cenzura a zkreslující interpretace všech poznatků týkajících se holotropních stavů. V minulosti úspěšně používali tento přístup bez ohledu na to, zda zdrojem nových poznatků byla historická studie, srovnávací religionistika, antropologie nebo různé jiné oblasti moderního výzkumu vědomí. Rozhodně to platí o parapsychologii, psychedelické terapii a experienciální psychoterapii. Dalšími příklady jsou thanatologie a práce s laboratorními technikami změn vědomí.

Jsem pevně přesvědčen, že tento přístup nemůže pokračovat donekonečna. Je stále zřejmější, že hluboce zakořeněné předpoklady, které představují základní kameny materialistického monismu, nejsou v současné době dostatečně podloženy vědeckými údaji. Množství důkazů snášených výzkumem vědomí, které by musely být potlačovány a nebrány na vědomí, navíc rapidně narůstá. Nestačí jenom poukazovat na to, že tvrzení transpersonální psychologie jsou neslučitelná se světonázorem materialistické vědy. K umlčení koncepční výzvy těchto tvrzení by bylo zapotřebí dokázat, že pozorování transpersonální psychologie a výzkum vědomí, včetně těch, jež jsou popsány v této knize, lze stejně přiléhavě vysvětlit v rámci materialistického paradigmatu.

Vážně pochybuji, že by kritici z hlavního materialistického proudu byli při plnění tohoto úkolu úspěšnější než samotní výzkumníci v oboru transpersonální psychologie. Je mi ctí, že většinu průkopníků v této oblasti osobně znám. Všichni mají tradiční

akademické vzdělání a nejprve se upřímně a usilovně snažili vysvětlit své objevy konvenčním způsobem. Až poté se přiklonili k radikální alternativě. Z vlastní zkušenosti vím, že počáteční zájem o transpersonální psychologii podnítila matoucí a bolestná nevhodnost starého paradigmatu a nikoli ikonoklastické zanícení a potěšení.

Je třeba zdůraznit, že kosmologie zde popsaná není v rozporu s fakty a pozorováními jakéhokoli vědeckého oboru. Zpochybňuje se pouze vhodnost filozofických závěrů vyvozených z těchto pozorování. Myšlenky předestřené v této knize nemění žádné údaje popsané materialistickou vědou. Poskytují pouze široký metarámec projevy tvořící konsenzuální realitu. Podle materialistického světového názoru je vesmír mechanickým systémem, který v podstatě vznikl sám, a vědomí je pouze vedlejším produktem hmotných pochodů. Poznatky transpersonální psychologie a výzkumu vědomí výrazně nasvědčují tomu, že vesmír by mohl být dílem vyšší kosmické inteligence a že vědomí je zásadním prvkem existence.

Neexistují žádné vědecké poznatky, které by dokazovaly, že hmota předcházela vědomí a že v univerzálním schématu věcí není zastoupena tvůrčí inteligence. Obohatíme-li poznatky materialistické vědy o vhledy z výzkumu vědomí, dostane se nám úplnějšího pochopení řady důležitých aspektů vesmíru, pro něž v současné době máme neuspokojivá a nepřesvědčivá vysvětlení. Jedná se i o zásadní otázky typu stvoření vesmíru, původ života na Zemi, evoluce druhů a podstata a funkce vědomí.

Nedílnou součástí tohoto nového pohledu na skutečnost je navíc široká škála holotropních zážitků a souvisejících jevů. Jde o rozsáhlou a významnou oblast existence, pro niž materialistická věda nedokázala najít rozumná a přesvědčivá racionální vysvětlení. Po opakovaných frustrujících pokusech jsem sám přestal doufat, že se mi podaří vysvětlit mé zážitky a pozorování v kontextu koncepčního rámce, který jsem si osvojil během akademického studia.

Pokud se kterémukoli z kritiků transpersonální psychologie podaří předložit přesvědčivé, střízlivé a realistické materialistické vysvětlení mimořádného světa holotropních zážitků, budu první, kdo to přivítá a vysloví mu své uznání.

MUDr. Stanislav Grof

se během více než čtyřiceti let svého profesionálního působení stal světoznámým psychiatrem a psychoterapeutem.

Narodil se v roce 1931 v Praze. Později zde také absolvoval *Lékařskou fakultu Karlovy univerzity*. V roce 1956 se na psychiatrické klinice téže fakulty dobrovolně přihlásil k pokusu s LSD. Zážitek, který během pokusu prodělal, hluboce ovlivnil jeho osobní i profesionální život a inspiroval jej k celoživotnímu závazku zkoumat vědomí. Jeho základním odborným zaměřením se stal výzkum mimořádných stavů vědomí.

V Československu působil jako psychiatr v ústavu v Kosmonosích, v Krajském ústavu národního zdraví středočeského kraje a také jako spoluzakladatel *Výzkumného ústavu psychiatrického*, kde se věnoval zkoumání účinků LSD na lidskou psychiku a možností využití této látky v psychoterapii.

Po první studijní cestě do USA v roce 1965 přijímá pozvání *Univerzity Johna Hopkinse (Johns Hopkins University School of Medicine)* a *Marylandského střediska psychiatrického výzkumu (Maryland Psychiatric Research Center)* v Baltimore ve státě Maryland, kam odjíždí v lednu 1967, aby pokračoval ve svých výzkumech mimořádných stavů vědomí. Zde jej zastihuje okupace Československa v roce 1968 a vede k rozhodnutí zůstat natrvalo v USA.

Stanislav Grof, jako humanisticky orientovaný psychoterapeut, hledá hlubší psychologické pojetí lidské bytosti, ve snaze překonat v té době vládnoucí behaviorismus a freudismus. Uvědomuje si, že nová psychologie musí zahrnovat všechny kultury a zkoumat celé spektrum lidských zážitků včetně mimořádných stavů vědomí - psychedelické zážitky, transy, epizody tvůrčí, umělecké, vědecké a náboženské inspirace, mystické stavy, zážitky kosmického vědomí a další. Spolu s Abrahamem Maslowem a Anthony Sutichem (zakladateli *Společnosti humanistické psychologie*) pociťují nedocenení nesmírně důležitého prvku - duchovního rozměru lidské psychiky. Vytvářejí nový směr, podložený obrovským množstvím pozorování i pokusů a nazývají jej *transpersonální psychologíí*. Koncem šedesátých let zakládají *Společnost pro transpersonální psychologii (Association of Transpersonal Psychology - ATP)*, spojující všechny ty, kdo chápou lidskou existenci v její celistvosti.

V roce 1969 přijímá Stanislav Grof vedoucí místo v *Marylandském středisku psychiatrického výzkumu* a místo profesora psychiatrie na *Univerzitě Johna Hopkinse*.

Následující čtyři roky je vedoucím oficiálního státního výzkumu psychedelických látek v USA. V roce 1972 se stává vědeckým pracovníkem *Esalenského institutu (Esalen Institute)* v Big Sur v Kalifornii, kde má možnost shrnout své dosavadní poznatky a kde vznikají jeho první knihy.

Zde se svou ženou Christinou vytváří a rozvíjí techniku *holotropního dýchání*, která umožňuje dostat se bez použití psychedelických látek do perinatální úrovně, oblastí kolektivního nevědomí a transcendentních oblastí lidské psychiky. Plným prožitím jejich obsahu lze zbouráním vězení naší falešné totožnosti významně přispět k duchovnímu osvobození, psychospirituální proměně a integraci osobnosti. Opětným spojením s naší pravou podstatou tak můžeme dosáhnout vnitřních zdrojů vyrovnanosti a životního naplnění v tradiční psychologii nepředstavitelných.

Transpersonální psychologie se brzy začíná přirozeně spojovat a prolínat s dalšími vědními obory. Na konci sedmdesátých let je Stanislav Grof zvolen prvním prezidentem nově vytvořené *Mezinárodní transpersonální společnosti (International Transpersonal Association - ITA)*, která se stává interdisciplinární vědeckou organizací, podporující vážné snahy o formulaci nového celostního (holistického) pojetí lidské bytosti, přírody a kosmu spojujícího vědu a spiritualitu a přispívajícího k vytváření nového vědeckého chápání reality - *nového paradigmatu*.

U příležitosti pětadvacátého výročí založení *Společnosti pro transpersonální psychologii* dostává Stanislav Grof společně s Kenem Wilberem zvláštní uznání za své mimořádné přispění k rozvoji a rozšíření tohoto nového oboru.

V současné době žije Stanislav Grof poblíž San Franciska, působí jako profesor psychologie na *Kalifornském institutu integrálních studií (California Institute of Integrál Studies)*, vede mezinárodní program profesionálního výcviku holotropního dýchání (*Grof Transpersonal Training Program*), věnuje se rozvoji transpersonální psychologie a psaní odborných článků a knih.